

15
9
670
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE • FIRENZE •

SCRIPTORES

HISTORIAE AVGVSTAE

AB HADRIANO AD NVMERIANVM.

HENRICVS IORDAN ET FRANCISCVS EYSSENHARDT

RECENSVERVNT.

VOLVMEN I.

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCLXIIII.

15 9 670

SCRIPTORES

HISTORIAE AVGVSTAE

AB HADRIANO AD NVMERIANVM.

HENRICVS IORDAN ET FRANCISCVS EYSSENHARDT

RECENSVERVNT.

VOLVMEN I.

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCLXIIII.

HENRICI IORDANI PRAEFATIO.

Historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum scriptores quod post Salmasii et Gruteri curas magis magisque ex hominum doctorum manibus et consuetudine exierunt, eius rei causa a critici instrumenti condicione repetenda est. Palatinus enim codex ille a uulgatis exemplaribus mire diuersus quemque ad instauranda scriptorum uerba solum ducem esse Salmasius monstrauerat cum inter deperditos uel delitescentes numeraretur, sine tali adiumento plerique uidentur de emendatione paene desperasse. ita factum est ut praeter Vlricum Obrechtum qui egregia aliquot inuenta sua editioni anno 1677 emissae addidit nemo nauiter promouerit horum monumentorum crisin, donec his ipsis temporibus Godofredus Bernhardyus et Hermannus Peterus denuo eam susceperunt factitandam. sed ille quidem debili ut infra dicetur subsidiorum apparatu instructus substitit ante hos uiginti annos locis aliquot corruptis haud infeliciter temptatis; hic codicem nactus Palatini fere geminum Bambergensem quamquam interpolationis sensim inuectae naturam accuratius quam olim factum erat aperuit, Palatini tamen libri desiderium non prorsus exemit. quare cum hieme anni 1861 ipsum illum Palatinum Adolphus Kiesslingius in Vaticana bibliotheca felici fortuna repperisset, ego statim ad recuperandum hoc uitarum diu neglectarum iam non unicum at grauissimum fundamentum me contuli. ac peracto negotio cum mihi in patriam reuerso Franciscus Eyssenhardtus narraret Bambergensem sese librum pertractasse

integrum, coniungere operam neque pati in tempus incertum iacere has copias uisum est.

Recensuimus igitur uitas diuersorum principum et tyrannorum ad fidem Palatini et Bambergensis codicum ita ut nec recentioribus libris inuestigandis uel examinandis operam impenderimus neque uero coniecturas fere nisi certas in ipsa scriptorum uerba receperimus. quo instituto id quod grauissimum erat uidemur nobis consecuti esse: ut patefacti sint fontes e quibus qui amplius quaerere uolent hauriant. quodsi quae minus recte a nobis administrata esse ipsi lectione iterata animaduerterimus, emendandi oportunitatem dabit tertium uolumen quo Casauboni et Salmasii commentarios ita ut poscit ratio correctos contractos auctos edere propositum est.

Nunc quae sit horum librorum critica ratio exponam breuiter neque uero recoquam quae Peterus dissertatione sua Bonnae 1860 edita laudabili diligentia absoluit.

Codicibus igitur usi sumus integris duobus, tertio excerptorum hisce:

codex Bambergensis *B* = codex Bambergensis E III 19 n. 33331 (Iaeckii catal. I p. 140) s. VIIII litteris Saxonicis scriptus in membranis formae quadratae CCXIII siue quaternionibus quorum unus sex alius septem foliis constat XXVII. paginae sunt uersuum uicenorum et quaternorum. folii primi cuius pars dimidia inferior cultro resecta est pagina prima uacua est, altera haec continet manu ceteris aequali uel eadem scripta:

EXCERPTA SPARTIANI DE PRINCIPIBVS.
De iulio capitolino.
De aelio spartiano et de mario maximo.
De aelio lampridio.
De uulcacio gallicano et auidio cassio.
De trebellio pollione.
De flauio uopisco.

sequitur deinde index uitarum (fol. 2 r.) idem qui in codice Palatino, quem infra adscribam ubi agam de archetypo libro, f. 3 'Spartiani de uita hadriani' e. q. s. — inscriptiones uitarum plerumque rubricatis litteris exhibentur. cetera quae item cum

Palatino communia habet infra tradam. scriptus est codex manu eadem a principio ad finem litteris pulchris et mensura Palatini grandioribus. eadem manus in margine adposuit uersiculos inter scribendum omissos eademque aut certe hominis aequalis manus correxit interdum errores calami leuiores. sunt tamen manus eius emendationes paucissimae quaeque fere in singulis litterulis mutandis uel in uerbis dispescendis iungendisue uersentur. alterius manus non admodum recentis temptamina et ipsa satis modesta neque ad uerba grauiore uitio corrupta pertinent neque alius codicis conlati uestigia produnt. praeterea legit librum saeculi fere XII magister quidam resque notabiliores in margine commendauit 'Odelrico puero' (nam ita eum adloquitur p. 171 codicis) in hunc fere modum 'nota puer fortitudinem claudii cesaris', 'nota puer excommunicationem senatus' (nam ita uocat diras adclamationum), 'puer et pueri plange' (in morte Alexandri) et similiter sescenties.

In tegumento codicis impressa sunt uerba 'Capitulum Bambergense. 1611.' esse hunc codicem Salmasii Palatinum putabat Cramerus (Hauschronik p. 128), sed falli eum Peterus intellexit qui idem primus scripturarum exempla in dissertatione sua et in 'exercitationibus criticis in scriptores historiae Augustae' Posnaniensis gymnasii programmati a. 1863 insertis proposuit. contulit eum Franciscus Eyssenhardtus cum Hackiano exemplo iterumque eum Berolini contulimus integrum cum ipsis editionis plagulis, ut satis confidenter sponderi possit non multa de hoc libro nos fugisse.

P = codex Vaticanae bibliothecae Palatinus n. 899 s. X solito eius aetatis genere litterarum in membranis formae quadratae CCXVI siue quaternionibus XXVII scriptus. paginae sunt in sedecim membranis prioribus uersuum uicenorum quinorum, a decima septima senorum et uicenorum. fol. primo r. et u. scriptus est index quem infra exhibui. f. 2 r. incipit 'Spartiani de uita hadriani' e. q. s., secuntur uitae ordine eo quo in indice. inscriptiones uitarum ut in Bambergensi rubricatae sunt fere omnes. emendatus est codex passim sae- codex Palatinus

piusque rasura deformatus. nam et prima manus uel primae aequalis leuiora uitia plurima correxit et uersiculos in margine addidit et recentiores duae uel tres, quae mihi saeculi XIII uel XIIII uidebantur esse, audacius in corrigendis scriptorum uerbis grassatae sunt. qui correctores leuiores corruptelas innumeras feliciter sustulerunt, in grauioribus si quando periculum fecerunt pessime rem egerunt (cf. uol. I p. 15, 18. 20, 10. 48, 18 cett.): ut uel inde satis constet eos meliore libro usos non esse. accedit quod ubi scripturas discrepantes hac nota 'al.', hoc est siue 'alii' siue 'aliter', adscribunt has ipsas in suspicionum futilissimarum numero esse apparet. uelut uol. I p. 28, 5 uerbis 'potueritque amouere' adscriptum est 'al. petinerit' uel p. 33, 5 ad uerba 'homo tristis et integer' adnotatum 'al. castus' et similia. quare ubi uerum a correctore primae scripturae substitutum est uelut I p. 52, 1 pro 'uineas etiam urbis' 'al. uias', ne talia quidem uidebuntur ex alio eoque meliore libro esse petita. harum igitur adnotationum ineptiores omisimus delectu potiorum contenti. denique homo saeculo XIV non inferior adnotatione in margine scripta conatus est turbatum foliorum ordinem (u. infra) restituere. capitula quibus a Grutero oratio solet distingui a manu recenti adscripta sunt.

Contulit codicem Claudius Salmasius, deinde Ianus Gruterus. atque ille quidem non solum multas discrepantias omisit uerum etiam, id quod fortasse schedarum eius permistione factum est, falsas rettulit quarum partem maiorem correxit Gruterus, reliquam nos ne nostro uel typothetae errore peccasse uideremur diligenter adnotauimus. post Gruterum codex translatus Romam cum ceteris Palatinis latuit in Vaticana neque inuentus est ab eo qui Bernhardyi iussu ibi quaesiuit. inuentum, ut dixi, ab Adolfo Kiesslingio contuli ego totum cum Bipontino exemplo annorum 1861 et 1862 hibernis mensibus. praeterea Vlricus Koehlerus et Carolus Zangemeisterus nos sciscitantes si quae dubia erant iterum iterumque inspecto libro per litteras certiores fecerunt. ubi in rebus leuioribus quaerere noluimus neque uero in exemplo Bipontino discre-

pantiam ego notaueram, ob quam propter Bambergensis libri scripturam suspicio oriebatur, ibi interrogationis nota (?) adposita indicauimus ex silentio meo de Palatino parum constare.

Excerpta Palatina (nam ita uocauit librum Salmasius) una cum integro Palatino a Kiesslingio reperta continentur codice Vaticanae bibliothecae Palatino n. 886. uolumen hoc conpositum est partibus uariis diuersae aetatis, quarum recentiores (in quibus Sallustius et Solinus) transeo; sed fol. 125 insertum est excerptum ex libro Saturnalium Macrobii (cf. Iani praef. uol. II p. 6) scriptum manu s. X eademque continuatum illi legitur (f. 165) EX LIBRO SPARTIANI DE VITA CAESARVM EXCERPTVM. continet excerpta e uitis nostris ab Hadriano usque ad Alexandri uerba c. 53 'Germanos ac Persas', quae leguntur f. 164 r., ita tamen ut Alexandri uitae ut in Bamb. et Pal. libris Maximinorum pars inserta sit (u. infra) quod in margine manus recentior adnotauit: dein, pagina f. 164 u. uacua relicta, f. 165 incipit OPORTVIT QVIDEM cett. usque ad uerba FAVII CLAVDII GORDIANI FVLGENTI VIRI CLARISSIMI QVARTVS DECIMVS LIBER ABSQVE O EXPLICIT INCIPIT QVINTVS DECIMVS ABSQVE P. — De hoc libro Salmasius ad uitae Hadriani principium 'uidi' inquit 'antiquissima Spartiani excerpta quae seruantur in bibliotheca illustrissimi principis comitis Palatini, quibus excerptis si fides habenda est, nullus in hac historia Vulcatio Gallicano locus, nullus Aelio Lampridio, nullus etiam Iulio Capitolino nisi in Maximinis tantum et iis imperatoribus qui sequuntur, reliquos enim omnes ab Hadriano in Maximinos Spartiano soli tribuit et Maximinos etiam.' nimirum lemmata excerptorum ita procedunt 'Ex libro Spartiani de uita Caesarum excerptum. incipit de adriano' — 'de commodo et helio uero' — 'eiusdem marcị[us] antoninị[us]' — 'item eiusdem de uero antonino' — 'de didio iuliano' — 'de commodo antonino' — 'de heluio pertinace' — 'de auidio cassio' — 'de seuero' — 'de antonino caracalla' — 'de antonino geta' — 'de antonino heliogabalo' — 'de deadumeno antonino' — 'de opilio macrino' — 'de clodio albino' — 'de aurelio alexandro.' recte

excerpta Palatina

igitur Salmasius dixit in hoc libro praeter uitas a Maximinis ad finem omnes tribui Spartiano, et Maximinos quoque: si quidem pars huius uitae nullo auctore adscripto inserta est Alexandro.

Esse autem codicem nostrum Salmasii et Gruteri 'excerpta' etiam scripturis inde prolatis certum est. sufficient exempla quae infra scripsi. Gruterus igitur testatur Hadr. 12 (p. 13, 6) excerpta 'tamen' pro 'tantum' exhibere, Albini 14 (p. 159, 12) in 'secundo Palatino' correctum esse 'publicare studuit' pro 'publicare tu id', Macrini 12 (p. 183, 21) 'praui pudoris suspecti essent idque' pro 'praui pudore suffectus sentitque'; item Salmasius Alex. 37 (p. 243, 13) 'Palatini scripturam' esse hanc 'tartarationem' ('tarrationem' est in integro): quae extant omnia in codice nostro. nec obstat quod raro siue Gruterus siue etiam typotheta errauit uelut Hadr. 21 (p. 20, 10) ubi in codice est 'qui noli ait', apud Gruterum 'qui nolit.'

Facta sunt excerpta ab eo ipso qui scripsit codicem, homine inperito, festinanter et ita ut neque orationem scriptorum nisi rarissime in breuius contraheret, sed omitteret particulas integras nullo grauiorum delectu habito, nec denique ipse de suo adderet nisi uerba quaedam quibus disiectas sententias conecteret aut talia qualia in fine Hadriani extant 'et alia quam plura' uel post acclamationes p. 101, 16 'et reliqua quae plurima': ubi tamen plura in codice archetypo non extabant. cuius rei documento sint (nam similiter in omnibus uitis rem egit scriptor) Hadriani uitae integra et contracta inter se conparatae. has igitur partes transscripsit epitomator additis de suo quae quadratis uncis inclusi. (p. 1, 1) 'origo — (p. 1, 14) diceretur (p. 6, 20) [mortuo Traiano Hadrianus] adeptus imperium (p. 11, 12) de militum etiam — (p. 11, 14) uersaretur. (p. 11, 19) ante omnes — (p. 11, 23) diuideret. (p. 12, 14) compositis in Brittannia — (p. 12, 20) hiemauit. (p. 12, 24) quo quidem — (p. 12, 27) tradidit. (p. 13, 3) Germanis — (p. 13, 15) attribuit. (p. 13, 17) denique — (p. 13, 18) iter fecit. (p. 13, 22) toparchas — (p. 13, 23) Parthorum. (p. 13, 31) Anthiochenses — (p. 14, 3) genitalia — (p. 14, 5) peragrata Arabia — (p. 14, 8) fleuit. nec quisquam principum tantum

ta orbem
celeritem per agrauit' (de quibus uerbis e p. 13, 15 huc translatis infra dicetur) (p. 14, 13) 'fuit enim — (p. 14, 14) peritissimus. (p. 14, 16) amatoria carmina uersibus conposuit. idem armorum — (p. 15, 28) rotundos. (p. 16, 4) mathesin — (p. 16, 7) acturus esset. (p. 16, 12) in summa — (p. 16, 13) Heliodorum philosophos (p. 16, 15) habuit (p. 16, 27) publice frequenter — (p. 17, 6) defricari. (p. 18, 26) fecit et — (p. 18, 27) Tiberim. (p. 19, 18) nam fuit etiam dicaculus — (p. 19, 21) negaui. (p. 20, 9) nam cum — (p. 20, 11) seruus. (p. 21, 9) ante horam octauam — (p. 21, 10) passus est. (p. 21, 21) peragratis — (p. 22, 12) elium cesarem uerum appellauit. (p. 24, 2) apud Baias periit — (p. 24, 3) Puteolis. (p. 24, 7) et moriens — (p. 24, 13) iocos. (p. 24, 15) uixit — (p. 24, 16) m. XI (p. 24, 17) statura — (p. 24, 22) participauit. (p. 24, 24) Tiburtinam — exaedificauit. (p. 24, 28) signa — habuit. (p. 24, 30) anulus — (p. 25, 1) dilapsus est. (p. 25, 5) somniauit etiam se — (p. 25, 6) impetrasse [et alia quam plura] DE COMMODO ET HELIO VERO' cett. — ceterum hic quoque liber correctus est ab ipso librario siue ab homine ei fere aequali, modo inepte modo recte.

Contuli ego integras uitas Hadriani, Aelii Veri, Pii, Marci et Veri, Iuliani, Commodi. ceteras urgente tempore percucurri et si quae inessent diuersa ab alterius Palatini scriptura quaesiui. de qua re agam infra. in commentariis criticis raro nec fere nisi integri Palatini prima scriptura deleta erat excerptorum scripturam exhibui. addo uideri Fridericum Sylburgium hunc ipsum excerptorum librum significare, cum parans historicorum Romanorum editionem epistulis ad Paulum Melissum Palatinae bibliothecae praefectum haece scribit a. 1588 d. 8 Maii (p. 21 ed. Creuzeri) 'petii nuper ut uulgatam Spartiani editionem cum epitome uestra, ut Pithoeus appellat, conferres, ut ex ea demum collatione certior fierem sitne epitome an plena historia quae in bibliotheca uestra extat de uita imperatoris ἀναγραφή.' deinde eiusdem mensis d. 15 acceptis codicis illius specimine (p. 23) 'quamquam e parcis illis uersibus quos misisti et ex foliorum numero quem indicasti iam

paene certus sum non epitomen esse historiae Augustae ex Spartiano et ceteris excerptam sed ipsam eorundem historiam, procul dubio tamen a uulgatis editionibus non numquam discrepantem.' denique 6. Iunii (p. 28) 'uestri codicis auctoritatem passim uulgatis editionibus anteferendam esse uideo'. at in praefatione secundi historiae Romanae auctorum uoluminis idem Sylburgius m. Septembri eiusdem anni 1588 'a uetustis libris nihil auxilii' sibi fuisse ad edendas has uitas conquestus est.

recentiores codices Reliqui codices de quibus quidem constet saeculo XV nel XIIII non antiquiores uidentur esse. quorum notitiam addam in eorum gratiam qui in eos inquirere uolent. igitur quos Bernhardyus in usum suum conferri iussit (cf. prooemia eius duo Halensia aa. 1845 et 1846) Vaticani hi sunt duo:

1. Vaticanus 1899 s. XV uel XIIII exeunte in membranis formae maximae scriptus continet uitas integras nsque ad uerba 'melius quam potuisse contendas feliciter. explicit uite diuersorum principum et tyrannorum adino adriano usque ad numerianum feliciter ntere felix.' praemittitur index uitarum 'gesta et uitas supra scriptorum principum scripserunt infra scripti Istoriographi. uitam helii adriani scripsit helius spartianus' et sic deinceps ordine cum Palatini et Bambergensis indicibus congruo.
2. Vaticanus 1901 Romae a. 1470 in membranis formae maximae scriptus incipit sic 'Aelii Spartiani in diui Hadriani uitam liber incipit. origo imperatoris Hadriani' et reliqua. infra adscriptum TIRASONENSIS. PETRI. FERRICI. EPISCOPI. in fine libri '... quam potuisse contendas feliciter. explicite nite diuersorum principum et tyrannorum a diuo Hadriano usque ad Numerianum.' sequitur uitarum index per ordinem auctorum earum compositus. extremo libro legitur 'deo gratias. anno domini millesimo quadringentesimo septnagesimo. die uicesima mensis marcii. Ego iohannes ten lande de Reess. colonieñ. dioc̄. iuris pontificii et legalis professionis scolaris perusinus transcripsi hoc opus nomine Reuerendi in christo

patris et domini domini pe. episcopi Tirasonensis Pauli diuina prouidencia pape II referendarii secreti' etc. 'pontificatus eiusdem domini nostri anno sexto Rome.' — de his codicibus sciscitanti mihi quae opus erant scripsit Zangemeisterus. rettulit idem de codice

3. Ottoboniano 1304 s. XV uel XVI 'ex codicibus Ioannis Angeli Ducis ab Altaemps.' inscriptus est 'Helij Spartiani Historiae' uitasque continet integras omnes. hic uidetur esse codex ille quem nominat Montfaucon (bibl. I p. 188). uidi praeterea ego
4. Vaticanum 5114 s. XIIII uel XV continet fol. 32 v. 'flores ex uita ellij imperatoris collecta ex historia ellij Sparciani auctoris operis istoriographi' secuntur ex ceteris uitis flores.
5. Vaticanum 3311. continet Diadumenum Opilium Macrinum Alexandrum uitas manu Pomponii Laeti scriptas.

Praeter recentes hos quinque duosque illos antiquissimos in Vaticana bibliotheca alii codices non sunt inuenti.

Praeterea aliquot recentiorum librorum (in quibus est Casauboni regius qui nunc inter Parisinos est n. 5807) notitiam conposuit Peterus diss. p. 24 sq. quibus addere licet codicem quem in museo Britannico adseruari fama ad nos perlatum est. de his igitur amplius quaerere nihil opus uidebatur.

archetypus codicum Palatini et Bambergensis

Bambergensem et Palatinum codices ex libro archetypo eodem cum diligentia admirabili transcriptos esse in primis docent congrui in utroque codice hiatus in Valerianorum et Gallienorum uitis (uol. II p. 71—74), deinde index uitarum item consentiens quem infra scripsi ut legitur in *B* et *P*:

VITAE DIVERSORVM PRINCIPVM ET TYRANNORVM A DIVO HADRIANO (ADRIANO *B*) VSQVE AD NVMERIANVM DIVERSIS CONPOSITI

I spartiani uita hadriani
II item eiusdem heluius uerus caesar
III item iuli capitolini antoninus pius
IIII item iuli capitolini marcus antoninus philosophus

V item eiusdem uerus
VI aeli spartiani (spartani *B*) didius iulianus
VII aelii lampridii commodus antoninus
VIII iuli capitolini heluius pertinax
VIIII uulcacii callicani .uc. auidius cassius
X aelii spartiani (spartani *B*) seuerus
XI eiusdem pescennius niger
XII eiusdem antoninus caracallus
XIII eiusdem antoninus geta
XIIII aeli lampridii antoninus uarius heliogabalus
XV eiusdem diadumenus antoninus
XVI iuli capitolini opilius macrinus
XVII eiusdem clodius albinus
XVIII aeli lampridii (lampridi *B ante corr.*) alexander seuerus
XVIIII iulii (iuli *B ante corr.*) capitolini duo maximini (maximiani *p*)
XX eiusdem gordiani tres
XXI eiusdem maximus (maxianus *B*) siue puppienus et balbinus
XXII eiusdem ualeriani duo
XXIII eiusdem gallieni duo
XIIII (XIIII *om. P*) eiusdem tyranni (traiani *p*)
XXIIII (XXIIII *om. B*) cyriades
XXV postumi duo
XXVI lollianus
XXVII uictorini duo
XXVIII marius
XXVIIII ($_{\mathrm{xxv}}^{\mathrm{IIII}}$ *P*) ingenuus
XXX regilianus (religianus *B*)
XXXI aureolus
XXXII macrini duo
XXXIII quietus
XXXIIII odenatus
XXXV (XXXVI *B*) herodes
XXXVI (XXXVII *B*) meonius

XXXVII (XXXVIII *B*) ballista
XXXVIII ualentes duo
XXXVIIII piso
XL aemilianus
XLI saturninus
XLII tetrici duo
XLIII trebellianus
XLIIII herennianus
XLV timolaus
XLVI celsus
XLVII zenobia
XLVIII uicturia
XLVIIII ticus
L censorinus
LI treuellii pollionis diuus claudius
LII flauii uopisci syracusi diuus aurelianus
LIII eiusdem tacitus
LIIII eiusdem florianus
LV eiusdem probus
LVI eiusdem firmus saturninus proculus et bonosus
LVII eiusdem carus (charus *P*) charinus et numerianus.

Et corporis quidem totius inscriptio ac numeri uitarum rubricatis litteris scripti sunt, in Palatino quae leguntur in fol. 1 r. usque ad n. XXXVIII paullum euanida a recentiore manu (*p*) reficta sunt, ad antiquos tamen ductus qui probe dinoscuntur. ipsae uitae eadem qua in indice serie procedunt. itaque post Veri uitam in hunc modum ceterae se excipiunt: 'explicit eiusdem Verus feliciter incipit Didius Iulianus Aeli Spartiani feliciter — Didius Iulianus explicit incipit Antoninus Aeli Lampridi — Commodus Antoninus Aelii Lampridii explicit. incipit Pertinax Iuli Capitolini — Heluius Pertinax explicit incipit Auidius Vulcacii Gallicani u. c. feliciter — Auidius Cassius Vulcacii Gallicani u. c. explicit incipit Aeli Spartiani Seuerus — Aeli Spartiani Seuerus explicit incipit Pescennius Niger — Pescennius Niger Aeli Spartiani explicit incipit Antoninus

Caracallus — Antoninus Caracallus Spartiani explicit incipit Antoninus Geta feliciter — Antoninus Geta explicit incipit Aeli Lampridii Antoninus Heliogabalus feliciter — Aelii Lampridii Antoninus Varius Heliogabalus explicit incipit Diadumenus Antoninus Lampridii — Diadumenos Antoninus Aeli Lampridii explicit incipit Opilius Macrinus Iuli Capitolini feliciter — incipit uita Clodii Albini Iulii Capitolini — uita Clodi Albini Iuli Capitolini explicit incipit Alexander Seuerus Aeli Lampridii.'

turbatus foliorum ordo Sed quod est grauius turbatus iam in codice archetypo orationis in Alexandri et quae secuntur uitis ordo transiit in Bambergensem ac Palatinum hoc modo: recte procedunt omnia usque ad p. 248, 25 (Alex. 43) 'futuros si id'. his continuantur (numeri uncis inclusi uerum ordinem indicant):

I (II) [Al. 58] optate uenisset — [Maxim. 5] occupatus est. occiso Heliogabalo ubi

II (I) [Al. 43] primum fecisset — [Al. 58] uario tempore cum etiam de Isauria

III (IV) [Max. 18] sentiunt et Gordianus — [Max. et Balb. 8] homines uulgares

IV (III) [Max. 5] conperit Alexandrum — [Max. 18] qui mecum

V (V) [Max. et Balb. 8] quam et senatui — et reliqua.

Animaduertit rem is qui initio uitae Alexandri haec adscripsit in Palatino: 'hec istoria incorrecta multa et sollerti emendatione indiget.' idem homo, monachus puto saeculo XIV non inferior (ita et ego aetatem eius aestimabam et confirmauit sententiam nuper Koehlerus) fol. 120 r. ad uerba Maxim. 5 adnotauit haec: 'uitam Maximini et filii eius ualde confusam et cum grandi labore reductam ad semitam ueritatis sic colige: post finem infra signatum *languoribus occupatus est*' (Max. 5) 'procede ad uitam Maximi Pupieni et Balbini infra XXV carta quasi circa principium ubi est signum ꭥ et incipit *ubi conperit Alexandrum*' (Max. 5 quae continuantur supra scriptis) 'et durat per quattuor cartas et dimidiam et pertinet usque ad locum illum *his gestis celebratisq.*' (Max. et

Balb. 8) 'ubi est hoc signum ⋇ dein reuertere retro ad uitam istam Maximini ubi est hoc signum ⋇ in principio sexte ubi incipit *uario tempore cum etiam de ysauria*' (Alex. 58). hic igitur ordo euadit [Maxim. 5] 'languoribus occupatus est ubi conperit Alexandrum' et reliqua usque ad Maxim. et Balb. 8 'his gestis celebratisque (Alex. 58) cum etiam de Isauria.' animaduertit igitur monachus commutatum particularum III et IV ordinem easque restituit omissis uerbis 'occiso Heliogabalo', cetera non item adsecutus est. eum quem nos secuti sumus ordinem ex parte inuenit Ioannes Baptista Egnatius, Aldinae a. 1516 editor, qui tamen omisit uerba Max. et Balb. 8 'sed dum — uulgares' Max. 18 'quam — nuncuparunt', integrum uero Salmasius qui suis illa locis inseruit. sed manserat uitium in uerbis Alex. 43 ubi edebatur 'Christianos futuros si id primum fecisset et templa reliqua deserenda.' itaque Peterus dissertationis p. 30 sqq. cum doceret omnem confusionem orationis natam esse e turbato codicis archetypi quaternionum (ita enim dicit) I II III IV ordine, intellexit quaternionis I (falso II) uerba prima non esse 'optate uenisset' quae pertinerent ad quaternionis II (falso I) principium, sed 'fecisset' immo — idque Mommsenus me docuit — 'primum fecisset': nam illud 'primum' Peterus male transtulit ad quaternionis III (falso IV) principium. praeterea Cari uitae c. 2 uerbis 'felicitas' et 'fuit' interiecta sunt eiusdem uitae c. 13 'Augustum appellauerunt' usque ad c. 15 uerba 'dicebat nullam aliam.' iam uero Peterus Cari uitae partem transpositam esse dicit litterarum fere mille et octingentarum, uideri autem folium archetypi integrum illa parte conscriptum fuisse: quodsi uersiculi a librario Bambergensi omissi et additi ipsius archetypi sint uersiculi (constant autem isti uersiculi fere sexagenis litteris), folium illud archetypi triginta, paginam quindecim uersuum fuisse ratiocinatur. inde autem effici ut binae partes illae uitarum Max. 5—18 et uitae Alex. 43—58 in singulis quaternionibus III (nunc IV) et I (nunc II), tertia quae est uitarum Max. 18 — Max. et Balb. 8 in quaternionibus quattuor qui olim tertium locum (nunc IV) oc-

cupauerint, perscriptae fuerint. his rationibus qui siue probandis siue refutandis uacauerit eum nolui fraudare inuentis Peterianis. ceterum nobis sufficit orationis ordo certa ratione restitutus. hoc addo, uersuum archetypi in singulis paginis XVIIII numerum propterea mihi minus probari quod codex ille uix nostris multo antiquior fuerit hisqne ipsis, qui XXIV uel XXVI nersuum paginas continent, etiam specie externa simillimus: denique etiam antiquiores codices solent esse amplioris moduli uelut fragmentum Liuii Veronense quod XXX nersuum est, Liciniani palimpsestum quod XXIV. contra sane XX habent Vaticana Sallustii historiarum folia.

Sed archetypi codicis naturam priusqnam persequar, de ceteris libris uidendum est eodemne fonte prouenerint.

excerpta Palatina ex archetypo facta Excerptorum igitur Palatinorum librum eiusdem fere cum integro Palatino aetatis ex ipsius huius archetypo descriptum esse Salmasius sibi persuasisse uidetur quippe semel iterumue excerptorum scripturas ab integro differentes secutus. neque aliter ego sentio. ac primum quidem certe non adnersatur perturbatus eodem modo quo in *B* et *P* ordo uerborum ab Alexandri uitae c. 43. nam omnia recte procedunt usque ad huius capitis uerba 'christianos futuros si id | optate nenisset' (quae nerba extrema ab eiusdem Alexandri c. 58 etiam in *B* et *P* male diuulsa esse supra dictum est). secuntur deinde uerba c. 59 'post haec cum ingenti amore' et omissis quibusdam quae secuntur cc. 60. 61. 62 usque ad nerba extrema huius capituli 'tempore periit', ex capitulo 64 nerba 'reprehensa sunt — in re publica instituerat' quibus continnantur uitae Maximinorum c. 1 'Maximinus senior' usque ad c. 4 'occiso Heliogabalo ubi | primum fecisset et templa reliqua' (quae post lineolam posui sunt Alex. 43) ceteraque e sequentibus capitulis excerpta usque ad capituli 53 uerba 'Germanos ac Persas'. itaque etiam in excerptis nt in *B* et *P* ea pars quae pertinet ab Alex. 58 ad Max. 5 interiecta est inter uerba Alex. 43. sed neque e Bambergensi neque e Palatino repetendum est quod Hadriani c. 14 (p. 14, 8) post uerba 'muliebriter fleuit' secuntur haec 'nec quisquam principnm tantam celeri^{ta}tem

orbem
per agrauit', quae sunt capitis 13 (p. 13, 15) ubi codices *B* et *P* ita scribunt '... adtribuit. nec qnisquam fere principum tantum terrarum tantum (tam *b*) celeriter peragrauit. denique ...' excerpta autem ibi '... adtribuit. denique ...' omissis ceteris. quae res aliter fieri uix potuit nisi uerbis illis in archetypi margine scriptis et a *B* et *P* suo loco, alieno ab excerptorum scriptore insertis.

Alia potius oscitantiae librarii qnam archetypo tribuenda sunt. ueluti eiusdem Hadriani c. 14 in *B* et *P* sic traditum est 'nam et de suis dilectis multa uersibus conposuit amatoria carmina scripsit', ubi tria uerba extrema damnauit Casaubonus, in excerptis uero sic 'amatoria carmina uersibus conposuit.' contraxit igitur epitomator uerba archetypi in quo ipsum illud emblema iam extabat insertum orationi. item Pii uitae c. 5 *B* et *P* sic scribunt 'nam et Britannos per Lollium Vrbicum uicit legatum ... et Mauros ad pacem postulandam coegit et Dacos et multas gentes atque Iudaeos rebellantes contudit per praesides ac legatos. in Achaia etiam atque Aegypto rebelliones repressit.' quae in hunc modum contraxit epitomator 'nam e. B. p. Lollium uicit et Mauros a. p. p. c. e. D. e. m. gentes Iudaeos atque Aegyptum per praesides ac legatos repressit'.

Sed quoniam pari diligentia tres librarii rem egerunt, certiora e discrepantia scripturae uix efficiuntur. id quod conprobabo compositis per uitas ab Hadriano ad Commodum lectionibus integris (omittam autem orthographicas minutias, uerbaque epitomatoris properantia uel addita uel mutata, quo pertinent 'aduenit' pro 'nauigauit', 'ditauit' pro 'donauit' posita et similia) etiam eis quae in nerbis corruptis (†) consentiunt cum Bambergensi et Palatino. sunt autem *C* codices *B* et *P*, *π* excerpta.

p. 3, 3 italicam *B*: itali-am *P*, italiam *π*
12, 19 hispanias *C*: hispaniam *π*
12, 25 tarraconem *C*: tarraconam *ex* terraconam *π*
uiridiaria *B*: uirdiaria *Pπ m. 1*, uiridaria *eidem m. 2*
13, 6 tantum *C*: tamen (*s. s.* tantum) *π*
13, 23 osdroe *Pπ*: ostroe *B*

p. 15, 18 † catacannas *Bπ*, *ante corr. P*: catataimos *P m. 2*
15, 23 pruinas *π et C m. 2*: ruinas *C m. 1*
16, 5 ianuariis *C*: ianuum (arii s. s.) *π*
posset *C*: possit *π*
17, 5 parieti *πP m. 2*: pari*** *P*, parieti* *B*
21, 10 colla fundaret qui noli *B et πP ante corr.*: colaphum daret qui noli ait *π m. 2*, colafum daret et diceret noli *P m. 2*
21, 23 lectualem *B et Pπ m. 1*: letalem *Pπ m. 2*
24, 22 costam *Cπ*: cossam *P m. 2*
24, 24 tiburtinam *C*: tiburtinum *π*
26, 16 primus *C*: primum *π*
26, 19 a uestra (aūra *P*) *C*: auram (*s. s.* aurium) *π*
26, 20 † uiri et *Cπ*
27, 4 † caesai *C*: caesa* (*eras.* i) *π*
29, 20 terrafarmacum *Cπ*, *corr. P et π m. 2*
29, 21 pentefarmacum *Cπ*
29, 23 aprunam *C*: prunam *π*
31, 11 nisi *π*: ni *C*
33, 13 dolobella *ex* dolonella *Pπ*: donouella *B*
34, 5 aetatem manu praesente senatu *C*: manu *om. π*
44, 23 iam imperatoriam *C*, iam ad imperatoriam dignitatem *P m. 2*: iam ad imperatoriam (*s. s.* dignitatem) *π*
48, 18 habere coepit *C*: habuit *π*
53, 11 funambulis *Bπ*: runambulis *P m. 1*, cunabulis *m. 2*
67, 4 adhuc *π*: adhoc *C*, *π ante corr.*
67, 8 † talephum atque fertionem arpocrationem (*ex* acprocationem *P*) *C*: telephum atque fertionem arpocratiorem *π*
69, 7 comisaretur *P*, commiseretur *B*: cōmisaretur (es s. s.) *π*
113, 2 † albius *C*: † albinus *π*
113, 13 † album *P*, albium *B*: † albam *π*
115, 4 scantilla *B et P m. 2*: sanctilla *π P m. 1*
87, 12 orator ei ateius (attius *P ante corr.*): oratore (oratorem *m. 2*) at eius *π*
87, 16 constuppatus *Cπ*: constupratus *π m. 2*
88, 1 † tepidus *Cπ*
96, 3 † semper *Cπ*
99, 3 † quintius aemilius *Cπ*
99, 8 insubido *C*: insubito *π*
100, 27 saeuior *C*: seuerior *π*
100, 31 spoliario *C*: spolio *π*

de reliquis uitis addam quas enotaui scripturas corruptorum locorum selectas

p. 77, 15 de affectu tyrannide *Cπ*: d. affectata tyrannide *corr. π*, de affectu tyrannides *corr. P*

78, 23 alios fumo cruciatu *C*: a. fumo erueiato *P ante corr.*, a. fumo eruciatos *π*

121, 3 abiit *correctores in Cπ*: habuit *P m. 1 et alius corrector in π*, abuit *π m. 1*, habiit *B m. 1*

182, 18 † epigramma non inlatum *Cπ*: e. n. inlautum *π m. 2*

182, 25 uiderique *C*: uiderique quę *π*

182, 27 † delatis *Cπ*: delatos *Pπ m. 2*

183, 21 † pudore suffectussentatqne *C*: pudore suffectussentitque *π*, pudore suffectassent *corr. P*, pudore suffectus essent *corr. B*, pudoris suspecti essent idque *corr. π*

184, 23 cibusque *B, ante corr. Pπ*: cibique *corr. Pπ*

152, 1 faseca inligatus est fascea *Cπ*: *alterum* fascea *del. Pπ*

221, 2 † digno addesce uidebat *Cπ*: digna addiseere u. *corr. π*

221, 16 † uenustatem aculem quem hodieque ... decoreum *Cπ*: uenustatem maculae quam hodieque *corr. π*

243, 13 † tarrationem *C*: tartarationem (*s. s.* ad eertam) *π*

In his sunt quaedam recte emendata (cf. corrigenda) quaedam temptata perperam similiterque ut in Palatino, nihil tamen quod de excerptorum codice archetypo aliter sentire cogat atque sentire me initio dixi.

Quartum haberemus ipsius archetypi testem, si certum esset id quod statuit Peterus, ad illius exemplum esse expressam editionem principem. quae cum sane miro consensu utriusque codicis scripturâs referat, intererat delitescente etiamtum Palatino libro integram eam conferre, nunc inuento hoc libro facere id tanti non uidebatur. ex innumeris enim quos inspexi locis efficitur fere id quod etiam Salmasio uisum est 'in omnibus cum Palatino eam consentire ita ut plane ad eius typum et exemplar bona fide expressa et excussa uideatur' siue ut accuratius dicam factam esse uideri editionem ad apographum diligenter scriptum Palatini potius quam eius archetypi. ac ne unius quidem literulae augmentum inde nanciscimur ad uerba grauius corrupta emendanda; ubi uidemur nancisci, correcturae genus uilissimum tenemus. **princeps editio ex eodem archetypo ducta**

Editio igitur princeps quae prodiit Mediolani a. 1475 praemissa Boni Accursii Pisani ad Cicchum Simonetam secretarium ducalem epistula continet Suetonii Caesares, scriptores

nostros, Eutropium et Paulum Diaconum. incipiunt nostrae uitae sic 'In hoc codice continentur uitae diuersorum principum et tyrannorum a diuo Hadriano usque ad Numerianum a diuersis scriptoribus compositae, Spartiani uita Hadriani' sequitur index uitarum idem qui in *B* et *P* uitaeque ipsae dispositae eodem ordine. turbatae erant in exemplo eo quod typothetae traditum est Alexandri uitae cum Maximinis partes in eundem quo in illis modum. nec qui praefuit editioni parandae suopte ingenio illas in integrum restituere potuit. iam igitur proponam ea quibus cum Palatino manifesta cognatione sociata est princeps editio. est igitur sic

in editione	*in libris B C*
I. 161, 24 ad illius accusationem sui uero excusationem	uero excusationem *om. B, add. in P m. alia*
ib. 165, 20 eumque cum Seuero professum sub Scaeuola et Seuero in aduocatione fisci successisse	*omissa haec sunt in B, addita in P in fine paginae*
ib. 221, 17 quem — uidemus decorem inesse rubeum (*sic*) staturae militaris robur militis	quem — uidemus decoreum esse rubrum staturae m. r. m. (rubrum *add. p, om. B*) *C*
II. 58, 12 longissimi hominis collo superpositum	*quae sunt in P (nisi tamen inducere neglexi) om. B*
ib. 97, 10 intrasse domum in qua se pugione transfudit atque ita	in qua se atque ita *C, sed p correxit ut in ed. pr.*

Haec euincunt aut ipso Palatino libro usum esse editorem eiusue apographo aut quod certe mirum esset tertio aliquo libro, in quo illud 'rubrum' (I p. 221, 17) quod ex repetitione sequentis 'robur' ortum est inculcatum fuerit. accedunt leuioris momenti editionis cum Palatino similitudines, quarum potiores infra conposui:

editio		*Palatinus*	*Bambergensis*
I. 3, 3	italiam	itali-am	italicam
5, 21	defuncto	defũto	definito
18, 20	centum	centum	conto
33, 13	dolobella	delouella	donouella
98, 23	perficiem	perficiem	perficium

	editio	*Palatinus*	*Bambergensis*
I. 88, 26	lebronum (*sic*) minister	letonum (*corr. in* lenonnm) minister	lelomihi minister
90, 29	nuptusque	nuptiisqne	nieptusque
96, 2	quasi	qnase	a se
189, 27	neruis agitari	nerui sagitari	nerui sagitare
216, 26	malorum	malorum	maiorum
230, 2	uultu inardescente	uultu inardescente *ex* uultu non ardescente *corr.*	uultu non ardescente
II. 21, 6	et omnes regias	et omnes regias (gegias *ante corr.*)	et omnes auratas
67, 7	nempe	*nepe (*fuit* mepe)	me sepe *ex* mepe
56, 27	praecipiti usu	praecipiti usu *ex* praecipi usu	praecipi usu
107, 5	ut ille	nt ille	utile

Quae omnia si ad artiorem Palatini editionisque cognationem pertinent — Bambergensem certe a tali cognatione excludunt — tamen decidere rem uix patiuntur. idque eo minus potest fieri quod grauius corrupta plerumque in utroque codice, ne litterula quidem in altero utro uariata, leguntur congrua inter se: eaque ne editio quidem nisi rarissime inmutauit. ueluti in tribus his libris leguntur haec uerborum monstra:

I. 48, 17	lictum cum alio
171, 21	anarbore tractator
206, 25	subdecio
221, 16	aculemquem
II. 107, 11	auterehiculis

In aliis manu satis timida curauit editor ut Latina saltim uocabula legerentur aut quae aliquatenus possent coniungi, ueluti in his:

	editio	*codices*
I. 20, 10	colafum daret et diceret noli (*ut etiam p*)	collafundaret qui noli
35, 7	saepe monitus se penitus eius Hadriani simulacrum inserere	saepe monitus sed penitus e. H. s. i.
120, 4	m. agrippa	magnaper

editio	codices
I. 149, 16 timens odiosum Commodum	umen commodum
159, 12 publicauit	publicasse tu id
161, 13 his qui fidelioribus erga erant se (*sic*)	his qnos fidelioribus erga se
172, 11 patri doleret	patri deret
182, 18 non latinum	non inlatum
182, 27 delatinis	delatis
183, 21 pudore suffectassent *cum correctore Palatini*	pudore suffectussent (suffectus essent *corr. Bamb.*)
189, 26 ut rumpi non potuerit niris intersedentibus *cum correctore Pal.*	utrum non potuerit n. i.
199, 3 qnanuis uirgo	quamquisgo
II. 107, 5 in formam	in forma

Et sic fere uersatus est in laceris Valerianorum et Gallienorum partibus explendis uelut (in quibus uncis [ ] inclusi supplementa a *p* addita) in his:

II. 71, 15 nobis multus sermo fuit uel Saloninnm filium etiam Gallieni qui et Gallienns dictus est in libro adinnctus	mul[tus] nobis fuit se[rmo nel] Saloninum fi[linm etiam] Gallieni qui et Gallienus est dic[tus huic] libro adiun[gam]

Rarius audaciore manu correctae sunt mendae uelut in his:

editio	codices
I. 15, 18 catacrianos	catacannas
53, 25 nt si quis nellet fabricaręt	nequis nelle abfricaretur *P*, n. u. abfabricaretur *B*
155, 20 testantur Albinnm uirum ntilem	constat eum nirum Albinnm
184, 7 semper fuisset acclamatum	se pro seruis sed clamatum
200, 18 non ferenda eius dicta luxuria disputare	mipace de eiusdem dictum l. d.
241, 11 qnos ante retuli libenter	quam ne tuli ueniter
247, 4 anes	gacplae

et quae supra dixi cum Palatini correctore conspirare. contra cum correctore Bambergensis libri editio addit quaedam uelut:

II. 57, 1 defuit
83, 8 agitauit

quae tamen quiuis de coniectura inuenire poterat. atque ea quae supra retuli editoris temptamina incassum ceciderunt fere omnia: leuiora uitia sublata sunt passim inter quae potest accidisse ut sint quaedam quae Salmasii nomine notauimus, quem editionis auctoritatem adponere interdum oblitum esse experti sumus.

Quae cum ita sint contendere posse mihi uideor, si codice editor usus sit duobus illis simillimo ex eodemque archetypo descripto, eius rei fructum siqui fuerit eundem pessum dedisse emendandi studio neque noui quidquam ex editione principe ad constituenda uitarum uerba erui. potest autem cogitari fuisse in Italia saeculo XV librum uitarum antiquum simillimum Palatino ex quo codice et princeps editio expressa sit a. 1475 et descriptus Romae a. 1470 codex Vaticanus n. 1901: id quod persequi aliis relinquo.

Deuenimus ad libros recentiores de quorum nonnullis certum constat iudicium, nullum de aliis. regius igitur et Puteaneus Parisini libri quibus Casaubonus est usus interpolati sunt neque id quod perspexit Salmasius usum habent ullum ad sananda corrupta uitarum uerba. ex eodem pendent codices interpolati

Sed hoc quoque Salmasium rectissime intellexisse eius rei documenta extant quibus spreta interpolatione interdum ueri speciem mentiente innumera uitia sanauit ipsae emendationes eius. adscribam uerba eius in primis memorabilia in Hadr. 1 'infinitis locis (Palatinus liber) scripturam sine dissimulatione nobis obtulit quam omnes illi quibus usus est Casaubonus libri minime expressam sed adumbratam tantum et sub uitiosae lectionis inuolucris latentem et per obscura uestigia uix ingenii ui coniecturarumque tormentis quaerendam et eruendam praeferebant.' itemque ad Valerian. 1 'a quo codice qui propagati sunt omnes istorum scriptorum codices non integriores esse potuerunt archetypo suo.' item ad Gallien. duo 4 sibi constare dicit ex eo 'omnes quotquot huius historiae scripti codices reperiuntur fuisse exemplatos.' sed testimonia ab ipsa scripturae discrepantia petita hic coaceruare superfluum est in re conclamata. sunt tamen praeter scri-

pturas uariantes quibus certissima ratione euincatur originem ducere codices iuterpolatos aut a Palatino aut ab eius archetypo. nimirum Casaubouus ad Alex. 43 testatur habere regium 'omnes christianos futuros si fecissent' ('si id fecisset' Puteani librum); ad Al. 58 'quibus iu senatu et apud populum lectis uario tempore cum etiam de his aueia' (h. e. 'de Isauria') 'optate uenisset omuibus uominibus est ornatus.' quae cum non iutellegeret Casaubonus coniecit 'de his antea fama optata nenisset'. at produnt illa codicis eundem quem supra in *B* et *P* extare diximus uerborum ordiuem. transposita sunt deiude in utroque libro uerba Max. 18 ut in *B* et *P* (u. adnot. uol. II p. 13, 59), expleti hiatus uitae Gallien. 4 ex arbitrio (u. Salm. et Cas.) aliaque similia. liberi autem sunt isti quoque codices ut est couseutaneum ab interpolatioue ea quam ab editoribus Veuetorum exemplarium annis 1489 et 1490 impressorum inuectam esse conprobauit Peterus diss. p. 33 sqq. his igitur debetur catalogus Papiuiani discipulorum (uol. I p. 264) similiaque (uelut II p. 63, 7. 68, 27. 70, 24), quorum emblematum auctores siugillatim non adscripsimus.

de archetypi indole Redit igitur nunc quidem res ad eum librum cuius fidissimam imagiuem teuemus expressam codicibus saeculi IX Bambergensi Palatino saeculi X. quorum is est etiam iu ratioue scribendi uocabula consensus ut sicubi dissentiaut uter utri praeferendus sit possis dubitare. neque omissa inueui ab altero codice quae iu altero extareut nisi uol. I 97, 27 uerba 'uel ueneuo' et 104, 18 uerba 'factus es tunc pertinax', quae desunt in *B*, extant nisi ipse falsus sim in *P* (cf. quae supra scripsi p. XI et p. XX). scatebat autem archetypus ille non solum uitiis ab inscitia librarii repetendis sed etiam emblemata habuit iu ipsum uerborum ordinem inserta e margine eius libri e quo ipse trauscriptus est. cuius rei insigniora quaedam documenta illa sunt uol. I 30, 5 et II 123, 15 quaeque supra tetigi p. XVII. deiude et nomina passim orationi iuepte inserta sunt imperatorum aliorumue homiuum (uelut uol. I 149, 15. 153, 11) et interpretameuta singulis uocabulis adscripta (cf. I 151, 16. 208, 9. 229, 14. 240, 10.

II 3, 2. 124, 14. 181, 17): quod genus corruptelas lector inueniet plures quam a Salmasio factum est ac paene in una quaque pagina a nobis detectas. quodsi de aetate qua scriptus fuerit quaeras non multo mihi uidetur antiquior fuisse ipso saeculo nono: certe quadratarum litterarum usum excludere uidentur commutatae litterae b et li (uelut uol. I 241, 13) cl et d (uelut addamnationes positum pro adclamationes) r et s similia. is codex num solus trans Alpes propagauerit uitas imperatorum ignoratur quidem, sed tenuem earum medio aeuo memoriam extare seruatam testimonio Sedulii Scoti (apud Maium spicilegii Romani t. VIII p. 43) qui Maximinorum uitam uidetur legisse indicauit mihi Mauricius Hauptius. denique utrum uitarum usque ad Alexandrum series ab eo qui archetypum conscripsit contra temporum normam immutatus sit an ab eo qui in corporis cuiusdam formam ampliora uitarum uolumina contraxerit eam quaestionem hoc loco non persequor. retinuimus uulgatorum exemplarium ordinem in lectorum commodum.

Pauca moneo de nostra recensione. excusabunt lectores leuiora quaedam in primo alteroque uolumine diuerso consilio instituta — separatim enim ego primum alterum Eyssenhardtus recensuimus — uelut retentas ab Eyssenhardto contractas ultimarum perfecti temporis formas init abit adit, solutas a me et similia. communi consilio retinuimus illa 'hi qui' et 'his qui' satis opinor commendata illis 'huius qui' et 'haec quae' (I 292, 4). in re orthographica, cuius praeter e et ae uel oe, ci et ti elementa permutata discrepantiam integram exhibuimus, perspicuitatem sequi quam quae in confinio quarti saeculi et barbariae sexti septimiue uagantur recipere maluimus. quare si semel bisue recte scriptum extat diaeta, alibi zeta uel ceta (quod male tuentur exemplo tituli Maffeiani M. V. 127, 4 qui ita ut editus est intellegi nequit) illud constanter retinuimus. nec debebam ego admittere Picile pro Poecile, ut nemo admiserit Diabolenus pro Iauolenus aut bulba pro uulua, quamquam talia nunc ab editoribus subinde inferuntur etiam in liberae rei publicae monumenta.

editionis huius ratio

Indices confecimus nominum Eyssenhardtus rerum potiorum et auctorum ego.

Restat ut grato animo liberalitatem regii ministri prosequamur cuius auxilio codice Bambergensi Berolini uti per longum tempus concessum fuit et Theodori Mommseni beneuolentiam qui legendis editionis nostrae plagulis suisque emendationibus continuo nobiscum communicandis huius quoque negotii peragendi indefessum sese adiutorem praestiterit.

Scripsi Berolini m. Septembri a. 1864.

INDEX VITARVM.

ADDENDA ET CORRIGENDA

VOLVMINE PRIMO.

15, 18 iniuria deleui ex adnotatione M. Caesaris uerba ad Frontonem 2, 14 *arborem multorum ramorum quam ille suum nomen catachannam nominabat.* item Frontonis de orat. I: *confusam eloquentiam catachannae ritu.*

23, 15 transpositio in nota commendata praeterea postulat, ut deleatur *Antonino.* Th. M.

40, 24 *edita munera* l. *edidit munera; A* ortum ex *M* sequente. Th. M.

43, 19 *aui sui* glossa est inde orta, quod is de quo agitur *Annius Verus* uocatus est propter auum (44, 2). Th. M.

48, 18 ita supple: [*cum imperium sibi re*]*lictum cum alio participasset.* Th. M.

50, 15 *scribit* l. *scribsit.* Th. M.

63, 18 *Druncianus* l. *Druentianus.*

67, 4 *adhuc* habent excerpta Palatina.

74, 5 *uxor Lucii* l. *uxor Lucilla.* Th. M.

78, 1 ita supple: *siue* [*iusta ex causa siue*] *iniusta.* Th. M.

85, 24 ante omnia delendum est *modo* et sic fortasse locus constituendus: *non clemens et bonus, sed utilis et optimus imperator,* ut *bonus* sit *benignus.* Th. M.

89, 18 l. *contempto* ex codicibus.

103, 16 lege: *doluit Marcus quod senator esset, praef(ectum) praet(orio) fieri a se non posse.* Th. M.

103, 26 *coactiliariam* emendauit iam Egnatius.

106, 24 in adnotatione scribendum *lite aut perplexa* in C.

113, 20 *per quendam Seuerum Clarissimum militem:* lege *clarissimum iuuenem.* Th. M.

114, 14 sic supple: *quibus* [† *subtrahens se cum*] *diceret,* ut *retinentes eum* habeat quo referatur. Th. M.

124, 18 *decretum a Commodo nomen uidebat et imperium* proposuerat Mommsenus.

130, 18 scribe *consuluissent. interemit ut praecipue suspectos unum quemque idoneum imperio.* Th. M.

141, 20 ita interpunge: *nec tamen in senatu quicquid de Nigro Seuerus dixit, cum iam audisset de eius imperio, ipse autem proficisceretur ad componendum orientis statum tantum. sane illud* cet. non aduersus Nigrum proficisci se Seuerus dixit, sed tantum ut componeret orientem. Th. M.

150, 24 *fac ut rem publicam et te et nos ut facis diligas*] scribe: *fac ut rem publicam amet et nos ut facis diligas.* Th. M.

153, 9 *quo dilectus es*] l. *quo delectus es.* Th. M.

157, 14 supple: *ut de me ille decerneret homo nobilis [supplicationes] et triumphum.* Th. M.

158, 7 supple: *uenissent: [essent] in imperio consulari.* Th. M.

159, 12 *has litteras cum Pertinax inuenisset [et] in Albini odium publicasset, [ob] id Albinus.* Th. M.

162, 13 *per ludibrium*] l. *per latebram.* Th. M.

165, 21 *atque ob hoc concordias fratrum auctorem fuisse* uoluit Mommsenus.

169, 11 nunc improbo quod scripsi uulgatam retinendam ratus.

174, 5 l. *necem.*

176, 13 l. *Caelestis.*

177, 18 *ius postremo dixisse* cum non sit hominis sordidi et libertini, pro eo quod in libris est *in postremo dixisse* substituendum potius *in postremos dixisse* id est accusasse homines infimi ordinis. Th. M.

179, 14 l. *iurauimus.' tum: 'exercitus.* Th. M.

181, 14 l. *quarum maiori filius erat Heliogabalus* deletis uerbis *et — accepit.* Th. M.

188, 7 *hoc* habent excerpta Palatina.

189, 5 *incideret* ut Salmasius ita ed. princ.

189, 21 l. *procurator bafii maioris* uel *bafii imperatoris.* Th. M.

194, 3 *subter* habent excerpta Palatina.

211, 24 pro *sibi* l. *ibi.* Th. M.

214, 27 dele *et.* Th. M.

217, 9 pro *est* l. *et.* Th. M.

221, 17 ante uerba *in pictura* excidit, quod est in C, *et.*

225, 8 pro *uideo* requiritur *uidete* uel *non uideo.* Th. M.

226, 2 dele *Auguste.* Th. M.

228, 24 l. *in Palatinis nefarium hominem.* Th. M.

232, 19 l. *de prouehendis.* Th. M.

233, 15 l. *octo minutulis.* Th. M.

243, 15 l. *non secundam mensam Alexandrum habere secundum.* Th. M.
244, 19 l. *cum amicus militaris suasisset.* Th. M.
244, 22 l. pro *magni idas* codicum: *Magni dans.* Th. M.
246, 11 l. *quid opus est purpura in linea?' aurum autem mitti* Th. M.
246, 27 *argentum et peristromata quando opus erat accipiebat ab amicis* coniecit I. Bernays.
248, 12 l. *uetere ordine.* Th. M.
250, 31 dele *proconsules.* Th. M.
252, 26 l. *diceres.* Th. M.
254, 18 l. *neque umquam.* Th. M.
256, 29 et 257, 15 *eloquentiae* e C. scribendum.
In nominibus denique quaedam errata sunt uelut *Rhaeti* pro *Raeti, Catulinus* pro *Catullinus* quae facile ad normam reuocabuntur.

VOLVMINE SECVNDO.

2, 1 l. *latronibus.*
13, 4 l. *sic exarsit.*
14, 3 adnot. *stipatis armatis* est in C.
17, 25 Mommsenus recte dixit scribendum esse *refectisque militibus alia die ad contionem uentum est.*
31, 12 *Africanum* B.
33, 4 adnot. dele '*qui* om. C.'
47, 11 adnot. uerba '*cum eodem Gordiano pater* del. Eyss.' quamuis iussus non deleuit typotheta.
48, 29 *uno intra stylo* est in P.
49, 23 pro *duodecim* legendum esse *XXII* recte dixit Ostertagius.
64, 27 adnot. ante *oratio* adde numerum 27.
65, 16 adnot. lege '*probatam etiam si* uulgo.'
67, 7 *nempe* est in editione principe.
72, 7 adnot. lege *serteretur* B, om. P, *seruiliter teneretur* p.
78, 28 contra codices scribendum erat *Regaliano.*
79, 13 l. *illa sollertia, illi.*
85, 20 adnot. lege '*diceret* C.'
101, 26 adnot. adde: '*fato* uulgo.
102, 14 fortasse legendum *eum tum* pro *eundem.*
113, 5 l. *uitio.*
129, 8 l. *Apennino.*
157, 10 l. *terrore.*

161, 2 in P est *quiddāminisit* **ut.*

166, 15 l. *unciam.*

174, 2 scribe *Caesetianus.*

208, 14 pro *nullus* legendum esse *nummus* peregregie coniecit Lehrsius apud Friedlaenderum 'Darstellungen' II 208.

226 paginae index '*Carinus*' pro '*Gallieni*' scribendus.

230 *L. Antonius* delenda uerba (*qui — uocatur*).

VITAE

DIVERSORVM PRINCIPVM ET TYRANNORVM

A DIVO HADRIANO VSQVE AD NVMERIANVM

A DIVERSIS CONPOSITAE

P = *codex Palatinus*
B = *codex Bambergensis*
C = *uterque codex*
p b = *secunda uel tertia manus eorum*

AELII SPARTIANI

HADRIANVS

Origo imperatoris Hadriani uetustior a Picentibus posterior 1
ab Hispaniensibus manat. si quidem Hadria ortos maiores suos
apud Italicam Scipionum temporibus resedisse in libris uitae
suae Hadrianus ipse commemorat. Hadriano pater Aelius
Hadrianus cognomento Afer fuit consobrinus Traiani impera-
toris, mater Domitia Paulina Gadibus orta, soror Paulina nupta
Seruiano, uxor Sabina, atauus Marullinus, qui primus in sua
familia senator populi Romani fuit. natus est Romae VIIII kal.
Febr. Vespasiano septies et Tito quinquies consulibus. ac de-
cimo aetatis anno patre orbatus Vlpium Traianum praetorium
tunc, consobrinum suum, qui postea imperium tenuit, et Cae-
lium Attianum equitem Romanum tutores habuit. inbutusque
inpensius Graecis studiis ingenio eius sic ad ea declinante,
ut a nonnullis Graeculus diceretur.

Quintodecimo anno ad patriam rediit ac statim militiam 2
iniit uenandi usque ad reprehensionem studiosus. quare a
Traiano abductus a patria et pro filio habitus nec multo post

VITAE DIVERSORVM PRINCIPVM ET TYRANNORVM A DIVO HADRIANO (ADRIANO *B*) VSQVE AD NVMERIANVM DIVERSIS CONPOSITI... (*sequitur uitarum tabula quam in praefatione posuimus*) SPARTIANI DE VITA HADRIANI (ADRIANI *B*) *C* 1 uetuscior *B* 2 hadria hortos *B*, hadrianus ortus *b* 3 itali-am *P* 7 attauus *B* marullinus *Salm.*: maryllinus *C* 8 kl. feb. *C* 10 tunc *B*, uirum *in ras. P* 11 caelium tatianum *P*, celium tacianum *B* 15 redit *C* 16 uenando *C* usque ad praehensionem *B*, usquꝫ ad repraehensionem *P* (quꝫ ad re *p in lacuna teste Grutero*) 17 troiano *B ante corr.*

decemuir litibus iudicandis datus atque inde tribuuus secundae Adiutricis legionis creatus, post hoc iu inferiorem Moesiam trauslatus extremis iam Domitiani temporibus ibi a mathematico quodam de futuro imperio id dicitur couperisse quod a patruo magno Aelio Hadriauo peritiam caelestium calleute praedictum esse compererat. Traiano a Nerua adoptato ad gratulationem exercitus missus iu Germaniam superiorem translatus est. ex qua festinans ad Traiauum ut primus nuutiaret excessum Neruae a Seruiano sororis uiro — qui et sumptibus et aere alieno eius prodito Traiani odium iu eum mouit — diu deteutus fractoque cousulte uehiculo tardatus pedibus iter facieus eiusdem Seruiaui beneficiarium anteuenit. fuitque iu amore Traiani uec tameu per paedagogos puerorum quos Traianus iupeusius diligebat Gallo faueute defuit. quo quidem tempore cum sollicitus de imperatoris erga se iudicio Vergilianas sortes consuleret

quis procul ille autem ramis insignis oliuae
sacra fereus? uosco crines incanaque menta
regis Romani primam qui legibus urbem
fundabit, Curibus paruis et paupere terra
missus iu imperium magnum cui deinde subibit

sors excidit. quam alii ex Sibylliuis uersibus ei proueuisse dixerunt. habuit autem praesumptionem imperii mox futuri ex fano quoque Nicephorii Iouis mauante responso quod Apollouius Syrus Platouicus libris suis indidit. denique statim suffragante Sura ad amicitiam Traiaui pleuiorem rediit nepte per sororem Traiani uxore accepta fauente Plotina, Traiauo leuiter, ut Marius Maximus dicit, uolente.

3 Quaesturam gessit Traiauo quater et Articuleio consulibus. in qua cum oratiouem imperatoris in senatu agrestius pronuntians risus esset, usque ad summam peritiam et facuudiam

1 indicandis *B* 2 posthec *P* 3 domitianis *B* 5 peritia celestium *C* 7 in *ss. P* 11 fracto *P* 12 ueneficiarium (rium *eras. P*) *C* 13 ei *ante* per *ins. P* 15 uergilianas *B*, uirg. (*sed* i *in ras.*) *P Vergilius Aen. VI* 805—812 22 sybillinis *C* 24 niceforii *C* 26 redit *C* 29 arculeio *p*

Latinis operam dedit. post quaesturam acta senatus curavit atque ad bellum Dacicum Traianum familiarius prosecutus est. quando quidem et indulsisse uino se dicit Traiani moribus obsequentem atque ob hoc se a Traiano locupletissime muneratum. tribunus plebis factus est Candido et Quadrato iterum consulibus. in quo magistratu ad perpetuam tribuniciam potestatem omen sibi factum adserit quod paenulas amiserit quibus uti tribuni plebis pluuiae tempore solebant, imperatores autem numquam. unde hodieque imperatores sine paenulis a togatis uidentur. secunda expeditione Dacica Traianus eum primae legioni Mineruiae praeposuit secumque duxit. quando quidem multa egregia eius facta claruerunt. quare adamante gemma quam Traianus a Nerua acceperat donatus ad spem successionis erectus est. praetor factus est sub Surano bis Seruiano iterum consulibus, cum sestertium [iterum] uicies ad ludos edendos a Traiano accepit. legatus postea praetorius in Pannoniam inferiorem missus Sarmatas compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius euagantes coercuit. ob hoc consul est factus. in quo magistratu ut a Sura comperit adoptandum se a Traiano esse, ab amicis Traiani contemni desiit ac neglegi. et defuncto quidem Sura Traiani ei familiaritas creuit causa praecipue orationum quas pro imperatore dictauerat, usus Plotinae quoque fauore, cuius studio 4
etiam legatus expeditionis Parthicae tempore destinatus est. qua quidem tempestate utebatur Hadrianus amicitia Sosii Papi et Plaetorii Nepotis ex senatorio ordine, ex equestri autem Attiani tutoris quondam sui et Liuiani Turbonis. in adoptionis sponsionem uenit Palma et Celso inimicis semper suis et quos postea ipse insecutus est in suspicionem adfectae tyrannidis lapsis. secundo consul fauore Plotinae factus totam praesum-

2 dac***m *P*, dacicum *p* 3 quantoquidem *C* 6 conss *C* 15 et seruiano *B* conss *C* iterum *retinet Salm., ex repetitione ortum censet Mommsenus* 18 cohercuit *B* 19 nt *in mg. p*, et *C* 20 contempni *C* 21 defūto *P*, definito *B* 22 imperatores *B*, imperatore. *P* 25 sosi papi *C* 26 pletori *C* ex sequestri *B* 29 adiectę *C corr. Salm.*: affectatae *uulgo*

ptionem adoptionis emeruit. corrupisse eum Traiani libertos, curasse delicatos eosdemque saepe lisse per ea tempora quibus in aula familiarior fuit opinio multa firmauit. quinto iduum Augusti die legatus Syriae litteras adoptionis accepit. quando et natalem adoptionis celebrari iussit. tertio iduum earundem quando et natalem imperii statuit celebrandum excessus ei Traiani nuntiatus est. frequens sane opinio fuit Traiano id animi fuisse ut Neratium Priscum, non Hadrianum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus usque eo ut Prisco aliquando dixerit 'commendo tibi prouincias siquid mihi fatale contigerit.' et multi quidem dicunt Traianum in animo id habuisse ut exemplo Alexandri Macedonis sine certo successore moreretur; multi ad senatum eum orationem uoluisse mittere petiturum ut, siquid ei euenisset, principem Romanae rei publicae daret senatus, additis dum taxat nominibus ex quibus optimum idem senatus eligeret. nec desunt qui factione Plotinae mortuo iam Traiano Hadrianum in adoptionem adscitum esse prodiderint supposito qui pro Traiano fessa uoce loqueretur.

5 Adeptus imperium ad priscum se statim morem instituit et tenendae per orbem terrarum paci operam intendit. nam deficientibus his nationibus quas Traianus subegerat Mauri lacessebant, Sarmatae bellum inferebant, Britanni teneri sub Romana dicione non poterant, Aegyptus seditionibus urgebatur, Lycia denique ac Palaestina rebelles animos efferebant. quare omnia trans Euphraten ac Tigrim reliquit exemplo, ut dicebat, Catonis qui Macedonas liberos pronuntiauit quia tueri non poterant. Partamosirin quem Traianus Parthis regem fecerat quod eum non magni ponderis apud Parthos uideret, proximis gentibus dedit regem. tantum autem statim clementiae studium habuit ut, cum sub primis imperii diebus

2 sepelisse *C corr. Casaub.*, saepe leuisse *Salm.* 3 familiariorum *B* quiutum (quinto *p*) iduum augustum *C* 4 suriae *C* 5 tertium *C* 14 petiturum *p*, titurum *C*, dicturum *b* 19 loquebatur *B* 21 impendit *ante corr. P* 25 licya *B* afferebant *B* 26 eufrateu *C* tygrim *B* 27 dicebant *C* teneri *uulgo* 28 Partamosirin *Casaub.*, Sarmatosirin *C*

ab Attiano per epistulas esset admonitus ut et Baebius Macer praefectus urbis, si reniteretur eius imperio, necaretur et Laberius Maximus qui suspectus imperio in insula exulabat et Frugi Crassus, neminem laederet. quamuis Crassum postea procurator egressum insula, quasi res nouas moliretur, iniussu eius occiderit. militibus ob auspicia imperii duplicem largitionem dedit. Lusium Quietum sublatis gentibus Mauris quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, exarmauit Marcio Turbone Iudaeis compressis ad deprimendum tumultum Mauretaniae destinato. post haec Antiochia digressus est ad inspiciendas reliquias Traiani quas Attianus Plotina et Matidia deferebant. quibus exceptis et naui Romam dimissis ipse Antiochiam regressus praepositoque Syriae Catilio Seuero per Illyricum Romam uenit.

6 Traiano diuinos honores datis ad senatum et quidem accuratissimis litteris postulauit et cunctis uolentibus meruit, ita ut senatus multa quae Hadrianus non postulauerat in honorem Traiani sponte decerneret. cum ad senatum scriberet ueniam petiit quod de imperio suo iudicium senatui non dedisset, salutatus scilicet praepropere a militibus imperator, quod esse res publica sine imperatore non posset. cum triumphum ei senatus qui Traiano debitus erat detulisset, recusauit ipse atque imaginem Traiani curru triumphali uexit, ut optimus imperator ne post mortem quidem triumphi amitteret dignitatem. patris patriae nomen delatum sibi statim et iterum postea distulit quod hoc nomen Augustus sero meruisset. aurum coronarium Italiae remisit, in prouinciis minuit, et quidem difficultatibus aerarii ambitiose ac diligenter expositis. audito dein tumultu Sarmatarum et Roxolanorum praemissis exercitibus Moesiam petiit. Marcium Turbonem post

1 ammonitus *B* bebius *C* 5 iniusso *C* 6 duplicem *ss. P* 8 martio *C* 9 mauritaniae *P* 10 antiochiam *C* 14 yllIricum *B* 15 datis ad senatum] dari a senatu *P* *in ras., sed comparent uestigia uerae scripturae quam etiam in mg. adscripsit p* 25 sibi delatum *B* 29 rexalanorum *B*, ***alanorum *P*, regis alanorum *p* 30 petit *C*

Mauretaniae ... praefecturae infulis ornatum Pannoniae Daciaeque ad tempus praefecit. cum rege Roxolanorum qui de inminutis stipendiis querebatur cognito negotio pacem conposuit.

7 Nigrini insidias quas ille sacrificanti Hadriano conscio sibi Lusio et multis aliis parauerat, cum etiam successorem Hadrianus sibimet destinasset, euasit. quare Palma Tarracinae Celsus Baiis Nigrinus Fauentiae Lusius in itinere senatu iubente inuito Hadriano, ut ipse in uita sua dicit, occisi sunt. unde statim Hadrianus ad refellendam tristissimam de se opinionem, quod occidi passus esset uno tempore quattuor consulares, Romam uenit Dacia Turboni credita, titulo Aegyptiacae praefecturae quo plus auctoritatis haberet ornato. et ad comprimendam de se famam congiarium duplex praesens populo dedit ternis iam per singulos aureis se absente diuisis. in senatu quoque excusatis quae facta erant iurauit se numquam senatorem nisi ex senatus sententia puniturum. statim cursum fiscalem instituit ne magistratus hoc onere grauarentur. ad colligendam autem gratiam nihil praetermittens infinitam pecuniam quae fisco debebatur priuatis debitoribus in urbe atque Italia, in prouinciis uero etiam ex reliquis ingentes summas remisit, syngraphis in foro diui Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis. damnatorum bona in fiscum priuatum redigi uetuit omni summa in aerario publico recepta. pueris ac puellis quibus etiam Traianus alimenta detulerat incrementum liberalitatis adiecit. senatoribus qui non uitio suo decoxerant patrimonium pro liberorum modo senatoriae professionis expleuit, ita ut plerisque in diem uitae suae dimensum sine dilatione praestiterit. ad honores explendos non solum amicis sed etiam passim aliquantis multa

1 mauratancae *B*, mauritaniae *P*: *excidisse* administrationem *susp. Mommsenus, iungendum enim esse* praefecturae infulis *conl. tituloMaff. M. V.* 242, 4; Mauretaniae praefecturam *uulgo* 2 moxalanorum *C* 4 insidiis *B ante corr.* 6 tarracenis *C* 7 bais *C* fauentiis *B ante corr.* 11 turbone *B* 12 ornatos *B*, ornatus *p* 15 excussatis *B*, excusans *p* 17 honore *B* 20 reliquiis *B* 21 syngrafis *C* diui hadriani *C* 28 praestiterit *Salm. ex fide 'uetusti codicis'*: restiterit *C*, restituerit *bp* 29 pessimis *p*

largitus est. feminas nonnullas ad sustentandam uitam sumptibus iuuit. gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit et mille feras natali suo edidit.

Optimos quosque de senatu in contubernium imperatoriae 8
maiestatis adsciuit. ludos circenses praeter natalicios decretos sibi spreuit et in contione et in senatu saepe dixit ita se rem publicam gesturum ut sciret populi rem esse non propriam. tertio consules cum ipse ter fuisset plurimos fecit. infinitos autem secundi consulatus honore cumulauit. ipsum autem tertium consulatum et quattuor mensibus tantum egit et in eo saepe ius dixit. senatui legitimo cum in urbe uel iuxta urbem esset semper interfuit. senatus fastigium in tantum extulit difficile faciens senatores ut, cum Attianum ex praefecto praetorii ornamentis consularibus praeditum faceret senatorem, nihil se amplius habere quod in eum conferri posset ostenderit. equites Romanos nec sine se de senatoribus nec secum iudicare permisit. erat enim tunc mos ut, cum princeps causas cognosceret et senatores et equites Romanos in consilium uocaret, sententiam ex omnium deliberatione proferret. execratus est denique principes qui minus senatoribus detulissent. Seruiano sororis uiro, cui tantum detulit ut, ei uenienti de cubiculo semper occurrerit, tertium consulatum nec secum tamen, cum ille bis ante Hadrianum fuisset, ne esset secundae sententiae, non petenti ac sine precatione concessit.

Inter haec tamen et multas prouincias a Traiano adqui- 9
sitas reliquit et theatrum quod ille in campo Martio posuerat contra omnium uota destruxit. et haec quidem eo tristiora uidebantur, quod omnia quae displicere uidisset Hadrianus mandata sibi ut faceret secreto a Traiano esse simulabat. cum

4 optimos *p*, optumos *P B* (u *in ras.*) 8 cos *P*, cons *B* 13 atutinum *B*, attianum *ex* atticinum *P* 18 agnosceret *C* 20 princeps *C* (*sed* principes *corr. P*) 21 cui *lineola transf. P* 23 ante *om. C*, *ss. p* ne — sententiae *Salm. insiticia censet* non *in ras. P* 26 relinquit *C* marcio *C* 28 displicerent uidisse *B* (n *transfixa*), displicer** uidisse *P*, uidisset *p* 29 secreto a Traiano *Mommsenus*: decreto (—ta *ante corr. P*) a traiano *C*, decreto Traiani *uulgo*

Attiani praefecti sui et quondam tutoris potentiam ferre non posset, nisus est eum obtruncare; sed reuocatus est quia iam consularium quattuor occisorum, quorum quidem necem in Attiani consilia refundebat, premebatur inuidia. cui cum successorem dare non posset quia nou petebat, id egit ut peteret. atque ubi primum petiit, in Turbonem transtulit potestatem. cum quidem etiam Simili alteri praefecto Septicium Clarum successorem dedit. summotis his a praefectura quibus debebat imperium Campaniam petiit eiusque omnia oppida beneficiis et largitionibus subleuauit optimum quemque amicitiis suis iuugens. Romae uero praetorum et consulum officia frequentauit, conuiuiis amicorum interfuit, aegros bis ac ter die et nonnullos equites Romanos ac libertinos uisitauit, solatiis refouit, cousiliis subleuauit, conuiuiis suis semper adhibuit. omuia denique ad priuati hominis modum fecit. socrui suae honores praecipuos inpendit ludis gladiatorii sceterisque officiis.

10 Post haec profectus in Gallias omnes casuariis liberalitatibus subleuauit. inde in Germaniam transiit pacisque magis quam belli cupidus militem, quasi bellum inmineret, exercuit tolerantiae documentis eum inbuens, ipse quoque iuter manipula uitam militarem magistraus, cibis etiam castrensibus in propatulo libeuter utens, hoc est larido, caseo et posca, exemplo Scipionis Aemiliani et Metelli et auctoris sui Traiani multos praemiis, nonuullos honoribus donans, ut ferre possent ea quae asperius iubebat. siquidem ipse post Caesarem Octauianum labantem disciplinam incuria superiorum principum retinuit, ordiuatis et officiis et inpendiis, numquam passus aliquem a castris iniuste abesse, cum tribunos non fauor

2 nixus *P* 6 petit *C* 7 similiter *b* 8 praefectura *b*, praefecture *C* 9 petit *C* 11 praetorium *C* (i *exp. P*) 12 conuiuis *P* amicos aegros *Eyss. conl. Alex. Seu. 20: sed ne sic quidem tollitur ambiguitas, nimirum aegros imperatorem conuiuiis semper adhibuisse. quare G. Vhligio uerba* et nonnullos — libertinos *post* subleuauit *transponere uisum est* aut ter *B* 13 solaciis *P* 17 casuariis *C*: causarios *Salm.*, causariis *uulgo*, eas uariis *Mommsenus* 20 tollerantiae *B* manipula *C*, manipulares *uulgo* 26 octaui**um (*eras.* an) *P* 28 ac*astris (*eras.* r) *P*

militum sed iustitia commendaret, exemplo etiam uirtutis suae ceteros adhortatus, cum etiam uicena milia pedibus armatus ambularet, triclinia de castris et porticus et cryptas et topia dirueret, uestem humillimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret, sine gemmis fibula stringeretur, capulo uix eburneo spatham clauderet, aegros milites in hospitiis suis uideret, locum castris caperet, nulli uitem nisi robusto et bonae famae daret, nec tribunum nisi plena barba faceret aut eius aetatis quae prudentia et annis tribunatus robur impleret, nec pateretur quicquam tribunum a milite accipere, delicata omnia undique summoueret, arma postremo eorum supellectilemque corrigeret. de militum etiam aetatibus iudicabat nequis aut minor quam uirtus posceret aut maior quam pateretur humanitas in castris contra morem ueterem uersaretur, agebatque ut sibi semper noti essent et eorum numerus sciretur.

11 Laborabat praeterea ut condita militaria diligenter agnosceret, reditus quoque prouinciales sollerter explorans, ut, si alicubi quippiam deesset, expleret. aute omnes tamen euitebatur nequid otiosum uel emeret aliquando uel pasceret. ergo conuersis regio more militibus Britanniam petiit. in qua multa correxit murumque per octoginta milia passuum primus duxit qui barbaros Romanosque diuideret. Septicio Claro praefecto praetorii et Suetonio Tranquillo epistularum magistro multisque aliis, quod apud Sabinam uxorem iniussu eius familiarius se tunc egerant quam reuerentia domus aulicae postulabat, successores dedit, uxorem etiam ut morosam et asperam dimissurus, ut. ipse dicebat, si priuatus fuisset. et erat curiosus

5 fibulam stringeret *uulgo* 6 hospiciis *C* 7 uitem] al. utrem *ss. p* 9 robur *p*, robor *C* 11 supelectilemque *b*, superlectilemq. *C* (r *eras. P*) 15 esse (essent *b*) et eorum *B*, essent et eorum *in ras. p ita ut* eorum *in marg. euagetur* 17 condicta *C* (c *altera ss. B*) 18 si *ss. C* 19 alicubi *ex* alicui *corr. B* ante omne *Salm., post* omnes *interpungi uult Mommsenus* 20 nequod uel otiosum uel *P*, nequid miles o. u. *p* 21 brittaniam *P* petit *C* 25 unius sueius *B* quod *Salm.*: quos *C*, *uulgo* qui 27 murosam *B* dimisurus *B*

non solum domus suae sed etiam amicorum, ita ut per frumentarios occulta omnia exploraret nec aduerterent amici sciri ab imperatore suam uitam priusquam ipse hoc imperator ostenderet. unde non iniucundum est rem inserere ex qua constet eum de amicis multa didicisse. nam cum ad quendam scripsisset uxor sua quod uoluptatibus detentus et lauacris ad se redire nollet atque hoc Hadrianus per frumentarios cognouisset, petente illo commeatum Hadrianus ei lauacra et uoluptates exprobrauit. cui ille 'num et tibi uxor mea quod et mihi scripsit?' et hoc quidem uitiosissimum putant atque huic adiungunt quae de adultorum amore ac nuptarum adulteriis quibus Hadrianus laborasse dicitur adserunt, iungentes quod ne amicis quidem seruauerit fidem.

12 Conpositis in Britannia rebus transgressus in Galliam Alexandrina seditione turbatus, quae nata est ob Apidem qui cum repertus esset post multos annos turbas inter populos creauit, apud quem deberet locari omnibus studiose certantibus. per idem tempus in honorem Plotinae basilicam apud Nemausum opere mirabili extruxit. post haec Hispanias petiit et Tarracone hiemauit, ubi sumptu suo aedem Augusti restituit. omnibus Hispanis Tarraconem in conuentum uocatis delectumque ioculariter, ut uerba ipsa ponit Marius Maximus, detractantibus Italicis, uehementissime ceteris, prudenter et caute consuluit. quo quidem tempore non sine gloria grauissimum periculum adiit apud Tarraconem spatians per uiridiaria, seruo in se hospitis cum gladio furiosius inruente. quem retentum ille ministris adcurrentibus tradidit et ubi furiosum esse constitit, medicis curandum dedit in nullo omnino commotus. per ea tempora et alias frequenter in

2 oculta *P* 4 iniocundum *C* qua *b*, quo *C* 6 labacris *C ante corr.* 9 exprobrabit *B ante corr.* 11 adulterorum *b* 14 brittania *C* 19 exstruxit *B* petit *C* 20 eadem *C* 21 tarraconam *B*, tarraconē (ē *in ras.*) *P* 22 dilectumque *C* 23 retractantibus *B* 25 uirdiaria *P*, uiridaria *p*, hospitiua uiridaria *edd. ante Salm.* 26 seruio (seruum *b*) — inruentem *B* 28 foriosum *B*

plurimis locis in quibus barbari non fluminibus sed limitibus diuiduntur stipitibus magnis in modum muralis saepis funditus iactis atque conexis barbaros separauit. Germanis regem constituit, motus Maurorum compressit et a senatu supplicationes emeruit. bellum Parthorum per idem tempus in motu tantum fuit, idque Hadriani conloquio repressum est.

Post haec per Asiam et insulas ad Achaiam nauigauit et 13
Eleusinia sacra exemplo Herculis Philippique suscepit. multa in Athenienses contulit et pro agonotheta resedit. et in Achaia quidem etiam illud obseruatum ferunt quod cum in sacris multi cultros haberent cum Hadriano nullus armatus ingressus est. post in Siciliam nauigauit, in qua Aetnam montem conscendit ut solis ortum uideret arcus specie, ut dicitur, uarium. inde Romam uenit atque ex ea in Africam transiit ac multum beneficiorum prouinciis Africanis adtribuit. nec quisquam fere principum tantum terrarum tam celeriter peragrauit. denique cum post Africam Romam redisset, statim ad orientem profectus per Athenas iter fecit atque opera quae apud Athenienses coeperat dedicauit, ut Iouis Olympii aedem. et aram sibi. eodemque modo per Asiam iter faciens templa sui nominis consecrauit. deinde a Cappadocibus seruitia castris profutura suscepit. toparchas et reges ad amicitiam inuitauit, inuitato etiam Osdroe rege Parthorum remissaque illi filia quam Traianus ceperat ac promissa sella quae itidem capta fuerat. cumque ad eum quidam reges uenissent ita cum his egit ut eos paeniteret qui uenire noluerunt, causa speciatim Pharasmanis qui eius inuitationem superbe neglexerit. et circumiens quidem prouincias procuratores et praesides pro factis supplicio adfecit ita seuere ut accusatores per se crederetur inmittere.

Antiochenses inter haec ita odio habuit ut Syriam a Phoe- 14

1 prurimis *B*, pl. (l *in ras.*) *P* 2 immodum *C* 7 posthaec *B*, posthoc *P* (?) 14 aficam *C ante corr.* 15 ne quisquam *C* 16 tantum celeriter *C corr. b* 19 eadem *C* (*eras.* a *P*) 21 capadocibus *C* 23 ostroe *B*, osdroe *P*, cosdroe *p* 25 quidem *C* 26 causas *B* 27 farasmanis *C*

nice separare uoluerit ne tot ciuitatum metropolis Antiochia diceretur. mouerunt ea tempestate et Iudaei bellum quod uetabantur mutilare genitalia. sed in monte Casio, cum uidendi solis ortus gratia nocte ascendisset, imbre orto fulmen decidens hostiam et uictimarium sacrificanti adflauit. peragrata Arabia Pelusium uenit et Pompei tumulum magnificentius extruxit. Antinoum suum, dum per Nilum nauigat, perdidit. quem muliebriter fleuit. de quo uaria fama est, aliis eum deuotum pro Hadriano adserentibus, aliis ... quod et forma eius ostentat et nimia uoluptas Hadriani. et Graeci quidem uolente Hadriano eum consecranerunt, oracula per eum dari adserentes. quae Hadrianus ipse conposuisse iactatur. fuit enim poematum et litterarum nimium studiosissimus, arithmeticae, geometriae, picturae, peritissimus. iam psallendi et cantandi scientiam prae se ferebat, in uoluptatibus nimius. nam et de suis dilectis multa uersibus conposuit [amatoria carmina scripsit]. idem armorum peritissimus et rei militaris scientissimus gladiatoria quoque arma tractauit. idem seuerus, laetus, comis, grauis, lasciuus, cunctator, tenax, liberalis, simulator, saeuus, clemens et semper in omnibus uarius.

15 Amicos ditauit et quidem non petentes, cum petentibus nihil negaret. idem tamen facile de amicis quidquid insusurrabatur audiuit atque ideo prope cunctos uel amicissimos uel eos quos summis honoribus euexit postea ut hostium loco habuit, ut Attianum et Nepotem et Septicium Clarum. nam Eudaemonem prius conscium imperii ad egestatem perduxit, Polyaenum et Marcellum ad mortem uoluntariam coegit, Heliodorum famosissimis litteris lacessiuit, Titianum, nt conscium tyrannidis, et argui passus est et proscribi, Vmmidium

3 Cassio *uulgo* 5 uictimarum *C*, nictimas *bp* 9 aliis ...] *excidisse censet Eyss. quae Casaub. dicit 'reticere scriptorem honeste', ut puta 'famosum ministerium ei praestitisse'* (*Vict. Caes. 14*, 6) 11 consesecrauerunt *B* 14 geometrae *B* 16 amatoria c. s. *del. Casaub. et Salm.* 19 laetus *ab interprete adscriptum censet Iord. cetera epitheta bina alterum alteri contraria esse coniciens:* liberalis simulator *coniungit Salm.* 22 nihil non u. *uulgo* 27 polaenum *C* 28 Tatianum *uel* Attianum *Casaub. perperam:* Titianum *esse cos. a.* 127 *uidit Salm.* 29 umidium *C*

Quadratum et Catilium Seuerum et Turbonem grauiter insecutus est, Seruianum sororis uirum nonagesimum iam annum agentem, ne sibi superuiueret, mori coegit, libertos denique et nonnullos milites insecutus est. et quamuis esset oratione et uersu promptissimus et in omnibus artibus peritissimus, tamen professores omnium artium semper ut doctior risit, contempsit, obtriuit. cum his ipsis professoribus et philosophis libris uel carminibus inuicem editis saepe certauit. et Fauorinus quidem, cum uerbum eius quondam ab Hadriano reprehensum esset atque ille cessisset, arguentibus amicis quod male cederet Hadriano de uerbo quod idonei auctores usurpassent, risum iucundissimum mouit. ait enim 'non recte suadetis, familiares, qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere qui habet triginta legiones.'

Famae celebris Hadrianus tam cupidus fuit ut libros uitae 16
suae scriptos a se libertis suis litteratis dederit, iubens ut eos suis nominibus publicarent. nam et Phlegontis libri Hadriani esse dicuntur. † catacannas libros obscurissimos Antimachum imitando scripsit. Floro poetae scribenti ad se

ego nolo Caesar esse,
amblare per Britannos,
. . . .
Scythicas pati pruinas,

rescripsit

ego nolo Florus esse,
amblare per tabernas,
latitare per popinas,
culices pati rotundos.

1 cattilium *B*, catalium *P* 5 promtissimus *C* 9 quoddam *uulgo* 11 lederet *B ante corr.* 12 iocundissimum *C* 15 cupidus] pudicus *Barthius adu. XXVI 16* 18 catacannas *B excerpta Palat. et ante rasuram, ut uidetur, P*, catacaimos *p*, catachenas *Bergkius diurn. ant. stud. 1835 p. 301* 21 amblare *Casaub. et Barthius aduers. XXXII 12*, ambulare *C* brittannos *b*, brittanos *BP* . . . . . .] *uersum excidisse statuit Iahnius in Flor. p. XL* 23 ruinas *C*, pruinas *bp* 26 ambulare *C* 28 calices *et* rotondos *p*

amauit praeterea genus uetustum dicendi. controuersias declamauit. Ciceroni Catonem, Vergilio Ennium, Sallustio Coelium praetulit, eademque iactatione de Homero ac Platone iudicauit. mathesin sic scire sibi uisus est ut sero kalendis Ianuariis scripserit quid ei anno toto posset euenire, ita ut eo anno quo periit usque ad illam horam qua est mortuus scripserit quid acturus esset. sed quamuis esset in reprehendendis musicis, tragicis, comicis, grammaticis, rhetoribus, oratoribus facilis, tamen omnes professores et honorauit et diuites fecit, licet eos quaestionibus semper agitauerit. et cum ipse auctor esset ut multi ab eo tristes recederent, dicebat se grauiter ferre siquem tristem uideret. in summa familiaritate Epictetum et Heliodorum philosophos et, ne nominatim de omnibus dicam, grammaticos, rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit, prae ceteris, ut multi adserunt, eminente Fauorino. doctores qui professioni suae inhabiles uidebantur ditatos honoratosque a professione dimisit.

17 Quos in priuata uita inimicos habuit imperator tantum neglexit, ita ut uni quem capitalem habuerat factus imperator diceret 'euasisti'. his quos ad militiam ipse per se uocauit, equos, mulos, uestes, sumptus et omnem ornatum semper exhibuit. saturnalicia et sigillaricia frequenter amicis inopinantibus misit et ipse ab his libenter accepit et alia inuicem dedit. ad deprehendendas obsonatorum fraudes, cum plurimis sigmatibus pasceret, fercula de aliis mensis etiam ultimis quibusque *iussit* adponi. omnes reges muneribus suis uicit. publice frequenter et cum omnibus lauit. ex quo ille iocus balnearis innotuit. nam cum quodam tempore ueteranum quendam notum sibi in militia, dorsum et ceteram partem

1 amabit *B corr. b* 2 uirgilio (i *priore in ras.*) *P* enium *B* salustio *C* 5 toto anno *P* 6 perit *P* 8 rethoribus *P* 14 rethores *P* 15 astrologas *B* 16 faborino (u *s. s. P*) *C* professionis *b* 24 obsaenatorum *b* cnm *alterum add. Salm.* 25 sigmatibus *Bernhardyus:* summatibus *C*, cnm cnm plurimis summatlbus *Salm.*, cum plnrimos suis sumptibus *Casaub.* 26 iussit *om. C s. s. p* 27 publice frequenter *uulgo*

corporis uidisset adterere, percontatus cur se marmoribus destringendum daret, ubi audiuit hoc idcirco fieri quod seruum non haberet, et seruis eum donauit et sumptibus. uerum alia die cum plures senes ad prouocandam liberalitatem principis parieti se adtererent, euocari eos iussit et alium ab alio inuicem defricari. fuit et plebis iactantissimus amator, peregrinationis ita cupidus ut omnia quae legerat de locis orbis terrarum praesens uellet addiscere. frigora et tempestates ita patienter tulit ut numquam caput texerit. regibus multis plurimum detulit, a plerisque uero etiam pacem redemit, a nonnullis contemptus est, multis ingentia dedit munera, sed nulli maiora quam Hiberorum, cui et elephantum et quingenariam cohortem post magnifica dedit dona. cum a Pharasmane ipse quoque ingentia munia accepisset atque inter haec auratas quoque chlamydes, trecentos noxios cum auratis chlamydibus in harenam misit ad eius munera deridenda.

Cum iudicaret in consilio habuit non amicos suos aut 18
comites solum, sed iuris consultos et praecipue Iuuentium Celsum, Saluium Iulianum, Neratium Priscum aliosque, quos tamen senatus omnis probasset. constituit inter cetera ut in nulla ciuitate domus aliquae transferendae ad aliam urbem ullius materiae causa diruerentur. liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit. maiestatis crimina non admisit. ignotorum hereditates repudiauit nec notorum accepit, si filios haberent. de thesauris ita cauit, ut siquis in suo reperisset, ipse potiretur, siquis in alieno, dimidium domino daret, siquis in publico, cum fisco aequabiliter partiretur. seruos a dominis

5 parieti *P* (eti *in ras.*), parieti* *B*, pariter *uulgo* 9 texerit *Mommsenus*, texeret *C* (tegeret *ante corr. P*) 12 qui *C* quingenariam *Casaub.*, quinquagenariam *C* 13 frasmane *C* 14 ingentia munia dona *C*, dona *del. Momms.*, munia *om. uulgo*, *utrumque del. Salm.* 15 clamydes *C* clamydibus *B*, clamymidibus *P* 17 consilia *PB ante corr.* 18 Iuuentium *Casaub.*: iulium *C* 19 neracium *C* 21 tranferendae *B* ullis *C ante corr.*, illius *coni. Iord.* 25 iudicauit *b* si *om. B, s. s. P* partiretur *b*, portiretur *C* 26 dimidium *bis scr. P (sed exp.)*

occidi uetuit eosque iussit damnari per iudices, si digni essent. lenoni et lanistae seruum uel ancillam uendi uetuit causa non praestita. decoctores bonorum suorum, si suae auctoritatis essent, catomidiari in amphitheatro et dimitti iussit. ergastula seruorum et liberorum tulit. lauacra pro sexibus separauit. si dominus in domo interemptus esset, non de omnibus seruis quaestionem haberi sed de his qui per uicinitatem poterant sentire praecepit.

19 In Etruria praeturam imperator egit. per Latina oppida dictator et aedilis et duumuir fuit, apud Neapolim demarchus, in patria sua quinquennalis et item Hadriae quinquennalis, quasi in alia patria, et Athenis archon fuit. in omnibus paene urbibus et aliquid aedificauit et ludos edidit. Athenis mille ferarum uenationem in stadio exhibuit. ab urbe Roma numquam ullum uenatorem aut scaenicum auocauit. Romae post ceteras inmensissimas uoluptates in honorem socrus suae aromatica populo donauit, in honorem Traiani balsama et crocum per gradus theatri fluere iussit. fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit. histriones aulicos publicauit. in circo multas feras et saepe centum leones interfecit. militares pyrrichas populo frequenter exhibuit. gladiatores frequenter spectauit. cum opera ubique infinita fecisset, numquam ipse nisi in Traiani patris templo nomen suum scripsit. Romae instaurauit pantheum, saepta, basilicam Neptuni, sacras aedes plurimas, forum Augusti, lauacrum Agrippae; eaque omnia propriis et ueterum nominibus consecrauit. fecit et sui nominis pontem et sepulchrum iuxta Tiberim et aedem Bonae Deae. transtulit et colossum stantem atque suspensum per Decrianum architectum de eo loco in quo nunc templum

2 lonistae *P ante corr.* 4 catamidiari *uulgo* 5 libertorum *uulgo* tulit] nt et *Mommsenus* 10 demarcus *C* 12 arcon *P*, arton *B* 13 ludos *bp*, lusos *C* 14 Roma *om. uulgo, fortasse recte* 15 uenetorem *B* 20 centum *P*, conto *B* 21 pyrricas *C* 24 pantheon *p* 25 agrippine *p* 26 et ueterum *C*, et ueteribus *uulgo* 28 *post* deae *interp. Momms., post* transtulit *uulgo* 29 decrianum *P*, detrianum *B*: Demetrianum *coni. Casaub.*

Vrbis est ingenti molimine, ita nt operi etiam elephantos uiginti quattuor exhiberet. et cum hoc simulacrum post Neronis nultum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset, aliud tale Apollodoro architecto auctore facere Lunae molitus est.

20 In conloquiis etiam humillimorum ciuilissimus fuit detestans eos, qui sibi hanc uoluptatem humanitatis quasi seruantis fastigium principis inuiderent. apud Alexandriam in Musio multas quaestiones professoribus proposuit et propositas ipse dissoluit. Marius Maximus dicit eum natura crudelem fuisse et idcirco multa pie fecisse, quod timeret ne sibi idem quod Domitiano accidit eueniret. et cum titulos in operibus non amaret, multas ciuitates Hadrianopoles appellauit, ut ipsam Karthaginem et Athenarum partem. aquarum ductus etiam infinitos hoc nomine nuncupauit. fisci aduocatum primus instituit. fuit memoriae ingentis, facultatis inmensae. nam ipse et orationes dictauit et ad omnia respondit. ioca eius plurima extant. nam fuit etiam dicaculus. unde illud quoque innotuit, quod cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infecto capite, respondit 'iam hoc patri tuo negaui.' nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quae semel et congesta simul audiuerat, nt nomenclatores saepius errantes emendarit. dixit et neteranorum nomina quos aliquando dimiserat. libros statim lectos, et ignotos quidem, plurimis memoriter reddidit. nno tempore scripsit, dictauit, audiuit et cum amicis fabulatus est [si potest credi]. omnes publicas rationes ita complexus est, ut domum priuatam quiuis paterfamilias diligens non satis nouit. equos et canes sic amauit nt eis sepulchra constitueret. oppidum Ha-

2 adhiberet *Salm.* 7 han' *C* seruantis *C,* seruanti *Salm.* 8 immusio *C* 10 dissoluit , l *ex* r *P* 13 hadrianopolis *B* 14 et athenarum *p,* ethenarum *C* 17 nam ipse et o. d. *Iord.:* nam et ipse o. et d. *P,* nam ipse o. et d. *B* 18 exstant *C* 21 numenclatori *C* 22 cogesta *B ante corr.* numenclatores *C* 23 emendauit *C* 26 si potes (potest *bp*) credi *C, om. uulgo et uidentur insiticia Iord.* 28 magis nouerit *Eyss.* 29 opidum *C* hadrianothermas *b*

drianotheras in qnodam loco, qnod illic et feliciter esset nenatus et ursam occidisset aliquando, constituit.

21 De indicibus omnibns semper cuncta scrutando tam diu requisiuit, quam diu nerum inueniret. libertos suos nec sciri uolnit in publico nec aliqnid apud se posse, dicto suo omnibus superioribus principibns uitia impntans libertorum, damnatis omnibns libertis suis, qnicumque se de eo iactanerant. unde extat etiam illud senere quidem sed prope iocnlare de seruis. nam cum qnodam tempore seruum snum inter dnos senatores e conspectn ambulare uidisset, misit qui ei colaphnm daret. cui 'noli inter eos ambulare qnorum esse adhnc potes seruus.' inter cibos nnice amauit tetrapharmacum quod erat de fasiano, sumine, perna et crustulo. fuernnt eius temporibns fames, pestilentia, terrae motns. quae omnia, qnantum potuit, procnrauit multisque ciuitatibus uastatis per ista subnenit. fuit etiam Tiberis inundatio. Latium multis ciuitatibns dedit. tributa multis remisit. expeditiones sub eo graues nullae fuerunt. bella etiam silentio paene transacta. a militibus propter cnram exercitus nimie multum amatus est, simnl qnod in eos liberalissimns fuit. Parthos in amicitia semper habnit, qnod inde regem retraxit qnem Traianns inposnerat. Armeniis regem habere permisit, cum sub Traiano legatnm habnissent. Mesopotamenos non exegit tributum quod Traianus inposuit. Albanos et Hiberos amicissimos habuit, quod reges eorum largitionibns prosecutus est cum ad illnm uenire contempsissent. reges Bactrianorum legatos ad eum amicitiae petendae causa snpplices miserunt.

3 indicibus *Casaub.* 4 nesciri u. i. p. aliquid *Casaub.* 8 senero *B P ante corr.* 10 collafundaret qui noli *B excerpta Pal. et ante ras. P* (colla *litterae dispiciuntur et ceteris aptum est spatium*): colafum daret et diceret noli *p*, colaphum daret. cui noli *coni. Iord.*, c. daret diceretqne n. *Mommsenus* 12 amabit *C*, amabat *p*, amauit *b* tetrafarmacum *C* fasiono *P ante corr.* 14 pestilentia et *P* (?) 16 solatinm *b* 19 nimiae *B*, nimiā *P* 23 mesopotamenos *B* (—is *corr. b*), mesopotamiis (iis *p in rasura quattuor litterarum quarum ultima* s) *P* (mesopotamenses *teste Salm.*) 26 bactranorum *C*

Tutores saepissime dedit. disciplinam ciuilem non aliter 22 tenuit quam militarem. senatores et equites Romanos semper in publico togatos esse iussit, nisi si a ceua reuerterentur. ipse cum in Italia esset semper togatus processit. ad conuiuium uenieutes seuatores stans excepit semperque aut pallio tectus discubuit aut toga submissa. diligentia iudicis sumptus couuiuii constituit et ad anticum modum redegit. uehicula cum ingeutibus sarcinis urbem ingredi prohibuit. sederi equos in ciuitatibus non siuit. ante octauam horam in publico neminem nisi aegrum lauari passus est. ab epistulis et a libellis primus equites Romanos habuit. eos quos pauperes et innocentes uidit, sponte ditauit, quos uero calliditate ditatos, etiam odio habuit. sacra Romana diligentissime curauit, peregrina contempsit. pontificis maximi officium peregit. causas Romae atque in prouinciis frequenter audiuit, adhibitis iu cousilio suo consulibus atque praetoribus et optimis seuatoribus. Fucinum lacum emisit. quattuor consulares per omnem Italiam iudices constituit. quando in Africam uenit, ad adueutum eius post quinquennium pluit atque ideo ab Africanis dilectus est.

Peragratis sane omnibus orbis partibus capite nudo et in 23 summis plerumque imbribus atque frigoribus, in morbum incidit letalem. factusque de successore sollicitus primum de Seruiano cogitauit, quem postea, ut diximus, mori coegit. Fuscum, quod imperium praesagiis et osteutis agitatus speraret, in summa detestatione habuit. Plaetorium Nepotem, quem tantopere ante dilexit ut ueniens ad eum aegrotantem Hadrianus inpune non admitteretur, suspicionibus adductus, eodem modo et Terentium Geutianum, et hunc uehemeutius quod a senatu diligi tunc uidebat, omnes postremo de quorum imperio cogitauit quasi futuros imperatores detestatus

1 tatores *B corr. b* 6 summissa diligentia indices *C corr. Salmasius*: summa diligentia in dies *Mommsenus* 7 canticum *B*, antiquum *p* 10 epistolis *C* 14 pontifices *B* 23 lectualem *C* (*expunctis* c *et* u *P*) 28 amitteretur *C* adductus est *C*, *forte* adductus; et *Iord.*

est. et omnem quidem uim crudelitatis ingenitae usque eo repressit, donec in uilla Tiburtina profluuio sanguinis paene ad exitum uenit. tunc libere Seruianum quasi affectatorem imperii quod seruis regiis cenam misisset, quod in sedili regio iuxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coegit; multis aliis interfectis uel aperte uel per insidias, quandoquidem etiam Sabina uxor non sine fabula ueneni dati ab Hadriano defuncta est. tunc Ceionium Commodum Nigrini generum, insidiatoris quondam, sibi forma commendatum adoptare constituit. adoptauit ergo Ceionium Commodum Verum inuitis omnibus eumque Aelium Verum Caesarem appellauit. ob cuius adoptionem ludos circenses dedit et donatiuum populo ac militibus expendit. quem praetura honorauit ac statim Pannoniis inposuit decreto consulatu cum sumptibus. eundem Commodum secundo consulem designauit. quem cum minus sanum uideret, saepissime dictitauit 'in caducum parietem nos inclinauimus et perdidimus quater milies sestertium quod populo et militibus pro adoptione Commodi dedimus.' Commodus autem prae ualetudine ne gratias quidem in senatu agere potuit Hadriano de adoptione. denique accepto largius antidoto ingrauescente ualetudine per somnum periit ipsis kalendis Ianuariis. quare ab Hadriano uotorum causa lugeri est uetitus.

24 Sed mortuo Aelio Vero Caesare Hadrianus ingruente tristissima ualetudine adoptauit Arrium Antoninum qui postea Pius dictus est, et ea quidem lege, ut ille sibi duos adoptaret Annium Verum et Marcum Antoninum. hi sunt qui postea duo pariter Augusti primi rem publicam gubernauerunt. et Antoninus quidem Pius idcirco appellatus dicitur, quod socerum fessum aetate manu subleuaret. quamuis alii cognomen-

1 ingenitae *ex* ingenuae *corr. P* 4 regis scenam *C*: strenam *Scaliger* 5 statiores *B* 10 sibi *C*: sui, sibi *Salm.*, sui *uulgo* 12 ad alium (ad *transfix.*) *B* 13 adoptationem *B* 15 decreto consulatus *C* 20 ne *Iord.*, nec *C* 22 perit *C* (— iit *b*) 24 et *C* haelio (hel.) *C* 26 ea quidem *Iord.*: eadem *C* 30 aetatem *B* subleuarit *uulgo: sed cf. Pii uit. 2* cognomento *C*

tum hoc ei dicant inditum quod multos senatores Hadriano iam saeuienti abripuisset, alii quod ipsi Hadriano magnos honores post mortem detulisset. Antonini adoptionem plurimi tunc factam esse doluerunt, speciatim Catilius Seuerus praefectus urbi, qui sibi praeparabat imperium. qua re prodita successore accepto dignitate priuatus est. Hadrianus autem ultimo uitae taedio iam adfectus gladio se transfigi a seruo iussit. quod cum esset proditum et in Antonini usque notitiam uenisset, ingressis ad se praefectis et filio rogantibusque ut aequo animo necessitatem morbi ferret, iratus illis auctorem proditionis iussit occidi. qui tamen ab Antonino seruatus est, statimque testamentum scripsit. nec tamen actus reipublicae praetermisit dicente Antonino parricidam se futurum, si Hadrianum adoptatus ipse pateretur occidi. et post testamentum quidem iterum se est conatus occidere. subtracto pugione saeuior factus petiit et uenenum a medico. qui se ipse ne daret occidit.

Ea tempestate superuenit quaedam mulier quae diceret 25
somnio se monitam ut insinuaret Hadriano ne se occideret, quod esset bene ualiturus. quod cum non fecisset est caecata. iussa tamen iterum Hadriano eadem dicere ad genua eius, oculos receptura si id fecisset. quod cum insomnium implesset oculos recepit, cum aqua *quae* in fano erat ex quo uenerat oculos abluisset. uenit et de Pannonia quidam [uetus] caecus ad febrientem Hadrianum eumque contigit. quo facto et ipse oculos recepit et Hadrianum febris reliquit. quamuis Marius Maximus haec per simulationem facta commemoret. post haec Hadrianus Baias petiit Antonino Romae ad imperandum re-

2 alii — detulisset *in inf. mg. P* 4 atilius *C* 5 urbis *b* 12—14 statimque — praetermisit *post* pateretur occidi *conlocauit Casaub., rectius post* iussit occidi *Mommsenus* 15 est *om. uulgo* 16 factus est *C*, est *del. Iord.* petit *C* ipsum *b* 20 es*t caecata *B*, ēē* caecatam *P* 21 iussam *C* ad genna eius oculos receptura *Momms.*: atque g. e. osculare receptura (uisum *s. s. bp*) *C*: atque g. e. oscularetur r. uisum *uulgo* si *s. s. b* 22 in somnio *C* 23 aqua quae in *bp*, aquę in *C* 24 uetus *C, del. Iord.* natus *uulgo* 25 frebrientem *B* contingit *C* 28 petit *C*

licto. ubi cum nihil proficeret arcessito Antonino in conspectu eius apud ipsas Baias periit die sexto iduum Iuliarum. inuisusque omnibus sepultus est in uilla Ciceroniana Puteolis. sub ipso mortis tempore et Seruianum nonaginta annos agentem, ut supra dictum est, ne sibi superuiueret atque, ut putabat, imperaret, mori coegit. et ob leues offensas plurimos iussit occidi, quos Antoninus reseruauit. et moriens quidem hos uersus fecisse dicitur

animula uagula blandula
hospes comesque corporis,
quae nunc abibis in loca
pallidula rigida nudula;
nec, ut soles, dabis iocos?

tales autem nec multo meliores fecit et Graecos.

26 Vixit annis septuaginta duobus mensibus quinque diebus septemdecim. imperauit annis uiginti uno mensibus undecim. statura fuit procerus, forma comptus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut uulnera quae in facie naturalia erant tegeret, habitudine robusta. equitauit ambulauitque plurimum armisque et pilo se semper exercuit. uenatus frequentissime leonem manu sua occidit. uenando autem iugulum et costam fregit. uenationem semper cum amicis participauit. in conuiuio tragoedias, comoedias, Atellanas, sambucas, lectores, poetas pro re semper exhibuit. Tiburtinam uillam mire exaedificauit, ita ut in ea et prouinciarum et locorum celeberrima nomina inscriberet, uelut Lycium, Academian, Prytanium, Canopum, Picilen, Tempe uocaret. et ut nihil praetermitteret etiam Inferos finxit. signa mortis haec habuit. natali suo ultimo, cum Antoninum commendaret, praetexta sponte delapsa caput ei aperuit. anulus, in quo imago ipsius sculpta

2 perit *C* (— iit *b*) die VI° *P*, die ui *B* 5 ut *add. b* supraiuieret *C* 12 rigiga *B ante corr.* 14 multos *C* 15—16 *numerorum notae in C* 22 costam *C*: al. cossam *s. s. p*, coxam *Casaub.* 23 attellanas *C* 26 academiam *P* prytanium *C* 27 picilen *C*: Poecilen *uulgo* 30 operuit *C, corr. Lipsius in Tac. ann. II 14* anulos *B corr. b.*

erat, sponte de digito delapsus est. ante diem natalis eius nescio qui ad senatum ululans uenit. contra quem Hadrianus ita motus est, quasi de sua morte loqueretur, cum eius uerba nullus agnosceret. idem cum uellet in senatu dicere 'post filii mei mortem,' 'post meam' dixit. somniauit praeterea se a patre potionem soporiferam inpetrasse. item somniauit a leone se oppressum esse.

In mortuum eum a multis multa sunt dicta. acta eius 27
inrita fieri senatus uolebat. nec appellatus esset diuus, nisi Antoninus rogasset. templum denique ei pro sepulchro apud Puteolos constituit et quinquennale certamen et flamines et sodales et multa alia quae ad honorem quasi numinis pertinerent. qua re, ut supra dictum est, multi putant Antoninum Pium dictum.

2 qui* (*eras.* d) *P* 5 a patre *om. B add. b* 9 est *C* 13 putant] ob hec *s. s. p* VITA DIVI HADRIANI EXPLICIT INCIPIT EIVSDEM SPARTIANI HELVIVS (*ita B*, HELIVS *P*) *C*

AELII SPARTIANI

AELIVS VERVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

1 Diocletiano Augusto Aelius Spartianus suus sal. In animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot principum maxime, non solum eos qui principem locum in hac statione quam temperas retentarunt, ut usque ad diuum Hadrianum feci, sed illos etiam qui uel Caesarum nomine appellati sunt nec principes aut Augusti fuerunt uel quolibet alio genere aut in famam aut in spem principatus uenerunt cognitioni numinis tui sternere. quorum praecipue de Aelio Vero dicendum est qui primus tantum Caesaris nomen accepit, adoptione Hadriani familiae principum adscitus. et quoniam nimis pauca dicenda sunt nec debet prologus enormior esse quam fabula, de ipso iam loquar.

2 Ceionius Commodus qui et Aelius Verus appellatus est, quem sibi Hadrianus aeuo ingrauescente morbis tristioribus pressus peragrato iam orbe terrarum adoptauit, nihil habet in sua uita memorabile, nisi quod primus tantum Caesar est appellatus, non testamento, ut antea solebat, neque eo modo quo Traianus est adoptatus, sed eo prope genere quo nostris temporibus a uestra clementia Maximianus atque Constantius Caesares dicti sunt quasi quidam principum filii uirtute de-

1 diocletiano augusto ael. (al. *B*) spartianus suus sal. *C*   2 tot *P*   3 principem *Salm.*: principum *C*   7 cognitionis *C*   8 helio *Pb*, elio *B ut saepius*   9 adriani *B*   11 enormior *p*, mormior *C*, inormior *b*   20 fili *P*   uirtute *Bernhardyus*, uiri et *C*

signati Augustae maiestatis heredes. et quoniam de Caesarum nomine in huius praecipue uita est aliquid disputandum qui hoc solum nomen indeptus est, Caesarem uel ab elephanto qui lingua Maurorum caesar dicitur in proelio caeso eum qui primus sic appellatus est doctissimi uiri et eruditissimi putant dictum, uel quia mortua matre sed uentre caeso sit natus, uel quod cum magnis crinibus sit utero parentis effusus, uel quod oculis caesiis et ultra humanum morem uiguerit. certe quaecumque illa, felix necessitas fuit unde tam clarum et duraturum cum aeternitate mundi nomen effloruit. hic ergo de quo sermo est primum Lucius Aurelius Verus est dictus, sed ab Hadriano adscitus in Aeliorum familiam, hoc est in Hadriani trausscriptus et appellatus est Caesar. huic pater Ceionius Commodus fuit, quem alii Verum alii Lucium Aurelium multi Annium prodiderunt; maiores omnes nobilissimi quorum origo pleraque ex Etruria fuit uel ex Fauentia. et de huius quidem familia plenius in uita Lucii Aurelii Ceionii Commodi Veri Antonini filii huiusce, quem sibi adoptare Antoninus iussus est, disseremus. is enim liber debet omnia quae ad stemma generis pertinent continere qui habet principem de quo plura dicenda sunt.

Adoptatus autem Aelius Verus ab Hadriauo eo tempore 3
quo iam, ut superius diximus, parum uigebat et de successore necessario cogitabat, statimque praetor factus et Pannoniis dux ac rector inpositus, mox consul creatus et quia erat deputatus imperio iterum consul designatus est. datum etiam populo congiarium causa eius adoptionis conlatumque militibus sestertium ter milies, circenses editi, neque quicquam praetermissum quod posset laetitiam publicam frequentare. tantumque apud Hadrianum principem ualuit, ut praeter adoptionis adfectum, quo ei uidebatur adiunctus, solus omnia

3 adeptus *bp* helephanto *C* 4 caesai *C, corr. Casaub. cl. Seru. in Verg. Aen. I 285* 6 sed *om. uulgo* 8 caeciis *B,* caesis *b* marem *C ante corr.* uiguerat *B* 18 uere *B ante corr.* 20 stegma *P ante corr.* 24 pannonis *P,* in pannonis *B* 26 deputans *B* 28 quater *b*

quae cuperet etiam per litteras impetraret. nec prouinciae quidem cui praepositus erat defuit. nam bene gestis rebus, uel potius feliciter, etiamsi non summi, medii tamen optinuit ducis famam. hic tamen ualetudinis adeo miserae fuit ut Hadrianum statim adoptionis paenituerit potueritque eum amouere a familia imperatoria, cum saepe de aliis cogitaret, si forte uixisset. fertur denique ab his qui Hadriani uitam diligentius in litteras retulerunt Hadrianum Veri scisse genituram et eum quem non multum ad rem publicam regendam probaret ob hoc tantum adoptasse, ut suae satisfaceret uoluptati et, ut quidam dicunt, iuri iurando quod intercessisse inter ipsum ac Verum secretis condicionibus ferebatur. fuisse enim Hadrianum peritum matheseos Marius Maximus usque adeo demonstrat ut eum dicat cuncta de se scisse sic, ut omnium dierum usque ad horam mortis futuros actus ante perscripserit. satis
4 praeterea constat eum de Vero saepe dixisse

ostendent terris hunc tantum fata neque ultra
esse sinent,

quos uersus cum aliquando in hortulo spatians cantitaret atque adesset unus ex litteratis quorum Hadrianus speciosa societate gaudebat uelletque addere

nimium uobis Romana propago
uisa potens, superi, propria haec si dona fuissent

Hadrianus dixisse fertur 'hos uersus uita non capit Veri' illud addens

manibus date lilia plenis;
purpureos spargam flores animamque nepotis
his saltim accumulem donis et fungar inani
munere.

cum quidem etiam illud dicitur cum irrisione dixisse 'ego mihi diuum adoptaui, non filium hunc.' tamen cum eum con-

5 potueritque] al. petiuerit *s. s. p*   9 multo *C*   gerendam *P* probarat *C*   11 iureurando *p*   16 eundem uero *B*   17 ostendent — 29 munere *carmina sunt Vergilii Aen. VI 869—871 et 883—886*   28 superis *p,* superiora *B,* superi*** *P*   28 accu*mule (e *m. r.*) *P*   30 risione *C*   31 hunc. tamen *Salm.,* nunc tamen *C*

solaretur unus de litteratis qui aderat ac diceret 'quodsi non recte constellatio eius collecta est, quem credimus esse uicturum?' Hadrianus dixisse fertur 'facile ista dicis tu, qui patrimonii tui non rei publicae quaeris heredem.' unde apparet eum habuisse in animo alium deligere atque hunc ultimo uitae suae tempore a re publica submouere. sed eius consiliis defuit euentus. nam cum de prouincia Aelius redisset atque orationem pulcherrimam, quae hodieque legitur, siue per se seu per scriniorum aut dicendi magistros parasset, qua kalendis Ianuariis Hadriano patri gratias ageret, accepta potione qua se existimaret iuuari kalendis ipsis Ianuariis periit. iussusque ab Hadriano, quia uota interueniebant, non lugeri.

Fuit hic uitae laetissimae, eruditus in litteris, Hadriano, 5
ut maliuoli locuntur, acceptior forma quam moribus. in aula diu non fuit. in uita priuata etsi minus probabilis, minus tamen reprehendendus ac memor familiae suae. comptus, decorus, pulchritudinis regiae, oris uenerandi, eloquentiae celsioris, uersu facilis, in re publica etiam non inutilis. huius uoluptates ab his qui uitam eius scripserunt multae feruntur, equidem non infames sed aliquatenus diffluentes. nam tetrapharmacum seu potius pentapharmacum, quo postea semper Hadrianus est usus, ipse dicitur repperisse, hoc est sumen, fasianum, pauonem, pernam crustulatam et aprugnam. de quo genere cibi aliter refert Marius Maximus non pentapharmacum sed tetrapharmacum appellans, ut et nos ipsi in eius uita persecuti sumus. fertur etiam aliud genus uoluptatis quod Verus inuenerat. nam lectum eminentibus quattuor anacliteriis fecerat minuto reticulo undique inclusum, eumque foliis rosae quibus demptum esset album replebat, iacensque cum con-

1 qui aderat *p*, quoderat *C* quid si *P*(?) 2 quodstellatio *B*, cohstellatio *P ante corr.* 5 nunc *C* 7 defuit *Mommsenus*, iuuit *C* 11 estimaret *B* iubari *B*, iuuari *bP* perit *C* 12 interueniebat *B* 20 terrafarmacum *C* (*sed corr. p*) 21 pentafarmacum *b*, pentefarmacum *C* 23 aprunam *C*, aprinam *b* 24 pentafarmacum *C* 25 terrafarmacum *B*, tetrafarmacum *ex* tecraf. *P*

cubinis uelamine de liliis facto se tegebat unctus odoribus Persicis. iam illa frequentantur a nonnullis, quod et accubitationes ac mensas de rosis ac liliis fecerit et quidem purgatis, quae etsi non decora, non tamen ad perniciem publicam prompta sunt. atque idem Ouidii [ab aliis relata] idem Apicii libros [amorum] in lecto semper *fertur* habuisse, idem Martialem, epigrammaticum poetam, Vergilium suum dixisse. iam illa leuiora quod cursoribus suis exemplo Cupidinum alas frequenter adposuit eosque uentorum nominibus saepe uocitauit, Boream alium, alium Notum et item Aquilonem aut Circium ceterisque nominibus appellans et indefesse atque inhumaniter faciens cursitare. idem uxori conquerenti de extraneis uoluptatibus dixisse fertur 'patere me per alias exercere cupiditates meas. uxor enim dignitatis nomen est, non uoluptatis.' eius est filius Antoninus Verus, qui adoptatus est a Marco uel certe cum Marco et cum eodem aequale gessit imperium. nam ipsi sunt qui primi duo Augusti appellati sunt et quorum fastis consularibus sic nomina praescribuntur, ut dicantur non duo Antonini sed duo Augusti. tantumque huius rei et nouitas et dignitas ualuit, ut fasti consulares nonnulli ab his sumerent ordinem consulum.

6 Pro eius adoptione infinitam pecuniam populo et militibus Hadrianus dedit. sed cum eum uideret homo paulo argutior, miserrimae ualetudinis, ita ut scutum solidius iactare non posset, dixisse fertur 'ter milies perdidimus, quod exercitui

1 liliis *ex* aliis *P* 5 atque idem ouidii ab aliis relata idem apicii libros amorum *C*: ab aliis relata *et* amorum *e margine archetypi alienis locis inserta esse censet Iord.*, atque idem Apicii relata idem Ouidii libros amorum *Salm.*, atque item ab aliis relata. Ouidii, item Apicii l. in l. s. h., item *Mommsenus* 6 lectos *C* fertur *add. Iord.* marcialem *C* 7 uirgilium *ex* uerg. *p* 12 cursitate *B ante corr.* 13 patere] re *p in ras.* aliis *C corr. b* 15 a marco uer (uel *b*, uer' *p*) certe cum marco et cum (et cum *exp. b*) eodem *C*, cum Marco et cum eodem *coni. Iord.*, *ut in archet. uitiose fuerit* a marco et cum eodem, *in margine corr.* uel certe cum eodem 18 non tamen *p* 25 quater *b*

populoque dependimus. siquidem satis in caducum parietem inclinauimus et qui non ipsam rem publicam, sed nos ipsos sustentare uix possit.' et haec quidem Hadrianus cum praefecto suo locutus est. quae cum prodidisset praefectus ac per hoc Aelius Caesar in dies magis magisque sollicitudine, utpote desperati hominis, adgrauaretur, praefecto suo Hadrianus qui rem prodiderat successorem dedit uolens uideri quod uerba tristia temperasset. sed nihil profuit. nam, ut diximus, Lucius Ceionius Commodus Verus Aelius Caesar — nam his omnibus nominibus appellatus est — periit sepultusque est imperatorio funere, neque quicquam de regia nisi mortis habuit dignitatem. doluit ergo illius mortem ut bonus pater, non ut bonus princeps. nam cum amici solliciti quaererent qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur his 'etiam uiuente adhuc Vero decreueram.' ex quo ostendit aut iudicium suum aut scientiam futurorum. post hunc denique Hadrianus diu anceps quid faceret Antoninum adoptauit Pium cognomine appellatum cui condicionem addidit ut ipse sibi Marcum et Verum Antoninos adoptaret filiamque suam Vero, non Marco daret. nec diutius uixit grauatus languore ac diuerso genere morborum, saepe dicens sanum principem mori debere, non debilem.

Statuas sane Aelio Vero per totum orbem colossas poni 7
iussit, templa etiam in nonnullis urbibus fieri. denique illius merito filium eius Verum, nepotem utpote suum, qui pereunte Aelio in familia ipsius Hadriani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, ut iam diximus, dedit saepe dicens 'habeat res publica quodcumque de Vero.' quod quidem contrarium his quae de adoptionis paenitentia per auctores plurimos intimata sunt, cum Verus posterior nihil dignum praeter clementiam in moribus habuerit quod imperatoriae familiae lumen adferret. haec sunt quae de Vero Caesare mandanda litteris fuerunt. de quo idcirco non tacui, quia mihi propo-

2 inclinauimus *b*, incuibimus *C*, incubuimus *p* 6 desperati *B* hadriani *C ante corr.* 10 perit *C* 11 ni *C* dignitate *B* 14 is *C* (*transfix. B*) 16 quid *ex* quit *C* 18 antoninus *C* 31 adferet *C*

situm fuit omnes qui post Caesarem dictatorem, hoc est diuum Iulium, uel Caesares uel Augusti uel principes appellati sunt quique in adoptionem uenerunt, uel imperatorum filii aut parentes Caesarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere meae satisfaciens conscientiae, etiamsi multis nulla sit necessitas talia requirendi.

1 uel post *C* 3 adoptationem *B* 6 necesitas *P* EXPLICIT VITA. INCIPIT IVLI CAPITOLINI ANTONINVS PIVS FELICITER *C* ad diocletianū aug̅ *in mg. addit p*

IVLII CAPITOLINI

ANTONINVS PIVS

1 T. Aurelio Fuluo Boionio Antonino Pio paternum genus e Gallia Transalpina, Nemansense scilicet. auus T. Aurelius Fuluus qui per honores diuersos ad secundum consulatum et praefecturam urbis peruenit, pater Aurelius Fuluus qui et ipse fuit consul, homo tristis et integer, auia materna Boionia Procilla, mater Arria Fadilla, auus maternus Arrius Antoninus bis consul, homo sanctus et qui Neruam miseratus esset quod imperare coepisset; soror uterina Iulia Fadilla, uitricus Iulius Lupus consularis, socer Annius Verus, uxor Annia Faustina, filii mares duo, duae feminae, gener per maiorem filiam Lamia Silanus, per minorem Marcus Antoninus fuere. ipse Antoninus Pius natus est XIII kal. Octobres Fl. Domitiano XII et Cornelio Dolabella consulibus in uilla Lanuuina, educatus Lorii in Aurelia, ubi postea palatium extruxit cuius hodieque reliquiae manent. pueritiam egit cum auo paterno, mox cum materno omnes suos religiose colens. atque adeo et consobrinorum et uitrici et multorum adfinium hereditate ditatus est.

2 Fuit uir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis uultu, placidus ingenio, singularis eloquentiae,

1 tito *C*: *quae scribendi praenomina ratio amplius non adnotabitur* fulboionio *C*, fuluio boionio *p* 5 tristis] al' castus *s. s. p* 6 boiunia *C* fidilla *B* 7 scanctus (*eras.* c *priore P*) *C* 11 Syllanus *uulgo* 12 oct. *C* 13 donouella *B*, dolouella (dolob. *corr.*) *P* 14 lanuuia *B corr. b* lori *C*, al' lorina *s. s. p* 20 singularis *b*, singulari *C*

nitidae litteraturae, praecipue sobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abstinens et omnia haec cum mensura et sine iactantia; in cunctis postremo laudabilis et qui merito Numae Pompilio ex bonorum sententia conparatur. Pius cognominatus est a senatu uel quod soceri fessi iam aetatem manu praesente senatu leuaret — quod quidem non satis magnae pietatis est argumentum, cum inpius sit magis qui ista non faciat, quam pius qui debitum reddat — uel quod eos, quos Hadrianus per malam ualetudinem occidi iusserat, reseruauit, uel quod Hadriano contra omnium studia post mortem infinitos atque inmensos honores decreuit, uel quod, cum se Hadrianus interimere uellet, ingenti custodia et diligentia fecit ne id posset admittere, uel quod uere natura clementissimus et nihil temporibus suis asperum fecit. idem fenus trientarium hoc est minimis usuris exercuit, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. fuit quaestor liberalis, praetor splendidus, consul cum Catilio Seuero. hic in omni priuata *uita* in agris frequentissime uixit, sed clarus in locis omnibus fuit. ab Hadriano inter quattuor consulares quibus Italia committebatur electus est ad eam partem Italiae regendam, in qua plurimum possidebat, ut Hadrianus uiri talis et honori consuleret et quieti.

3 Huic cum Italiam regeret imperii omen est factum. nam cum tribunal ascendisset, inter alias adclamationes dictum est 'Auguste dii te seruent.' proconsulatum Asiae sic egit ut solus auum uinceret. in proconsulatu etiam sic imperii omen accepit. nam cum sacerdos femina Trallis ex more proconsules semper hoc nomine salutaret, non dixit 'haue proconsul'

4 ex *b*, et *C* conparatus *C* 5 soceri (soccris *b*) fessi iam aetatem manu *C*, aetate manum *Salm. (sed cf. Hadr. uit. 24 unde fortasse* socerum fessum iam aetate manu *scripseris)* 6 leuarit *uulgo* 7 magni *P ante corr.*, magnum *Casaub.* 8 debitum *ex* debutum *P* 10 reseruabat *B ex* —bit 15 hoc e. m. u. *insiticia censet Salm.* 16 quaestior *B* 17 in omni priuata *C*, uita sua *s. s. in P m. prima, ut uidetur* 18 sequentissime *B*, fequentissime *P* 21 hadriano uir *b* 24 addamnationes *B ante corr.* 28 proconsule *B*, proconsul* *P* habe *B ante corr.*, aue *P*

sed 'haue imperator.' Cyzici etiam de simulacro dei ad statuam eius corona translata est, et post consulatum in uirdiario taurus marmoreus cornibus ramis arboris adcrescentibus adpensus est, et fulgur caelo sereno sine noxa in eius domum uenit, et in Etruria dolia quae defossa fuerant supra terram reperta sunt, et statuas eius in omni Etruria examen apium repleuit, et somnio saepe monitus † sed penitus eius Hadriani simulacrum inserere. proficiscens ad proconsulatum filiam maiorem amisit. de huius uxore multa dicta sunt ob nimiam libertatem et uiuendi facilitatem, quae iste cum animi dolore compressit. post proconsulatum in consiliis Hadriani Romae frequens uixit, de omnibus de quibus Hadrianus consulebat mitiorem sententiam semper ostendens.

Genus sane adoptionis tale fertur. mortuo Aelio Vero, 4
quem sibi Hadrianus adoptauerat et Caesarem nuncupauerat, dies senatus habebatur. eo Arrius Antoninus soceri uestigia leuans uenit atque idcirco ab Hadriano dicitur adoptatus. quae causa sola esse adoptionis nec potuit omnino nec debuit, maxime cum et semper rem publicam bene egisset Antoninus et in proconsulatu se sanctum grauemque praebuisset. ergo cum eum Hadrianus adoptare se uelle publicasset, acceptum est spatium deliberandi utrum adrogari ab Hadriano uellet. adoptionis lex huiusmodi data est, ut quem ad modum Antoninus ab Hadriano adoptabatur ita sibi ille adoptaret M. Antoninum fratris uxoris suae filium et L. Verum Aelii Veri qui ab Hadriano adoptatus fuerat filium, qui postea Verus Antoninus est dictus. adoptatus est V kal. Martias

1 habe *P ante corr.* cilici *C (ex archetypi* cidici *ut monet Salm.),* cilicie *p* 2 uiridiario *b,* uiridario *p* 3 arboribus *C* 4 fulgor *C* 7 sed penitus *B,* sed pęnitus *P* (itus *litteris s. lin. iteratis quod atramenti uitio coiuerant;* pennus *perperam legit Salm.*): est penatibus suis *Casaub.,* se d(is) penatibus suis *Salm.: at* sed penitus *iterationem praecedentium esse et ueram scripturam expulisse susp. Iord.* 8 proconsolatum *B ante corr.* 17 leuans] l. lauans *s. s. p* 20 consulatu *B ante corr.* sanctum *in ras. P,* seantum *B,* cautum *b* 25 uerum *s. lin. B* 27 mart. *C*

[die] in senatu gratias agens quod de se ita sensisset Hadrianus, factusque est patri et in imperio proconsulari et in tribunicia potestate collega. huius primum hoc fertur quod, cum uxor argueretur quasi parum nescio quid suis largiens, dixerit 'stulta, postea quam ad imperium transiuimus et illud quod habuimus ante perdidimus.' congiarium [militibus] populo de proprio dedit et ea quae pater promiserat. et ad opera Hadriani plurimum contulit et aurum coronarium, quod adoptionis suae causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium provincialibus reddidit.

5 Et patri dum aduixit religiosissime paruit. sed Hadriano apud Baias mortuo reliquias eius Romam peruexit sancte ac reuerenter atque in hortis Domitiae conlocauit, etiam repugnantibus cunctis inter diuos eum retulit. uxorem Faustinam Augustam appellari a senatu permisit. Pii appellationem recepit. patri et matri atque auis et fratribus iam mortuis statuas decretas libenter accepit. circenses natali suo dicatos non respuit, aliis honoribus refutatis. clipeum Hadriano magnificentissimum posuit et sacerdotes instituit. factus imperator nulli eorum quos Hadrianus prouexerat successorem dedit fuitque ea constantia ut septenis et nouenis annis in prouinciis bonos praesides detineret. per legatos suos plurima bella gessit. nam et Britannos per Lollium Vrbicum uicit legatum, alio muro caespiticio summotis barbaris ducto, et Mauros ad pacem postulandam coegit et Germanos et Dacos et multas gentes atque Iudaeos rebellantes contudit per praesides ac legatos. in Achaia etiam atque Aegypto rebelliones repressit. Alanos molientes saepe refrenauit.

6 Procuratores suos et modeste suscipere tributa iussit et ex-

1 die *B s. lin., del. Iord.* 4 uxor *Mommsenus,* uxore *C,* ab uxore *p, uulgo* rarum *Salm.* 5 illut *B* 6 militibus *del. Iord. (cf. c. 8):* militibus ac populo *uulgo* 11 dum aduixit *Salm.*: cum adduxerit *B,* cum aduixit* (*s. s.* quoad) *P* 12 ac *om. B s. s. b* 14 duos *P ante corr.* 15 recipit (recepit *corr. P*) *C* 23 brittannos *C* 24 alto *Liuineius, improbauit Casaub. cf. Hadr. 11* 27 aegyptum *P* 29 et excedeutes *Iord.*: terdeceutes *B,* excedentes (exced *in ras.*) *P*

cedentes modum rationem factorum suorum reddere praecepit. nec umquam ullo laetatus est lucro quo prouincialis oppressus est. contra procuratores suos conquerentes libenter audiuit. his quos Hadrianus damnauerat in senatu indulgentias petiit dicens etiam ipsum Hadrianum hoc fuisse facturum. imperatorium fastigium ad summam ciuilitatem deduxit, unde plus creuit recusantibus aulicis ministris, qui illo nihil per internuntios agente nec terrere poterant homines aliquando nec ea quae occulta non erant uendere. senatui tantum detulit imperator quantum cum priuatus esset deferri sibi ab alio principe optauit. patris patriae nomen delatum a senatu, quod primo distulerat, cum ingenti gratiarum actione suscepit. tertio anno imperii sui Faustinam uxorem perdidit. quae a senatu consecrata est delatis circensibus atque templo et flaminicis et statuis aureis atque argenteis; cum etiam ipse hoc concesserit ut imago eius cunctis circensibus poneretur. statuam auream delatam a senatu positam suscepit. M. Antoninum quaestorem consulem petente senatu creauit. Annium Verum qui postea dictus est Antoninus ante tempus quaestorem designauit. neque de prouinciis neque de ullis actibus quicquam constituit nisi quod prius ad amicos retulit atque ex eorum sententia formas conposuit. uisus est sane ab amicis et cum priuatis uestibus et domestica quaedam gerens.

Tanta sane diligentia subiectos sibi populos rexit ut omnia 7
et omnes, quasi sua essent, curaret. prouinciae sub eo cunctae floruerunt. quadruplatores extincti sunt. publicatio bonorum rarior quam umquam fuit, ita ut unus tantum proscriberetur affectatae tyrannidis reus, hoc est Atilius Titianus, senatu puniente. a quo conscios requiri uetuit filio eius ad omnia semper adiuto. periit et Priscianus reus affectatae tyrannidis, sed morte uoluntaria. de qua coniuratione quaeri uetuit. uictus Antonini Pii talis fuit ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus et mensa eius per proprios seruos,

1 ratione facturum *B* 2 ullo *om. P* (?) 4 petit *C* 7 recusatis *Salm.* aulicis *b*, au***s *B* 14 cercensibus *B ante corr.* 15 statuas *B ante corr.* 28 affectatae] tae *in lac. b* 32 antoni *B*

per proprios aucupes, piscatores ac uenatores instrueretur. balneum quo usus fuisset sine mercede populo exhibuit nec omnino quicquam de uitae priuatae qualitate mutauit. salaria multis subtraxit quos otiosos uidebat accipere, dicens nihil esse sordidius, immo crudelius, quam si rem publicam is adroderet qui nihil in eam suo labore conferret. unde etiam Mesomedi lyrico salarium inminuit. rationes omnium prouinciarum adprime sciuit et uectigalium. patrimonium priuatum in filiam contulit, sed fructus rei publicae donauit. species imperatorias superfluas et praedia uendidit et in suis propriis fundis uixit uarie ac pro temporibus. nec ullas expeditiones obiit nisi quod ad agros suos profectus est ad Campaniam, dicens grauem esse prouincialibus comitatum principis etiam nimis parci. et tamen ingenti auctoritate apud omnes gentes fuit, cum in urbe propterea sederet ut undique nuntios, medius utpote, citius posset accipere.

8 Congiarium populo dedit, militibus donatiuum addidit. puellas alimentarias in honorem Faustinae Faustinianas constituit. opera eius haec extant. Romae templum Hadriani honori patris dicatum, Graecostadium post incendium restitutum, instauratum amphitheatrum, sepulcrum Hadriani, templum Agrippae, pons sublicius, Phari restitutio, Caietae portus, Terracinensis portus restitutio, lauacrum Ostiense, Antiatium aquae ductus, templa Lanuuiana. multas etiam ciuitates adiuuit pecunia ut opera uel noua facerent uel uetera restituerent, ita ut et magistratus adiuuaret et senatores urbis ad functiones suas. hereditates eorum qui filios habebant repudiauit. primus constituit ne poenae causa legatum relictum maneret. successorem uiuenti bono iudici nulli dedit nisi Orfito praefecto urbi, sed petenti. nam Gauius Maximus praefectus praetorii usque ad uicensimum annum sub eo peruenit,

1 per *s. lin. B om. P*(?) 2 sine *s. lin. P* 5 adrideret *P corr. p* 7 prouinciarum *C*, prouincialinm *uulgo*: onerum prouincialinm *Faber* 12 quod agros *B* est et ad *B* profectus — grauem esse *in mg. inf. P* 16 accipere] al' anticipare *in mg. p* 22 subiicius *p*, suppiicius *C* fari *C* 23 otiense *B* antiatum *B* 26 adiuuarent *C* 30 urbis *b* grauius *C ante corr.*

uir seuerissimus. cui Tatius Maximus successit. in cuius demortui locum duos praefectos substituit Fabium Repentinum et Cornelium Victorinum. sed Repentinus † famosa percussus est quod per concubinam principis ad praefecturam uenisset. usque adeo sub eo nullus percussus est senator ut etiam parricida confessus in insula deserta poneretur, quia uiuere illi naturae legibus non licebat. uini olei et tritici penuriam per aerarii sui damna emendo et gratis populo dando sedauit.

Aduersa eius temporibus haec prouenerunt. fames de qua 9 diximus, circi ruina, terrae motus quo Rhodiorum et Asiae oppida conciderunt, quae omnia mirifice instaurauit, et Romae incendium quod trecentas quadraginta insulas uel domos absumpsit. et Narbonensis ciuitas et Antiochense oppidum et Carthaginiense forum arsit. fuit et inundatio Tiberis, apparuit et stella crinita, natus est et biceps puer, et uno partu mulieris quinque pueri editi sunt. uisus est in Arabia iubatus anguis maior solitis qui se a cauda medium comedit. lues etiam in Arabia fuit. hordeum in Moesia in culminibus arborum natum est. quattuor praeterea leones mansueti sponte se capiendos in Arabia praebuerunt. Pharasmanes rex ad eum Romam uenit plusque illi quam Hadriano detulit. Pacorum regem Lazis dedit. Parthorum regem ab Armeniorum expugnatione solis litteris reppulit. Abgarum regem ex orientis partibus sola auctoritate deduxit. causas regales terminauit. sellam regiam Parthorum regi repetenti quam Traianus ceperat pernegauit. Rhoemetalcen in regnum Bosporanum audito inter ipsum et curatorem negotio remisit. Olbiopolitis contra Tauroscythas in Pontum auxilia misit et Tauroscythas usque ad dandos

1 ciui *B et ante ras. P* eius *B* 3 uicturinum *P ante corr.* famosa uoce *p*, famoso *Salm. conl. Suid.* φάμωσσα: percussus est *e us. 6 iteratum uera expulisse censet Momms.* 5 parracida *B et ante corr. P* 8 damno *C* 13 antiocense *C* 14 carthaginense *C* 16 arabiam *P* 19 IIIIor *B*, quattuo *P corr. p* 20 pharesmanes *P ante corr.* 22 ladiis *P*, lachis (ch *in ras.*) *B*: Lazis *Casaub.* reges *C* 23 origentis *B* 25 repetenti *bp*, repenti *C* 26 rimethalcen *C* bosforanum *C* 27 curatorem *C*, Eupatorem *Cary hist. des rois du Bosphore p. 64 cf. Eckhel d. n. II p. 379* olbiopositis *B ante corr.*

Olbiopolitis obsides uicit. tantum sane auctoritatis apud exteras gentes nemo habuit, cum semper amauerit pacem, eo usque ut Scipionis sententiam frequentarit qua ille dicebat malle se unum ciuem seruare quam mille hostis occidere.

10 Menses Septembrem atque Octobrem Antoninum atque Faustinum appellandos decreuit senatus, sed id Antoninus respuit. nuptias filiae suae Faustinae, cum M. Antonino eam coniungeret, usque ad donatiuum militum celeberrimas fecit. Verum Antoninum post quaesturam consulem fecit. cum Apollonium quem Chalcide acciuerat ad Tiberianam domum in qua habitabat uocasset, ut ei M. Antoninum traderet, atque ille dixisset 'non magister ad discipulum debet nenire, sed discipulus ad magistrum,' risit eum dicens 'facilius fuit Apollonio a Chalcide Romam nenire quam a domo sua in Palatium.' cuius auaritiam etiam mercedibus notauit. inter argumenta pietatis eius et hoc habetur, quod cum Marcus mortuum educatorem suum fleret uocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis, ipse dixerit 'permittite' inquit 'illi ut homo sit. neque enim uel philosophia uel imperium tollit affectus.' praefectos suos et locupletauit et ornamentis consularibus donauit. siquos repetundarum damnauit, eorum liberis bona paterna restituit, ea tamen lege ut illi prouincialibus redderent quod parentes acceperant. ad indulgentias pronissimus fuit. edita munera, in quibus elephantos et corocottas et tigrides et rhinocerotes, crocodilos etiam atque hippopotamos et omnia ex toto orbe terrarum [cum tigridibus] exhibuit. centum etiam leones una missione edidit.

11 Amicis snis in imperio suo non aliter usus est quam prinatus, qui et ipsi numquam de eo cnm libertis per fumum aliquid uendiderunt. siquidem libertis snis seuerissime usus est. amauit histrionum artes. piscando se et uenando mul-

1 tantum] tamen *B* 4 hostes *b P* 5 mensem *C* 10 calchide acciuerat *P*, elchi decreuerat *B* 14 calchida *P*, chalchida *B* 17 uetareturque *p*, reuocareturque *Scaliger* 18 inquid *C* 23 acceperant *B* 25 et tigrides et rhinocerontes *C*: et strepsicerotas *uulgo* crocodillos *C* hyppopatomos *C* 26 cum tigridibus *del. Salm.* 29 qui *Momms.*, quia *C*

tum oblectauit et deambulatione cum amicis atque sermone. uindemias priuati modo cum amicis agebat. rhetoribus et philosophis per omnes prouincias et honores et salaria detulit. orationes plerique alienas esse dixerunt quae sub eius nomiue feruntur, Marius Maximus eius proprias fuisse dicit. conuiuia cum amicis et priuata communicauit et publica. nec ullum sacrificium per uicarium fecit uisi cum aeger fuit. cum sibi et filiis honores peteret, omuia quasi priuatus fecit. frequentauit et ipse amicorum suorum couuiuia. inter alia etiam hoc ciuilitatis eius praecipuum argumentum est, quod cum domum Homulli uiseus miransque columuas porphyreticas requisisset unde eas haberet atque Homullus ei dixisset 'cum iu domum alienam ueneris et mutus et surdus esto,' patieuter tulit. cuius Homulli multa ioca semper patienter accepit.

12 Multa de iure sancxit ususque est iuris peritis Viudio Vero, Saluio Valente, Volusio Maeciauo, Vlpio Marcello et Iauoleuo. seditiones ubicumque factas non crudelitate sed modestia et grauitate compressit. intra urbes sepeliri mortuos uetuit. sumptum muneribus gladiatoriis instituit. uehicularium cursum summa diligeutia subleuauit. omuium quae gessit et in seuatu et per edicta rationem reddidit. periit auno septuageusimo, sed quasi adulesceus desideratus est. mors autem eius talis fuisse narratur. cum Alpinum caseum in cena edisset auidius, nocte reiectauit atque alia die febre commotus est. tertia die, cum se grauari uideret, M. Antonino rem publicam et filiam praesentibus praefectis commendauit Fortunamque auream quae in cubiculo principum poni solebat transferri ad eum iussit. sigua tum tribuno aequanimitatis dedit atque ita conuersus quasi dormiret spiritum reddidit apud Lorium. alienatus in febri nihil aliud quam de re publica et de his regibus quibus irascebatur locutus est. priuatum patrimonium filiae

2 priuatim *P* 8 paterent *ante corr.* *P* 11 omulli *C* 12 omullus *C* 14 omullii *P*, omulli *B* 15 uiudio *C*: Vmidio *uulgo* 16 meciano *C* diaboleno *C* 20 quam *B*, qum *P* 21 perdicta *C* perit *C* 24 frebre *B* 28 signatum *C*, signum *uulgo*: *cf. uita Marci* 7 29 apunlorium *B*

reliquit. testamento autem omnes suos legatis idoneis prosecutus est.

13 Fuit statura eleuata decorus. sed cum esset longus et senex incuruareturque, tiliaciis tabulis in pectore positis fasciabatur, ut rectus incederet. senex etiam, antequam salutatores uenirent, panem siccum comedit ad sustentandas uires. fuit uoce rauca et sonora cum iucunditate. a senatu diuus est appellatus cunctis certatim adnitentibus, cum omnes eius pietatem, clementiam, ingenium, sanctimoniam laudarent. decreti etiam sunt omnes honores qui optimis principibus ante delati sunt. meruit et flaminem et circenses et templum et sodales Antoninianos solusque omnium prope principum prorsus *sine* ciuili sanguine et hostili, quantum ad se ipsum pertinet, uixit et qui rite comparetur Numae cuius felicitatem pietatemque et securitatem caerimoniasque semper obtinuit.

4 incuruaturque *B* tiliaticiis *C* 7 iocunditate *C* 12 sine *om. C add. uulgo* VITA ANTONINI PII EXPLICIT (EXPLT *B*) INCIPIT MARCI ANTONINI PHILOSOPHI EIVSDEM IVLII (IVLI* *P*) CAPITOLINI *C*

IVLII CAPITOLINI

M. ANTONINVS PHILOSOPHVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

1 M. Antonino in omni uita philosophanti uiro et qui sanctitate uitae omnibus principibus antecellit pater Annius Verus qui in praetura decessit, auus Annius Verus iterum consul et praefectus urbi, adscitus in patricios a principibus Vespasiano et Tito censoribus, patruus Annius Libo consul, amita Galeria Faustina Augusta, mater Domitia Caluilla Caluisii Tulli bis consulis filia, proauus paternus Annius Verus praetorius ex Succubitano municipio ex Hispania factus senator, proauus maternus Catilius Seuerus bis consul et praefectus urbi, auia paterna Rupilia Faustina, Rupilii Boni consularis filia fuere. natus est Marcus Romae VI kal. Maias in monte Coelio in hortis, auo suo iterum et Augure consulibus. cuius familia in originem recurrens a Numa probatur sanguinem trahere, ut Marius Maximus docet, item a rege Sallentino Malemnio Dasummi filio, qui Lupias condidit. educatus est in eo loco in quo natus est et in domo aui sui Veri iuxta aedes Laterani. habuit et sororem natu minorem Anniam Cornificiam, uxorem Anniam Faustinam consobrinam suam. M. Antoninus principio aeui sui nomen habuit Catilii Seueri materni

1 uita sua *p* sanctite *P ante corr.* 4 urbis *p* patricium *b* a uespasiano *P*, * uespasiano (— ouo *ante corr.*) *B* 6 calbisii *C* tulli *B ante corr.* 8 spania *B*, yspania *P* 10 pater *C corr. bp* rupili *C* 15 lopias *C* 16 uiri *B* 19 aeui *Salm.*: aui *C* et *post* habuit *p inserit* catilii * (s *eras.*) *C*

proaui. post excessum uero patris ab Hadriano Annius Verissimus uocatus est, post uirilem autem togam Annius Verus. patre mortuo ab auo paterno adoptatus et educatus est.

2 Fuit a prima infantia grauis. at ubi egressus est annos qui nutricum fonentur auxilio, magnis praeceptoribus traditus ad philosophiae scita peruenit. usus est magistris ad prima elementa Euphorione litteratore et Gemino comoedo, musico Androne eodemque geometra. quibus omnibus ut disciplinarum auctoribus plurimum detulit. usus praeterea grammaticis Graeco Alexandro Cotiaensi, Latinis Trosio Apro † et polono et Eutychio Proculo Siccensi. oratoribus usus est Graecis † animo Macro, Caninio Celere et Herode Attico, Latino Frontone Cornelio. sed multum ex his Frontoni detulit, cui et statuam in senatu petiit. Proculum uero usque ad proconsulatum prouexit, oneribus in se receptis. philosophiae operam uehementer dedit et quidem adhuc puer. nam duodecimum annum ingressus habitum philosophi sumpsit et deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio et humi cubaret, uix autem matre agente instrato pellibus lectulo accubaret. usus est etiam Commodo magistro, cuius ei adfinitas fuerat destinata. usus est et Apollonio Chalcedonio stoico philosopho.

3 Tantum autem studium in eo philosophiae fuit, ut adscitus iam *in* imperatoriam tamen ad domum Apollonii discendi causa ueniret. audiuit et Sextum Chaeronensem Plutarchi nepotem, Iunium Rusticum, Claudium Maximum et Cinnam Catulum stoicos. peripateticae uero studiosus audiuit Claudium Seuerum et praecipue Iunium Rusticum — quem et reueritus est

3 Annius] m. *s. s. P* 7 euforione *C* 10 Cotiaensi *Gustauus Vhlig (cf. Lehrs qu. epic. p. 8 ss.)*: cotidianis *C* et Pollione *uulgo (cf. Fronto p. 12. 58 ed. Rom. p. 42. 63 Nieb. Bergk. diurn. ant. stud. 1845 p. 119): Apri patriae nomen in uu.* et polono *latere censet Salm.* 11 graeco animo (aninio *P corr.*) *C*: *num* Annio? 12 attio colatino *C* 14 petit *C* 15 honoribus *C* 17 tollerantiam *B* 19 ut instrato *b* 21 Chalcideno *Casaub. coll. Pii uit. 10* 23 iam in imperatoriam *Mommsenus cl. p. 40, 10,* in *om. C,* ad i. dignitatem *p,* iam imperator *Gruterus* 26 studiosos *C* claudium et s. *B*

et sectatus, qui domi militiaeque pollebat — stoicae disciplinae peritissimum. cum quo omnia communicauit publica priuataque consilia, cui etiam ante praefectos praetorio semper osculum dedit, quem et consulem iterum designauit, cui post obitum a senatu statuas postulauit. tantum autem honoris magistris suis detulit ut imagines eorum aureas in larario haberet ac sepulchra eorum aditu, hostiis, floribus semper honoraret. studuit et iuri audiens L. Volusium Maecianum. tantumque operis et laboris studiis inpendit ut corpus adficeret atque in hoc solo pueritia eius reprehenderetur. frequentauit et declamatorum scholas publicas amauitque e condiscipulis praecipuos senatorii ordinis Seium Fuscianum et Aufidium Victorinum, ex equestri Baebium Longum et Calenum. in quos maxime liberalis fuit, et ita quidem ut quos non posset ob qualitatem uitae rei publicae praeponere locupletatos teneret.

4 Educatus est in Hadriani gremio qui illum, ut supra diximus, Verissimum nominabat et qui ei honorem equi publici sexenni detulit, octauo aetatis anno in saliorum collegium rettulit. in saliatu omen accepit imperii. coronas omnibus in puluinar ex more iacientibus aliae aliis locis haeserunt, huius uelut manu capiti Martis aptata est. fuit in eo sacerdotio et praesul et uates et magister et multos inaugurauit atque exaugurauit nemine praeeunte quod ipse carmina cuncta didicisset. uirilem togam sumpsit quintodecimo aetatis anno statimque ei L. Ceionii Commodi filia desponsata est ex Hadriani uoluntate. nec multo post praefectus feriarum Latinarum fuit. in quo honore praeclarissime se pro magistratibus agentem et in conuiuiis Hadriani principis ostendit. post hoc patri-

1 qui — pollebat *ad uerba* cum quo — consilia *adscripta fuisse censet Iord.* 8 mecianum *C* 9 studuis *B* 11 scolas *C* ex *om. B s. s. P* 13 calleuum *C* 14 liberalis *Pb*, liberos *B* 17 esset *B*, est** (t *in ras.*) *P* 18 equi publici sexenni *Salm.*: etqui publicis exenui (—nis *corr. p*) *C* 19 rettulit *P* 21 puluiar *B ante corr.* 22 ** uelut *P* 28 progistratibus *B* (ma *s. s. b*), *in P* ma *in fine us. eras. in principio sqtis additum.*

monium paternum sorori totum concessit, cum eum ad diuisionem mater nocaret, responditque aui bonis se esse contentum addens ut et mater, si uellet, in sororem suum patrimoninm conferret, ne inferior esset soror marito. fuit autem uitae indulgentia, ut cogeretur nonnumquam nel in uenationes pergere uel in theatrum descendere uel spectaculis interesse. operam praeterea pingendo sub magistro Diogneto dedit. amauit pugilatum luctamina et cursum et aucupatus, et pila lusit adprime et nenatus est. sed ab omnibus his intentionibus studium eum philosophiae abduxit seriumque et grauem reddidit, non tamen prorsus abolita in eo comitate. quam praecipue suis mox amicis atque etiam minus notis exhibebat, cum frugi esset sine contumacia, uerecundus sine ignauia, sine tristitia grauis.

5 His ita se habentibus cum post obitum Lucii Caesaris Hadrianus successorem imperii quaereret, nec idoneus utpote decem et octo annos agens Marcus haberetur, amitae Marci uirum Antoninum Pium Hadrianus ea lege in adoptionem legit ut sibi Marcum Pius adoptaret, ita tamen ut et Marcus sibi L. Commodum adoptaret. sane ea die qua adoptatus est Verus in somniis se humeros eburneos habere uidit sciscitatusque an apti essent oneri ferundo, solito repperit fortiores. ubi autem comperit se ab Hadriano adoptatum, magis est deterritus quam laetatus iussusque in Hadriani priuatam domum migrare inuitus de maternis hortis recessit. cumque ab eo domestici quaererent cur tristis in adoptionem regiam transiret, disputauit quae mala in se contineret imperium. tunc primum pro Annio Aurelius coepit uocari quod in Aureliam hoc est Antonini adoptionis iure transisset. octauodecimo ergo aetatis anno adoptatus in secundo consulatu Antonini, iam patris sui, Hadriano ferente gratia aetatis facta quaestor est designatus, adoptatusque in aulicam domum omnibus pa-

7 pingendi *b* diogeneto *C* 8 pugillatum *B* 9 a prime *P*, adprimae *B* intentionis *C*, intentioris *Salmasius* 17 habetur *C* 18 adoptationem elegit *B* 21 somnis *C* umeros *C* eburneos *om. B* *add. in mg. b* que *om. B*

rentibus suis tantam reuerentiam quantam priuatus exhibuit. eratque haud secus rei suae quam in priuata domo parcus ac diligens, pro instituto patris uolens agere, dicere, cogitare.

Hadriano Baiis absumpto, cum Pius ad aduehendas eius 6
reliquias esset profectus, relictus Romae auo iusta impleuit. et gladiatorium, quasi priuatus, quaestor edidit munus. post excessum Hadriani statim Pius per uxorem suam Marcum sciscitatus est et eum dissolutis sponsalibus quae cum L. Ceionii Commodi .... desponderi uoluerat impari adhuc aetate, habita deliberatione uelle se dixit. his ita gestis, adhuc quaestorem et consulem secum Pius Marcum designauit et Caesaris appellatione donauit. et seuirum turmis equitum Romanorum iam consulem designatum creauit. et edenti cum collegis ludos seuirales adsedit et in Tiberianam domum transgredi iussit et aulico fastigio renitentem ornauit et in collegia sacerdotum iubente senatu recepit. secundum etiam consulem designauit cum ipse quartum pariter inierit. per eadem tempora cum tantis honoribus occuparetur et cum formandus ad regendum statum rei publicae patris actibus interesset, studia cupidissime frequentauit. post haec Faustinam duxit uxorem. et suscepta filia tribunicia potestate donatus est atque imperio extra urbem proconsulari addito iure quintae relationis. tantumque apud Pium ualuit, ut numquam quemquam sine eo facile promouerit. erat autem in summis obsequiis patris Marcus. quamuis non deessent qui aliqua aduersum eum insusurrarent et prae ceteris Valerius Homullus. qui cum Lucillam matrem Marci in uirdiario uenerantem simulacrum Apollinis uidisset, insusurrauit 'illa nunc rogat ut diem tuum claudas et filius imperet.' quod omnino apud Pium nihil ualuit. tanta erat Marci probitas et tanta in imperatorio principatu modestia.

4 baiis *b*, baias *C* 9 Commodi] *cf. Ver. 2 'ut filiam Pii Verus acciperet quae data est Marco idcirco quia hic ad hoc impar uidebatur aetate, ut in Marci uita exposuimus'; excidisse quaedam statuit Casaub.;* sorore fecerat filiam Faustinam cum hortata esset ut duceret, quam Hadrianus eidem Commodo *supplet Momms.;* L. Ceionio Commodo d. u. impar a. a. *Salm.* 12 seuerum *C* 15 renitentem *p*, reniterem *B*, renitere *P* 23 ut *om. B* 30 participatum *P*

7 Existimationis autem tantam curam habuit ut et procuratores suos puer semper moneret nequid arrogantius facerent et hereditates delatas, reddens proximis, aliquando respuerit. denique per uiginti et tres annos in domo patris ita uersatus ut eius cotidie amor cresceret. nec praeter duas noctes per tot annos mansit diuersis uicibus. ob hoc Antoninus Pius cum sibi adesse finem uitae uideret uocatis amicis et praefectis ut successorem eum imperii omnibus commendauit atque firmauit statimque signo aequanimitatis tribuno dato Fortunam auream quae in cubiculo solebat esse ad Marci cubiculum transire iussit. bonorum maternorum partem Vmmidio Quadrato sororis filio, quia illa iam mortua erat, tradidit. post excessum diui Pii a senatu coactus regimen publicum capere fratrem sibi participem in imperio designauit. quem L. Aurelium Verum Commodum appellauit Caesaremque atque Augustum dixit. atque ex eo pariter coeperunt rem publicam regere tuncque primum Romanum imperium duos Augustos habere coepit .... † lictum cum alio participasset. Antonini mox ipse nomen recepit et quasi pater L. Commodi esset et Verum eum appellauit addito Antonini nomine filiamque suam Lucillam fratri despondit. ob hanc coniunctionem pueros et puellas nouorum nominum frumentariae perceptioni adscribi praeceperunt. actis igitur quae agenda fuerant in senatu pariter castra praetoria petiuerunt et uicena milia nummum singulis ob participatum imperium militibus promiserunt et ceteris pro rata. Hadriani autem sepulcro corpus patris intulerunt magnifico exequiarum officio, mox iustitio secuto publice quoque funeris expeditus est ordo. et laudauere uter-

2 puer *deest in B* 3 delatans *B* respuerit *corr. ex* respuit *P* 5 duos *P* (a *s. s.*) 6 ab eo mansit *P* (?), ab eo *om. B*, a. e. emansit *Casaub.* 11 maternorum] rum *add. b* mummio *C* 12 filia *B ante corr.* 13 regumen *B* 15 atq; *ex* aut *P* 18 lictum cum alio participasset *C*: id cum cum alio p. *Salm., potius excidisse quaedam censet Casaub. qui sic fere restituit* cum id nemo ante istum cum a. p. antonino mox nomen ipso nomen *B*, antonino mox ipso nomen *P*: Antonini mox ipse nomen *uulgo* 19 et *del. Casaub.* 21 coniunctione *B* 24 millia *B* 26 sepulchro *B* 27 iustitiae *B* 28 publico *C*

que pro rostris patrem flaminemque ei ex adfinibus et sodales ex amicissimis Aurelianos creauere.

8 Adepti imperium ita ciuiliter se ambo egerunt, ut lenitatem Pii uemo desideraret, cum eos Marullus sui temporis mimographus cauillando iupune perstringeret. funebre munus patri dederuut. dabat se Marcus totum et philosophiae amorem ciuium adfectaus. sed interpellauit istam felicitatem securitatemque imperatoris prima Tiberis inuudatio quae sub illis grauissima fuit. quae res et multa urbis aedificia uexauit et plurimum animalium interemit et famem grauissimam peperit. quae omnia mala Marcus et Verus sua cura et praesentia temperarunt. fuit eo tempore etiam Parthicum bellum quod Vologessus paratum sub Pio Marci et Veri tempore indixit, fugato Attidio Corneliauo qui Syriam tunc administrabat. inminebat etiam Britanuicum bellum et Chatti in Germaniam ac Raetiam inruperant. et aduersus Britannos quidem Calpurnius Agricola missus est, contra Chattos Aufidius Victorinus. ad Parthicum uero bellum senatu consentiente Verus frater est missus. ipse Romam remansit, quod res urbauae imperatoris praesentiam postularent. et Verum quidem Marcus Capuam usque prosecutus amicis comitantibus a senatu ornauit, additis officiorum omuium priucipibus. sed cum Romam redisset Marcus cognouissetque Verum apud Cauusium aegrotare, ad eum uidendum contendit susceptis in seuatu uotis. quae posteaquam Romam rediit audita Veri transmissione statim reddidit. et Verus quidem posteaquam iu Syriam uenit in deliciis apud Antiochiam et Daphnen uixit armisque se gladiatoriis et ueuatibus exercuit, cnm per legatos bellum Parthicum gerens imperator appellatns esset, cum Marcus horis omnibus rei publicae actibns incubaret patienterque delicias fratris et

3 ut] et *B* 5 minografus *C* funebri *C* 7 adfectans *in mg. B* 14 atidio *C* 15 brittanicum *C* cathi *B*, catthi *P* 16 retiam *C* insuperant *B* brittannos *C* 17 catthos *C* 22 principi *P* 25 redit *C* 26 redidit *P*, redit *B* posteaquam] quam *in mg. add. b* 29 oris oribus *B*

prope iuuitus ac uoleus ferret. deuique omnia quae ad bellum erant necessaria Romae positus et disposuit Marcus et ordinauit.

9 Gestae sunt res in Armenia prospere per Statium Priscum Artaxatis captis delatumque Armeniacum nomen utrique priucipum. quod Marcus per uerecuudiam primo recusauit, postea tameu recepit. profligato autem bello uterque Parthicus appellatus est. sed *hoc* quoque Marcus delatum nomeu repudiauit quod postea recepit. patris patriae autem uomeu delatum fratre absente iu eiusdem praesentiam distulit. medio belli tempore et Ciuicam patruum Veri et filiam suam nupturam, commissam sorori suae eandemque locupletatam Brundisium usque deduxit, ad eum misit Romamque statim rediit, reuocatus eorum sermouibus qui dicebant Marcum uelle finiti belli gloriam sibimet uiudicare atque idcirco in Syriam proficisci. ad proconsulem scribit nequis filiae suae iter facienti occurreret. inter haec liberales causas ita muniuit ut primus iuberet apud praefectos aerarii Saturni unum quemque ciuium natos liberos profiteri intra tricensimum diem nomine inposito. per prouiucias tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de origiuibus fieret quod Romae apud praefectos aerarii, ut si forte aliquis in prouincia natus causam liberalem diceret testationes iude ferret. atque hanc totam legem de adsertionibus firmauit aliasque de mensariis et auctionibus tulit.

10 Seuatum multis coguitionibus et maxime ad se pertinentibus iudicem dedit. de statu etiam defunctorum intra quiuquennium quaeri iussit. neque quisquam principum amplius seuatui detulit. in senatus autem honorificentiam multis praetoriis et consularibus priuatis decidenda negotia delegauit quo magis eorum cum exercitio iuris auctoritas cresceret. multos

1 propo non innitus *Casaub.* 2 deposuit *P ante corr.* 3 marmenia *B corr. b* 4 utrique *p*, utrumque *C* 5 recussauit *B* 6 proficato *C corr. p* 7 hoc *add. p* 9 a fratre *C* 11 sororis *B* eademque locupletatum *P ante corr.* 12 ad eum misit *u. 10 post* suae *inserit Momms.* 13 finite B 15 proconsule *C*, proconsules *p* 16 muminiuit (m *altera in ras.*) *C* 17 saturnii *B* 19 aput *B* 23 autionibns *C* 25 et etiam *B* 26 quiquam *P ante corr.*, *B* 28 deadeuda *B*

ex amicis in senatum adlegit cum aediliciis aut praetoriis dignitatibus. multis [senatibus uel] pauperibus sine crimine senatoribus dignitates tribunicias aediliciasque concessit. nec quemquam in ordinem legit nisi quem ipse bene scisset. hoc quoque senatoribus detulit ut, quoties de quorum capite esset iudicandum, secreto pertractaret atque ita in publicum proderet nec pateretur equites Romanos talibus interesse causis. semper autem cum potuit interfuit senatui, etiamsi nihil esset referendum, si Romae fuit, si uero aliquid referre noluit etiam de Campania ipse uenit. comitiis praeterea etiam usque ad noctem frequenter interfuit. neque umquam recessit de curia nisi consul dixisset 'nihil uos moramur patres conscripti.' senatum appellationibus a consule factis iudicem dedit. iudiciariae rei singularem diligentiam adhibuit. fastis dies iudiciarios addidit ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis litibusque disceptandis constitueret. praetorem tutelarem primus fecit cum ante tutores a consulibus poscerentur, ut diligentius de tutoribus tractaretur. de curatoribus uero cum ante non nisi ex lege Plaetoria uel propter lasciuiam uel propter dementiam darentur, ita statuit ut omnes adulti curatores acciperent non redditis causis.

Cauit et sumptibus publicis et calumniis quadruplatorum 11
intercessit adposita falsis delatoribus nota. delationes quibus fiscus augeretur contempsit. de alimentis publicis multa prudenter inuenit. curatores multis ciuitatibus quo latius senatorias tenderet dignitates a senatu dedit. Italicis ciuitatibus famis tempore frumentum ex urbe donauit omnique frumentariae rei consuluit. gladiatoria spectacula omnifariam temperanit. temperauit etiam scaenicas donationes, iubens ut quinos aureos scaenici acciperent, ita tamen ut nullus editor decem

2 senatibus uel *del. Iord.*, summatibus uel *Salm. male usus uit. Hadr. c. 17 (u. p. 16, 25)* cremine *B* 5 senatoribus tetulit — indicandum *B in mg. inf.* 6 proderet *Casaub.*: prodiret *C* 8 nichil *in ras. B* 12 p. c. *C* senatum *Casaub. ex libro Puteani*: sin autem *C* 19 lętoria *P*, letoria *B*: *cf. Sauigny opp. misc. II, 330* 21 ut acciperent *B* 22 quadrumplatorum (*exp.* m *P*) *C* 27 omni*que (*eras.* a) *P*

aureos egrederetur. uias etiam urbis atque itinera diligentissime curauit. rei frumentariae grauiter pronidit. datis iuridicis Italiae consnluit ad id exemplum, quo Hadrianus consulares uiros reddere iura praeceperat. Hispanis exhaustis Italica allectione contra Traiani praecepta uerecunde consnluit. leges etiam addidit de uicensima hereditatum, de tntelis libertorum, de bonis maternis et item de filiorum successionibus pro parte materna, utque senatores peregrini qnartam partem in Italia possiderent. dedit praeterea curatoribus regionum ac uiarum potestatem ut nel pnnirent uel ad praefectum urbi puniendos remitterent eos qui ultra nectigalia quicquam ab aliquo exegissent. ius autem magis uetus restituit quam nouum fecit. habuit secum praefectos quorum ex anctoritate et periculo semper iura dictauit. usus autem est Scaenola praecipue iuris perito.

12 Cum populo antem non aliter egit quam est actum sub ciuitate libera. fuitque per omnia moderantissimus in hominibus deterrendis a malo, inuitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberandis, fecitque ex malis bonos ex bonis optimos moderate etiam cauillationes non nullorum ferens. nam cum quendam Vetrasinum famae detestandae honorem petentem moneret ut se ab opinionibus populi uindicaret, et ille contra respondisset multos qui secum in harena pugnassent se praetores uidere, patienter tulit. ac ne in quemquam facile uindicaret praetorem qui quaedam pessime egerat non abdicare se praetura iussit, sed collegae iuris dictionem mandauit. fisco in causis conpendii numquam iudicans fauit. sane quamuis esset constans erat etiam uerecundus. posteaquam autem e Syria uictor rediit frater, patris patriae nomen ambobus decretum est, cum se Marcns absente Vero erga omnes senatores

1 uineas *C*, al. uias *s. s. p* itinera *Iord.*: itinerum *C* atque itinerum *B in mg.* 3 id quod *B* 4 5 praeceperat — Traianiq. *P in mg. inf.* 4 exhaustis *uulg.*: exausit (ex *in ras. B*) *C* 5 traianique (ia *s. s.*) *C* 6 uincensima *B*, uice*sima *P* 21 Vitrasium *Salm.*, uetrasium *uel* ueretrasinum *Casaub.* 24 quenquam *C* 25 quaedum *Bp* 26 puerisdictionem *C*

atque homines moderatissime gessisset. corona praeterea ciuica oblata est ambobus petiitque Lncius, ut secum Marcns triumpharet. petiit praeterea Lncius nt filii Marci Caesares appellarentur. sed Marcus tanta fuit moderatione nt *cum* simul triumphasset tamen post mortem Lncii tantum Germanicum se nocaret, quod sibi bello proprio pepererat. in triumpho autem liberos Marci utriusque sexus secum nexerunt, ita tamen ut et puellas nirgines ueherent. ludos etiam ob triumphum decretos spectauerunt habitu triumphali. inter cetera pietatis eius haec quoque moderatio praedicanda est. funambulis post puerum lapsum culcitas subici iussit. unde hodieque rete praetenditur. dum Parthicum bellum geritur natum est Marcomannicum, quod diu eorum qui aderant arte suspensum est, ut finito iam orientali bello Marcomannicum agi posset. et cum famis tempore populo insinuasset de bello, fratre post quinquennium reuerso in senatu egit, ambos necessarios dicens bello Germanico imperatores.

Tantus antem timor belli Marcomannici *fuit*, ut nndique 13
sacerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos ritus implenerit, Romam omni genere lustrauerit retardatusque bellica profectione sit. celebrauit et Romano ritu lectisternia per septem dies. tanta autem pestilentia fuit, ut uehiculis cadauera sint exportata serracisque. tunc autem Antonini leges sepeliendi sepulchrorumque asperrimas sanxerunt. quando quidem cauerunt nequis *ut* nellet fabricaretur sepulchrum. quod hodieque seruatur. et multa quidem milia pestilentia consumpsit, mnltosque ex proceribus. quorum amplissimis Antoninus statuas conlocauit. tantaque clementia fuit, nt et sumptu pnblico uul-

2 petitque *C* 3 petit *C* 4 cum *om.* *C* 5 Lucii tautum Germanicum *Casaub.*: lucium tautum germauicum *C,* Lucium t. Parthicum G. *uulgo* 7 libros *B* 11 cunabulis *p,* runambulis (*non* fun.) *in P fuisse uisum est Iord.* puerorum *Bp* culcitras *p* 12 recte *C,* al. rete *s. s. p* 18 fuit *p, om. C* 19 peregrinus *B* 21 sic *P* 24 asperrima *C* 25 nequis uelle abfricaretur *Pb,* uequis uelle abfabricaretur *B,* uequis belle fabricaretur s. *Salm.,* ue uti quis uellet f. s. *uulgo quod probauit Dirksenus,* ut *transposuit Iord.*

garia funera iuberet ecferri et uano cnidam, qui diripiendae urbis occasiouem cum quibusdam consciis requireus de caprifici arbore in campo Martio contionabundus ignem de caelo lapsurum finemque mundi affore diceret, si ipse lapsus ex arbore in ciconiam uerteretur, cum statuto tempore decidisset atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atqne confesso ueuiam daret.

14 Profecti tamen snnt paludati ambo imperatores, et Victualis et Marcomannis cuncta turbantibus; aliis etiam geutibus quae pulsae a superioribus barbaris fugerant uisi reciperentur bellum inferentibus. nec parum profuit ista profectio, cum Aquileiam usque uenissent. nam plerique reges et cum populis suis se retraxerunt et tumultus anctores iuteremerunt. Quadi autem amisso rege suo non prius se confirmaturos eum qui erat creatus dicebant quam id nostris placuisset imperatoribus. Lucins tamen inuitus profectns est. cum plerique ad legatos imperatornm mitterent defectionis ueniam postulantes, Lucius quidem qnod amissns esset praefectus praetorio Furius Victoriuus atque pars exercitus interisset redeundum esse censebat. Marcus autem fingere barbaros aestimans et fugam et cetera quae securitatem bellicam ostenderent, ob hoc ue tauti apparatus mole premerentur instaudum esse ducebat. deuique transcensis Alpibus longius processerunt composueruntque omnia quae ad muuimen Italiae atque Illyrici pertinebant. placuit autem urgente Lucio ut praemissis ad seuatum litteris Lncius Romam rediret. † biaquoque postquam iter ingressi sunt, sedens cum fratre in uehiculo Lucius apoplexi arreptus periit.

15 Fuit autem consuetudo Marco ut in circensium spectaculo legeret audiretque ac subscriberet. ex quo quidem saepe iocis

1 ecferri *Iord.*: et eo ferri *C* uano] plano *P teste Salm.* (?) 4 se (*s. s.* al. si *P*) *C* 6 emisset *C* 8 tandem *coni. Casaubonus,* itaque *uulgo* et *priore loco om. P* 14 amici *C* 17 et lucius *C*: et *del. et u. 16 post* est *interp. Momms.* 19 utquae *B,* utque *P* esset *B,* ēē* *P* 24 yllirici *B* 26 ibique *Iord.,* Altinoque *Momms. coni. Ver. 9:* uia quoque *uulgo* inter (*exp.* n *P*) *C* 28 perit *C* 30 suscriberet *P*

popularibns dicitur lacessitus. multum sane potuerunt liberti sub Marco et Vero Geminns et Agaclytus. tantae antem sanctitatis fuit Marcus nt Veri uitia et celauerit et defenderit, cum ei uehementissime displicerent, mortuumque eum diuum appellauerit amitasque eius et sorores honoribns et salariis decretis subleuauerit atque prouexerit sacrisque enm plurimis honorauerit. flaminem et Antoninianos sodales et omnes honores qui diuis habentur eidem dedicauit. nemo est principum, qnem non grauis fama perstringat, usque adeo ut etiam Marcus in sermonem nenerit quod Verum uel ueneno ita tulerit ut parte cultri ueneno lita nuluam inciderit, uenenatam partem fratri edendam propinans et sibi innoxiam reseruans, uel certe per medicum Posidippnm, qni ei sanguinem intempestiue dicitur emisisse. [Cassius post mortem Veri a Marco desciuit.]

Iam in suos tanta fuit benignitate Marcus ut, cum in 16
omnes propinqnos cnncta honorum ornamenta contulerit tum in filium et [Commodum] quidem scelestum atque inpnrum, cito nomen Caesaris et mox sacerdotium statimque nomen imperatoris ac triumphi participationem et consulatum. qno quidem tempore senex imperator filio ad triumphalem currum in circo pedes cucurrit. post Veri obitum M. Antoninus solus rem publicam tenuit, multo melior et feracior ad uirtutes, qnippe qui nullis Veri iam impediretur aut simulatis callidae seneritatis qua ille ingenito uitio laborabat erroribns, aut his, qnis praecipue displicebat M. Antonino iam inde a primo aetatis suae tempore, uel institutis mentis prauae nel moribus. erat enim ipse tantae tranquillitatis, ut uultum numqnam mutauerit maerore nel gandio, philosophiae deditus stoicae, quam et per optimos quosque magistros acceperat,

2 geminas *C corr. Momms.* 6 eum *p,* cum *C* 8 dibus *P ante corr.* 11 bulbam *P ante corr., B* 14 Cassius — desciuit ⟨deseuit *C, s. s.* c *P*) *del. Casaub.* 18 filium et commodum quidem *C*: *nomen in archetypo ab interpolatore s. s. del. Iord.* 20 principationem *B* 21 senex imperator *Salm.*: sine imperator *C,* sine imperatoris *uulgo* 25 quia *P* ingento *B* 26 quis *Iord.*: qui *C* displicebant *C* 30 quoque *C*

et undique ipse collegerat. nam et Hadrianus hunc eundem successorem parauerat, nisi et aetas puerilis obstitisset. quod quidem apparet ex eo, quod generum Pio hunc eundem delegit, ut ad eum, dignum utpote uirum, quandocumque Romanum perueniret imperium.

17 Ergo prouincias post haec ingenti moderatione ac benignitate tractauit. contra Germanos res feliciter gessit. speciale ipse bellum Marcomannicum, sed quanta nulla umquam memoria fuit cum uirtute tum etiam felicitate transegit, et eo quidem tempore, quo pestilentia grauis multa milia et popularium et militum interemerat. Pannonias ergo, Marcomannis, Sarmatis, Vandalis, simul etiam Quadis extinctis, seruitio liberauit et Romae cum Commodo quem iam Caesarem fecerat, filio, ut diximus, suo triumphauit. cum autem ad hoc bellum omne aerarium exhausisset suum, neque in animum induceret, ut extra ordinem prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorum imperialium fecit uendiditque aurea pocula et crystallina et murrina, uasa etiam regia et uestem uxoriam sericam et auratam, gemmas quin etiam quas multas in repostorio sanctiore Hadriani repperarat. et per duos quidem menses haec uenditio celebrata est tantumque auri redactum, ut reliquias belli Marcomannici ex sententia persecutus postea dederit potestatem emptoribus ut, siqui uellet empta reddere atque aurum recipere, sciret licere. nec molestus ulli fuit qui uel non reddidit empta uel reddidit. tunc uiris clarioribus permisit ut eodem cultu, quo et ipse, uel ministeriis similibus conuiuia exhiberent. in munere autem publico tam magnanimus fuit ut centum leones una missione simul exhiberet et sagittis interfectos.

1 colligerat *B* Hadrianus] ut dictum est *add. uulgo* 8 quanta *Iord. ut per adtractionem referatur ad* uirtute *et* felicitate *uocabula:* quanto *C,* quantum *uulgo* 12 uuandalis *C* 13 cum commodo *bp,* cumodo *B,* cummodo P 21 celebrata est] ac ne prouincialibus esset molestus etiam preter uestes et uasa aurea adhuc et signa cum tabulis magistrorum artificum uendidit *in mg. add. p ex c. 21* 24 redderet *C* 25 uel reddidit *del. Salm.* 27 ministris *C* 29 unam missionem *C* 29 interfecit eos *Mommsenus*

Cum igitur in amore omnium imperasset atque ab aliis 18 modo frater modo pater modo filius, nt cuiusque aetas siuebat, et diceretur et amaretur, octauo decimo anno imperii sui sexagesimo et primo uitae diem ultimum clausit. tantusque illius amor [eo] die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum censuerit, certis omnibus, quod ab diis commodatus ad deos redisset. denique, priusquam funus conderetur, ut plerique dicunt, quod numqnam antea factum fuerat ueque postea, senatus populusque non diuisis locis sed in una sede propitium deum dixit. hic sane nir tantus et talis ac diis uita et morte couiuuctus filium Commodum dereliquit. qui si felix fuisset filium non reliqnisset. et parum sane fuit quod illi honores diuinos omnis aetas, omnis sexus, omuis condicio ac dignitas dedit, nisi quod etiam sacrilegus iudicatus est qui eius imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam uel potuit habere uel debuit. denique hodieque in multis domibus M. Antoniui statuae consistunt inter deos penates. nec defuerunt homines qui somniis eum multa praedixisse augurantes futura et nera concinuerunt. unde etiam templum ei constitutum, dàti sacerdotes Antoniniani et sodales et flamines et omnia quae de sacratis decreuit antiquitas.

Aiunt quidam, quod et ueri simile uidetur, Commodum 19 Antoninum successorem illius ac filium non esse de eo natum sed de adulterio, ac talem fabellam uulgari sermone contexunt. Faustinam quondam Pii filiam Marci uxorem cum gladiatores transire uidisset nnius ex his amore succensam, cum longa aegritudine laboraret, niro de amore confessam. quod cum ad Chaldaeos Marcus retulisset, illorum fuisse consilium ut occiso gladiatore sanguine illius sese Faustina sublauaret atque ita cum uiro concumberet. quod cum esset factum solutum quidem amorem, natum uero Commodum gladiatorem esse, non principem, qui mille prope pugnas

3 sexagessimo *B* 5 eo *del. Casaub.* uite et *B* 18 somnis *B* 21 sacratis *p*: sacratas *P*, sacrata *B* 24 fauellam *B*, *aute corr. P* 27 confessa *C* 28 caldeos *P* 29 sublauaret *uulgo*, subleuaret *C*

publice populo inspectante gladiatorias imperator exhibuit, ut in uita eius docebitur. quod quidem ueri simile ex eo habetur quod tam sancti principis filius his moribus fuit quibus nullus lanista, nullus scaenicus, nullus harenarius, nullus postremo ex omnium dedecorum ac scelerum conluuione concretus. multi autem ferunt Commodum omnino ex adultero natum. si quidem Faustinam satis constet apud Caietam condiciones sibi et nauticas et gladiatorias elegisse. de qua cum diceretur Antonino Marco ut eam repudiaret, si non occideret, dixisse fertur 'si uxorem dimittimus reddamus et dotem.' dos autem quid habebatur nisi imperium, quod ille ab socero uolente Hadriano adoptatus acceperat? tantum sane ualet boni principis uita, sanctitas, tranquillitas, pietas, ut eius famam nullius proximi decoloret inuidia. denique Antonino cum suos mores semper teneret neque alicuius insusurratione mutaretur, non obfuit gladiator filius, uxor infamis. deusque etiam nunc habetur ut uobis ipsi, sacratissime imperator Diocletiane, et semper uisum est et uidetur, qui eum inter numina uestra non ut ceteros, sed specialiter ueneramini ac saepe dicitis uos uita et clementia tales esse cupere qualis fuit Marcus. etiamsi philosophia nec Plato esse possit, si reuertatur in uitam. et quidem haec breuiter et congeste.

20 Sed M. Antonino haec sunt gesta post fratrem. primum corpus eius Romam deuectum est et inlatum maiorum sepulchris, diuini ei honores decreti. dein cum gratias ageret senatui quod fratrem consecrasset, occulte ostendit omnia bellica consilia sua fuisse quibus superati sunt Parthi. addidit praeterea quaedam quibus ostendit nunc demum se quasi a principio acturum esse rem publicam amoto eo qui remissior uidebatur. nec aliter senatus accepit quam Marcus dixerat, ut uideretur gratias agere quod Verus excessisset uita. omnibus deinde sororibus et adfinibus et libertis, iuris et honoris et

2 uita eius] *c. 12* 4 arenarius *C* 5 decorum *C* non luuione *C* 11 nisi *om. B, s. s. b* 18 cum *C* 21 reueratori uita *C* 23 sed *C*, sub *uulgo* 25 diuini ei h. *Iord.*: diuini in h. (*exp.* in *P*) *C*, diuini inde h. *Gruterus* 26 senatus *C* oculte *P*

pecuniae plurimum detulit. erat enim famae suae curiosissimus, requirens ad uerum quid quisque de se diceret, emendans quae bene reprehensa uiderentur. proficiscens ad bellum Germanicum filiam suam non decurso luctus tempore grandaeuo equitis Romani filio Claudio Pompeiano dedit, genere Antiochensi nec satis nobili. quem postea bis consulem fecit, cum filia eius Augusta esset et Augustae filia. sed has nuptias et Faustina et ipsa quae dabatur inuitae habuerunt.

Cum Mauri Hispanias prope omnes uastarent, res per 21
legatos bene gestae sunt. et cum per Aegyptum Bucolici milites grauia multa fecissent, per Auidium Cassium retunsi sunt qui postea tyrannidem arripuit. sub ipsis profectionis diebus in secessu Praenestino agens filium nomine Verum Caesarem execto sub aure tubere septennem amisit. quem non plus quinque diebus luxit, consolatusque etiam medicos actibus publicis *se* reddidit. et quia ludi Iouis Optimi Maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit iussitque ut statuae tantum modo filio mortuo decernerentur et imago aurea circensibus per pompam ferenda et ut saliari carmini nomen eius insereretur. instante sane adhuc pestilentia et deorum cultum diligentissime restituit et seruos, quem ad modum bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit. quos uoluntarios exemplo uolonum appellauit. armauit etiam gladiatores. quos obsequentes appellauit. latrones etiam Dalmatiae atque Dardaniae milites fecit. armauit et Diocmitas. emit et Germanorum auxilia contra Germanos. omni praeterea diligentia parauit legiones ad Germanicum et Marcomannicum bellum. et ne prouincialibus esset molestus auctionem rerum aulicarum, ut diximus, fecit in foro diui Traiani in qua praeter uestes et pocula et uasa aurea etiam signa cum tabulis magnorum artificum uendidit. Marcomannos in ipso transitu Danuuii deleuit et praedam prouincialibus reddidit.

4 decursu *P ante corr.*, *B* 6 antiocensi *C* 9 auri *B* fastarent *B* 10 bucolicis *C* 11 audium *C* 13 secesso *B* praegestino *B ante corr.* 14 tuberem (m *exp. in P*) *C* 16 se *om. C* 19 salarii *C* 25 Diocmitas] mitas *in ras. P* 28 auctione *C*

22 Gentes omnes ab Iliyrici limite usque in Galliam conspirauerant, ut Marcomanni, Varistae, Hermunduri et Quadi, Suebi, Sarmatae, Lacringes et Bnri Vandalique cum Victualis Osi, Bessi, Cobotes, Roxolani, Basternae, Alani, Peucini, Costoboci. inminebat et Parthicum bellum et Britannicum. magno igitur labore etiam sno gentes asperrimas uicit, militibns sese imitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis et praefectis praetorio. accepitque in deditionem Marcomannos, plnrimis in Italiam traductis. semper sane cum optimatibus non solum bellicas res sed etiam ciuiles, priusquam faceret aliqnid, contulit. denique sententia illius praecipna semper haec fuit 'aequius est ut ego tot talium amicorum consilium sequar, quam ut tot tales amici meam unius uoluntatem sequantur.' sane qnia durus uidebatnr ex philosophiae institutione Marcns ad militiae labores atque ad omnem uitam, grauiter carpebatur. sed male loquentum dictis nel sermone uel litteris respondebat. et multi nobiles bello Germanico sine Marcomannico immo plurimarum gentium interierunt. quibus omnibns statuas in foro Vlpio collocauit. quare frequenter amici suaserunt ut a bellis discederet et Romam ueniret. sed ille contempsit ac perstitit nec prius recessit, quam omnia bella finiret. prouincias ex proconsularibns consulares aut ex consularibus proconsulares aut praetorias pro belli necessitate fecit. res etiam in Sequanis turbatas censura et auctoritate repressit. conpositae res et in Hispania qnae per Lusitaniam turbatae erant. filio Commodo, accersito ad limitem, togam uirilem dedit, quare congiarium populo diuisit et eum ante tempus consulem designauit.

2 naristae *C*: *u. Muellenhoffius in Hauptii diurn. ant. Germ. IX, 131 ss.* 3 Suebi *Muell.*, suaeui *C* lacringes *C, prob. Muell.*: latringes *uulgo* Buri *Muell.*: burei *C* Vandaliqne *Momms.*: hi aliique *C* uictualis *prob. Muell.* 4 Osi, Bessi, Saboces *Muell.*: sosibes sicobotes *C* halani *C* peutini *B* 5 brittanicum *B* 8 marcomannus *B, ante corr. P* 13 sequentur *B corr. b* 14 et ph. institutionem *C corr. uulg.* 16 carpepatur *B* 20 et *om. B* 25 et *om. P*(?) spania *B*

Siquis umquam proscriptus est a praefecto urbi non libenter accepit. ipse in largitionibus pecuniae publicae parcissimus fuit. quod laudi potius datur quam reprehensioni. sed tamen et bonis uiris pecunias dedit et oppidis labentibus auxilium tulit et tributa uel uectigalia ubi necessitas cogebat remisit. absens populi Romani uoluptates curari uehementer praecepit per ditissimos editores. fuit enim populo hic sermo cum sustulisset ad bellum gladiatores, quod populum sublatis uoluptatibus uellet cogere ad philosophiam. iusserat enim ne mercimonia impedirentur tardius pantomimos exhibere non uotis diebus. de amatis pantomimis ab uxore fuit sermo ut superius diximus. sed haec omnia per epistolas suas purgauit. idem Marcus sederi in ciuitatibus uetuit in equis siue uehiculis. lauacra mixta summouit. mores matronarum conposuit diffluentes et iuuenum nobilium. sacra Serapidis a uulgaritate Pelusiae summouit. fama fuit sane quod sub philosophorum specie quidam rem publicam uexarent et priuatos. quod ille purgauit. 23

Erat mos iste Antonino ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solent, puniret. quamuis non numquam contra manifestos et grauium criminum reos inexorabilis permaneret. capitales causas hominum honestorum ipse cognouit et quidem summa aequitate, ita ut praetorem reprehenderet qui cito reorum causas audierat, iuberetque illum iterum cognoscere, dignitatis eorum interesse dicens ut ab eo audirentur qui pro populo iudicaret. aequitatem autem etiam circa captos hostes custodiuit. infinitos ex gentibus in Romano solo collocauit. fulmen de caelo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluuia impetrata cum siti laborarent. uoluit Marcomanniam prouinciam, uoluit etiam Sarmatiam facere. et fecisset, nisi Auidius Cassius rebellasset sub eodem in oriente. atque imperatorem se appellauit, ut 24

2 bublicae *B* 9 uoluptatis *C corr. p* 10 pantominos *B* 11 pantominis *B* 12 epistolas *C* pugnauit *P ante corr.* 16 pellosiae *B*, pelosiae *P*: *u. C. I. L. I p. 389* 18 pugnauit *P ante corr.* 28 sus *C corr. p* 30 sarmaciam *B* 31 fa*cere (a *in ras.*) *P*

quidam dicunt, Faustina uolente, quae de mariti ualetudine desperaret. alii dicunt ementita morte Antonini, Cassium imperatorem se appellasse, cum diuum Marcum appellasset. et Antoninus quidem non est satis motus defectione Cassii, nec *in* eius affectus saeuiit. sed per senatum hostis est iudicatus bonaque eius proscripta per aerarium publicum.

25 Relicto ergo Sarmatico Marcommannicoque bello contra Cassium profectus est. Romae etiam turbae fuerunt, quasi Cassius absente Antonino aduentaret. sed Cassius statim interfectus est caputque eius adlatum est ad Antoninum. Marcus tamen non exultauit interfectione Cassii caputque eius humari iussit. Maecianum etiam filium Cassii cui Alexandria erat commissa, exercitus occidit. nam et praefectum praetorio sibi fecerat. qui et ipse occisus est. in conscios defectionis uetuit senatum grauiter uindicare. simul petiit nequi senator tempore principatus sui occideretur, ne eius pollueretur imperium. eos etiam qui deportati fuerant reuocari iussit, cum paucissimi centuriones capite essent puniti. ignouit et ciuitatibus quae Cassio consenserant. ignouit et Antiochensibus qui multa in Marcum pro Cassio dixerant. quibus et spectacula et conuentus publicos tulerat, et omnium contionum genus, contra quos edictum grauissimum misit. seditiosos autem eos et oratio Marci indicat indita Mario Maximo, qua ille usus est apud amicos. denique uoluit Antiochiam uidere cum Syriam peteret. nam nec Cyrrhum uoluit uidere, ex qua erat Cassius. fuit Alexandriae clementer cum his agens. postea tamen Antiochiam uidit.

26 Multa egit cum regibus et pacem confirmauit sibi occurrentibus cunctis regibus et legatis Persarum. omnibus orientalibus prouinciis carissimus fuit. apud multas etiam philosophiae uestigia reliquit. apud Aegyptios ciuem se egit et

3 appellasse *C* 4 mutus *C* 5 in *om. C*: *cf. uita Cassii 7* saeui *C* 7 relecto *B* 11 eius *om. B add. b* 13 praef. praeter *B* 14 conscius *B* defectiones *B ante corr. P* 19 anthiocensibus *C* 23 mari *C corr. p* 24 anthiociam *C* com *B ante corr.* 25 Cyrrhum *Casaub.*: cyprum *C* 26 alexandre *B* anthiociam *C*

philosophum in omnibus studiis, templis, locis. et cum multa Alexandrini in Cassium dixissent fausta, tamen omnibus ignouit et filiam suam apud eos reliquit. Faustinam suam in radicibus montis Tauri in uico Halale exanimatam, ui subiti morbi amisit. petiit a senatu ut honores Faustinae aedemque decernerent, laudata eadem cum inpudicitiae fama grauiter laborasset. quae Antoninus uel nesciit uel dissimulauit. nouas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuae. diuam etiam Faustinam a senatu appellatam gratulatus est. quam secum et in aestiuis habuerat ut matrem castrorum appellaret. fecit et coloniam uicum in quo obiit Faustina et aedem illi exstruxit. sed haec postea aedes Heliogabalo dedicata est. ipsum Cassium pro clementia occidi passus est, non occidi iussit. deportatus est Heliodorus filius Cassii, et alii liberum exilium acceperunt cum bonorum parte. filii autem Cassii et amplius media parte acceperunt paterni patrimonii et auro atque argento adiuti, mulieres autem etiam ornamentis. ita ut Alexandria filia Cassii et Druncianus gener liberam uagandi potestatem haberent, commendati amitae marito. doluit denique Cassium extinctum, dicens uoluisse se sine senatorio sanguine imperium transigere.

Orientalibus rebus ordinatis Athenis fuit et initialia Ce- 27
reris adiit, ut se innocentem probaret, et sacrarium solus ingressus est. reuertens ad Italiam nauigio tempestatem grauissimam passus est. per Brundisium ueniens in Italiam togam et ipse sumpsit et milites togatos esse iussit. nec umquam sagati fuerunt sub eo milites. Romam ut uenit triumphauit. exinde Lauinium profectus est. Commodum deinde sibi col-

1 stadiis *Salm.* 3 relinquit *C* 4 halalae *B* 5 petit *C* 7 resciit *B* 12 aedis *B* 13 occisus *C* 14 heliudorus *B ante corr.* cassi *B* 15 partem (*exp.* m *P*) *C* 18 Alexandra *Casaub.* 19 pagandi *B* haberet *C* 21 transiere *B* uoluisse se *post* transigere *iterant C* 22 anthenis *B* initialia *uel* initalia Cereris *Salm.*: in italia (inter alia *corr. b*) ceteris *C*, inter alia Cereris templum *uulgo*, iniit C. aedem ut *Momms.* 23 solum *B* 25 brundissium *B* italia *B* 28 sibi deinde *P*(?)

legam in tribuniciam potestatem iunxit. congiarium populo dedit et spectacula mirifica. dein ciuilia multa correxit. gladiatorii muneris sumptus modum fecit. sententia Platonis semper in ore illius fuit florere ciuitates, si aut philosophi imperarent aut imperantes philosopharentur. filio suo Bruttii Praesentis filiam iunxit, nuptiis celebratis exemplo priuatorum. quare etiam congiarium dedit populo. dein ad conficiendum bellum conuersus in administratione eius belli obiit, labentibus iam filii moribus ab instituto suo. triennio bellum postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit. et si anno uno superfuisset prouincias ex his fecisset. ante biduum quam exspiraret admissis amicis dicitur ostendisse sententiam de filio eandem quam Philippus de Alexandro, cum de hoc male sentiret, addens nimium se aegre ferre filium superstitem relinquens. nam iam Commodus turpem se et cruentum ostentabat.

28 Mors autem talis fuit. cum aegrotare coepisset filium aduocauit, atqne ab eo primum petiit ut belli reliquias non contemneret, ne uideretur rem pnblicam prodere. et cum filius ei respondisset cupere se primum sanitatem, nt uellet permisit, petens tamen ut expectans paucos dies haut simul proficisceretur. deinde abstinuit nictu potuque, mori cupiens, auxitque morbum. sexta die uocatis amicis et ridens res hnmanas, mortem autem contemnens, ad amicos dixit 'qnid de me fletis et non magis de pestilentia et communi morte cogitatis?' et cum illi uellent recedere, ingemiscens ait 'si iam me dimittitis, nale uobis dico uos praecedens.' et cum ab eo quaereretur cui filium commendaret, ille respondit 'uobis, si dignus fuerit, et dis immortalibus.' exercitus cognita mala

3 *Plato de rep. V p. 473 D* 7 populo dedit *P* (?) 8 obii *B* 10 hermynduris *B* 14 nimium *Salm.*, minime *C* aegre mortem ferre *Regius, uulgo:* mortem *om. C* 18 petit *C* nelli *B, ante corr. P* condempneret *B*, contempneret *P* 20 respondisse *C corr. p* 21 expectans *Momms.*: expectasset *C* haut *Salm.*: ant *C* uictu *Iord.*: ui *C*, cibo *uulgo* 24 condempnens *B*, contempnens *P* quideme *C*: quid me *p* 26 ingemescens *B*

ualetudine uehementissime dolebant, quia illum unice amarunt. septimo die grauatus est et solum filium admisit. quem statim dimisit ne in eum morbus transiret. dimisso filio caput operuit quasi uolens dormire, sed nocte animam efflauit. fertur filium mori uoluisse cum eum talem uideret futurum qualis exstitit post eius mortem, ne, ut ipse dicebat, similis Neroni, Caligulae et Domitiano esset.

Crimini ei datum est quod adulteros uxoris promouerit, 29
Tertullum et Vtilium et Orfitum et Moderatum, ad uarios honores, cum Tertullum et prandentem cum uxore deprehenderit. de quo mimus in scaena praesente Antonino dixit, cum stupidus nomen adulteri uxoris a seruo quaereret et ille diceret ter 'Tullus' et adhuc stupidus quaereret, respondit ille 'iam tibi dixi ter Tullus dicitur.' et de hoc quidem multa populus, multa etiam alii dixerunt patientiam Antonini incusantes. ante tempus sane mortis, priusquam ad bellum Marcomannicum rediret, in Capitolio iurauit nullum senatorem se sciente occisum, cum etiam rebelliones dixerit se seruaturum fuisse, si scisset. nihil enim magis et timuit et deprecatus est quam auaritiae famam. de qua se multis epistulis purgat. dederunt ei uitio quod et fictus fuisset nec tam simplex, quam uideretur, aut quam uel Pius uel Verus fuisset. dederunt etiam crimini quod aulicam adrogantiam confirmauerit, summouendo amicos a societate communi et a conuiuiis. parentibus consecrationem decreuit. amicos parentum etiam mortuos statuis ornauit. suffragatoribus non cito credidit, sed semper diu quaesiuit quod erat uerum. enisa est Fabia, ut Faustina mortua in eius matrimonium coiret. sed ille concubinam sibi adsciuit procuratoris uxoris suae filiam, ne tot liberis superduceret nouercam.

1 tolebant *B* amarent *B* 5 qualis *uulgo,* qui talis *C* 8 tatum *B* 9 Tutilium *Scaliger* 15 incussantes *B* 17 marcumannicum *B* 18 scientem *B* 20 quem *B* epistolis *B* 21 ei *P*(?), et *B* et uictus *b*, ei uictus *C* 24 summouendos *C* 27 Fadia *Casaub.* FINIT VITA: FINITA VITA ANTONINI PHILOSOPHI INCIPIT EIVSDEM VERVS FELICITER *C*, ad diocletianū aug *add. p*

IVLII CAPITOLINI

VERVS IMPERATOR

AD DIOCLETIANVM AVG.

1 Scio plerosque ita uitam Marci ac Veri litteris atque historiae dedicasse, ut priorem Verum intimandum legentibus darent non imperandi secutos ordinem sed uiuendi. ego uero quod prior Marcus imperare coepit, dein Verus qui superstite periit Marco, priorem Marcum, dehinc Verum credidi celebrandum. igitur L. Ceionius Aelius Commodus Verus Antoninus, qui ex Hadriani uoluntate Aelius appellatus est, ex Antonini coniunctione Verus et Antoninus, neque inter bonos neque inter malos principes ponitur. quem constat non inhorruisse uitiis, non abundasse uirtutibus, uixisse deinde non in suo libero principatu, sed sub Marco in simili ac paris maiestatis imperio. a cuius secta lasciuia morum et uitae licentioris nimietate dissensit. erat enim morum simplicium et qui adumbrare nihil posset. huic naturalis pater fuit L. Aelius Verus, qui ab Hadriano adoptatus primus Caesar est dictus et in eadem statione constitutus periit, aui ac proaui et item maiores plurimi consulares. natus est Lucius Romae in praetura patris sui XVIII kal. Ianuariarum die quo et Nero [qui rerum potitus est]. origo eius paterna pleraque ex Etruria fuit, materna ex Fauentia.

2 Hac prosapia genitus patre ab Hadriano adoptato in familiam Aeliam deuenit mortuoque patre Caesare in Hadriani

3 secutos *Salm.*: secutus *B*, secutis *P* 4 perit *C* 7 caelius (*eras.* c *P*) *C* 9 inhonoruisse *C*, *corr. b* 10 habundasse *B* 11 paris *Salm.*, pari *C* 12 secta a *B* 13 simplicum *P* 16 perit *C* 18 ianuarium *ante corr. B* qui — est *del. Eyss.*

familia remansit. a quo Aurelio datus est adoptandus, cum sibi ille Pium filium Marcum uepotem esse uoluisset posteritati satis prouidens, et ea quidem lege ut filiam Pii Verus acciperet. quae data est Marco idcirco quia hic adhuc impar uidebatur aetate, ut in Marci uita exposuimus. duxit autem uxorem Marci filiam Lucillam. educatus est in domo Tiberiana. audiuit Scaurinum grammaticum Latinum Scauri filium qui grammaticus Hadriani fuit, Graecos Telephum † atque fertionem, Harpocrationem, rhetores Apollonium, Celerem Caninium et Herodem Atticum, Latinum Cornelium Frontonem, philosophos Apollonium et Sextum. hos omnes amauit unice atque ab his inuicem dilectus est, uec tamen ingeniosus ad litteras. amauit autem in pueritia uersus facere, post orationes. et melior quidem orator fuisse dicitur quam poeta, immo, ut uerius dicam, peior poeta quam rhetor. nec desunt qui dicant eum adiutum ingenio amicorum atque ab aliis ei illa ipsa qualiacumque sunt scripta. siquidem multos disertos et eruditos semper secum habuisse dicitur. educatorem habuit Nicomedem. fuit uoluptarius et nimis laetus et omnibus deliciis, ludis, iocis decenter aptissimus. post septimum annum in familiam Aureliam traductus Marci moribus et auctoritate formatus est. amauit uenatus, palaestras et omnia exercitia iuuentutis, fuitque priuatus in domo imperatoria uiginti et tribus annis.

Qua die togam uirilem Verus accepit Antoninus Pius ea 3
occasione qua patris templum dedicabat populo liberalis fuit, mediusque inter Pium et Marcum idem resedit cum quaestor populo munus daret. post quaesturam statim consul est factus cum Sestilio Laterano. interiectis annis cum Marco fratre

4 adhuc *Iord.*: ad hoc *C* 5 *uita Marci c. 6* 8 talephum atque fertionem *C*: Telephum, Hephaestionem *uulgo* 9 arpocrationem (acprocationem *ante corr. P*) *C* rethores appollonium *C* caelerem *B* 10 *post* Atticum *excidisse* Graecos *coni. Mommsenus* 11 appollonium *C* 15 rethor *C* 22 palestra sed *C* 26 occassione *B* tempum dedicebat *B*, *ante corr. P* 27 seresedit *C* 29 sertilio *ante corr. B* VII annis *Casaub.*

iterum factus est consul. diu autem et priuatus fuit et ea honorificentia caruit qua Marcus ornabatur. nam neque in senatu ante quaesturam sedit neque in itinere cum patre, sed cum praefecto praetorii uectus est, nec aliud ei honorificentiae ad nomen adiunctum est quam quod Augusti filius appellatus est. fuit studiosus etiam circensium haud aliter quam gladiatorii muneris. hic cum tantis deliciarum et luxuriae quateretur erroribus, ab Antonino uidetur ob hoc retentus quod eum pater ita in adoptionem sibi transire iusserat ut nepotem appellaret. cui, quantum uidetur, fidem exhibuit, non amorem. amauit tamen Antoninus Pius simplicitatem ingenii puritatemque uiuendi hortatusque est, ut imitaretur, et fratrem. defuncto Pio Marcus in eum omnia contulit, participatu etiam imperatoriae potestatis indulto, sibique consortem fecit, cum illi soli senatus detulisset imperium.

4 Dato igitur imperio et indulta tribunicia potestate, proconsulatus etiam honore delato, Verum uocari praecepit suum in eum transferens nomen, cum ante Commodus uocaretur. Lucius quidem Marco uicem reddens, † si susciperet, obsecutus ut legatus proconsuli uel praeses imperatori. iam primum enim Marcus pro ambobus ad milites est locutus et pro consensu imperii grauiter se et ad Marci mores egit. ubi uero in Syriam profectus est non solum licentia uitae liberioris, sed etiam adulteriis et iuuentutis amoribus infamatus est. si quidem tantae luxuriae fuisse dicitur ut etiam, quam

1 autem ei *P* 2 quam *B* nam neque — sedit *Iord.*: namque — sedit *C*, neque — sedit *Salm.* 4 honorificentia *B* 5 adnomen *Salm.* est appellatus *P* 6 aut *C* 7 luxoriae *B* 9 sibi *Momms.*: pii *C* 11 amabit *C* simplitate *B*, simplicitate *P* 12 et *del. Mommsenus* 15 imperio *B*, *ante corr. P* 16 proconsulatos *B* 17 honorem delatum *C* 19 si susciperet (suscipere *B ante corr.*) *C*, suscepit *uulgo* 20 praesae *B*, praese *P* i. p. cum M. — locutus pro consensu imperio, *Mommsenus conl. p. 80, 20* 22 consensu imperii *Iord.*: consensus imperio *C* et at *P*, ad *B* (*om.* et) 23 syria *C* 24 iuuentutis *p*: iuuentis *P*, iubentis *B*

postea de Syria rediit, popinam domi instituerit ad quam post conuiuium Marci diuertebat, ministrantibus sibi omni genere turpium personarum. fertur et nocte perpeti alea lusisse, cum in Syria concepisset id uitium, atque in tantum uitiorum Gaianorum et Neronianorum ac Vitellianorum fuisse aemulum ut uagaretur nocte per tabernas ac lupanaria obtecto capite cucullione uulgari uiatorio et commissaretur cum triconibus, committeret rixas, dissimulans quis esset, saepeque efflictum liuida facie redisse et in tabernis agnitum, cum sese absconderet. iaciebat et nummos in popinas maximos quibus calices frangeret. amauit et aurigas Prasino fauens. gladiatorum etiam frequentius pugnas in conuiuio habuit trahens cenas in noctem et in toro conuiuali condormiens, ita ut leuatus cum stromatibus in cubiculum perferretur. somni fuit permodici, digestionis facillimae. sed Marcus haec omnia resciens dissimulabat rem, pudore illo ne reprehenderet fratrem.
et notissimum eius quidem fertur tale conuiuium in quo pri- 5
mum duodecim accubuisse dicitur, cum sit notissimum dictum de numero conuiuarum 'septem conuiuium nouem uero conuicium'. donatos autem pueros decoros qui ministrabant singulis, donatos etiam structores et lances singulis quibusque, donata et uiua animalia uel cicurum uel ferarum auium uel quadripedum, quorum cibi adpositi erant; donatos etiam calices singulis per singulas potiones myrrinos et crystallinos Alexandrinos, quotiens bibitum est, data etiam aurea atque argentea pocula et gemmata, coronas quin etiam datas lemniscis aureis interpositis et alieni temporis floribus, data et uasa aurea cum unguentis ad speciem alabastrorum, data et uehi-

1 reddit *B*, redit *P* 2 deuertebat *P* 4 concoepisset *B* 6 uagatur ·*B*, *ante corr.* *P* 7 comisaretur *P*, commiseretur *B* 9 redisset et *C* 10 iacebat *C* popipas *B* 11 gladiatore — pugnarum *C* *corr. uulgo* 13 caenans *C* *corr. Salm.* thoro *C* 16 resciens *Iord.*: nesciens (quasi *s. s. p*) *C* rem] R. *C* 17 fertale *C*, festale *p*, feriale *Regius* 23 quadrupedium *B* 24 murrinos *P* 25 quoties *B*, quotiens b. est *del. Salm.* 27 alienis temporibus *p* 28 unguentes *B*, *ante corr.* *P* ad speciem *bp*: aspeciem *C*

cula cum mulabus ac mulionibus cum iuncturis argenteis, ut ita de conuiuio redireut. omne autem couuiuium aestimatum dicitur sexagies centenis milibus sestertiorum. hoc conuiuium posteaquam Marcus audiuit, ingemuisse dicitur etdoluisse publicum fatum. post conuiuium lusum est tesseris usque ad lucem. et haec quidem post Parthicum bellum. ad quod eum misisse dicitur Marcus ne uel in urbe aute oculos omnium peccaret uel ut parsimoniam peregrinatione addisceret uel ut timore bellico emendatior rediret uel ut se imperatorem esse cognosceret. sed quantum profecerit, cum alia uita tum haec quam uarrauimus cena monstrabit.

6 Circensium tantam curam habuit, ut frequeuter e prouiucia litteras causa circeusium et miserit et acceperit. denique etiam praesens et cum Marco sedens multas a Venetianis est passus iniurias, quod turpissime contra eos faueret. uam et Volucri equo Prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat. cui quidem passas uuas et uucleos in uicem hordei in praesepe ponebat, quem sagis fuco tinctis coopertum in Tiberianam ad se adduci iubebat, cui mortuo sepulchrum in Vaticano fecit. in huius equi gratiam primum coeperunt equis aurei uel brabia postulari. in tanto autem equus ille honore fuit, ut ei a populo Prasinianorum saepe modius aureorum postularetur. profectum eum ad Parthicum bellum Marcus Capuam prosecutus est, cumque inde per omnium uillas se ingurgitaret, morbo inplicitus apud Canusium aegrotauit. quo ad eum uiseudum frater conteudit. multa in eius uita ignaua et sordida, etiam belli tempore, deteguntur. nam cum interfecto legato, caesis legionibus, Syris defectionem cogitantibus oriens uastaretur, ille in Apulia ueuabatur et apud Corinthum et Athenas inter symfonias et cantica

5 factum *B* 6 misisse *B* 8 addisceret *Pb*, ut disceret *B* 10 alea vitatur *B* 11 narrabimus *B*, *ante corr.* *P* 12 e prouincia *Salm.*: prouincia *C*, prouincialibus *p* 17 nudas *ante corr.* *B* 21 equis *Casaub.*, equi *C* 25 anusium *B* aegrotabit *C* 26 quod eum *B*, quo eum *P* 29 Apulia *uulgo*: apuleia *C* 30 chorinthum *B*

nauigabat et per singulas maritimas ciuitates Asiae Pamphyliae Ciliciaeque clariores uoluptatibus immorabatur. Antiochiam 7
posteaquam uenit, ipse quidem se luxuriae dedidit, duces autem confecerunt Parthicum bellum, Statius Priscus et Auidius Cassius et Marcius Verus per quadriennium, ita ut Babylonem et Mediam peruenirent et Armeniam uindicarent, partumque ipsi nomen est Armenici Parthici Medici. quod etiam Marco Romae agenti delatum est. egit autem per quadriennium Verus hiemem Laodiciae, aestatem apud Daphnen, reliquam partem Antiochiae. risui fuit omnibus Syris. quorum multa ioca in theatro in eum dicta exstant. uernas in triclinium Saturnalibus et diebus festis semper admisit. ad Euphraten tamen inpulsu comitum suorum secundo profectus est. Ephesum etiam rediit, ut Lucillam uxorem missam a patre Marco susciperet, et idcirco maxime, ne Marcus cum ea in Syriam ueniret ac flagitia eius adnosceret. nam senatui Marcus dixerat se filiam in Syriam deducturum. confecto sane bello regna regibus, prouincias uero comitibus suis regendas dedit. Romam inde ad triumphum inuitus, quod Syriam quasi regnum suum relinqueret, rediit et pariter cum fratre triumphauit, susceptis a senatu nominibus quae in exercitu acceperat. fertur praeterea ad amicae uulgaris arbitrium in Syria posuisse barbam. unde in eum a Syris multa sunt dicta.

Fuit eius fati, ut in eas prouincias per quas rediit Romam 8
usque luem secum deferre uideretur. et nata fertur pestilentia in Babylonia ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, quam miles forte inciderat, spiritus pestilens euasit atque inde

1 nauigabat — ciliciaeque *B in mg.* assiae *B* pamphiliae *C* 2 in clarioresuo *ante corr. B* 3 luxoriae *B* 5 martius *C* babilonem *P* 6 uindicaret *B* parthumque *C* 9 hieme *B* laodociae *B* dapnen *C* 10 anthiociae *C* 13 eufraten *C* inpulsu *p*, inpulsum *C* 14 effesum *C* redit *C* 20 reliqueret *B* redit *C* 23 syria* (*eras.* m) *P* barbam *p*, baribam *C* 25 redit *C* 26 secundaeferre *B*, secunferre *ex* secundeferre *corr. P* uidetur *C* 27 babilonia *P* apollonis *P*, appollonis *B* 28 euasisse *coni. Iord.*

Parthos orbemque complesse. et hoc non L. Veri uitio, sed Cassii a quo contra fidem Seleucia, quae ut amicos milites nostros receperat, expugnata est. quod quidem inter ceteros etiam Quadratus belli Parthici scriptor incusatis Seleucenis, qui fidem primi ruperant, purgat. habuit hanc reuerentiam Marci Verus, ut nomina quae sibi delata fuerant cum fratre communicaret die triumphi, quem pariter celebrarunt. reuersus e Parthico bello minore circa fratrem cultu fuit Verus. nam et libertis inhonestius indulsit et multa sine fratre disposuit. his accessit quod, quasi reges aliquos ad triumphum adduceret, sic histriones eduxit e Syria. quorum praecipuus fuit Maximinus quem Paridis nomine nuncupauit. uillam praeterea extruxit in uia Clodia famosissimam, in qua per multos dies et ipse ingenti luxuria debacchatus est cum libertis suis et amicis † paribus quorum praesentia ulla inerat reuerentia, et Marcum rogauit. qui uenit, ut fratri uenerabilem morum suorum et imitandam ostenderet sanctitudinem, et quinque diebus in eadem uilla residens cognitionibus continuis operam dedit, aut conuiuante fratre aut conuiuia comparante. habuit et Agrippum histrionem, cui cognomentum erat Memphii, quem et ipsum e Syria uelut tropaeum Parthicum adduxerat, quem Apolaustum nominauit. adduxerat secum et fidicinas et tibicines et histriones scurrasque mimarios et praestigiatores et omnia mancipiorum genera quorum Syria et Alexandria pascitur uoluptate, prorsus ut uideretur bellum non Parthicum sed histrionicum confecisse.

9 Et haec uitae diuersitas atque alia multa inter Marcum ac Verum simultates fecisse non aperta ueritas indicabat sed occultus rumor inseuerat. uerum illud praecipuum quod, cum

1 urbemque *B* 2 casii *B* 4 incausatis *ante corr. B* 14 luxoria *B* 15 talibus *coni. Iord.* praesentia ulla inerat reuerentia *C*: praesentia illa inerat prouincia *Salm.*, prouincia *in P extare falso testatus*, praesentiae nulla i. r. *uulgo* 17 sanctatudinem *ante corr. C* 20 Agrippam *Casaub.* 21 memfi *C*: *u. titulus Orell. 2160* trop*eum *P* 23 scrurrasq. *B* 24 praesticiatores *B*, *ante corr. P* 29 insusurrabat *uulgo*

Libonem quendam patruelem suum Marcus legatum in Syriam misisset atque ille se insolentius quam uerecundus senator efferret dicens, ad fratres suos scripturum esse, siquid forte dubitaret, nec Verus praesens pati posset subitoque morbo notis prope ueneni exsistentibus interisset, uisum est nonnullis, non tamen Marco, quod eius fraude putaretur occisus. quae res simultatum auxit rumorem. liberti multum potuerunt apud Verum, ut in uita Marci diximus, Geminus et Agaclytus, cui dedit inuito Marco Libonis uxorem. denique nuptiis ab Vero celebratis Marcus conuiuio non interfuit. habuit et alios libertos Verus inprobos Coeden et Eclectum ceterosque. quos omnes Marcus post mortem Veri specie honoris abiecit Eclecto retento qui postea Commodum filium eius occidit. ad bellum Germanicum Marcus quod nollet Lucium sine se uel ad bellum mittere uel in urbe dimittere causa luxuriae, simul profecti sunt atque Aquileiam uenerunt inuitoque Lucio Alpes transgressi, cum Verus apud Aquileiam tantum uenatus conuiuatusque esset, Marcus autem omnia prospexisset. de quo bello [quidem per legatos barbarorum pacem petentium quidem per duces nostros gestum est] in Marci uita plenissime disputatum est. conposito autem bello in Pannonia, urguente Lucio Aquileiam redierunt quodque urbanas desiderabat Lucius uoluptates, in urbem destinatum est. sed non longe ab Altino subito in uehiculo morbo quem apoplexin uocant correptus Lucius, depositus e uehiculo, detracto sanguine Altinum perductus, cum triduo mutus uixisset apud Altinum periit.

Fuit sermo, quod et socrum Faustinam incestasset. et 10
dicitur Faustinae socrus dolo aspersis ostreis ueneno extinctus

2 quam] quem *C* 3 siqui *C* 8 uita Marci] uitam *C*, *u. Marc. c. 15* geminas et agaclitus *C* 9 m. *C* habero *P*, *ante corr. B* 11 Coeten *Salm. in uit. Auidii 5* et teclectum *C* 12 adiecit *C* 15 luxoriae *B* 16 lupio *C* 17 uenatus *Obrechtus*: uectatus *C* 18 prospexit *P* (t *in ras.*) 19 20 quidem — gestum est *del. Momms.*: quid et — quid et *Salm.* 20 *u. Marc. c. 13 ss.* 22 redierunt quodque *Peterus*: redieret (rediret *ante corr. P*) quoque *C* 23 destinatus *uulgo*, festinatum *Peterus*

esse, idcirco quod consuetudinem quam cum matre habuerat filiae prodidisset — quamuis et illa fabula, quae in Marci uita posita est, abhorrens a talis uiri uita sit exorta — cum multi etiam uxori eius flagitium mortis adsignent et idcirco quod Fabiae nimium indulserat Verus, cuius potentiam uxor Lucii ferre non posset. tanta sane familiaritas inter Lucium et Fabiam sororem fuit, ut hoc quoque usurpauerit rumor quod inierint consilium ad Marcum e uita tollendum, idque cum esset per Agaclytum libertum proditum Marco, anteuentum Lucium *a* Faustina ne praeueniret.

Fuit decorus corpore, uultu geniatus, barba prope barbarice demissa, procerus et fronte in supercilia adductiore uenerabilis. dicitur sane tantam habuisse curam flauentium capillorum, ut capiti auri ramenta respergeret, quo magis coma inluminata flauesceret. lingua impeditior fuit, aleae cupidissimus, uitae semper luxuriosae atque in pluribus Nero praeter crudelitatem et ludibria. habuit inter alium luxuriae apparatum calicem crystallinum nomine Volucrem, ex eius equi nomine quem dilexit, humanae potionis modum supergressum.

11 Vixit annis quadraginta duobus. imperauit cum fratre annis undecim. inlatumque corpus eius est Hadriani sepulchro in quo et Caesar pater eius naturalis sepultus est. nota est fabula, quam Marci non capit uita, quod partem uuluae ueneno inlitam, cum eam exsecuisset cultro una parte uenenato, Marcus Vero porrexerit. sed hoc nefas est de Marco putari, quamuis Veri et cogitata et facta mereantur quod nos non in medio relinquimus, sed totum purgatum confutatumque

2 *Marc. 15* 3 extorta *C* 5 *aut* Verus *aut* Lucii *eiciendum censet Iord.* Lucii] c. marci *p in mg.* 9 agaclitum *C* anteuentum *Salm.*: ante aduentum *C* 10 a *add. Momms.* ne praeueniret *C*, nece praeuenerat *uulgo* 11 gemmatus *Regius, uulgo* 12 demisa *B* 14 roramenta *C corr. Casaub.* 16 luxoriose *B* 17 luxoriae *B* 18 chrystallinum *B* 19 positionis *B* 20 XL duobus *B* 21 corpus eins est (est *s. s.*) *B*, eius corpus est *P* (?) 25 se ad hoc *B* 27 relinquemus *C* totam purgatam confutatamque *C*, *corr. Casaub.*

respuimus, cum adhuc post Marcum praeter uestram clementiam, Diocletiane Auguste, imperatorem talem nec adulatio uideatur potuisse confingere.

EXPLICIT EIVSDEM VERVS FELICITER (*sequitur Didius Iulianus*) INCIPIT AVIDIVS VVLCACII GALLICANI V̄C̄. FELICITER (*post Heluium Pertinacem*) *C*, ad diocletianū aug *addit p*

VVLCATII GALLICANI

V. C.

AVIDIVS CASSIVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

1 Auidius Cassius, ut quidam uolunt, ex familia Cassiorum fuisse dicitur per matrem, homine nouo genitus Auidio Seuero, qui ordines duxerat et post ad summas dignitates peruenerat. cuius Quadratus in historiis meminit et quidem grauiter, cum illum summum uirum et necessarium rei publicae adserit et apud ipsum Marcum praeualidum. nam iam eo imperante perisse fatali sorte perhibetur. hic ergo Cassius ex familia, ut diximus, Cassiorum, qui in C. Iulium conspirauerant, oderat tacite principatum nec ferre poterat imperatorium nomen dicebatque *eo* esse grauius nomen imperii quod non posset e re publica tolli nisi per alterum imperatorem. denique temptasse in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum, sed per patrem uirum sanctum et grauem adfectionem tyrannidis latuisse, habitum tamen semper ducibus suspectum. Vero autem illum parasse insidias ipsius Veri epistula indicat quam inserui. ex epistula Veri 'Auidius Cassius auidus est, quantum et mihi uidetur et iam inde sub auo meo patre tuo innotuit, imperii. quem uelim obseruari iubeas. omnia ei nostra displicent, opes non mediocres parat, litteras nostras

2 per matrem, homine nouo *Mommsenus*: per marem tamen nono *C*, per matrem tamen, nono *Salm.*, per matrem tamen ano *uulgo* 8 in c. iulium *p*, in ciuilium *C*, in curia in Iulinm *uulgo* 10 eo *add. Mommsenus*, nihil '*membranae*' *Casauboni* nomen *Mommsenus*: nomine *C* 19 ediplicent *B*

ridet. te philosopham aniculam, me luxuriosum morionem uocat. uide quid agendum sit. ego hominem non odi, sed uide ne tibi et liberis tuis non bene consulat, cum talem inter praecinctos habeas qualem milites libenter audiunt, libenter uident.' rescriptum Marci 'de Auidio Cassio epistulam tuam 2
legi, sollicitam potius *quam* imperatoriam et non nostri temporis. nam si ei diuinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiamsi uelimus. scis enim proaui tui dictum 'successorem suum nullus occidit.' sin minus, ipse sponte sine nostra crudelitate fatales laqueos inciderit. adde quod non possumus reum facere quem et nullus accusat et, ut ipse dicis, milites amant. deinde in causis maiestatis haec natura est, ut uideantur uim pati etiam quibus probatur. scis enim ipse, quid auus tuus Hadrianus dixerit 'misera condicio imperatorum, quibus de affecta tyrannide nisi occisis non potest credi.' eius autem exemplum ponere *malui* quam Domitiani, qui hoc primus dixisse fertur. tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum auctoritatis quantum debent. sibi ergo suos habeat mores, maxime cum bonus dux sit et seuerus et fortis et rei publicae necessarius. nam quod dicis liberis meis cauendum esse morte illius, plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Auidius quam illi et si rei publicae expediet Cassium uiuere quam liberos Marci. haec de Cassio Verus, haec Marcus.

Sed nos hominis naturam et mores breuiter explicabimus. 3
neque enim plura de his sciri possunt quorum uitam inlustrare nullus audet eorum causa a quibus oppressi fuerint. addemus autem quem ad modum ad imperium uenerit et quem ad modum sit occisus et ubi uictus. proposui enim, Diocletiane Auguste,

1 luxoriosum *B* moriomen *ante corr. P* 3 talem — qualem *Salm.*: tales — qualem *C* 5 de Auidio Cassio *epistulae uindicauit Mommsenus* 6 quam *om. C, add. p* 15 de affectu tyrannides (tyrannide *ante corr.*) *P*, de affectu tyrannidę *B* 16 malui *s. s. p, om. C; post* fertur *uulgo* quandomitiani *C, corr. p* 19 habeat suos *P*(?) duxit *C, corr. p* 20 reip. *C* necessariis *B* 23 reip. *C* 25 explicauimus *C* 26 uitam et inl. *B* 27 fuerant *ante corr. B*

omnes qui imperatorium nomen sine *iuste siue* iniuste habuerunt in litteras mittere, nt omnes purpuratos Augustos cognosceres. fuit his moribus, ut non numquam trux et asper uideretur, aliquando mitis et lenis, saepe religiosus, alias contemptor sacrorum, auidus uini item abstinens, cibi adpetens et inediae patiens, ueneris cupidus et castitatis amator. nec defuerunt qui illum Catilinam uocarent, cum et ipse se ita ganderet appellari addens futurum se Sergium, si dialogistam occidisset, Antoninum hoc nomine significans, qui tantum enituit in philosophia, ut itnrus ad bellum Marcomannicum timentibus cunctis nequid fatale proneniret, rogatus sit non adulatione sed serio, ut praecepta philosophiae ederet. nec ille timuit, sed per ordinem paraeneseos [hoc est praeceptionum] per triduum dispntauit. fuit praeterea disciplinae militaris Auidius Cassius tenax et qui se Marium dici nellet.

4 Qnoniam de seueritate illins dicere coepimus, multa extant crudelitatis potius quam seneritatis eius indicia. nam primum milites, qui aliquid prouincialibus tulissent per uim in illis ipsis locis, in quibus peccauerant, in crucem sustulit. primus etiam id supplicii genus inuenit, ut stipitem grandem poneret pedum octoginta et centum [id est materiam] et a summo usqne ad imum damnatos ligaret et ab imo focum adponeret incensisque aliis alios fumo, crnciatu, timore etiam necaret. idem denos catenatos in profluentem mergi iubebat nel in mare. idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites, dicens mains exemplum esse uiuentis miserabiliter criminosi quam occisi. cum exercitum duceret et inscio ipso manus auxiliaria centurionibus suis auctoribus tria milia Sarmatarum neglegentius agentium in Danuuii ripis occidissent et cum praeda ingenti ad eum redissent speran-

1 iuste siue *add. p om. C* iniusta *C, corr. p* 2 augusto *C, corr. p* 4 relegiosus alios *B* 7 defuerunt *Iord.*: defuerant *C* 8 audens *C* 13 paraeneseon *Casaub.*, hoc est praeceptionum *del. idem* 21 id est materiam *del. Casaub.* 23 fumo cruciato *ante corr. P*: fumo cruciatos *Salm.* 24 negaret *B, corr. b* 26 a uiuentis *B*, * uiuentis *P* 29 agentum *B*

tibns centurionibus praemium, quod perparua manu tantum hostium segnius agentibus tribunis et ignorantibus occidissent, rapi eos iussit et in crucem tolli seruilique supplicio adfici, quod exemplum non extabat, dicens euenire potuisse, ut essent insidiae ac periret Romani imperii renerentia. et cum ingens seditio in exercitu orta esset, processit nudus campestri solo tectus et [ait] 'percutite' inquit 'me, si audetis, et corruptae disciplinae facinus addite.' tunc conquiescentibus cunctis meruit timeri, quia ipse non timuit. quae res tantum disciplinae Romanis addidit, tantum terroris barbaris iniecit, ut pacem annorum centum ab Antonino absente peterent. siquidem uiderant damnatos Romani ducis iudicio etiam eos qui contra fas uicerant.

5 De hoc multa grauia contra militum licentiam facta inueniuntur apud Aemilium Parthenianum, qui adfectatores tyrannidis iam inde a ueteribus historiae tradidit. nam et uirgis caesos in foro et in mediis castris securi percussit, qui ita meruerunt, et manus multis amputauit, et praeter laridum ac buccellatum atque acetum militem in expeditione portare prohibuit et, si aliud quippiam repperit, luxuriem non leui supplicio adfecit. extat de hoc epistula diui Marci ad praefectum suum talis 'Auidio Cassio legiones Syriacas dedi, diffluentes luxuria et Daphnitis moribus agentes. quas totas excaldantes se repperisse Caesonius Vectilianus scripsit. et puto me non errasse. si quidem et tu notum habeas Cassium hominem Cassianae seueritatis et disciplinae. neque enim milites regi possunt nisi uetere disciplina. scis enim nersum a bono poeta dictum et omnibus frequentatum

moribus antiquis res stat Romana uirisque.

tu tantum fac adsint legionibus abunde commeatus. quos si bene Auidium noui, scio non perituros.' praefecti ad Marcum

6 exercitum *C* 7 ait *om. P*(?) inquid *B* 17 caesis *C*, caesit *vetus editio probante Salm.* 23 Dafnitis *Salm.*: dafnidis *C* 24 totus *B* cessonius *B* 28 poeta] *Ennio incerto annali apud Vahlenum p.* 73 29 restat *C*, *corr. p* 31 responsio praefecti *uulgo*

'recte consuluisti, mi domine, quod Cassium praefecisti Syriacis legionibus. nihil enim tam expedit quam homo seuerior Graecanicis militibus. ille sane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo et sinu militi excutiet. annona militaris omnis parata est neque quicquam deest sub bono duce.
6 non enim multum aut quaeritur aut inpenditur.' nec fefellit de se iudicium habitum. nam statim et ad signa edici iussit et programma in parietibus fixit ut, siquis cinctus inueniretur apud Daphnen, discinctus rediret. arma militum septima die semper inspexit, uestimenta etiam et calciamenta et ocreas. delicias omnes de castris summouit iussitque eos hiemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores. et egissent, nisi honestius uixissent. exercitium septimi diei fuit omnium militum, ita ut et sagittas mitterent et armis luderent. dicebat enim miserum esse, cum exercerentur athletae, uenatores et gladiatores non exerceri milites, quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset. ergo correcta disciplina et in Armenia et in Arabia et in Aegypto res optime gessit amatusque est ab omnibus orientalibus et speciatim ab Antiochensibus, qui etiam imperio eius consenserunt, ut docet Marius Maximus in uita diui Marci. nam cum et Bucolici milites per Aegyptum grauia multa facerent, ab hoc retunsi sunt, ut item Marius Maximus refert in eo libro quem secundum de uita M. Antonini edidit.

7 Hic imperatorem se in oriente appellauit, ut quidam dicunt Faustina uolente, quae ualetudini Marci iam diffidebat et timebat ne infantes filios tueri sola non posset atque aliquis existeret, qui capta statione regia infantes de medio tolleret. alii autem dicunt hanc artem adhibuisse militibus et prouincialibus Cassium contra Marci amorem, ut sibi posset consentiri, quod diceret Marcum diem suum obisse. nam et diuum eum appellasse dicitur, ut desiderium illius leniret. imperatorio animo cum processisset, eum qui sibi aptauerat orna-

1 praefectis *C*, *corr. p* 9 dafnen *C* 10 inspexit *Iord.*, respexit *C* 11 dilicias *C* 24 marco antonino *P*, marco et antonino *B* 26 ualitudini *B* 31 quo *B* 33 nomine *uulgo*,

menta regia statim praefectum praetorii fecit, qui et ipse occisus est Antonino inuito ab exercitu. qui et Maecianum, cui erat commissa Alexandria quique consenserat spe participatus Cassio, inuito atque ignorante Antonino, interemit. nec tamen Antoninus grauiter est iratus rebellione cognita nec in eius liberos aut affectus saeuiit. senatus illum hostem appellauit bonaque eius proscripsit. quae Antoninus in priuatum aerarium congeri noluit. quare senatu praecipiente in aerarium publicum sunt relata. nec Romae terror defuit, cum quidam Auidium Cassium dicerent absente Antonino, qui nisi a uoluptariis unice amabatur, Romam esse uenturum atque urbem tyrannice direpturum, maxime senatorum causa qui eum hostem iudicauerant bonis proscriptis. et amor Antonini hoc maxime enituit, quod consensu omnium praeter Antiochenses Auidius interemptus est. quem quidem occidi non iussit sed passus est, cum apud cunctos clarum esset, si potestatis suae fuisset, parsurum illi fuisse.

Caput eius ad Antoninum cum delatum esset, ille non 8
exultauit, non elatus est, sed etiam doluit ereptam sibi esse occasionem misericordiae, cum diceret se uiuum illum uoluisse capere, ut illi exprobraret beneficia sua eumque seruaret. denique cum quidam diceret reprehendendum Antoninum, quod tam mitis esset in hostem suum eiusque liberos et adfectus atque omnes quos conscios tyrannidis repperisset, addente illo qui reprehendebat 'quid si ille uicisset?' dixisse dicitur 'non sic deos coluimus nec sic uiuimus ut ille nos uinceret.' enumerauit deinde omnes principes qui occisi essent habuisse causas quibus mererentur occidi, nec quemquam facile bonum uel uictum a tyranno uel occisum, dicens meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem et Vitellium nec imperare uoluisse. nam † de Pertinace et Galba paria sentiebat,

2 mecianum *P*, metianum *B* 3 comisa *B* senserat *C corr. uulgo* 5 est *om. B* 6 seuit *B* 12 tyrannide *P*, tyrannidae *B* 13 eum] cum *B* 15 anthiocenses *B* 16 esse *B* 17 passurum *C* 21 exprobaret *C* 28 ne *C* 31 valuisse *coni. Casaub.*, uoluisse — imperare debuisse *Momms.* pertinacitate Galbae *coni. Gruterus*

cum diceret in imperatore auaritiam esse acerbissimum malum. denique non Augustum, non Traianum, non Hadrianum, non patrem suum a rebellibus potuisse superari, cum et multi fuerint et ipsis uel inuitis uel insciis extincti. ipse autem Antoninus a senatu petiit ne grauiter in conscios defectionis animaduerteretur eo ipso tempore quo rogauit nequis senator temporibus suis capitali supplicio adficeretur. quod illi maximum amorem conciliauit. denique paucissimis centurionibus

9 punitis· deportatos reuocari iussit. Antiochensis qui Auidio Cassio consenserant .... sed et his et aliis ciuitatibus quae illum iuuerant ignouit, cum primo Antiochensibus grauiter iratus esset hisque spectacula sustulisset et multa alia ciuitatis ornamenta, quae postea reddidit. filios Auidii Cassii Antoninus Marcus parte media paterni patrimonii donauit, ita ut filias eius auro, argento et gemmis cohonestaret. nam et Alexandriae filiae Cassii et genero Druentiano liberam euagandi ubi uellent potestatem dedit. uixeruntque non quasi tyranni pignora sed quasi senatorii ordinis in summa securitate, cum illis etiam in lite obici fortunam propriae uetuisset domus damnatis aliquibus iniuriarum qui in eos petulantes fuissent. quos quidem † amicae suae marito commendauit. siquis autem omnem hanc historiam scire desiderat legat Marii Maximi secundum librum de uita Marci, in quo ille ea dicit quae solus Marcus mortuo iam Vero egit. tunc enim Cassius rebellauit, ut probat epistula missa ad Faustinam cuius hoc exemplum est 'Verus mihi de Auidio uerum scripserat quod cuperet imperare. audisse enim te arbitror, quod heri statores de eo nuntiarent. ueni igitur in Albanum, ut tractemus omnia dis uolentibus. nihil timeas.' hinc autem apparet Faustinam

1 in *om. B, s. s. P* aceruissimum *C, corr. p* 3 suum pium *P,* pium *cum B del. Iord.* 5 petit *C* 9 antiochensis *C,* antiochensibus *p* 10 *post* consensenserant *excidisse quaedam censet Iord.,* et his *om. uulgo* 11 antiocensibus *P* 14 patromonii *C, corr. p* 16 druetiano *B corr. b* 17 uellet *B* 19 illi (illis *p*) seuam *C* 21 amitae *uulgo, Pium non posse intellegi monuit Momms.* 22 mari *C* 24 solus *Casaub.,* solum *C* 27 heri statores *Momms.*: herispatores *C,* Veri statores *Salm.,* aeruscatores *uulgo* 29 timeas *Momms.*: timens *C* hinc *Casaub.,* hic *C*

ista nescisse, cum dicat Marius infamari eam cupiens quod ea conscia Cassius imperium sumpsisset. nam et ipsius epistula extat ad uirum qua urget Marcum, ut in eum grauiter uindicet. exemplum epistulae Faustinae ad Marcum 'ipsa in Albanum cras, ut iubes, mox ueniam. tamen iam hortor ut, si amas liberos tuos, istos rebelliones acerrime persequaris. male enim adsueuerunt et duces et milites. qui nisi opprimuntur, oppriment.' item alia epistula eiusdem Faustinae ad 10
Marcum 'mater mea Faustina patrem tuum Pium [eiusdem] in defectione Celsi sic hortata est ut pietatem primum circa suos seruaret, sic circa alienos. non enim pius est imperator, qui non cogitat uxorem et filios. Commodus noster uides in qua aetate sit. Pompeianus gener et senior est et peregrinus. uide quid agas de Auidio Cassio et de eius consciis. noli parcere hominibus qui tibi non pepercerunt et nec mihi nec filiis nostris parcerent, si uicissent. ipsa iter tuum mox consequor. quia Fadilla nostra aegrotabat in Formianum uenire non potui. sed si te Formiis inuenire non potuero, adsequar Capuam. quae ciuitas et meam et filiorum nostrorum aegritudinem poterit adiuuare. Soteridam medicum in Formianum ut dimittas rogo. ego autem Pisitheo nihil credo, qui puellae uirgini curationem nescit adhibere. signatas mihi litteras Calpurnius dedit. ad quas rescribam, si tardauero, per Caecilium senem spadonem hominem, ut scis, fidelem. cui uerbo mandabo, quid uxor Auidii Cassii et filii et gener de te iactare dicantur.'

Ex his litteris intellegitur Cassio Faustinam consciam 11
non fuisse, quin etiam supplicium eius grauiter exegisse. si quidem Antoninum quiescentem et clementiora cogitantem ad uindictae necessitatem impulit. cui Antoninus quid rescripserit subdita epistula perdocebit 'tu quidem, mea Faustina, reli-

1 nescisset *C*, *corr. p* 3 uirum *Casaub.*: uerum *C* 6 prosequaris *B* 7 duces milites *B* obprimuntur *B* 8 oppriment *C*, opprimunt *p* 9 tuum *P*(?)*b*, tam *B* eiusdem *del. Casaub.* 11 sic] secundo *Eyss.* plus *B*, *P ante corr.* 18 formis *C* 22 curationum *B* signitas *C* 23 cecilium *B* 26 dicuntur *B* 30 cū *P* 31 epistule *B*, epistola *P*

giose pro marito et pro nostris liberis agis. nam relegi epistulam tuam in Formiano qua me hortaris, ut in Auidii conscios uindicem. ego uero et eius liberis parcam et genero et uxori et ad senatum scribam, ne aut proscriptio grauior sit aut poena crudelior. non enim quicquam est quod imperatorem Romanum melius commendet gentibus quam clementia. haec Caesarem deum fecit, haec Augustum consecrauit, haec patrem tuum specialiter Pii nomine ornauit. denique si ex mea sententia de bello iudicatum esset, nec Auidius esset occisus. esto igitur secura.

di me tuentur, dis pietas mea
cordi est.

Pompeianum nostrum in annum sequentem consulem dixi.'

12 haec Antoninus ad coniugem. ad senatum autem qualem orationem miserit interest scire. ex oratione M. Antonini. 'habetis igitur, patres conscripti, pro gratulatione uictoriae generum meum consulem, Pompeianum dico cuius aetas olim remuneranda fuerat consulatu, nisi uiri fortes interuenissent quibus reddi debuit quod a re publica debebatur. nunc quod ad defectionem Cassianam pertinet uos oro atque obsecro, patres conscripti, ut censura uestra deposita meam pietatem clementiamque seruetis, immo uestram, neque quemquam unum senatus occidat. nemo senatorum puniatur, nullius fundatur uiri nobilis sanguis. deportati redeant, proscripti bona recipiant. utinam possem multos etiam ab inferis excitare! non enim umquam placet in imperatore uindicta sui doloris. quae si iustior fuerit, acrior uidetur. quare filiis Auidii Cassii et genero et uxori ueniam dabitis. et quid dico ueniam? cum illi nihil fecerint. uiuant igitur securi scientes *se* sub Marco uiuere. uiuant in patrimonio parentum pro parte donato, auro, argento, uestibus fruantur, sint diuites, sint securi, sint uagi et liberi et per ora omnium ubique

1 epistolam *P* 8 ornauit *P* 11 dii *C*: *Horatius carm. I 17, 13,* dis *b*, diis *C* 12 et musa c. e. *Horatius* 16 p. c *C* 23 unum *Peterus*: ullum *C* 25 sepultos *Iuretus* 27 quae etsi *uulgo* 30 se *om. C, post* Marco *add. uulgo* 31 diues *ante corr. B*

populorum circumferant meae, circumferant uestrae pietatis exemplum. nec magna haec est, patres conscripti, clementia ueniam proscriptorum liberis et coniugibus dari. ego uero a uobis peto, ut conscios senatorii ordinis et equestris a caede, a proscriptione, a timore, ab infamia, ab inuidia et postremo ab omni uindicetis iniuria detisque hoc meis temporibus, ut in causa tyrannidis qui in tumultu cecidit probetur occisus.' hanc eius clementiam senatus his adclamationibus prosecutus 13 est 'Antonine pie, di te seruent. Antonine clemens, di te seruent. [Antonine clemens, di te seruent.] tu uoluisti quod licebat, nos fecimus quod decebat. Commodo imperium iustum rogamus. progeniem tuam robora. fac securi sint liberi nostri. bonum imperium nulla uis laedit. Commodo Antonino tribuniciam potestatem rogamus. praesentiam tuam rogamus. philosophiae tuae, patientiae tuae, doctrinae tuae, nobilitati tuae, innocentiae tuae. uincis inimicos, hostes exsuperas. di te tuentur' et reliqua.

Vixerunt igitur posteri Auidii Cassii securi et ad honores admissi sunt. sed eos Commodus Antoninus post excessum diui patris sui omnes uiuos incendi iussit, quasi in factione deprehensos. haec sunt, quae de Cassio Auidio conperimus. cuius ipsius mores, ut supra diximus, uarii semper fuerunt, sed ad censuram crudelitatemque propensiores. qui si optinuisset imperium, fuisset non modo clemens sed bonus, sed utilis et optimus imperator. nam extat epistula eius ad ge- 14 nerum suum iam imperatoris huius modi 'misera res publica, quae istos diuitiarum cupidos et diuites patitur, misera. Marcus homo sane optimus, qui dum clemens dici cupit eos patitur uiuere, quorum ipse non probat uitam. ubi L. Cassius cuius nos frustra tenet nomen? ubi Marcus ille Cato censorius? ubi omnis disciplina maiorum? quae olim quidem intercidit, nunc uero nec quaeritur. M. Antoninus philo-

2 p. c *C* 4 conscio *C* 6 dicetisque *B* 8 acclamationibus *P* 9 dii *b* Antonine — seruent *del. Momms.* 16 exuperas *P* dii *b* 24 et bonus *Eyss.*, sed bonus *del. Momms.* 25 epistola *C* 27 patitur *bp*, partitur *P*, paritur *B* 28 homo *s. s. B*

sophatur et quaerit de elementis et de animis et de honesto et iusto, nec sentit pro re publica. uides multis opus esse gladiis, multis elogiis, ut in antiquum statum publica forma reddatur. ego uero istis praesidibus prouinciarum. an ego proconsules, an ego praesides putem qui ob hoc sibi a senatu et ab Antonino prouincias datas credunt, ut luxurientur, ut diuites fiant? audisti praefectum praetorii nostri Philosophi ante triduum quam fieret mendicum et pauperem, sed subito diuitem factum. unde, quaeso, nisi de uisceribus rei publicae prouincialiumque fortunis? sint sane diuites, sint locupletes. aerarium publicum refercient, tantum di faueant bonis partibus. reddant Cassiani rei publicae principatum.' haec epistula eius indicat quam seuerus et quam tristis futurus fuerit imperator.

1 elementis *Salm.*: clementes *C*, clementiis *p* 7 praef. praetorii *C* 9 reip. *C* 11 refercient *uulgo*, referient *C* patribus *B* 12 reddent *Casaub.* reip. *C* epistola *P*, epist *B* AVIDIVS CASSIVS VVLCACII GALLICANI VC EXPL (*sequitur Seuerus*) INCIPIT ANTONINVS AELI LAMPRIDI *C* ad diocletianum aug. *p*

AELII LAMPRIDII

COMMODVS ANTONINVS

De Commodi Antonini parentibus in uita Marci Antonini 1
satis est disputatum. ipse autem natus est apud Lanuuium cum fratre Antonino gemino pridie kal. Sept. patre patruoque consulibus, ubi et auus maternus dicitur natus. Faustina cum esset [Commodum cum fratre] praegnans, uisa est in somniis serpentes parere, sed ex his unum ferociorem. cum autem peperisset Commodum atque Antoninum, Antoninus quadrimus elatus est. quem parem astrorum cursu Commodo mathematici promittebant. mortuo igitur fratre Commodum Marcus et suis praeceptis et magnorum atque optimorum uirorum erudire conatus est. habuit litteratorem Graecum Onesicraten, Latinum Capellam Antistium. orator ei Ateius Sanctus fuit. sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt. tantum ualet aut ingenii uis aut eorum qui in aula institutores habentur. nam a prima statim pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus, ore quoque pollutus et constupratus fuit, tam in his artifex quae stationis imperatoriae non erant, ut calices fingeret, saltaret, cantaret, sibilaret, scurram denique et gladiatorem perfectum ostenderet. auspicium crudelitatis apud Centumcellas dedit anno aetatis duo-

2 lanubium *C* 4 anus *B* 5 Commodum (commodo *p*) cum fratre *del. Iord.* 6 somnis *C* 8 est elatus *P*(?) 10 praeceptis et et (et etiam *p*) *C*: ut et *Iord.* 12 onesicraten *C*, onesicritum *uulgo* 13 attius *ante corr. P* fuit *om. B* 16 constuppatus *C* 17 tam *Salm.*: iam *C* 18 frangeret *Casaub.* 19 gladiatorem] se *s. s. p*

decimo. nam cum tepidius forte lotus esset balneatorem in fornacem conici iussit. quando a paedagogo cui hoc iussum fuerat ueruecina pellis in fornace consumpta est, ut fidem poenae de foetore nidoris impleret.

Appellatus est autem Caesar puer cum fratre Seuero. quarto decimo aetatis anno in collegium sacerdotum adscitus est. cooptatus est inter trossulos princeps iuuentutis cum togam sumpsit. adhuc in praetexta puerili congiarium dedit
2 atque ipse in basilica Traiani praesedit. indutus autem toga est nonarum Iuliarum die quo in terris Romulus non apparuit et eo tempore quo Cassius a Marco desciuit. profectus est commendatus militibus cum patre in Syriam et Aegyptum, *cum* eo Romam rediit. post haec uenia legis annariae impetrata consul est factus et cum patre imperator est appellatus V. kal. Dec. die Pollione et Apro consulibus et triumphauit cum patre. nam et hoc patres decreuerant. profectus est cum patre et ad Germanicum bellum. adhibitos custodes uitae suae honestiores ferre non potuit, pessimos quosque detinuit et summotos usque ad aegritudinem desiderauit. quibus per patris mollitiem restitutis popinas et ganeas in Palatinis semper aedibus fecit neque umquam pepercit uel pudori uel sumptui. in domo aleam exercuit, mulierculas formae scitioris ut prostibula mancipia per speciem lupanarium et ludibrium pudicitiae contraxit. imitatus est propolas circumforanos. equos currules sibi conparauit. aurigae habitu currus rexit. gladiatoribus conuixit. aquam gessit ut lenoni

1 tepidius *uulgo*: tepidus *C* 3 uerbecina *C* 5 Seuero] suo Vero *Salm.*, S. Vero *Casaub.* 6 sacerdotis *C*: sacerdotiis (*del.* in collegium) *Momms.* 7 coaptatus *B cf. Momms. mus. Rh. XVIII,601* trossulos *Lipsius*, tres solos *C* princeps (eps *in ras. P*) *C*: principes *uulgo* 8 toga *C* puer illi *B* 10 quod *B*, quo* *P* 13 cum eo *Iord.*: eo *C*, et cum eo *p* redit *C* 18 pessimus *B* quosque *p*, quoque *C* 22 mulierculos *B* 23 prostipulam *B*, prostabula *p* per speciem *Turnebus*: perficiem *P*, perficium *B*, perficiens *p*; per faciem *Salm.* 24 et ludibrium *p*, et dibrium *C*, ad ludibrium *uulgo* 26 conuisit *C*, *corr. p* lenoni *Iord.*: lelomihi *B*, lenonum (letonum *ante corr.*) *P litteris euanidis*

minister, ut probris natum magis quam ei loco eum crederes
ad quem fortuna prouexit.

Patris ministeria seniora summouit, amicos senes abiecit. 3
filium Saluii Iuliani qui exercitibus praeerat ad inpudicitiam
frustra temptauit atque exinde Iuliano tetendit insidias. ho-
nestissimos quosque aut per contumeliam aut per honorem
indignissimum abiecit. appellatus est a mimis quasi obstu-
pratus eosdemque ita ut non apparerent subito deportauit.
bellum etiam quod pater paene confecerat legibus hostium
addictus remisit ac Romam reuersus est. Romam ut rediit
subactore suo Saotero post se in curru locato ita triumphauit
ut eum saepius ceruice reflexa publice oscularetur. etiam in
orchestra hoc idem fecit. et cum potaret in lucem hellua-
returque uiribus Romani imperii, uespera etiam per tabernas
ad lupanaria uolitauit. misit homines ad prouincias regendas
uel criminum socios uel a criminosis commendatos. in senatus
odium ita uenit ut et ipse crudeliter in tanti ordinis perni-
ciem saeuiret fieretque contemptui.

Crudelis uita Commodi Quadratum et Lucillam compulit 4
ad eius interfectionem consilia inire, non sine praefecti prae-
torii Tarruteni Paterni consilio. datum autem est negotium
peragendae necis Claudio Pompeiano propinquo. qui ingressus
ad Commodum destricto gladio cum faciendi potestatem ha-
buisset in haec uerba prorumpens 'hunc tibi pugionem senatus
mittit' detexit facinus fatuus nec impleuit. multis cum eo
participantibus causam post haec interfecti sunt Pompeianus
primo et Quadratus, dein Norbana atque Norbanus et Pa-
ralius et mater eius Lucilla in exilium exacta. tum prae-

1 probris *P litteris euanidis*, probos *B*: lenonum ministeriis probrosis *Turnebus* crederet *C* 3 ministeriora *B* 4 iuliā *B* ad] ob *P* 7 a mimis] animis *B* obstrupatus *B* 8 deportabit *C* 10 redit *C* 11 Saotero *Salm.*: soatero *C*, Antero *hic et infra uulgo* in] ti *B* curro *C* 12 serius *C* 13 portaret *B* 16 senatos *B* 17 ita uenit] tot uehit *B* 18 contempto *C* 19 lutillum *B* 21 torruteni *B*, Tarruntii *Casaub.* nautum *B* 23 destricti *B* 25 deteicit *B* 26 pompeianos *B* 27 Norbana *Casaub.*: narbana *P*(?), nabarna *B* 28 eius et lucilla *P*(?)

fecti praetorio cum uidissent Commodum in tantum odium incidisse obtentu Saoteri, cuius potentiam populus Romanus ferre non poterat, urbane Saoterum eductum a Palatio sacrorum causa et redeuntem in hortos suos per frumentarios occiderunt. id uero grauius quam de se ipso Commodo fuit. Paternum autem et huius caedis auctorem et, quantum uidebatur, paratae necis Commodi conscium et interuentorem, ne coniuratio latius puniretur, instigante Tigidio per lati claui honorem a praefecturae administratione summouit. post paucos dies insimulauit eum coniurationis, cum diceret ob hoc promissam Iuliani filio filiam Paterni, ut in Iulianum transferretur imperium. quare et Paternum et Iulianum et Vitruuium Secundum Paterni familiarissimum qui epistolas imperatorias curabat interfecit. domus praeterea Quintiliorum omnis extincta, quod Sextus Condiani filius specie mortis ad defectionem diceretur euasisse. interfecta et Vitrasia Faustina et Velius Rufus et Egnatius Capito consularis. in exilium autem acti sunt Aemilius Iuncus et Atilius Seuerus consules. et in multós alios uarie saeuitum est.

5 Post haec Commodus numquam facile in publicum processit neque quicquam sibi nuntiari passus est nisi quod Perennis ante tractasset. Perennis autem Commodi persciens inuenit quem ad modum ipse potens esset. nam persuasit Commodo, ut ipse deliciis uacaret, idem uero Perennis curis incumberet. quod Commodus laetanter accepit. hac igitur lege uiuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque dilectu ad formae speciem conciuit, trecentisque aliis puberibus exoletis, quos aeque ex plebe ac nobilitate nuptiisque forma disceptatrice collegerat, in palatio

2 obtentus auteri *C* $\overline{\text{PR}}$ *C* 3 urbe *Momms.* soaterum *C* 8 digidio *B* 11 iuliain *B* 12 uitriuium *C* 13 secundo *C* 14 curarat *P* 15 Condiani *Casaub.*: condiciani *C* 17 uelius et rufus *B*: Vettius Rufus *Casaub.* eonatius *B*, ęnatius *P* 18 Iuncus *Peterus*: iunctus *C* et] est *C* 20 promisit *B* 21 est *om. B* 24 diliciis *C*, *corr. p* 27 conciuit *Iord.*: concilii *C*, conciliauerat *uulgo* 29 nieptusque *B*, inlectusque *Iord.*, nuptus quoque *Salm.*

per conuiuia et balneas bacchabatur. inter haec habitu uictimarii uictimas immolauit. in harena rudibus, inter cubicularios gladiator pugnauit lucentibus aliquando mucronibus. tunc tamen Perennis cuncta sibimet uindicauit. quos uoluit interemit, spoliauit plurimos, omnia inra subuertit, praedam omnem in sinum contulit. ipse autem Commodus Lucillam sororem, cum Capreas misisset, occidit. sororibus dein suis ceteris, ut dicitur, constupratis, consobrina patris complexibus suis iniuncta, uni etiam ex concubinis matris nomen imposuit [uxoris]. quam deprehensam in adulterio exegit, exactam relegauit et postea occidit. ipsas concubinas suas sub oculis suis stuprari iubebat. nec inruentium in se iuuenum carebat infamia, omni parte corporis, atque ore in sexum utrumque pollutus. occisus est eo tempore etiam Claudius quasi a latronibus, cuius filius cum pugione quondam ad Commodum ingressus est, multique alii senatores sine iudicio interempti, feminae quoque diuites. et nonnulli per prouincias a Perenni ob diuitias insimulati spoliati sunt, uel etiam interempti. his autem quibus deerat ficti criminis adpositio obiciebatur, quod scribere uoluissent Commodum heredem.

Eo tempore in Sarmatia res bene gestas per alios duces, 6
in filium suum Perennis referebat. hic tamen Perennis qui tantum potuit subito, quod bello Britannico militibus equestris loci uiros praefecerat, amotis senatoribus, prodita re per legatos exercitus, hostis appellatus lacerandusque militibus est deditus. in cuius potentiae locum Cleandrum ex cubiculariis subrogauit. multa sane post interfectum Perennem eiusque filium, quasi a se non gesta, rescidit uelut in integrum re-

2 rudiarios *Turnebus* 3 gladiator *Salm.*: gladiatores *C*, gladiis *Momms.* 7 Capreas misisset *Reimarus*, ea praemisisset *C*, eam compressisset *uulgo* 8 construpatis *B* consubrina *P*, consubrupina *B* 9 uiri *C*, *corr. P* matris *C*: patris *Salm.* 10 et uxoris *p*, uxoris *del. Mommsenus* exigit *B* 12 stuppari iubeat *B* uiuendum *B* 17 perrennio *C* 18 insimulate *C* 19 obicebatur *B* 20 noluissent *Casaub.* 23 brittannico *C* 24 proditore *B* 26 deandrum *B* 28 rescedit *B*, *ante corr. P*

stituens. et hanc quidem paenitentiam scelerum ultra triginta dies tenere non potuit grauiora per Cleandrum faciens, quam fecerat per supra dictum Perennem. et in potentia quidem Cleander Perenni successerat, in praefectura uero Niger. qui sex tantum horis praefectus praetorio fuisse perhibetur. mutabantur enim praefecti praetorio per horas ac dies, Commodo peiora omnia quam fecerat ante faciente. fuit Marcius Quartus praefectus praetorio diebus quinque. horum successores ad arbitrium Cleandri aut retenti sunt aut occisi. ad cuius nutum etiam libertini in senatum atque in patricios lecti sunt, tuncque primum uiginti quinque consules in unum annum uenditaeque omnes prouinciae. omnia Cleander pecunia uenditabat. reuocatos de exilio dignitatibus ornabat, res iudicatas rescindebat. qui tantum per stultitiam Commodi potuit, ut Byrrum sororis Commodi uirum reprehendentem nuntiantemque Commodo quae fiebant in suspicionem regni adfectati traheret et occideret, multis aliis qui Byrrum defendebant pariter interemptis. praefectus etiam Aebutianus inter hos est interemptus. in cuius locum ipse Cleander cum aliis duobus quos ipse delegerat praefectus est factus. tuncque primum tres praefecti praetorio fuere. inter quos libertinus
7 qui a pugione appellatus est. sed et Cleandro dignus tandem uitae finis inpositus. nam cum insidiis illius Arrius Antoninus fictis criminibus in Attali gratiam quem in proconsulatu Asiae damnauerat esset occisus, nec eam tum inuidiam populo saeuiente Commodus ferre potuisset, plebi ad poenam donatus est. cum etiam Apolaustus aliique liberti aulici pariter interempti sunt. Cleander inter cetera etiam concubinas eius constuprauit. de quibus filios suscepit qui post eius interitum cum matribus interempti sunt. in cuius locum Iu-

1 XXX *C* 5 praef. praet. *C hic et infra* 7 autem *post* fuit *add. p*, item *uulgo* 9 deandri *B* 10 senatu *C* 11 conss *C* 12 omnia *om. B* deandreae *B* 15 nuntiatemque *P*, *corr. p* 16 fiebat *C*, *corr. p* 18 ebuntianus *C* 21 praef. praet. *C* libertinos *C* 22 deandro *B* 24 fictis *uulgo* 26 plebi poeuam adonatus *B* 27 aiolaustus *C* 29 eus *B*

lianus et Regillus subrogati sunt quos et ipsos postea poenis adfecit. his occisis interemit Seruilium et Dulium Silanos cum suis, mox Antium Lupum et Petronios Mamertinum et Suram filiumque Mamertini Antoninum, ex sorore sua genitum, et post eos sex simul ex consulibus Allium Fuscum, Coelium Felicem, Lucceium Torquatum, Larcium Euripianum, Valerium Bassianum, Pactumeium Magnum cum suis, atque in Asia Sulpicium Crassum proconsule et Iulium Proculum cum suis, Claudiumque Lucanum consularem et consobrinam patris sui Faustinam Anniam in Achaia et alios infinitos. destinauerat et alios quattuordecim occidere, cum sumptus eius uires Romani imperii sustinere non possent.

Inter haec Commodus senatu semet ridente, cum adulte- 8
rum matris consulem designasset, appellatus est Pius, cum occidisset Perennem, appellatus est Felix inter plurimas caedes multorum ciuium, quasi quidam nouus Sulla. idem Commodus, ille Pius ille Felix finxisse etiam quandam contra se coniurationem dicitur, ut multos occideret. nec alia ulla fuit defectio praeter Alexandri, qui postea se et suos interemit, et sororis Lucillae. appellatus est Commodus etiam Britannicus ab adulatoribus, cum Britanni etiam imperatorem contra eum deligere uoluerint. appellatus est etiam Romanus Hercules, quod feras Lanuuii in amphitheatro occidisset. erat enim haec illi consuetudo, ut domi bestias interficeret. fuit praeterea ea dementia, ut urbem Romanam coloniam Commodianam uocari uoluerit. qui furor dicitur ei inter delenimenta Marciae iniectus. uoluit etiam in circo quadrigas agitare. Dalmaticatus in publico processit atque ita signum quadrigis emittendis dedit. et eo quidem tempore quo ad senatum retulit de Commodiana facienda Roma, non solum

4 syram *P*, syriam B 5 ex consulibus *C*: ex cousularibus *uulgo* 6 celium *B*, caelium *P* luceium *P* eurupia*num *P*, erupiauum *B* 7 Pactumeium *Casaub.*: pactuleium *C* 11 quattuordecem *C* uiriis *C*, iniuriis *p* 13 tridente *B*, tradente *P* 16 sylla *C* 20 brittanicus *B* 21 brittani *B*, brittanni *P* 22 diligere *C* 23 lauuuium *C* 25 clementia *B* commodiā *ex* commodianam *P* 26 cui *C* 29 a *C*

senatus hoc libenter accepit per inrisionem, quantum intellegitur, sed etiam se ipsum Commodianum uocauit Commodum Herculem et deum appellans.

9 Simulauit se et in Africam iturum, ut sumptum itinerarium exigeret. et exegit eumque in conuiuia et aleam conuertit. Motilenum praefectum praetorii per ficus ueneno interemit. accepit statuas in Herculis habitu eique immolatum est nt deo. multos praeterea parauerat interimere. qnod per paruulum qnendam proditum est, qui tabulam e cubiculo eiecit in qua occidendorum erant nomina scripta. sacra Isidis coluit nt et capnt raderet et Anubin portaret. Bellonae seruientes uere exsecare brachinm praecepit stndio crudelitatis. Isiacos uero pineis usque ad perniciem pectus tundere cogebat. cum Anubin portaret capita Isiacorum grauiter obtundebat ore simulacri. clana non solum leones in ueste muliebri et pelle leonina, sed etiam homines multos adflixit. debiles pedibus et eos qui ambulare non possent in gigantum modum formauit, ita ut a genibus de pannis et linteis quasi *in* dracones redigerentur, eosdemqne sagittis confecit. sacra Mithriaca homicidio uero polluit, cum illic aliquid ad speciem timoris uel dici uel fingi soleat.

10 Iam puer et gulosus et inpudicus fuit. adulescens omne genus hominum infamauit quod erat secnm et ab omnibns est infamatus. inridentes se feris obiciebat. eum etiam qui Tranquilli librum uitam Caligulae continentem legerat, feris obici iussit, quia eundem diem natalis habnerat quem et Caligula. siquis sane se mori uelle praedixisset, hunc inuitum praecipitari iubebat. in iocis qnoque perniciosus. nam eum quem uidisset albescentes inter nigros capillos qnasi uermiculos habere sturno adposito, qui se uermes sectari crederet,

6 motilenum] M. Attilianum *Casaub.* praef. praetorii *C* 9 paruolum *P* 11 anubim *P* 12 uellonae *C, corr. p* 14 isiriacorum *B* 18 genibus *uulgo*: gentibus *C* 19 in dracones redigerentur *Mommsenus*: dracones degererentur *C* 20 illi hic *C* 21 etiam *B* golosus *B*, gylosus *Pb* 24 cum *B* 25 calligulae *B* 28 eam *P* 29 capillis *B* 30 credere *C, corr. p*

capite suppuratum reddebat. obtunsi oneris pinguem hominem medio uentre dissecuit, ut eius intestina subito funderentur. monopodios et luscinios eos quibus aut singulos tulisset *oculos* aut singulos pedes fregisset appellabat. multos praeterea passim extinxit, alios quia barbarico habitu occurrerant, alios quia nobiles et speciosi erant. habuit in deliciis homines appellatos nominibus uerendorum utriusque sexus. quos libentius suis osculis applicabat. habuit et hominem pene prominente ultra modum animalium quem onon appellabat sibi carissimum. quem et ditauit et sacerdotio Herculis rustici praeposuit.

11 Dicitur saepe pretiosissimis cibis humana stercora miscuisse, nec abstinuisse gustum; aliis, ut putabat, inrisis. duos gibbos retortos in lance argentea sibi sinapi perfusos exhibuit eosdemque statim promouit ac ditauit. praefectum praetorio suum Iulianum togatum, praesente officio suo, in piscinam detrusit. quem saltare etiam nudum ante concubinas suas iussit quatientem cymbala deformato uultu. † genera leguminum coctorum ad conuiuium propter luxuriae continuationem raro uocauit. lauabat per diem septies atque octies et in ipsis balneis edebat. deorum templa pollutus stupris et humano sanguine. imitatus est et medicum, ut sanguinem hominibus emitteret scalpris feralibus. menses quoque in honorem eius pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri Inuictum, pro Nouembri Exsuperatorium, pro Decembri Amazonium ex signo ipsius, adulatores uocabant. Amazonius autem uocatus est ex amore concubinae suae Marciae quam pictam in Amazone diligebat. propter quam et ipse Amazonico habitu in harenam Romanam procedere

1 obtunsione pinguem *Salm.* 2 dissicuit *C* 3 oculos *om. C, s. s. m. p* 5 extincxit *B* 8 osculis *Casaub.*, oculis *C* aplicabat *P* prominentem *B* 9 non *B* 12 pretiosissimns *C, corr. p* ciuis *C, corr. p* 14 retorridos *Salm. quod in P esse falso testatur* 15 praef. praet. *C* 18—20 genere — uacauit *Salm., post* raro *excidisse quaedam censet Momms.* 21 polluit *uulgo* 23 hominis *P, ante corr.* semitteret *B* 28 amasone (*litt. post* s *erasa P*) *C* 29 producere *B*

uoluit. gladiatorium etiam certamen subiit et nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quase acciperet triumphalia. ludum saepe ingressus est et quotiens ingrederetur publicis monumentis indi iussit. pugnasse autem dicitur septingenties tricies quinquies. nominatus inter Caesares quartum iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominauit, Pudente et Pollione consulibus. appellatus Germanicus idibus Herculeis Maximo et
12 Orfito consulibus. adsumptus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos XIII kal. Inuictas Pisone et Iuliano consulibus. profectus in Germaniam XIIII kal. Aelias, ut postea nominauit, isdem consulibus. togam uirilem accepit cum patre appellatus imperator V kal. Exsuperatorias Pollione iterum et Apro consulibus. triumphauit X kal. Ianuarias isdem consulibus. iterum profectus III non. Commodias Orfito et Rufo consulibus. datus in perpetuum ab exercitu et senatu in domo Palatina Commodiana conseruandus XI kal. Romanas Praesente iterum consule. tertio meditans de profectione a senatu et populo suo retentus est. uota pro eo facta sunt nonis Piis Fusciano iterum consule. inter haec refertur in litteras pugnasse illum sub patre trecenties sexagies quinquies. item postea tantum palmarum gladiatoriarum confecisse uel uictis retiariis uel occisis, ut mille contingeret. ferarum autem diuersarum manu sua occidit [ita ut elephantos occideret] multa milia. et haec fecit spectante saepe populo Romano.

13 Fuit autem ualidus ad haec, alias debilis et infirmus, uitio etiam inter inguina prominenti, ita ut eius tumorem per sericas uestes populus Romanus agnosceret. uersus in eum multi scripti sunt, de quibus etiam in opere suo Marius Maximus gloriatur. uirium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut ele-

1 gladiatorum *P* sertamen *B* 2 quase *P*, a se *B* 3 saepe *Casaub.*: semper *C* publius *B* monumentrandi *B* 5 quartum idum *C* octobrum *B* 6 conss *C* 8 coss B 9 XIII* kl. *P* inuiso *B* 13 ian. *C* 16 conseruandus *B* 17 presente *B* 19 fuscianis *B* 20 qninties *C* 22 gladiotorarum *C* 23 ita — occideret *del. Momms.* 28 eo *C*

phantum conto transfigeret et orygis cornu basto transmiserit et singulis ictibns multa milia ferarum ingentium conficeret. inpudentiae tantae fuit, ut cnm muliebri neste in amphitheatro uel theatro sedens pnblice saepissime biberit.

Victi sunt sub eo tamen, cum ille sic niueret, per legatos Mauri, uicti Daci, Pannoniae quoque conpositae *et* Britannia, in Germania et in Dacia imperium eius recusantibns prouincialibns. qnae omnia ista per dnces sedata sunt. ipse Commodus in subscribendo tardus et neglegens, ita nt libellis una forma multis subscriberet, in epistulis autem plurimis 'nale' tantum scriberet. agebanturque omnia per alios qui etiam condemnationes in sinum nertisse dicuntur. per hanc 14 autem neglegentiam, cnm et annonam nastarent ii qni tunc rem publicam gerebant, etiam inopia ingens Romae exorta est, cnm fruges non deessent. et eos quidem qni omnia uastabant postea Commodus occidit atqne proscripsit. ipse uero saecnlum aurenm Commodianum nomine adsimulans uilitatem proposuit. ex qua maiorem penuriam fecit. multi sub eo et alienam poenam et suam salutem pecunia redemerunt. nendidit etiam suppliciorum diuersitates et sepulturas et inminutiones malorum et alios pro aliis occidit. nendidit etiam prouincias et administrationes, cum hi per qnos nenderet partem acciperent, partem nero Commodus. nendidit nonnullis et inimicorum suorum caedes. uendiderunt sub eo etiam euentus litium liberti. praefectos Paternum et Perennem non din tulit, ita tamen nt etiam de his praefectis quos ipse fecerat triennium nullus impleret. qnorum plurimos interfecit nel ueneno uel gladio. et praefectos urbi eadem facilitate mutauit.

Cubicularios suos libenter occidit, cnm omnia ex nutu 15 eorum semper fecisset. Eclectus cubicularins cnm nideret eum tam facile cubicularios occidere, praenenit eum et factioni

1 transigeret *C* origis *C* basto *C, restituit Salm.*: hasta *uulgo* 6 et *add. Iord.* brittannia *P*, brittaniae *B* 8 ista] statim *Casaub.* 11 quin *P* 13 hii *C* 15 et non *B* 19 redimerunt *C* 21 malorum *del. Salm.* 22 hii *B* 27 interfecit uel ueneno *om. B* 30 Eclectus *Momms.*: electus *C* cum cubiculariis cum *B*

mortis eius interfuit. spectator gladiatoria sumpsit arma, panno purpureo nudos humeros aduelans. habuit praeterea morem ut omnia quae turpiter, quae inpure, quae crudeliter, quae gladiatorie, quae lenonie faceret actis urbis indi iuberet, ut Marii Maximi scripta testantur. Commodianum etiam populum Romanum dixit quo saepissime praesente gladiator pugnauit. sane cum illi saepe pugnanti ut deo populus fauisset, inrisum se credens populum Romanum a militibus classiariis qui uela ducebant in amphitheatro interimi praeceperat. urbem incendi iusserat, utpote coloniam suam. quod factum esset, nisi Laetus praefectus praetorio Commodum deterruisset. appellatus est sane inter cetera triumphalia nomina etiam sescenties uicies Palus primus secutorum.

16 Prodigia eius imperio et publice et priuatim haec facta sunt. criuita stella apparuit, uestigia deorum in foro uisa sunt exeuntia. et ante bellum desertorum caelum arsit et repentina caligo ac tenebra in circo kalendis Ianuariis oborta et ante lucem fuerant etiam incendiariae aues ac dirae. de Palatio ipse ad Caelium montem in Vectilianas aedes migrauit negans se in Palatio posse dormire. Ianus geminus sua sponte apertus est et Anubis simulacrum marmoreum moueri uisum est. Herculis signum aeneum sudauit in Minucia per plures dies. bubo etiam supra cubiculum eius deprehensa est tam Romae quam Lanuuii. ipse autem prodigium non leue sibi fecit. nam cum in gladiatoris occisi uulnus manum misisset, ad caput sibi detersit. et contra consuetudinem paenulatos iussit spectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus solebat, ipse in pullis uestimentis praesidens. galea eius bis per portam Libitiuensem elata est. congiarium dedit populo singulis denarios septingenos nicenos quinos. circa alios omnes parcissimus fuit, quod luxuriae sumptibus aera-

3 incrudeliter *B* 4 lenonice *uulgo* 5 scriptestatim *B* 9 classariis *C* 11 letus *B* praef. praet. *C* 14 imperium *B* 17 calendis *B* 19 celium *B* 22 minutia *C* 28 funeribus *C*: funebribus *scriptum inuenit Casaub.* 29 libitinemsem *C* 31 luxoriae *B*

rium minuerat. circenses multos addidit ex libidine potius
quam religione et ut dominos factionum ditaret.

His incitati, licet nimis sero, Q. Aemilius Laetus prae- 17
fectus et Marcia concubina eius inierunt coniurationem ad oc-
cidendum eum, primumque ei uenenum dederunt. quod cum
minus operaretur, per athletam cum quo exerceri solebat
eum strangularunt. fuit forma quidem corporis iusta, uultu
insubido, ut ebriosi solent, et sermone inconditio, capillo sem-
per fucato et auri ramentis inluminato, adurens comam et
barbam timore tonsoris. corpus eius ut unco traheretur atque
in Tiberim mitteretur senatus et populus postulauit. sed postea
iussu Pertinacis in monumentum Hadriani translatum est. opera
eius praeter lauacrum quod Cleander nomine ipsius fecerat nulla
extant. sed nomen eius alienis operibus incisum senatus erasit.
nec patris autem sui opera perfecit. classem Africanam in-
stituit quae subsidio esset, si forte Alexandrina frumenta ces-
sassent. ridicule etiam Carthaginem Alexandriam Commo-
dianam Togatam appellauit, cum classem quoque Africanam
Commodianam Herculeam appellasset. ornamenta sane quae-
dam colosso addidit quae postea cuncta sublata sunt. colossi
autem caput dempsit quod Neronis esset ac suum inposuit
et titulum more solito subscripsit, ita ut illum gladiatorium
et effeminatum non praetermitteret. hunc tamen Seuerus im-
perator grauis et uir nominis sui odio quam uidetur senatus
inter deos rettulit, flamine addito quem ipse uiuus sibi para-
uerat Herculaneo Commodiano. sorores tres superstites reli-
quit. ut natalis eius celebraretur Seuerus instituit.

Adclamationes senatus post mortem Commodi graues fue- 18
runt. ut autem sciretur quod iudicium senatus de Commodo
fuerit, ipsas adclamationes de Mario Maximo indidi et sen-
tentiam senatus consulti 'hosti patriae honores detrahantur,
parricidae honores detrahantur. parricida trahatur, hostis

1 minueret *B* 2 relegione *B* 3 quintius aemilius (em. *B*) *C*, Q. Aelius *uulgo* praef. *C* 4 conubia *B* 7 iuxta *C* 11 postolauit *P* 12 iussit *B* 17 carthagine *C* 24 uir] ius *B* sanatus *B* 25 retulit *B*

patriae, parricida, gladiator, in spoliario lanietur. hostis deorum carnifex senatus, hostis deorum parricida senatus. hostis deorum, hostis senatus. gladiatorem in spoliario, qui senatum occidit in spoliario ponatur. qui senatum occidit unco trahatur, qui innocentes occidit unco trahatur. hostis, parricida, uere seuere. qui sanguini suo non pepercit unco trahatur, qui te occisurus fuit unco trahatur. nobiscum timuisti, nobiscum periclitatus es. ut salui simus Iuppiter optime maxime serua nobis Pertinacem. fidei praetorianorum feliciter, praetoriis cohortibus feliciter. exercitibus Romanis feliciter, pietati senatus feliciter. parricida trahatur rogamus, Auguste, parricida trahatur. hoc rogamus parricida trahatur. exaudi Caesar, delatores ad leonem, exaudi Caesar, Speratum ad leonem. uictoriae populi Romani feliciter, fidei militum feliciter. fidei praetorianorum feliciter, cohortibus praetoriis feliciter. hostis statuas undique, parricidae statuas undique, gladiatoris statuas undique. gladiatoris et parricidae statuae detrahantur. necator ciuium trahatur, parricida ciuium trahatur, gladiatoris statuae detrahantur. te saluo salui et securi sumus, uere, uere. modo uere modo digne, modo uere modo libere. nunc securi sumus, delatoribus metum. ut [securi sumus delatoribus metum] salui simus, delatores de senatu delatoribus fustem. te saluo de-
19 latores ad leonem, te imperante delatoribus fustem. parricidae gladiatoris memoria aboleatur, parricidae gladiatoris statuae detrahantur. inpuri gladiatoris memoria aboleatur, gladiatorem in spoliario. exaudi Caesar, carnifex unco trahatur, carnifex senatus more maiorum unco trahatur. saeuior Domitiano, inpurior Nerone, sic fecit, sic patiatur. memoriae innocentium seruentur. honores innocentium restituas rogamus. parricidae cadauer unco trahatur, gladiatoris cadauer unco trahatur. gladiatoris cadauer in spoliario ponatur. per-

1 laniaretur *B* 12 exaudi Caesar delatores a. l. *cum P* (?) *iterant uulgo* 13 desperatum *Salm.* 14 populi r. *C* 16 gladiatoriis *B* statuas undique gladiatoris *P* (?) *om. B* 21 sumus *C*, simus — metum ut *Salm.*: securi — metum *del. Iord.* 23 te imperantem *B*, temperantem *P* 24 gladiatori *C* 25 aboliatur *C* 28 domitianae *B*

roga, perroga, omnes censemus unco trahendum. qui omnes occidit unco trahatur, qui omnem aetatem occidit unco trahatur. qui utrumque sexum occidit unco trahatur, qui sanguini suo non pepercit unco trahatur. qui templa spoliauit unco trahatur, qui testamenta deleuit unco trahatur. qui uiuos spoliauit unco trahatur. seruis seruiimus. qui pretia uitae exegit unco trahatur, qui pretia uitae exegit et fidem non seruauit unco trahatur. qui senatum uendidit unco trahatur, qui filiis abstulit hereditatem unco trahatur. indices de senatu, delatores de senatu, seruorum subornatores de senatu. et tu nobiscum timuisti, omnia scis. et bonos et malos nosti, omnia scis. omnia emenda, pro te timuimus. o nos felices te uiro imperante. de parricida refer, refer, perroga. praesentiam tuam rogamus. innocentes sepulti non sunt, parricidae cadauer trahatur. parricida sepultos eruit, parricidae cadauer trahatur.' et cum iussu Pertinacis Liuius Laurensis procurator 20 patrimonii Fabio Chiloni consuli designato dedisset, per noctem Commodi cadauer sepultum est. senatus adclamauit 'quo auctore sepelierunt? parricida sepultus eruatur, trahatur.' Cingius Seuerus dixit 'iniuste sepultus est. qua pontifex dico, hoc collegium pontificum dicit. quoniam laeta percensui, nunc conuertar ad necessaria. censeo quae is, qui non nisi ad perniciem ciuium et ad dedecus suum uixit, ob honorem suum decerni coegit abolenda. statuas quae undique sunt abolendas nomenque ex omnibus priuatis publicisque monumentis eradendum mensesque his nominibus nuncupandos quibus nuncupabantur, cum primum illud malum in rem publicam incubuit.'

5 testamentum *B* 9 iudices *B* 11 et bonos malos *B* 12 te uiuo *Cas.*, te uiuo, te *Eyss.* 17 patromonii *C* 18 est *om. B* 19 seruatur *C* 20 Cincius *uulgo* qua *C*, quia *p uulgo* 21 laetum percensui *B*, laetam percensui *P*: laeta nuper censui *Salm.* 22 censeo quae is *C*: censeoque quod is *uulgo*, censeo quas is *Salm.* 24 abolenda. statuas — abolendas *Gruterus*: abolendas statuas, quae undique sunt abolendae *C* 25 publisque *P* 26 nuncupantur *B* 27 republica *C* COMMODVS ANTONINVS AELII LAMPRIDII EXPLICIT INCIPIT PERTINAX IVLI CAPITOLINI *C*

IVLII CAPITOLINI

P E R T I N A X

1 P. Heluio Pertinaci pater libertinus Heluius Successus fuit. qui filio nomen ex continuatione lignariae negotiationis, quod pertinaciter eam rem gereret, inposuisse fatetur. natus est Pertinax in Appennino in uilla patris. equus pullus ea hora qua natus est in tegulas ascendit atque ibi breuiter commoratus decidit *et* exspirauit. hac re motus pater ad Chaldaeum uenit. qui cum illi futura ingentia praedixisset, stipem se perdidisse dixit. puer litteris elementariis et calculo inbutus, datus etiam Graeco grammatico atque inde Sulpicio Apollinari, post quem idem Pertinax grammaticen professus est. sed cum in ea minus quaestus proficeret, per Lollianum Auitum consularem uirum patris patronum ducendi ordinis dignitatem petiit. dein praefectus cohortis in Syriam profectus T. Aurelio imperatore a praeside Syriae quod sine diplomatibus cursum usurpauerat, pedibus ab Antiochia ad legationem suam iter facere coactus est.

2 Bello Parthico industria sua promeritus in Britanniam translatus est ac retentus. post in Moesia rexit alam. deinde alimentis diuidendis in uia Aemilia procurauit. inde classem Germanicam rexit. mater eum usque in Germaniam prosecuta

1 publico *C* Pertinaci *om. B* 2 liguariae *B*: lanariae *Momms. conl. inscr. Orell. 4206 et infra p. 103, 26* 3 fatetur *P*, fateatur *B*: fertur *uulgo* 4 patris *Iord. conl. p. 103, 26*: matris *C*, Martis *uulgo* 6 et *add. Salm.* 7 praedidixisset *C* 8 stirpem *C* 9 grammatica *B* sulpio *C* 11 in *om. B* 13 petit *C* 15 anthiocia *C* 16 legionem *Cas.* conatus *B* 18 halam *C* 20 prosecutus *B*, persecuta *P*

est ibique obiit. cuius etiam sepulchrum stare nunc dicitur. inde ad ducenum sestertiorum stipendium translatus in Daciam suspectusque Marco quorundam artibus remotus est et postea per Claudium Pompeianum generum Marci, quasi adiutor ei futurus, uexillis regendis adscitus est. in quo munere adprobatus lectus est in senatum. postea iterum re bene gesta prodita est factio quae illi concinnata fuerat Marcusque imperator, ut conpensaret iniuriam, praetorium eum fecit et primae legioni regendae inposuit statimque Raetias et Noricum ab hostibus uindicauit. ex quo eminente industria studio Marci imperatoris consul est designatus. extat oratio apud Marium Maximum laudes eius continens et omnia uel quae fecit uel quae perpessus est. et praeter illam orationem quam longum fuit conectere saepissime Pertinax a Marco et in contione militari et in senatu laudatus est, doluitque palam Marcus quod senator esset, praefectus praetorio fieri a se non posset. Cassiano motu conposito e Syria ad Danuuii tutelam profectus est atque inde Moesiae utriusque, mox Daciae regimen accepit. bene gestis his prouinciis Syriam meruit.

Integre se usque ad Syriae regimen Pertinax tenuit. post 3
excessum uero Marci pecuniae studuit. quare etiam dictis popularibus lacessitus *est*. curiam Romanam post quattuor prouincias consulares, quia consulatum absens gesserat, iam diues ingressus est, cum eam senator antea non uidisset. iussus est praeterea statim a Perenne in Liguriam secedere in uillam paternam. nam pater eius tabernam coactiliariam in Liguria exercuerat. sed posteaquam in Liguriam uenit multis agris coemptis, tabernam paternam manente forma priore infinitis aedificiis circumdedit fuitque illic per triennium et mercatus est per suos seruos. occiso sane Perenni

1 obit *C* 2 ducendum *B* 3 a marco *P*, amaro *B* artibus *Eyss.*: a partibus *C* 5 eius *B* mnnere] nunc re *B* 6 senatu *C* 7 facto *B*, *corr. b* concinnato *B* 9 retias *C* 16 et *post* esset *add. Salm.*, cum *post* quod *uulgo* praef. praet. *C* 17 danubii *C* 20 regumen *C* 22 est *om. C* 25 a *om. B* 26 coactiliariam *Momms. e titulo Or. 4206*: coactiliriam *C*, coctiliciam *Salm.*

Commodus Pertinaci satisfecit eumque petiit *per* litteras, ut ad Britanniam proficisceretur profectusque milites ab omni seditione deterruit, cum illi quemcumque imperatorem uellent habere et ipsum specialiter Pertinacem. tunc Pertinax maliuolentiae notam subiit, quod dictus est insimulasse apud Commodum adfectati imperii Antistium Burrum et Arrium Antoninum. et seditiones quidem contra se conpescuit in Britannia. uerum ingens periculum adiit seditione legionis paene occisus, certe inter occisos relictus. quam quidem rem idem Pertinax acerrime uindicauit. denique postea ueniam legationis petiit dicens sibi ob defensam disciplinam infestas esse legiones.

4 Accepto successore alimentorum ei cura mandata est. dein proconsule Africae factus est. in quo proconsulatu multas seditiones perpessus dicitur uaticinationibus earum quae de templo Caelestis emergunt. post hoc praefectus urbi factus. in qua praefectura post Fuscianum hominem seuerum Pertinax mitissimus et humanissimus fuit. et ipsi Commodo plurimum placuit quia † illi esset iterum cum Pertinax factus es. tunc Pertinax interficiendi Commodi conscientiam delatam sibi ab aliis non fugit. Commodo autem interempto Laetus praefectus praetorio et Eclectus cubicularius ad eum uenerunt ut eum confirmarent atque in castra duxerunt. illic Pertinax milites adlocutus est, donatiuum promisit, ingeri sibi imperium a Laeto et Eclecto dixit. fictum est autem quod morbo esset Commodus extinctus, quia et milites ne temptarentur pertimescebant. denique a paucis primum est Pertinax imperator appellatus. factus est autem sexagenario maior imperator pridie kal. Ianuarias. de castris nocte cum ad senatum uenisset et cellam curiae iussisset aperiri neque inueniretur

1 per *om.* *C* 2 brittanniam *C* 5 subit *P* 6 imperii *p*, imperium *C* antastium *B* 7 se *Salm.*: ipse *C* brittanniam *C* 8 adit *C* legis *B* 9 occisis *B* 10 petit *C* 15 praef. urbi *C* 18 factus es tunc pertinax *om.* *B*: quia cum succedendum illi esset iterum tum P. f. est (*del.* tunc Pertinax) *Mommsenus* 21 praef. praet. electus *C* 22 confirmarunt *P* 23 donatiū *B* 24 electo *C* 27 p. kal. ian. *C* 29 iussit *B*

aedituus, in templo Concordiae resedit. et cum ad eum Claudius Pompeianus gener Marci uenisset casumque Commodi lacrimasset, hortatus Pertinax ut imperium sumeret. sed ille recusauit, quia iam imperatorem Pertinacem uidebat. statim ergo omnis magistratus cum consule ad curiam uenerunt ingressumque Pertinacem nocte imperatorem appellauerunt.

Ipse autem Pertinax post laudes suas a consulibus dictas 5
et post uituperationem Commodi adclamationibus senatus ostensam egit gratias senatui et praecipue Laeto praefecto praetorii, quo auctore et Commodus interemptus et ipse imperator est factus. sed cum Laeto gratias egisset Pertinax Falco consul dixit 'qualis imperator es futurus hinc intellegimus quod Laetum et Marciam ministros scelerum Commodi post te uidemus.' cui Pertinax respondit 'iuuenis es consul nec parendi scis necessitates. paruerunt inuiti Commodo. sed ubi habuerunt facultatem, quid semper uoluerint ostenderunt.' eadem die qua Augustus est appellatus et Flauia Titiana uxor eius Augusta est appellata, his horis quibus ille in Capitolium uota soluebat. primus sane omnium ea die qua Augustus est appellatus etiam patris patriae nomen recepit. nec simul etiam imperium proconsulare nec ius quartae relationis. quod ominis loco fuit Pertinaci. ad Palatium ergo Pertinax profectus, quod tunc uacuum erat, quia Commodus in Vectilianis occisus est, petenti signum prima die tribuno dedit 'militemus,' exprobrans utique segnitiam temporum superiorum. quod quidem etiam ante in omnibus ducatibus dederat. exprobrationem 6
autem istam milites non tulerunt statimque de imperatore mutando cogitarunt. ea die etiam ad conuiuium magistratus et proceres senatus rogauit. quam consuetudinem Commodus praetermiserat. sane cum postero kalendarum die statuae Commodi deicerentur, gemuerunt milites, simul quia iterum signum idem dederat imperator. timebatur autem militia sub

1 aeditus *C* 2 gener Marci *uulgo*: germanici *C* commodo *C* 12 es futurus] effusus es *B* 13 marcianum *C* 15 paruerunt *p*, parauerunt *C* 20 nec — nec *C*, nec non *bis p* 22 pertinati *P* 27 militas *B* 30 cum statuae *C*

sene imperatore. denique tertium nonarum diem uotis ipsis milites Triarium Maternum Lasciuium senatorem nobilem ducere in castra uoluerunt, ut eum rebus Romanis inponerent. sed ille nudus fugit atque ad Pertinacem in Palatium uenit et post ex urbe decessit.

Timore sane Pertinax coactus omnia quae Commodus militibus et ueteranis dederat confirmauit. suscipere se etiam imperium a senatu dixit, quod iam sponte inierat. quaestionem maiestatis penitus tulit cum iureiurando. reuocauit etiam eos qui deportati fuerant crimine maiestatis, eorum memoria restituta qui occisi fuerant. filium eius senatus Caesarem appellauit. sed Pertinax nec uxoris Augustae appellationem recepit et de filio dixit 'cum meruerit.' et cum Commodus adlectionibus innumeris praetorios miscuisset, senatus consultum Pertinax fecit iussitque eos qui praeturas non gessissent sed allectione accepissent post eos esse qui uere praetores fuissent. sed hinc quoque grande odium sibi multorum com-
7 mouit. census retractari iussit. delatores uinctos grauiter puniri iussit et tamen mollius quam priores imperatores uni cuique dignitati, si delationis crimen incurreret, poenam statuens. legem sane tulit ut testamenta priora non prius essent inrita quam alia perfecta essent, neue ob hoc fiscus aliquando succederet. ipseque professus est nullius se aditurum hereditatem quae aut adulatione alicuius delata esset aut lite perplexa, ut legitimi heredes et necessarii priuarentur. addiditque senatus consulto haec uerba 'satius est, patres conscripti, inopem rem publicam obtinere, quam ad diuitiarum cumulum per discriminum atque dedecorum uestigia peruenire.'

Donatiua et congiaria quae Commodus promiserat soluit. annonae consultissime prouidit. et cum tantam penuriam aerarii haberet ut praeter decies sestertium non se inuenisse

11 filium eius] pertinacem *ss. p* 14 praetorias *C* 18 conuictos *Faber* 20 delationes *B* 21 detulit *B* 23 adiuturam *C* 24 aut perplexa *C* 25 necessaria *B* additque *B* 26 senanatus *B* satius *p et Salm.*: statius *C*, sanctius *uulgo* pc. *C* 27 rp. *C* 30 pecuniam *C*, *corr. p*

fateretur, coactus est ea exigere quae Commodus indixerat contra quam professus fuerat. denique adgressus eum Lollianus Gentianus consularis quod contra promissum faceret, necessitatis rationem accepit. auctionem rerum Commodi habuit ita ut et pueros et concubinas uendi iuberet, exceptis his qui per uim Palatio uidebantur inserti. et de his quos uendi iussit multi postea reducti ad ministerium oblectarunt senem. quidam per alios principes usque ad senatoriam dignitatem peruenerunt. scurras turpissimorum nominum dedecora perferentes proscripsit ac uendidit. cuius nundinationis pecuniam quae ingens fuit militibus donatiuo dedit. a libertis 8
ea etiam exegit, quibus Commodo uendente ditati fuerant. auctio sane rerum Commodi in his insignior fuit. uestes subtegmine serico aureis filis insigni opere tunicas paenulasque lacernas et chiridotas Dalmatarum et cirratas militares, purpureasque chlamydes Graecanicas atque castrenses et cuculli Bardaici et toga armaque gladiatoria gemmis auroque conposita et machaeras Herculaneas et torques gladiatorias uasaque e ludo auro, ebore, argento citroque conposita atque etiam † phandouitrobuli ex materie eadem et uasa Samnitica calfactandae resinae ac pici deuellendis hominibus ac † libiginandis, nec non uehicula arte fabricae noua perplexis diuisisque rotarum orbibus et exquisitis sedilibus, nunc ad solem declinandum nunc ad spiritus opportunitatem per uertiginem, et alia iter metientia horasque monstrantia et cetera uitiis eius conuenientia. reddidit praeterea dominis eos, qui se ex priuatis domibus in aulam contulerant. conuiuium imperatorium ex inmenso ad certum reuocauit modum. sumptus

4 autionem *C* 5 excepti *B* 8 quidam *Iord.*, quidem *C*, qui *uulgo* 13 uestes — insigni opere *Casaub.*: uestis — insignior per *C*, u. — insignior praeter *Obrechtus* 14 sirico *B* 15 chiridotas *Salm.*: chiroditas *C* carratas *B* 16 clamydes *C* 18 maceras *C* uasaque — composita *P in mg. inf.* 19 eludo *C*, e ludo *Salm.*: eluto *uulgo* 20 phallouitroboli *uulgo*, uitro, fundibuli *Momms.* ex] et *B* 21 debellendis *C corr. Salm.* laeuiginandis *Salm.*, laeuigandis *uulgo* 23 urbibus *C* 25 dorasque *C*

etiam omnes Commodi recidit. exemplo autem imperatoris, cum ille parcius se ageret, ex omnium continentia uilitas nata est. nam imperatorium sumptum pulsis non necessariis ad soliti dimidium detraxit.

9 Praemia militantibus posuit. aes alienum, quod primo imperii tempore contraxerat, soluit. aerarium in suum statum restituit. ad opera publica certum sumptum constituit. reformandis uiis pecuniam contulit. stipendia plurimis retro debita exsoluit. obeundis postremo cunctis muneribus fiscum parem fecit. alimentaria etiam compendia, quae nouem annorum ex instituto Traiani debebantur, obdurata uerecundia sustulit. auaritiae suspicione priuatus non caruit, cum apud uada Sabatia oppressis fenore possessoribus latius suos tenderet fines. denique ex uersu Luciliano 'aerarius mergus' est appellatus. multi autem eum etiam in prouinciis quas consularis gessit sordide se egisse in litteras retulere. nam uacationes et legationes militares dicitur uendidisse. denique cum parentum minimum esset patrimonium et nulla hereditas obuenisset, subito diues est factus. omnibus sane possessiones suas reddidit quibus Commodus ademerat, sed non sine pretio. senatui legitimo semper interfuit ac semper aliquid rettulit. ciuilem se salutantibus et interpellantibus semper exhibuit. eos qui calumniis adpetiti per seruos fuerant, damnatis [seruis] delatoribus liberauit, in crucem sublatis talibus seruis. aliquos etiam mortuos uindicauit.

10 Insidias parauit ei Falco † conquestus est in senatu uolens imperare. quod quidem credidit, dum sibi quidam seruus, quasi Fabiae † setiqui filius ex Ceionii Commodi familia, Palatinam domum ridicule uindicasset. cognitusque iussus est

1 recidit *Salm.*: reddit *C*, rescidit *Scaliger* 2 omnia *B* 3 sumptu *B* 8 uiis *Cas.*, suis *C* 12 aptituada *C* 13 feriore *B* tenderet *Cas.*, teneret *C* 14 Luciliano aerarius *Salm.*, L. agrarius *uulgo, cf. Dousa Luc. fr. inc. 151*: luciniano grarius *C* 15 prouincias *B* 23 seruis *del. Iord.* 26 quod questus est in senatu uolens imperare. quod *Salm.*: *excidisse quaedam uidit Casaub.* 28 fauiae setiqui *C*: Fabiae esset *male uulgo* ceioni *C* 29 ridicula *C*

flagellis caesus domino restitui. in cuius uindicta hi qui oderant Pertinacem occasionem seditionis inuenisse dicuntur. Falconi tamen pepercit et a senatu inpunitatem eius petiit. denique Falco in rebus suis securus uixit et herede filio periit. quamuis multi Falconem nescisse dixerint imperium sibi parari. alii etiam a seruis, qui rationes interuerterant, falsis testimoniis adpetitum eum esse dixerunt. sed Pertinaci factio praeparata est per Laetum praefectum praetorii et eos quos Pertinacis sanctimonia offenderat. Laetum enim paenituerat quod imperatorem fecerat Pertinacem idcirco, quia eum uelut stultum intimatorem non nullarum rerum reprehendebat. graue praeterea militibus uisum quod in causa Falconis multos milites ad unius serui testimonium occidi praeceperat. trecenti 11
igitur de castris armati ad imperatorias aedes cuneo facto milites uenere. eadem tamen die immolante Pertinace negatur in hostia cor repertum, et cum id uellet procurare, caput extorum non deprehendit. et tunc quidem omnes milites in castris manebant. qui cum castris ad obsequium principis conuenissent et Pertinax eo die processionem, quam ad Athenaeum parauerat ut audiret poetam, ob sacrificii praesagium distulisset, hi qui ad obsequium uenerant redire in castra coeperunt. sed subito globus ille in Palatium peruenit neque aut arceri potuit aut imperatori nuntiari. enim uero tantum odium in Pertinacem omnium aulicorum fuit, ut ad facinus milites hortarentur. superuenerunt Pertinaci, cum ille aulicum famulicium ordinaret, ingressique porticus Palatii usque ad locum qui appellatur Sicilia et Iouis cenatio. hoc cognito Pertinax Laetum praefectum praetorii ad eos misit. sed ille declinatis militibus per porticus egressus adoperto capite domum se contulit. uerum cum ad interiora prorumperent Pertinax ad eos processit eosque longa et graui oratione placauit.

1 hii quod *B* 2 occasionem *p*: occisionem *C* 3 petit *C* denique — periit *om. B* perit *P* 6 a *om. B* 9 offenderant *B, ante corr. P* 14 caedes *C* 17 excorum *B* 18 de castris *p* 19 quam *om. B* 21 hii *B* 28 praef. praet. *C* 29 adaperto *B* 31 praecessit *P*

sed cum Tausius quidam, unus e Tungris, in iram et in timorem milites loquendo adduxisset, hastam in pectus Pertinacis obiecit. tunc ille precatus Iouem ultorem toga caput operuit atque a ceteris confossus est. et Eclectus quidem confossis duobus cum eodem periit. reliqui autem cubicularii Palatini — nam suos statim ut imperator factus est filiis emancipatis dederat — diffugerunt. multi sane dicunt etiam cubiculum milites inrupisse atque illic circa lectum fugientem Pertinacem occidisse.

12 Fuit autem senex uenerabilis inmissa barba, reflexo capillo, habitudine corporis pinguiore, uentre prominulo, statura imperatoria, eloquentia mediocri et magis blandus quam benignus nec umquam creditus simplex. et cum uerbis esset affabilis, re erat inliberalis ac prope sordidus, ut dimidiatas lactucas et cardos in priuata conuiuia adponeret et, nisi quid missum esset edulium, quotquot essent amici nouem libras carnis per tres missus ponebat. si autem plus aliquid missum esset, etiam in alium diem differebat, cum semper ad conuiuium multos uocaret. imperator etiam si sine conuiuis esset, eadem consuetudine cenitabat. amicis siquando de prandio suo mittere uoluit, misit offulas binas aut omasi partem, aliquando lumbos gallinacios. fasianum numquam priuato conuiuio comedit aut alicui misit. cum sine amicis cenaret, adhibebat uxorem suam et Valerianum, *ut* qui cum eodem docuerat, fabulas litteratas haberet. sane nullum ex his quos Commodus rebus gerendis inposuerat mutauit expectans urbis natalem, quod eum diem rerum principium uolebat esse atque ideo etiam in balneis ei Commodiani ministri necem parasse dicuntur.

13 Imperium et omnia imperialia sic horruit ut sibi semper

1 cur *C* timore *B*: tumorem *Salm.* 4 a *om. B* eiectus *C* 5 perit *C* 6 emancipatos *P*(?) 14 inliberabilis *P* 15 cardos '*optimus codex*' (?) *teste Salm.*: cardus *C* conuiuia *Momms.*: conuiuiis *C* 17 praetermissus *B* 19 conuiuiis *C* 21 poma si parte *B* 23 comedit aut] cumeditauit *C* 24 ut *om. C add. Salm.*: ut cum eodem qui *uulgo* 25 litteratus *C* 26 exspectans *B*

ostenderet displicere. denique non alium se quam fuerat uideri uolebat. fuit in curia honorificentissimus, ita ut senatum fauentem adoraret et quasi praefectus urbi cum omnibus sermonem participaret. uoluit etiam imperium deponere, atque ad priuatam uitam redire. filios suos in Palatio nutriri noluit. tam parcus autem et tam lucri cupidus fuit, ut apud uada Sabatia mercaturas exercuerit imperator per homines suos, non aliter quam priuatus solebat. nec multum tamen amatus est. si quidem omnes qui libere fabulas conferebant male Pertinacem loquebantur, chrestologum eum appellantes, qui bene loqueretur et male faceret. nam et ciues sui qui ad eum confluxerant iam imperatorem et nihil de eo meruerant sic eum appellabant. munera quoque lucri libidine libenter accepit. reliquit filium et filiam superstites et uxorem Flauii Sulpiciani filiam, quem praefectum urbi loco suo fecerat. circa uxoris pudicitiam minus curiosus fuit, cum palam citharoedum illa diligeret. ipse praeterea Cornificiam infamissime dicitur dilexisse. libertos aulicos uehementissime conpressit. unde grande quoque odium contraxit.

Signa interitus haec fuerunt. ipse ante triduum quam oc- 14
cideretur in piscina sibi uisus est uidere hominem cum gladio infestantem. et ea die qua occisus est negabant in oculis eius pupulas cum imaginibus, quas reddunt spectantibus, uisas. et cum apud Lares sacrificaret carbones uiuacissimi extincti sunt, cum inflammari soleant et, ut supra dictum est, cor et caput in hostiis non est repertum. stellae etiam iuxta solem per diem clarissimae uisae ante diem quam obiret. et ipse omen de Iuliano successore dedisse dicitur. nam cum ei Didius Iulianus fratris filium obtulisset, cui despondebat filiam suam, adhortatus iuuenem ad patrui obseruationem, adiecit 'obserua collegam et successorem meum.' nam ante Iulianus ei et in consulatu collega fuerat et in proconsulatu successerat. milites eum et aulici odio habuerunt, populus mortem eius

5 uoluit *C* 10 christologum *C* 13 quoque *om. B* 14 et] *ut *P* flaui *C* 16 citaroedum *C* 21 cum gladio *P s. lin.*, ei *add. p* 26 ostiis *B* 27 dies *C* 30 adhortatus est *C*

indignissime tulit, quia uidebat omnia per eum antiqua posse restitui. caput eius conto fixum milites qui eum occiderant per urbem in castra pertulerunt. reliquiae eius recuperato capite in sepulchro aui uxoris locatae sunt. et Iulianus successor illius corpus eius quanto potuit honore funeratus est, cum id in Palatio repperisset. qui numquam eius ullam mentionem uel apud populum uel apud senatum publice fecit. sed cum ipse quoque a militibus desertus iam esset, per se-
15 natum et populum Pertinax in deos relatus est. sub Seuero autem imperatore cum senatus ingens testimonium habuisset Pertinax, funus imaginarium ei et censorium ductum est et ab ipso Seuero funebri laudatione ornatus est. ipse autem Seuerus amore boni principis et a senatu Pertinacis nomen accepit. filius Pertinacis patri flamen est factus. Marciani sodales qui diui Marci sacra curabant Heluiani sunt dicti propter Heluium Pertinacem. circenses et imperii natalis additi, qui a Seuero postea sublati sunt, et genitalicii qui manent.

Natus autem kal. Augustis Vero et Bibulo consulibus, interfectus est V kalendas Aprilis Falcone et Claro consulibus. uixit annis LX mensibus VII diebus XXVI. imperauit mensibus II diebus XXV. congiarium dedit populo denarios centenos. praetorianis promisit duodena milia nummum, sed dedit sena. quod exercitibus promissum est datum non est, quia mors eum praeuenit. horruisse autem illum imperium epistula docet quae uitae illius a Mario Maximo apposita est. quam ego inseri ob nimiam longitudinem nolui.

14 patri (at *in ras.*) *P*, pectri *B* 15 sodalis *B* diuidi *B* 17 genitalicii *Casaub.*, *cf. C. I. L. I p. 380*: genitiali *C*, genethlii *uel* genethliaci *Salm.* 19 kal. (kl. *B*) augustas *C* 20 V kal. apr. *P*, V kl. aprl. *B* 21 LX *C*: LXVI *Casaub.* 26 opposita *B* HELIVS PERTINAX EXPLICIT (*sequitur Auidius Cassius*) INCIPIT DIDIVS IVLIANVS AELI SPARTIANI FELICITER *C* ad dioclotianū aug̃ *p in mg.*

AELII SPARTIANI

DIDIVS IVLIANVS

Didio Iuliano qui post Pertinacem imperium adeptus est 1
proauus fuit Saluius Iulianus bis consul praefectus urbi et iuris consultus, quod magis eum nobilem fecit, mater Clara Aemilia, pater Petronius Didius Seuerus, fratres Didius Proculus et Nummius Albinus, auunculus Saluius Iulianus, auus paternus Insubris Mediolanensis, maternus ex Hadrumetina colonia. educatus est apud Domitiam Lucillam matrem Marci imperatoris. inter uiginti uiros lectus est suffragio matris Marci. quaestor ante annum quam legitima aetas sinebat designatus est. aedilitatem suffragio Marci consecutus est. praetor eiusdem suffragio fuit. post praeturam legioni praefuit in Germania uicensimae secundae Primigeniae. inde Belgicam sancte ac diu rexit. ibi Cauchis Germaniae populis qui Albim fluuium adcolebant, erumpentibus restitit tumultuariis auxiliis prouincialium. ob quae consulatum meruit testimonio imperatoris. Cattos etiam debellauit. inde Dalmatiam regendam accepit eamque a confinibus hostibus uindicauit. post Germaniam inferiorem rexit.

Post hoc curam alimentorum in Italia meruit. tunc factus 2
est reus per quendam Seuerum Clarissimum militem coniurationis cum Saluio contra Commodum. sed a Commodo quia multos iam senatores occiderat, et quidem nobiles ac potentes,

1 iuliane *B* 2 albius *C* 6 Insuber *uulgo* adrumetina *C* 7 marcum *B* 12 bellicam *C* 13 album *P*, albium *B* 14 tumultuaris *B* 19 italiam *C* 20 Clarissimum *cognomen esse censet Casaub.* 21 saliuio *P*, saliuia *B*

in causis maiestatis, ne tristius grauaretur, Didius liberatus est accusatore damnato. absolutus iterum ad regendam prouinciam missus est. Bithyniam deinde rexit, sed non ea fama qua ceteras. fuit consul cum Pertinace et in proconsulatu Africae eidem successit et semper ab eo collega est et successor appellatus, maxime eo die cum filiam suam Iulianus despondens adfini suo ad Pertinacem uenisset idque intimasset. ... dixitque debita reuerentia 'quia collega et successor meus est.' statim enim mors Pertinacis secuta est. quo interfecto cum Sulpicianus imperator in castris appellari uellet et Iulianus cum genero ad senatum uenisset, quem indictum acceperat, cumque clausas ualuas inuenisset atque illic duos tribunos repperisset P. Florianum et Vettium Aprum, coeperunt cohortari tribuni ut locum arriperet. quibus *cum* diceret iam alium imperatorem appellatum, retinentes eum ad praetoria castra duxerunt. sed posteaquam in castra uentum est, cum Sulpiciano praefecto urbi socero Pertinacis contionante sibique imperium uindicante Iulianum e muro ingentia pollicentem nullus admitteret, primum Iulianus monuit praetorianos ne eum facerent imperatorem qui Pertinacem uindicaret, deinde scripsit in tabulis se Commodi memoriam restituturum. atque ita et admissus est *et* imperator appellatus rogantibus praetorianis ne Sulpiciano aliquid noceret, quod imperator esse uoluisset.

3 Tunc Iulianus Flauium Genialem et Tullium Crispinum suffragio praetorianorum praefectos praetorii fecit stipatusque est caterua imperatoria per Maurentium, qui et antea Sulpiciano coniunxerat. sane cum uicena quina milia militibus promisisset, tricena dedit. dein habita contione militari uespera

1 maiestates *C* 2 accussatore *B* 3 bityniam *P*, bytiniam *B* 5 idem *C* 7 ad] et *B* 8 *excidisse quaedam uidit Casaub., cf. p. 111, 30* 11 genero] cornelio repentino *adscr. p* 13 P.] publicum *C*, Publicium *Momms.* uectium *C* 14 cohartari *C* cum *om. C s. s. p* 16 cum *p*, con *C* 18 pollicente *B* 19 ne *p*: nec *C* 21 se *om. B* 22 et *om. C* 25 flabium *C* cryspinum *B* 26 praef. praetorii *C* 27 et] se *uulgo* ante *P* 28 coniuncxerat *B* millia *B* 29 dein *Iord.*: in *C*, inde *uulgo* contionem *C*

in senatum uenit totumque se senatui permisit factoque senatus consulto imperator est appellatus et tribuniciam potestatem, ius proconsulare, in patricias familias relatus emeruit. uxor etiam Manlia Scantilla et filia eius Didia Clara Augustae sunt appellatae. inde se ad Palatium recepit uxore ac filia illuc uocatis, trepidis et inuitis eo transeuntibus quasi iam imminens exitium praesagirent. praefectum urbi Cornelium Repentinum generum suum fecit in locum Sulpiciani. erat interea in odio populi Didius Iulianus ob hoc quod creditum fuerat emendationem temporum Commodi Pertinacis auctoritate reparandam. habebaturque ita, quasi Iuliani consilio esset Pertinax interemptus. et iam hi primum qui Iulianum odisse coeperant disseminarunt prima statim die Pertinacis cena despecta luxuriosum parasse conuiuium ostreis et altilibus et piscibus adornatum. quod falsum fuisse constat. nam Iulianus tantae parsimoniae fuisse perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem diuideret, siquis ei forte misisset, saepe autem nulla existente religione holeribus leguminibusque contentus sine carne cenauerit. deinde neque cenauit, priusquam sepultus esset Pertinax, et tristissimus cibum ob eius necem sumpsit et primam noctem uigiliis continuauit de tanta necessitate sollicitus.

Vbi uero primum inluxit senatum et equestrem ordinem 4
in Palatium uenientem admisit atque unum quemque, ut erat aetas, uel patrem uel filium uel parentem adfatus blandissime est. sed populus in rostris atque ante curiam ingentibus eum conuiciis lacessebat sperans deponi ab eo posse imperium quod milites dederant. [lapidationem quoque fecere.] descendenti cum militibus et senatu in curiam diras inprecati sunt. rem diuinam facienti ne litaret optarunt. lapides etiam in eum iecerunt, cum Iulianus manu eos semper placare cuperet. in-

4 sanctilla *P ante corr.* mallia *C* 6 et *om. B* iam] eam *B* 11 reparandum *C* 12 interemptis *B* et iam *Casaub.*, etiam *ante eum* hi] in *B* qui *om. B* 14 luxoriosum *B* 17 ei] et *C* tantas necessitates *B* 28 milites *p*, mites *C* lapidationem q. f. *del. Momms.* 30 ne litaret *uulgo*: elitaret *C* 31 placere *P*

gressus autem curiam placide et prudenter uerba fecit. egit gratias quod esset adscitus, quod et ipse et uxor et filia eius Augustorum nomen acceperunt. patris patriae quoque nomen recepit, argenteam statuam respuit. e senatu in Capitolium pergenti populus obstitit, sed ferro et uulneribus et pollicitationibus aureorum, quos digitis ostendebat ipse Iulianus ut fidem faceret, summotus atque depulsus est. inde ad circense spectaculum itum est. sed occupatis indifferenter omnium subselliis populus geminauit conuicia in Iulianum, Pescennium Nigrum, qui iam imperare dicebatur, ad urbis praesidium uocauit. haec omnia Iulianus placide tulit totoque imperii sui tempore mitissimus fuit. populus autem in milites uehementissime inuehebatur qui ob pecuniam Pertinacem occidissent. multa igitur quae Commodus statuerat, Pertinax tulerat, ad conciliandum fauorem populi restituit. de ipso Pertinace neque male neque bene quicquam egit. quod grauissimum plurimis uisum est. constitit autem propter metum militum de honore Pertinacis tacitum esse.

5 Et Iulianus quidem neque Britannicos exercitus neque Illyricos timebat. Nigrum uero misso primipilario occidi praeceperat timens praecipue Syriacos exercitus. ergo Pescennius Niger in Syria, Septimius Seuerus in Illyrico cum exercitibus, quibus praesidebant, a Iuliano desciuere. sed cum ei nuntiatum esset Seuerum desciuisse, quem suspectum non habuerat, perturbatus est *et* ad senatum uenit impetrauitque ut hostis Seuerus renuntiaretur. militibus etiam qui Seuerum secuti fuerant dies praestitutus ultra quam, si cum Seuero fuissent, hostium numero haberentur. missi sunt praeterea legati a senatu consulares ad milites, qui suaderent ut Seuerus repudiaretur et is esset imperator, quem senatus elegerat. inter ceteros legatus est Vespronius Candidus, uetus consularis, olim

3 patres *B*, *ante corr. P*   4 sanatu *B*   capitolinum *B*   6 quod *C*   11 sui] fui *B*   14 multo *B*   15 consiliandum *C*   18 est *C*: *Salm. aut* esse *aut* quod — est *scribendum censuit*   19 brittannicos *C*   22 Syria — Illyrico *uulgo*: illyrico — syria *C*   septimus *C*   25 et *add. Salm.*   27 praestiturus *B*   fuisset *C*

militibus inuisus ob durum et sordidum imperium. missus est successor Seuero Valerius Catulinus, quasi posset ei succedi qui militem iam sibi tenebat. missus praeterea Aquilius centurio, notus caedibus senatoriis, qui Seuerum occideret. ipse autem Iulianus praetorianos in campum deduci iubet, muniri turres. sed milites desides et urbana luxuria dissolutos inuitissimos ad exercitium militare produxit, ita ut uicarios operis quod uni cuique praescribebatur mercede conducerent.

Et Seuerus quidem ad urbem infesto agmine ueniebat. 6
sed Didius Iulianus nihil cum exercitu praetoriano proficiebat quem cotidie populus et magis oderat et ridebat. et Iulianus sperans Laetum fautorem Seueri, cum per eum Commodi manus euasisset, ingratus tanto beneficio iussit eum occidi. iussit etiam Marciam interfici. sed dum haec egit Iulianus, Seuerus classem Rauennatem occupat. legati senatus qui Iuliano promiserant operam suam ad Seuerum transierunt. Tullius Crispinus praefectus praetorio contra Seuerum missus, ut classem produceret, repulsus Romam rediit. haec cum Iulianus uideret senatum rogauit ut uirgines Vestales et ceteri sacerdotes cum senatu obuiam exercitui Seueri prodirent et praetentis infulis rogarent, inanem ... contra barbaros milites parans. haec tamen agenti Iuliano Plautius Quintillus consularis augur contradixit adserens non debere imperare eum qui armis aduersario non posset resistere. cui multi senatores consenserunt. quare iratus Didius milites e castris petiit, qui senatum ad obsequium cogerent aut obtruncarent. sed id consilium displicuit. neque enim decebat, ut, cum senatus hostem Seuerum Iuliani causa iudicasset eundem Iulianum pateretur infestum. quare meliore consilio ad senatum uenit petiitque ut fieret senatus consultum de participatione imperii. quod statim factum est.

1 misus *B* 2 catulius *B*, cato*liuus (u *super* o *add.*) *P* 10 dius *P* 11 cottidie *P* 14 marcimannum *C*: Marciam uua *Momms.* 15 lagati *C*, *corr. p* 17 coutra *p*, cou *C* misus *B* 18 redit *C* 21 inane c. b. m. praesidium *uulgo* 22 Plautius Quiutillus (*cos. a. 159*) *Peterus*: phaustius quantillus *C* 25 petit *C* 29 petitque *C*

7 Tunc omen, quod sibi Iulianus, cum imperium acciperet, fecerat omnibus uenit in mentem. nam cum consul designatus de eo sententiam dicens ita pronuntiasset 'Didium Iulianum imperatorem appellandum esse censeo,' Iulianus suggessit 'adde et Seuerum,' quod cognomentum aui et proaui sibi Iulianus adsciuerat. sunt tamen qui dicant nullum fuisse Iuliani consilium de obtruncando senatu, cum tanta in eum senatus contulisset. post senatus consultum statim Didius Iulianus unum ex praefectis Tullium Crispinum misit. ipse autem tertium fecit praefectum Veturium Macrinum, ad quem Seuerus litteras miserat, ut esset praefectus. sed pacem simulatam esse mandatamque caedem Seueri Tullio Crispino praefecto praetorii et populus locutus est et Seuerus suspicatus. denique hostem se Iuliano Seuerus esse maluit quam participem consensu militum. Seuerus autem statim et ad plurimos Romam scripsit et occulte misit edicta quae proposita sunt. fuit praeterea in Iuliano haec amentia, ut per magos pleraque faceret, quibus putaret uel odium populi deleniri, uel militum arma conpesci. nam et quasdam non conuenientes Romanis sacris hostias immolauerunt et carmina profana incantauerunt et ea quae ad speculum dicunt fieri, in quo pueri praeligatis oculis incantato uertice respicere dicuntur, Iulianus fecit. tuncque puer uidisse dicitur et aduentum Seueri et Iuliani decessionem.

8 Et Crispinus quidem cum occurisset praecursoribus Seueri Iulio Laeto auctore a Seuero interemptus est. deiecta sunt etiam consulta senatus. Iulianus conuocato senatu quaesitisque sententiis quid facto opus esset, certi nihil comperit a senatu. sed postea sponte sua gladiatores Capuae iussit armari per Lollianum Titianum et Claudium Pompeianum e Tarracinensi

5 aui *p*: habui *C* 6 quid *B* 8 consuluisset *C* 11 praef. *C* 12 maudatamque *Vrsinus*: tantamque *C*, tentatamque *uulgo* praef. praetorii *C* 15 militem *B* 18 uitaret *C* 21 ducunt *P* 23 tuncquem *P* 27 consulta senatus *Salm.*: e senatus *C*, ea consulta e senatu *uulgo* conuocato (o *finali in ras.*) senatu *P*, conuocato (tis *ante corr.*) senatus *B* 30 cladium *P* et arracinensi *C*

ad participatum euocauit, quod et gener imperatoris fuisset, et diu militibus praefuisset. sed hoc ille recusauit senem se et debilem luminibus respondens. transierant et ex Vmbria milites ad Seuerum, et praemiserat quidem litteras Seuerus quibus iubebat interfectores Pertinacis seruari. breui autem desertus est ab omnibus Iulianus et remansit in Palatio cum uno de praefectis suis Geniali et genero Repentino. actum est denique ut Iuliano senatus auctoritate abrogaretur imperium et abrogatum est appellatusque statim Seuerus imperator, cum fingeretur quod ueneno se absumpsisset Iulianus. missi tamen a senatu, quorum cura per militem gregarium in Palatio idem Iulianus occisus est fidem Caesaris implorans, hoc est Seueri. filiam suam potitus imperio dato patrimonio emancipauerat. quod ei cum Augustae nomine statim sublatum est. corpus eius a Seuero uxori Manliae Scantillae ac filiae ad sepulturam est redditum et in proaui monumenta translatum miliario quinto uia Labicana.

Obiecta sane sunt Iuliano haec. quod gulosus fuisset, quod 9
aleator, quod armis gladiatoriis exercitus esset eaque omnia senex fecerit, cum antea numquam adulescens his esset uitiis infamatus. obiecta est etiam superbia, cum ille etiam in imperio fuisset humillimus. fuit autem contra humanissimus ad conuiuia, benignissimus ad suscriptiones, moderatissimus ad libertatem. uixit annis quinquaginta sex mensibus quattuor. imperauit mensibus duobus diebus quinque. reprehensum in eo praecipue quod eos, quos regere auctoritate sua debuerat, regendae rei publicae sibi praesules ipse fecisset.

7 geniau *B* 8 senatos *B* 10 fringeretur *B* se *om.* *B* 11 curam *C, corr. p* 15 sanctilae *ante corr.* *P* 17 milario *B* lauicana *C* 22 iuit *B*, fuit *ex* iuuit *P* 27 re* p̄ *P*, reipre *B* DIDIVS IVLIANVS EXPLICIT (*sequitur Commodus*) INCIPIT AELI SPARTIANI SEVERVS *C*

AELII SPARTIANI

S E V E R V S

AD DIOCLETIANVM AVG.

1 Interfecto Didio Iuliano Seuerus Africa oriundus imperium optinuit. cui ciuitas Lepti, pater Geta, maiores equites Romani ante ciuitatem omnibus datam, mater Fuluia Pia, patrui † magnaper et Seuerus consulares, auus maternus Macer, paternus Fuluius Pius fuere. ipse natus est Erucio Claro bis et Seuero consulibus III idus Apriles. in prima pueritia, priusquam Latinis Graecisque litteris imbueretur, quibus eruditissimus fuit, nullum alium inter pueros ludum nisi ad iudices exercuit, cum ipse praelatis fascibus ac securibus ordine puerorum circumstante sederet ac iudicaret. octavo decimo anno publice declamauit. postea studiorum causa Romam uenit, latum clauum a diuo Marco petiit et accepit fauente sibi Septimio Seuero adfini suo, bis iam consulari. cum Romam uenisset, hospitem nanctus qui Hadriani uitam imperatoriam eadem hora legeret, quod sibi omen futurae felicitatis arripuit. habuit et aliud omen imperii. cum rogatus ad cenam imperatoriam palliatus uenisset qui togatus uenire debuerat, togam praesidiariam ipsius imperatoris accepit. eadem nocte somniauit lupae se uberibus ut Remum inhaerere uel Romulum. sedit et in sella imperatoria temere a

2 Leptis *uulgo* 4 magnaper *C*: Marcus Agrippa *uulgo* 6 conss *C* III *Casaub. cf. C. I. L. I p. 379*: VI *C* ıd'. aprl'. *B* 9 çum *p*, eum *C* 10 circumstantes *C*, *corr. p* octabo decimo *C* 11 adclamauit *C* 12 petit *C* 13 septimo *B* 14 nactus *p*

ministro posita, ignarus quod non liceret. dormienti etiam in stabulo serpens caput cinxit et sine noxa expergefactis et adclamantibus familiaribus abiit.

Iuuentam plenam furorum, nonnumquam et criminum ha- 2
buit. adulterii causam dixit absolutusque est a Iuliano proconsule. cui et in proconsulatu successit et in consulatu collega fuit et in imperio item successit. quaesturam diligenter egit † omnis sortibus natu militari. post quaesturam sorte Baeticam accepit atque inde Africam petiit, ut mortuo patre rem domesticam conponeret. sed dum in Africa est pro Baetica Sardinia ei attributa est, quod Baeticam Mauri populabantur. acta igitur quaestura Sardiniensi legationem proconsulis Africae accepit. in qua legatione cum eum quidam municipum suorum Leptitanus praecedentibus fascibus ut antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio eiusdem praeconis cecidit 'legatum populi Romani homo plebeius temere amplecti noli.' ex quo factum ut in uehiculo etiam legati sederent qui ante pedibus ambulabant. tunc in quadam ciuitate Africana, cum sollicitus mathematicum consuluisset positaque hora ingentia nidisset astrologus, dixit ei 'tuam, non alienam pone genituram.' cumque Seuerus iurasset suam esse, omnia ei dixit quae postea facta sunt.

Tribunatum plebis Marco imperatore decernente prome- 3
ruit eumque seuerissime exertissimeque egit. uxorem tunc Marciam duxit de qua tacuit in historia uitae priuatae. cui postea in imperio statuas conlocauit. praetor designatus a Marco est non in candida, sed in conpetitorum grege, anno aetatis XXXII. tunc ad Hispaniam missus somniauit primo sibi dici, ut templum Tarraconense Augusti, quod

2 cincxit *B* 3 familiariis *ante corr. B* abiit *bp*, habiit *B*, habuit *P* 4 iuuentam — habuit *P in mg. infer.* 5 a *om. B add. b* 8 omnis sortibus (sorti*b; *P*) natu militari *C*: omnibus sortibus nactus militarem *Faber*, o. s. nactus, in militari postea quaesturam *Casaub.* 9 aficam *C*, *corr. b* petit *P* 14 leptitanus *p*, lacicitanus (us *b*) *C* 16 p. r. *B* 17 factum est *p* uehicula *B* 22 ei *om. B add. b* 25 histria *B*, historia *ex* histia *corr. P* 26 statuas *om. B*

iam labebatur, restitueret. deinde ex altissimi montis uertice orbem terrarum Romamque despexit concinentibus prouinciis lyra, uoce uel tibia. ludos absens edidit. legioni quartae Scythicae dein praepositus est, circa Syriam. post hoc Athenas petiit studiorum sacrorumque causa et operum ac uetustatum. ubi cum iniurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum priuilegia iam imperator se ultus est. dein Lugdunensem prouinciam legatus accepit. cum amissa uxore aliam uellet ducere, genituras sponsarum requirebat, ipse quoque matheseos peritissimus. et cum audisset esse in Syria quandam quae id genitурae haberet, ut regi iungeretur, eandem uxorem petiit, Iuliam scilicet, et accepit interuentu amicorum. ex qua statim pater factus est.

4 A Gallis ob seueritatem et honorificentiam et abstinentiam tantum quantum nemo dilectus est. dein Pannonias proconsulari imperio rexit. post hoc Siciliam proconsularem sorte meruit suscepitque Romae alterum filium. in Sicilia quasi de imperio uel uates uel Caldaeos consuluisset reus factus est, praefectis praetorio, quibus audiendus datus fuerat, iam Commodo in odio ueniente absolutus est, calumniatore in crucem acto. consulatum cum Apuleio Rufino primum egit, Commodo se inter plurimos designante. post consulatum anno ferme fuit otiosus. dein Laeto suffragante exercitui Germano praeponitur. proficiscens ad Germanos exercitus hortos spatiosos comparauit, cum antea aedes breuissimas Romae habuisset et unum fundum in uicinitate. in his hortis cum humi iacens epularetur cum filiis parca cena, pomaque adposita maior filius qui tunc quinquennis erat conlusoribus puerulis manu largiore diuideret paterque illum reprehendens dixisset 'parcius diuide, non enim regias opes possides', quinquennis

1 leuabatur *C* 2 concinnentibus (n *alt. exp. p*) *C* 3 tibio *C* legionibus IIII. *C* 4 syriam *Salm.*: massiliam (m *initiali ex* in *corr. B*) *C*, moesiam *Cas.* 5 petit *C* stadiorum *P ante corr.* 12 petit *C* 19 pf. ptor *B*, praefect. praet. *P* 20 odium *uulgo* 23 Romae *post* fuit *uulgo inseritur* 25 hedes *B* romae *P s. lin.* 26 in uicinitate *Iord.*: inuenit etiam *C*, *om. uulgo*, in Venetia *Salm.* 30 quinquennies *B*

puer respondit 'sed possidebo' inquit. in Germaniam profectus ita se in ea legatione egit, ut famam nobilitatam iam ante cumularet.

Et hactenus rem militarem priuatus egit. dehinc a Ger- 5
manicis legionibus, ubi auditum est Commodum occisum Iulianum autem cum odio cunctorum imperare, multis hortantibus repugnans imperator est appellatus apud Carnuntum idibus Augustis. qui etiam sestertia, quod nemo umquam principum, militibus dedit. dein firmatis quas post tergum relinquebat prouinciis Romam iter contendit, cedentibus sibi cunctis quacumque iter fecit, cum iam Illyriciani exercitus et Gallicani cogentibus ducibus in eius uerba iurassent. excipiebatur enim ab omnibus, quasi ultor Pertinacis. per idem tempus auctore Iuliano Septimius Seuerus a senatu hostis est appellatus, legatis ad exercitum senatus uerbis missis qui iuberent ut ab eo milites senatu praecipiente discederent. et Seuerus quidem cum audisset senatus consentientis auctoritate missos legatos, primo pertimuit, postea id egit corruptis legatis, ut apud exercitum pro se loquerentur transirentque in eius partes. his compertis Iulianus senatus consultum fieri fecit de participando imperio cum Seuero incertum uere id an dolo fecerit, cum iam ante misisset notos ducum interfectores quosdam qui Seuerum occiderent, ita ut ad Pescennium Nigrum interficiendum miserat. qui et ipse imperium contra eum susceperat, auctoribus Syriacis exercitibus. uerum Seuerus euitatis eorum manibus, quos ad se interficiendum Iulianus miserat, missis ad praetorianos litteris signum uel deserendi uel occidendi Iuliani dedit, statimque auditus est. nam et Iulianus occisus est in Palatio et Seuerus Romam inuitatus. ita, quod nulli umquam contigit, nutu tantum Seuerus uictor est factus armatusque Romam contendit.

1 inquid *C, om. uulgo* 2 nobilitatem *C corr. uulgo* 4 actenus *C* 8 qui etiam *P*, quin etiam *B*: quingena *uulgo* 10 reliquerit *B ante corr.* item *C* 12 gallicanis *C* 14 septimus *P* 16 iuberet *P* 18 pertinuit *B ante corr.* 21 uero *B, ante corr. P* 22 misissent *P*, mississent *B* 30 nutuantum *P*

6 Occiso Iuliano, cum Seuerus in castris et tentoriis, quasi per hosticum ueniens, adhuc maneret, centum senatores legatos ad eum senatus misit ad gratulandum rogandumque. qui ei occurrerunt Interamnae armatumque circumstantibus armatis salutarunt, excussi nequid ferri haberent. et postera die occurrente omni famulicio aulico septuagenos uicenos aureos legatis dedit eosdemque praemisit facta potestate, siqui uellent remanere ac secum Romam redire. fecit etiam statim praefectum praetorii Flauium Iuuenalem quem etiam Iulianus tertium praefectum sibi adsumpserat. interim Romae ingens trepidatio militum ciuiumque, quod armatus contra eos Seuerus ueniret qui se hostem iudicassent. his accessit quod comperit Pescennium Nigrum a Syriacis legionibus imperatorem appellatum. cuius edicta et litteras ad populum uel senatum intercepit per eos qui missi fuerant, ne uel proponerentur populo, uel legerentur in curia. eodem tempore etiam de Clodio Albino sibi substituendo cogitauit, cui Caesarianum decretum † aut Commodianum uidebatur imperium. sed eos ipsos pertimescendo de quibus recte iudicabat Heraclitum ad optinendas Britannias Plautianum ad occupandos Nigri liberos misit. cum Romam Seuerus uenisset, praetorianos cum subarmalibus inermes sibi iussit occurrere. eosdem sic ad tribunal uocauit, armatis undique circumdatis.

7 Ingressus deinde Romam armatus cum armatis militibus Capitolium ascendit. inde in Palatium eodem habitu perrexit praelatis signis quae praetorianis ademerat supinis, non erectis. tota deinde urbe milites in templis, in porticibus, in aedibus Palatinis quasi in stabulis manserunt, fuitque ingressus Seueri odiosus atque terribilis, cum milites inempta diriperent uastationem urbi minantes. alia die armatis stipatus non solum militibus sed etiam amicis in senatum uenit. in curia reddidit rationem suscepti imperii causatusque est quod ad

7 eosdem *P*(?) 18 decretum a Commodo nomen uidebatur (*del.* imperium) *Iord.* 19 pertimescende *ante corr. C*, pertimescendo *corr. P*, pertimescens *corr. B* Heraclium a. o. Bithynias *Salm. ad uit. Pesc.* 5 20 occupandas *B* 25 in *om. B* abitu *P*

se occidendum Iulianus notos ducum caedibus misisset. fieri etiam senatus consultum coegit, ne liceret imperatori inconsulto senatu occidere senatorem. sed cum in senatu esset milites per seditionem dena milia poposcerunt a senatu, exemplo eorum qui Augustum Octauianum Romam deduxerant tantumque acceperant. et cum eos uoluisset comprimere Seuerus nec potuisset, tamen mitigatos addita liberalitate dimisit. funus deinde censorium Pertinacis imagini duxit eumque inter diuos sacrauit addito flamine et sodalibus Heluianis qui Marciani fuerant. se quoque Pertinacem uocari iussit, quamuis postea id nomen aboleri uoluerit quasi omen.

Amicorum dehinc aes alienum soluit. filias suas dotatas 8
maritis Probo et Aetio dedit. et cum Probo genero suo praefecturam urbi optulisset, ille recusauit dixitque, minus sibi uideri praefectum esse, quam principis generum. utrumque autem generum statim consulem fecit, utrumque ditauit. alia die ad senatum uenit et amicos Iuliani incusatos proscriptioni ac neci dedit. causas plurimas audiuit. accusatos a prouincialibus iudices probatis rebus grauiter puniuit. rei frumentariae quam minimam reppererat ita consuluit, ut excedens uita septem annorum canonem populo Romano relinqueret. ad Orientis statum confirmandum profectus est, nihil adhuc de Nigro palam dicens. ad Africam tamen legiones misit, ne per Libyam atque Aegyptum Niger Africam occuparet ac populum Romanum penuria rei frumentariae perurgeret. Domitium Dextrum in locum Bassi praefectum urbi reliquit atque intra triginta dies quam Romam uenerat est profectus. egressus ab urbe ad Saxa rubra seditionem ingentem ob locum castrorum metandorum ab exercitu passus est. occurrit ei et statim Geta frater suus, quem

2 inconsultu senato *P ante corr.* 6 eos *ss. B* 9 flammine *B* heluianos *B* 11 quasi omen *Iord.*: quae omen *C*, atque omen *uel* atque omne (*ad seqq. trahens*) *Salm.*; querimonia *uulgo* 12 alienum soluit *Iord.*: 'alienos dissoluit *C* 13 prouo *bis C* genere *B* 14 recussauit *B* 21 canonem (c *transfix.*) *B* p. r. *C* 24 lybiam *C* 25 p. r. *C* 27 praefectum *Momms.*: praefecti *C*

prouinciam sibi creditam regere praecepit aliud sperantem. Nigri liberos ad se adductos in eo habuit honore qno suos. miserat sane legionem quae Graeciam Thraciamqne praeciperet, ne eas Pescennius occuparet. sed iam Byzantium Niger tenebat. Perinthum etiam Niger uolens occupare plurimos de exercitu interfecit atque ideo hostis cum Aemiliano est appellatus, cumque Senerum ad participatum nocaret contemptus est. promisit sane Nigro tutum exilium, si nellet. Aemiliano autem non ignouit. Aemilianus dehinc uictus in Hellesponto a Seueri ducibus Cyzicum primum confugit atque inde in aliam ciuitatem in qua eorum iussn occisus est. fusae sunt item copiae ab iisdem ducibus etiam Nigri.

9 His anditis ad senatum Seuerus quasi confectis rebus litteras misit. dein conflixit cum Nigro eumqne apud Cyzicum interemit capntqne eius pilo circumtulit. filios Nigri post hoc, quos suorum liberorum cultu habuerat, in exilium cum matre misit. litteras ad senatum de uictoria dedit. neqne quemqnam senatorum, qui Nigri partium fuerant, praeter unum supplicio adfecit. Antiochensibus iratior fuit, qnod et administrantem se in oriente riserant et Nigrum etiam nictnm iuuerant. deniqne multa his ademit. Neapolitanis etiam Palaestinensibus ius ciuitatis tulit, qnod pro Nigro diu in armis fuerunt. in multos sane animaduertit praeter ordinem senatorium, qni Nigrum fuerant secnti. multas etiam ciuitates eiusdem partis iniuriis adfecit et damnis. eos senatores occidit, qui cum Nigro militauerant ducum uel tribunorum nomine. deinde circa Arabiam plura gessit Parthis etiam in dicionem redactis nec non etiam Adiabenis, qui quidem omnes cum Pescennio senserant. atque ob hoc reuersus triumpho delato appellatus est Arabicus Adiabenicus Parthicus. sed triumphum respuit ne uideretur de ciuili triumphare uictoria. excusauit et Parthicum nomen ne Parthos lacesseret.

1 accepit *C* 3 trhaciamque *B* 4 byzantiam *C* 11 iusu *B* 12 hisdem *C* 14 deinde *P*(?) 19 anthiocensibus *C* 20 orientem *C* uictu *uulgo* 23 sane *Iord.*: se *C*, seuere *Salm.* 28 adiauenis *C*, *corr. p* 30 adiauenicus *C*, *corr. p* 32 lacesserat *B*

10 Redeunti sane Romam post bellum ciuile Nigri aliud bellum ciuile Clodii Albini nuntiatum est qui rebellauit in Gallia. quare postea occisi sunt *filii eius* cum matre. Albinum igitur statim hostem iudicauit et eos qui ad illum mollius uel scripserunt uel rescripserunt. et cum iret contra Albinum, in itinere apud Vimiuacium filium suum maiorem Bassianum adposito Aurelii Antonini nomine Caesarem appellauit, ut fratrem suum Getam ab spe imperii quam ille conceperat summoueret. et nomen quidem Antonini idcirco filio adposuit, quod somniauerat Antoninum sibi successurum. unde Getam etiam quidam Antoninum putant dictum, ut et ipse succederet in imperio. aliqui putant idcirco illum Antoninum appellatum, quod Seuerus ipse in Marci familiam transire uoluerit. et primo quidem ab Albinianis Seueri duces uicti sunt. tunc sollicitus cum consuleret a Pannonicianis auguribus, comperit se uictorem futurum, aduersarium uero nec in potestatem uenturum neque euasurum, sed iuxta aquam esse periturum. multi statim amici Albini deserentes uenere, multi duces capti sunt, in quos Seuerus animaduertit.

11 Multis interim uarie gestis in Gallia primo apud Tinurtium contra Albinum felicissime pugnauit Seuerus. cum quidem ingens periculum equi casu adiit, ita ut mortuus ictu plumbeae crederetur, ita ut alius iam paene imperator ab exercitu deligeretur. eo tempore lectis aetis quae de Clodio Celsino laudando, qui Hadrumetinus et adfinis Albini erat, facta sunt, iratus senatui Seuerus, quasi hoc Albino senatus praestitisset, Commodum inter diuos referendum esse censuit, quasi hoc genere se de senatu posset ulcisci. primusque inter milites diuum Commodum pronuntiauit idque ad senatum scripsit addita oratione uictoriae. senatorum deinde qui in

2 clodi *B* 3 filii eius *add. Iord., cf. c. 11 extr. et uita Alb. 9,* filii Nigri *uulgo* 6 uimi**nacium (*eras.* na) *P* 9 quidam *B* 14 albinianis *p,* albiniani *P,* albiani *B* 15 pannonicianis *Salm.*: pannoniciacis *C* 18 albinum *uulgo* 20 tinurtium *P,* dinurtinm *B*: Trinurtium *uulgo,* Triuurtium *alii u. Tillemont hist. des empereurs III, 600* 22 cadit *C* 24 delegeretur *B,* diligeretur *P* 25 adrumetinus *C*

bello erant interempti cadauera dissipari iussit. deinde Albini corpore adlato paene seminecis caput abscidi iussit, Romamque deferri idque litteris prosecutus est. uictus est Albiuus die XI kal. Mart. reliquum autem cadauer eius ante domum propriam expoui ac deuudari iussit. equum praeterea ipse resideus supra cadauer Albini egit, expauesceutemque admonuit et effrenatum ut audacter protereret. addunt alii quod idem cadauer in Rhodanum abici praecepit, simul etiam uxoris liberorumque eius.

12 Interfectis inuumeris Albini partium uiris, inter quos multi principes ciuitatis, multae femiuae iulustres fuerunt, omnium bona publicata suut aerariumque auxerunt. cum et Hispauorum et Gallorum proceres multi occisi suut. denique militibus tantum stipeudiorum quantum nemo principum dedit. filiis etiam suis ex hac proscriptione tantum reliquit quantum nullus imperatorum, cum magnam partem auri per Gallias per Hispanias per Italiam, imperator iam fecisset. tuncque primum priuatarum rerum procuratio constituta est. multi sane post Albiuum fidem ei seruantes bello a Seuero superati sunt. eodem tempore etiam legio Arabica defecisse ad Albinum nuntiata est. ultus igitur grauiter Albiuianam defectiouem interfectis plurimis, geuere quoque eius extiucto, iratus Romam et populo et senatoribus uenit. Commodum in seuatu et coutione laudauit, deum appellauit, infamibus displicuisse dixit, ut appareret eum apertissime furere. post hoc de sua clemeutia disseruit, cum crudelissimus fuerit, et senatores infra scriptos occiderit.

13 Occidit autem siue causae dictione hos uobiles Mummium Secundiuum, Asellium Claudianum, Claudium Rufum, Vitalium Victorem, Papium Faustum, Aelium Celsum, Iulium Rufum, Lollium Professum, Aurunculeium Coruelianum, Antoninum

2 adlata *C ante corr.* capud *B* 3 litteras *B* est *om. B* 4 kl. mar. *B*, kal. marti *P* 5 denudari *Obrechtus*: diuidere *C*, diu uideri *Salm.* 7 et effrenatum ut *Salm.*: ut et effrenatum *C*, ut effrenatus *uulgo* 8 quo quidem *ante corr. B* hrodanum *B* 18 constuta *P*, *ante corr. B* 23 in (ei *ante corr. B*) senatum et contionem *C*

Balbum, Postumium Seuerum, Sergium Lustralem, Fabium Paulinum, Nonium Gracchum, Masticium Fabianum, Casperium Agrippinum, Ceionium Albinum, Claudium Sulpicianum, Memmium Rufinum, Casperium Aemilianum, Cocceium Verum, Erucium Clarum, L. Stilonem, Clodium Rufinum, Egnatuleium Honoratum, Petronium Iuniorem, Pescennios Festum et Veratianum et Aurelianum et Materianum et Iulianum et Albinum, Cerellios Macrinum et Faustinianum et Iulianum, Herennium Nepotem, Sulpium Canum, Valerium Catullinum, Nouium Rufum, Claudium Arabianum, M. Asellionem. horum igitur tantorum ac tam inlustrium uirorum — nam multi in his consulares, multi praetorii, omnes certe summi uiri fuere — interfector ab Afris ut deus habetur. Cincium Seuerum calumniatus est quod se ueneno adpetisset, atque ita interfecit. Narcissum dein Commodi strangulatorem leo- 14
nibus obiecit. multos praeterea obscuri loci homines interemit, praeter eos quos uis proelii absumpsit.

Post haec cum se uellet commendare hominibus uehicularium munus a priuatis ad fiscum traduxit. Caesarem dein Bassianum Antoninum a senatu appellari fecit decretis imperatoriis insignibus. rumore deinde belli Parthici extincti patri, matri, auo et uxori priori per se statuas conlocauit. Plautianum ex amicissimo cognita eius uita ita odio habuit, ut et hostem publicum appellaret et depositis statuis eius per orbem terrae graui eum insigniret iniuria, iratus praecipue, quod inter propinquorum et adfinium Seueri simulacra suam statuam ille posuisset. Palaestinis poenam remisit quam ob causam Nigri meruerant. postea iterum cum Plautiano in gratiam rediit et ueluti ouans urbem ingressus Capitolium petiit. quamuis et ipsum procedenti tempore occiderit. Getae minori filio togam uirilem dedit, maiori Plautiani filiam uxorem iunxit.

2 nonnium graccum *C* 4 casperi *C*, *corr. p* 8 faustinum *ante corr. B* 9 Sulpicium *uulgo* 15 ita *om. B* 17 ius *uulgo* adsumpsit *B* 21 extincti *Iord.*: extiti *C*, extincto *uulgo* 22 pari *B* 26 sua statum *B ante corr.* 28 nigro *C* plautio *C* 29 redit (—iit *in ras. P*) *C* ingressum *P* petit *C* 31 iuncxit *C*

hi qui hostem publicum Plautianum dixerant deportati sunt. ita omnium rerum semper quase naturali lege mutatio est. filios dein consules designauit. Getam fratrem extulit. profectus dehinc ad bellum Parthicum est edito gladiatorio munere et congiario populo dato. multos inter haec causis uel ueris uel simulatis occidit. damnabantur autem plerique cur iocati essent, alii cur tacuissent, alii cur pleraque figurate dixissent, ut esset imperator uere nominis sui, uere Pertinax, uere Seuerus.

15 Erat sane in sermone uulgari Parthicum bellum adfectare Septimium Seuerum gloriae cupiditate non aliqua necessitate deductum. traiecto denique exercitu a Brundisio continuato itinere uenit in Syriam Parthosque summouit. sed postea in Syriam rediit ita ut se pararet ac bellum Parthis inferret. inter haec Pescennianas reliquias Plautiano auctore persequebatur, ita ut nonnullos etiam ex amicis suis quasi uitae suae insidiatores appeteret. multos etiam quasi Chaldaeos aut uates de sua salute consuluissent interemit, praecipue suspectus unum quemque idoneum imperio, cum ipse paruulos adhuc filios haberet, idque dici ab his uel crederet uel audiret qui sibi augurabantur imperium. denique cum occisi essent nonnullis Seuerus se excusabat, et post eorum mortem negabat fieri iussisse quod factum est. quod de Laeto praecipue Marius Maximus dicit. cum soror sua Leptitana ad eum uenisset uix Latine loquens, ac de illa multum imperator erubesceret, dato filio eius lato clauo atque ipsi multis muneribus redire mulierem in patriam praecepit, et quidem cum filio qui breui uita defunctus est.

16 Aestate igitur iam exeunte Parthiam ingressus Ctesiphon-

1 hii *B* 2 quase *P*, qua se *B*, quasi *p* 3 profectos *C*, *corr. p* 5 dato *post* congiario *eras. in P* 6 cur] cum *p* 7 figurate *Iord.* (*et sic excerpta Pal.*): figurata *C* 8 esse *P* ut quod esset *Casaub.*, ut ecce *Gruter.* 12 trahecto *B ante corr.* 14 redit *C* 17 caldeos *B* 18 suspectus *Salm.*: suspectos *C* 19 *fuit* inoneum *in P* 21 nonnulli *P uulgo* 27 quibus seui (reui *ante corr.*) *C*: qui breuis aeui *Salm.* 29 thesifontem *C*, *ex* ⁺hesifontem *corr. B*

tem pulso rege peruenit et cepit hiemali prope tempore — quod in illis regionibus melius per hiemem bella tractantur —, cum herbarum radicibus milites uiuerent atque inde morbos aegritudinesque contraherent. quare cum obsistentibus Parthis fluente quoque per insuetudinem cibi aluo militum, longius ire non posset, tamen perstitit et oppidum cepit et regem fugauit et plurimos interemit et Parthicum nomen meruit. ob *hoc* etiam filium eius Bassianum Antoninum qui Caesar appellatus iam fuerat annum XIII agentem participem imperii dixerunt milites. Getam quoque, minorem filium, Caesarem dixerunt, eundem Antoninum, ut plerique in litteras tradunt, appellantes. harum appellationum causa donatiuum militibus largissimum dedit, concessa omni praeda oppidi Parthici, quod milites quaerebant. inde in Syriam rediit uictor et Parthicus. deferentibus sibi patribus triumphum idcirco recusauit quod consistere in curru affectus articulari morbo non posset. filio sane concessit ut triumpharet. cui senatus Iudaicum triumphum decreuerat idcirco quod et in Syria res bene gestae fuerant a Seuero. dein cum Antiochiam transisset data uirili toga filio maiori secum eum consulem designauit et statim in Syria consulatum inierunt. post hoc dato stipendio cumulatiore militibus Alexandriam petiit.

In itinere Palaestinis plurima iura fundauit. Iudaeos fieri 17
sub graui poena uetuit. idem etiam de Christianis sanxit. deinde Alexandrinis ius buleutarum dedit, qui sine publico consilio ita ut sub regibus ante uiuebant, uno iudice contenti *quem* Caesar dedisset. multa praeterea his iura mutauit. iucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem dei Sarapidis et propter rerum antiquarum cognitionem et propter

3 herbarum *uulgo*: culparum *C* 5 albo *C* 7 ac *primo loco P* (?) 8 hoc *om. C* 12 appellante *C* horum appellationum (— ne *ante corr.*) *B* 15 redit *C* parthicus *C*, Parthicum *uulgo, distinxit Momms.* 16 cursu affectos *B*, *ante corr. P* 17 sane *B in mg.* 18 idcirco recusauit quod consistere res *B ante corr.* 19 antiochia *B* 23 petit *C* 24 fundicuit *B*, *ante corr. P* 25 cristianis *P* sancxit *B* 28 quem *add. p* dedit *B ante corr.*

nouitatem animalium uel locorum fuisse Seuerus ipse postea semper ostendit. nam et Memphim et Memnonem et pyramides et labyrinthum diligenter inspexit. et quoniam longum est minora persequi, huius magnifica illa. quod uicto et occiso Iuliano praetorianas cohortes exauctorauit, Pertinacem contra militum uoluntatem in deos retulit, Saluii Iuliani decreta iussit aboleri. quod non optinuit. denique cognomentum Pertinacis non tam ex sua uoluntate quam ex morum parsimonia uidetur habuisse. nam et infinita multorum caede crudelior habitus et, cum quidam ex hostibus eidem se suppliciter optulisset dixissetque illi 'quid facturus esses?' non mollitus tam prudente dicto interfici eum iussit. fuit praeterea delendarum cupidus factionum, prope a nullo congressu *digressus* nisi uictor.

18 Persarum regem Abgarum subegit. Arabas in dicionem accepit. Adiabenos in tributarios coegit. Britanniam, quod maximum eius imperii decus est, muro per transversam insulam ducto utrimque ad finem Oceani muniuit. unde etiam Britannici nomen accepit. Tripolim, unde oriundus erat, contusis bellicosissimis gentibus securissimam reddidit ac populo Romano diurnum oleum gratuitum † et facundissimum in aeternum donauit. idem cum inplacabilis delictis fuit tum ad erigendos industrios quosque iudicii singularis. philosophiae ac dicendi studiis satis deditus, doctrinae quoque nimis cupidus, latronum ubique hostis. uitam suam priuatam publicamque ipse

1 bello eorum *C*: Nileorum *Salm.* belleorum *in P esse perperam testatus* 2 memfim *C* nemnonem *B ante corr.* piramides *C* 4 minorem *P ante corr.* 6 uoluntatem militum *B* saluti *C* 7 cognomentom *P ante corr.* 8 quam ex]. ac *Salm.* passimonia *B ante corr.* 11 optulissetque dixisset ille quod facturus est non est mollitus *C*: illi quid facturus es (esses *Momms.*) *cum Regio et Puteano Casaub., cetera corr. uulgo* 13 digressus *add. Casaub. cl. Victore Caes. 20, 14 'ut a nullo congressu nisi uictor discesserit'* 16 adiauenas *C* brittanniam *C* 18 utrumque *C* 19 brittannici *C* 20 p. r. *C,* pacem *ante Casaub.* 21 diurnum *cum Regio et Puteano Casaub.*: diuturnam *C* et fecundissimum agrum *Casaub.,* ei iucundissimum in aeternum *Momms.* 22 eligendos *uulgo* 23 iudiciis *C* siggulis *P ante corr.*

composuit ad fidem, solum tamen uitium crudelitatis excusans. de hoc senatus ita iudicauit illum aut nasci non debuisse aut mori, quod et nimis crudelis et nimis utilis rei pnblicae nideretur. domi tamen minus cautus, qui uxorem Iuliam famosam adulteriis tenuit ream etiam coniurationis. idem cum pedibns aeger bellum moraretur idque milites anxie ferrent eiusqne filium Bassianum qui nna erant Augustum fecissent, tolli se atque in tribunal ferri iussit, adesse deinde omnes tribunos centnriones duces et cohortes quibus auctoribus id acciderat, sisti deinde filium qui Augusti nomen acceperat. cumqne animaduerti in omnes auctores facti praeter filinm iuberet, rogareturque omnibns ante tribunal prostratis, capnt manu contingens ait 'tandem sentitis caput imperare non pedes.' huius dictum est, cum eum ex humili per litterarum et militiae officia ad imperium plurimis gradibus fortuna duxisset, 'omnia' inqnit 'fui et nihil expedit.'

Periit Eboraci in Britannia subactis gentibns qnae Bri- 19
tanniae uidebantur infestae anno imperii XVIII, morbo grauissimo extinctus iam senex. reliquit filios duos Antoninnm Bassianum · et Getam cui et ipsi in honorem M. Antonini nomen inposuit. inlatus sepulchro M. Antonini, qnem ex omnibus imperatoribus tantum coluit, nt et Commodum in diuos referret et Antonini nomen omnibus deinceps qnasi Augusti adscribendum putaret. ipse a senatu agentibus liberis qui ei funus amplissimum exhibuerant, inter diuos est relatus. opera pnblica praecipua eius extant septizonium et thermae Seuerianae eiusdemqne etiam balneae in transtibe-

1 excussans *B* 3 non mori *uulgo* 5 ream *Salm. e Victore 20, 23*: eam *C*, consciam (*post* coniur.) *uulgo* 10 accederat *C* 12 que] quem *C* 16 inquid *C* 17 perit *C* euoraci *B*, aeboraci *ex aeu. P* brittannia *C* brittanniae *B* 21 inlegatus *C*, *quod Salm. retinuit* 23 diuus *B ante corr.* deinceps omnibus *B* 24 ipsi *P ante corr.* liberis qui *Salm.*: liberisque *C* 25 eius *b* ipsi a senatu, a gentilibus liberisque eius funus a. exhibitum fuit atque *uulgo* 26 praecipua *Salm.*, praecipue *C* septizonium *P*(?) *B cf. p. 137, 21* 27 eiusdemque *B*, eius denique *P*(?) *uulgo* balneae *Becker de Romae uet. muris atque portis p. 129*: ianae *P*, iane *B*, ianuae *uel* iani *uulgo*

rina regione ad portam nominis sui, quarum forma intercidens statim usum publicum inuidit. iudicium de eo post mortem magnum omnium fuit, maxime quod diu nec a filiis eius boni aliquid rei publicae uenit, et postea inuadentibus multis rem publicam res Romana praedonibus direptui fuit. hic tam exiguis uestibus usus est, ut uix tunica eius aliquid purpurae haberet et cum hirta chlamyde humeros uelaret. cibi parcissimus, leguminis patrii auidus, uini aliquando cupidus, carnis frequenter ignarus. ipse decorus, ingens, promissa barba, cano capite et crispo, uultu reuerendus, canorus uoce, sed Afrum quiddam usque ad senectutem sonans, ac multum post mortem amatus, uel inuidia deposita uel crudelitatis metu.

20 Legisse me apud Aelium Maurum Phlegontis Hadriani libertum memini Septimium Seuerum inmoderatissime cum moreretur laetatum, quod duos Antoninos pari imperio rei publicae relinqueret, exemplo Pii qui Verum et Marcum Antoninos per adoptionem filios rei publicae reliquit, hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic per se genitos rectores Romanae rei publicae daret, Antoninum scilicet Bassianum, quem ex priore matrimonio susceperat, et Getam, *quem* de Iulia genuerat. sed illum multum spes fefellit. nam unum parricidium alterum sui mores rei publicae inuiderunt sanctumque illud nomen in nullo diu bene mansit. et reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem facile magnorum uirorum optimum et utilem filium reliquisse satis claret. denique aut sine liberis uiri interierunt aut tales habuerunt plerique, ut
21 melius fuerit de rebus humanis sine posteritate discedere. et ut ordiamur a Romulo hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius quod utile posset esse rei publicae. quid Camillus? num sui similes liberos habuit? quid Scipio? quid Catones,

4 reip. *C* 5 remp. *C* 6 tamen *B* uixit *C*: uix et *Salm.* 7 et *om. B* clamyde umero ualeret *C* 10 referendus *B ante corr.* 13 helium *C* Maurum] marcum *P ante corr.* Ha. liberti libertum *Salm.* 17 reliquid *C* 20 quem] quidem *C* quem *om. C* 24 facile *Iord.*: facere prope *C*, fere (*del.* prope) *Salm.*, prope *uulgo* 26 uiri] ueris *Salm.* 27 discederet *B* 28 reliquid *C*

qui magni fuerunt? iam uero quid de Homero, Demosthene, Vergilio, Crispo, [et] Terentio, Plauto ceterisque aliis loquar? quid de Caesare? quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere? quid de Augusto, qui nec adoptiuum bonum filium habuit, cum illi eligendi potestas fuisset ex omnibus? falsus est etiam ipse Traianus in suo municipe ac nepote deligendo. sed ut omittamus adoptiuos ne nobis Antonini Pius et Marcus numina rei publicae occurrant, ueniamus ad genitos. quid Marco felicius fuisset, si Commodum non reliquisset heredem? quid Seuero Septimio, si Bassianum nec genuisset? qui statim insimulatum fratrem insidiarum contra se cogitatarum, parricidiali etiam figmento interemit. qui nouercam suam — et quid nouercam? matrem quin immo, in cuius sinu Getam filium eius occiderat, uxorem duxit. qui Papinianum iuris asylum et doctrinae legalis thesaurum quod parricidium excusare noluisset occidit, et praefectum quidem, ne homini per se et per scientiam suam magno deesset dignitas. denique ut alia omittam ex huius moribus factum puto, *ut* Seuerus tristior uir ad omnia, immo etiam crudelior, pius et dignus deorum altaribus duceretur. qui quidem diuinam Sallustii orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingrauatus morbo misisse filio dicitur maiori, idque frustra † et hominem tantum ualetudine. uixit denique in odio populi diu Antoninus, nomenque illud uenerabile diu minus amatum est. quamuis et uestimenta populo dederit, unde Caracallus est dictus, et thermas magnificentissimas fecerit. extat sane Romae Seueri porticus gesta eius exprimens a filio quantum plurimi docent structa.

Signa mortis eius haec fuerunt. ipse somniavit quattuor 22

1 demostene *C* 2 et *del. Peterus* terrentio *C* 3 quis olim *Eyss.* 5 elegendi *C* 7 diligendo *C* 12 parricidali *B* 13 suam — nouercam *om. uulgo* 15 regalis *C* 17 deesset et *Bp*, deesse et *P*: et *del. Iord.* 18 ut *om. C* 20 diuinam *uulgo*: diu immo *C* sallusti *B*, salusti *B*: *Sall. Iug. 10* 21 mihi ipsa *B*, *ante corr. P* 22 frusta *C* 23 et hominem tantum ualetudine *C*: et minitante ualetudine *coni. Iord.* populo *C* 24 illud sanctum ac uenerabile *uulgo* 27 quamplurimo decore *interpolati codd.*

aquilis et gemmato curru praeuolante nescio qua ingenti humana specie ad caelum esse raptum, cumque raperetur octoginta et nouem numeros explicuisse — ultra quot annos ne unum quidem annum uixit, nam ad imperium senex uenit — cumque positus esset in circulo ingenti aereo, diu solus et destitutus stetit cum uereretur autem ne praeceps rueret, a Ioue se uocatum uidit atque inter Antoninos locatum. die circensium cum tres Victoriolae more solito essent locatae gypseae cum palmis, media quae ipsius nomine adscriptum orbem tenebat uento icta de podio stans decidit et humi constitit, ea quae Getae nomine inscripta erat corruit et omnis comminuta est, illa uero quae Bassiani titulum praeferebat amissa palma uenti turbine uix constitit. † post murum apud uallum missum in Britannia cum ad proximam mansionem rediret non solum uictor sed etiam in aeternum pace fundata uoluens animo, quid ominis sibi occurreret, Aethiops quidam e numero militari clarae inter scurras famae et celebratorum semper iocorum cum corona e cupressu facta eidem occurrit. quem cum ille iratus remoueri ab oculis praecepisset, et coloris eius tactus omine et coronae, dixisse ille dicitur ioci causa 'totum fuisti, totum uicisti, iam deus esto uictor.' et in ciuitatem ueniens cum rem diuinam uellet facere primum ad Bellonae templum ductus est errore haruspicis rustici, deinde hostiae furuae sunt adplicitae. quod cum esset aspernatus atque ad Palatium se reciperet, neglegentia ministrorum nigrae hostiae usque ad limen domus Palatinae imperatorem secutae sunt.

23 Sunt per plurimas ciuitates opera eius insignia. magnum uero illud in uita eius, quod Romae omnes aedes publicas quae uitio temporum labebantur instaurauit, nusquam prope suo nomine adscripto, seruatis tamen ubique titulis conditorum.

5 aerio *Momms.* 6 reueret *C ante corr.* 10 stans *post* humi *traiecit Peterus* 11 ea quae *Iord.*: aquae *C*, atquae *p*, eaque quae *uulgo* erant *C ante corr.* 13 constituit *B* maurum *C* apud] aut *Salm.* 14 brittannia *C* 16 uoluens *p*, uolens *C* 18 idem *C* 20 omine *p*, homines *C* 21 in *om. B*, *s. lin. P* 23 terrore *C* 25 neglegentiae *B* 26 eiusque *C*: et usque *Salm.* 27 uita *Salm.*: ciuitate *C* 29 templorum *B* instaurabit *C*, *corr. p*

moriens septem annorum canonem, ita ut cotidiana septuaginta quinque milia modiorum expendi possent, reliquit, olei uero tantum, ut per quinquennium non solum *urbis* usibus sed et totius Italiae quae oleo eget sufficeret. ultima uerba eius dicuntur haec fuisse 'turbatam rem publicam ubique accepi, pacatam etiam Britannis relinquo, senex ac pedibus aeger firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt, inbecillum, si mali.' iussit deinde signum tribuno dari 'laboremus', quia Pertinax quando in imperium adscitus est signum dederat 'militemus.' Fortunam deinde regiam, quae comitari principes et in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, ut sacratissimum simulacrum utrique relinqueret filiorum. sed cum uideret se perurgeri sub hora mortis, iussisse fertur ut alternis diebus apud filios imperatores in cubiculis Fortuna poneretur. quod Bassianus prius contempsit quam faceret parricidium.

24 Corpus eius a Britannia Romam usque cum magna prouincialium reuerentia susceptum est, quamvis aliqui urnulam auream tantum fuisse dicant Seueri reliquias continentem eandemque Antoninorum sepulchro inlatam, cum Septimius illic, ubi uita functus est, esset incensus. cum septizonium faceret nihil aliud cogitauit, quam ut ex Africa uenientibus suum opus occurreret, et nisi absente eo per praefectum urbis medium simulacrum eius esset locatum, aditum Palatinis aedibus, id est regium atrium, ab ea parte facere voluisse perhibetur. quod etiam post Alexander cum uellet facere ab haruspicibus dicitur esse prohibitus, cum hoc sciscitans non litasset.

1 anonem *b* cottidiana *P* septuagena quina *Casaub.* 2 modium *B* reliquid *C* 3 urbis *add. uulgo* 5 remp. *C* 6 brittannis *C* ac] hec *C* 7 *imitatur Sallustium Iug. 10, 6* 12 utrimque *C* 13 perurgueri *C* 17 brittannia *P*, brittania *B* usque *B in mg.* 20 eademque *B*, eādemque *P* septimus *B*: Septimius Pertinax Seuerus *uulgo* 21 septizodium *C cf. p. 133, 26 Beckerus Top. p. 435* 23 eo per] opere *C* 27 aruspicibus *B* scissitans *C* AELI SPARTIANI SEVERVS EXPLICIT INCIPIT PESCENNIVS NIGER *C* ad diocletiañ aug̃ *in mg. add. p*

AELII SPARTIANI

PESCENNIVS NIGER

AD DIOCLETIANVM AVG.

1 Rarum atque difficile est, ut quos tyrannos aliorum uictoria fecerit bene mittantur in litteras. atqne ideo nix omnia de his plene in monumentis atque annalibus habentur. primum enim quae magna sunt in eorum honore ab scriptoribus deprauantur, deinde alia supprimuntur, postremo non magna diligentia in eorum genere ac uita requiritur, cum satis sit andaciam eorum et bellum, in qno uicti fuerint ac poenam proferre. Pescennins ergo Niger ut alii tradunt modicis parentibus, nt alii nobilibus fuisse dicitur, patre Annio Fusco matre Lampridia auo curatore Aquini. ex qua familia originem ducebat. quod quidem dubium etiam nunc habetur. hic eruditus mediocriter, moribns ferox, diuitiis inmodicus, uita parcus, libidinis effrenatae ad omne genus cupiditatum, ordines diu duxit multisque ducatibus peruenit, nt exercitus Syriacos iussu Commodi regeret, suffragio maxime athletae qui Commodum strangulauit, ut omnia tunc fiebant.

2 Is postquam comperit occisum Commodum Iulianum imperatorem appellatum eundemque iussn Seueri et senatus occisum, Albinum etiam in Gallia sumpsisse nomen et ius imperatoris, ab exercitibus Syriacis quos regebat appellatus est

1 quod *C* 4 honore *Iord.*: honorem *C*, horrorem *Salm.* 5 subprimuntur *B* 6 genera *C* requiretur *C* 10 lampidria *B* ex equ(estris) or(dinis) familia *Salm.* 12 mediocribus litteris *uulgo* etiam modicus *uulgo* 16 stangulauit *C ante corr.* 19 et ius *Salm.*: eius *C om. uulgo*

imperator, ut quidam dicunt magis in Iuliani odium quam in aemulationem Seueri. huic ob detestationem Iuliani primis imperii diebus ita Romae fautum est a senatoribus dumtaxat qui et Seuerum oderant, ut inter lapidationes execrationesque omnium 'illi feliciter' optaretur, 'illum principem superi' et 'illum Augustum' populus adclamaret. Iulianum autem oderant populares quod Pertinacem milites occidissent et illum imperatorem aduersa populi uoluntate appellassent. denique ingentes ob hoc seditiones fuerunt. ad occidendum autem Nigrum primipilarem Iulianus miserat stulte ad eum qui haberet exercitus † Seueri posset, proinde quasi qualis libet imperator a primipilario posset occidi. eadem autem dementia etiam Seuero iam principi Iulianus successorem miserat. denique etiam Aquilium centurionem notum caedibus ducum miserat, *quasi imperato*r tantus a centurione posset occidi. par denique insania fuit quod cum Seuero ex interdicto de imperio egisse fertur ut iure uideretur principatum praeuenisse.

Et de Pescennio Nigro iudicium populi ex eo apparuit, 3
quod cum ludos circenses Iulianus Romae daret, et indiscrete subsellia circi maximi repleta essent ingentique iniuria populus adfectus esset, per omnes uno consensu Pescennius Niger ad tutelam urbis est expetitus, odio, ut diximus, Iuliani et amore occisi Pertinacis. cum quidem Iulianus dixisse fertur, neque sibi neque Pescennio longum imperium deberi sed Seuero, qui magis esset odio habendus a senatoribus, militibus, prouincialibus, popularibus. quod probauit. et Pescennius quidem Seuero eo tempore, quo Lugdunensem prouinciam regebat, amicissimus fuit. nam ipse missus erat ad conprehendendos desertores, qui innumeri Gallias tunc uexabant. in quo officio quod se honeste gessit iucundissimum fuit Seuero, ita ut de eo ad Commodum Septimius referret adserens ne-

5 obtaretur *B*, optarent *uulgo* insuper *uulgo* 10 iulianum *C*, *corr. p* 11 posset *repetitum esse ex us. sq. uidetur Iord.*, et se tueri posset *uulgo* 12 clementia *B* 14 miserator tantus *C*, *corr. in mg. p* 17 uidetur *C*, *corr. p* ad principatum peruenisse *uulgo* 20 se *ante* subsellia *add. C* 26 probauit rei euentus *uulgo*

cessarium rei publicae uirum. et re nera in re militari uehemens fuit. numquam sub eo miles prouiuciali lignum, oleum, operam extorsit. ipse a milite nihil accepit, cum tribunatus ageret, nihil accipi passus est. nam et imperator iam tribunos duos quos coustitit stellaturas accepisse lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit. extat epistula Seueri qua scribit ad Ragonium Celsum Gallias regeutem 'miserum est nt imitari eius disciplinam militarem uon possimus quem bello uicimus. milites tui uagantur, tribuni medio die lauant, pro tricliniis popinas habeut, pro cubiculis meritoria. saltant, bibunt, cantaut et mensuras conuiuiorum uocant [cum] hoc sine mensura potare. haec, si ulla uena paternae discipliuae uiueret, fierent? emenda igitur primum tribunos, deinde militem. quem quam diu timueris tam diu timebis. sed scias — idque de Nigro — militem timere uon posse uisi iutegri fuerint tribuni et duces militum.'

4 Haec de Pescennio Seuerus Augusto, adhuc milite Marcus etiam Antoninus ad Cornelium Balbum 'Pescennium mihi laudas, agnosco. nam et decessor tuus eum mauu streuuum, uita grauem, et iam tum plus quam militem dixit. itaque misi litteras recitaudas ad signa, quibus eum treceutis Armenicis et centum Sarmatis et mille nostris praeesse iussi. tuum est ostendere hominem non ambitioue, quod uostris non conuenit moribus, sed uirtute uenisse ad eum locum, quem auus meus Hadrianus, quem Traiauus proauus, non nisi exploratissimis dabat.' de hoc eodem Commodus 'Pescennium fortem uirum noui et ei tribuuatus iam duos dedi. ducatum mox dabo, nbi per senectutem Aelius Corduenus rem publicam

1 reip. *C* 4 imperator iam *Salm.*: imperatorium *C*, imperator *uulgo* 5 per stellaturas *maluit Salm.* 8 possumus *C* bellnm (per *s. s. p*) *P* 9 labant *C ante corr.* 10 bibnnt *uulgo*: uinent *C* 11 mensuris c. uacant *uulgo* cnm *del. Salm.*, cum s. m. potent *uulgo* 12 uana *C* uiuere *C*, in nobis nineret *uulgo*: *Persius sat. I, 103* '*haec fierent, si testiculi uena ulla paterni uiueret in nobis*' 14 tamdiu non timeberis *uulgo*, t. non timebit *Momms.* 17 Augusto, *Salm.*: augustus *C* 22 nostris *p*, nostres *C*, nostros *in mg. B* 23 ambitionem *C* 28 senectute melius *P ante corr.*

recusauerit.' haec de eo iudicia omnium fuerunt. Seuerus ipse saepe dixit ignoturum se Pescennio, nisi perseueraret. a Commodo denique Pescennius consul declaratus Seuero praepositus est, et quidem irato, quod primipilaribus commendantibus consulatum Niger mereretur. in uita sua Seuerus dicit se priusquam filii sui id aetatis haberent, ut imperare possent, aegrotantem id in animo habuisse ut, siquid forte sibi accidisset, Niger Pescennius eodem et Clodius Albinus succederent. qui ambo Seuero grauissimi hostes extiterunt. unde apparet quod etiam Seueri de Pescennio iudicium fuerit.

Si Seuero credimus, fuit gloriae cupidus Niger, uita fictus, 5
moribus turpis, aetatis prouectae, cum in imperium inuasit. ex quo cupiditates eius incusat, proinde quasi Seuerus minor ad imperium uenerit, qui annos suos contrahit, cum decem octo annis imperauit et octogesimo nono periit. sane Seuerus Heraclitum ad obtinendam Bithyniam misit, Fuluium autem ad occupandos adultos Nigri filios. nec tamen in senatu quicquam de Nigro Seuerus dixit, cum iam audisset de eius imperio, ipse autem proficisceretur ad conponendum orientis statum. tantum sane [illud] fecit proficiscens ut legiones ad Africam mitteret, ne eam Pescennius occuparet et fame populum Romanum perurgeret. uidebatur autem id facere posse per Libyam Aegyptumque uicinas Africae, difficili licet itinere ac nauigatione. et Pescennius quidem ueniente ad orientem Seuero Graeciam Thracias Macedoniam interfectis multis inlustribus uiris tenebat, ad participatum imperii Seuerum uocans. a quo causa eorum quos occiderat cum Aemiliano hostis est appellatus. dein a ducibus Seueri per Aemilianum pugnans uictus est. et cum illi tutum exilium promitteret, si ab armis recederet, persistens iterum pugnauit et uictus est, atque apud

1 recussauerat *B* se seuerus *C*, sed et seuerus *p* 2 ignotorum *B* 7 habuisset *C* 15 imperarit — perierit *uulgo* 16 heraclium *P*(?), *cf. p. 124, 20* optinendam *B* fulbium *C* 17 senatum *C* 20 statuam *B ante corr.* illud *del. Iord.* 22 perurgueret *C* et uidebatur autem *C*: et *del. Iord.*, autem *om. uulgo* 23 lybiam *C* difficile *B* 24 uenientem *C, corr. p* 25 industribus *P, ante corr. B*

Cyzicum circa paludem fugiens sauciatus et sic ad Seuerum adductus atque statim mortuus.

6 Huius caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum, familia omnis extincta. sed haec omnia postquam de Albini rebellione cognitum est facta sunt. nam prius et filios Nigri et matrem in exilium miserat. sed exarsit secundo ciuili bello, immo etiam tertio, et factus est durior, tunc [cum] innumeros senatores interemit Seuerus et ab aliis Sullae Punici ab aliis Marii nomen accepit. fuit statura prolixa, forma decorus, capillo in uerticem ad gratiam reflexo, uocis canorae, ita ut in campo loquens per mille passus audiretur, nisi uentus aduersaretur; oris uerecundi et semper rubidi, ceruice adeo nigra, ut quem ad modum multi dicunt ab ea Nigri nomen acceperit; cetera corporis parte candidus et magis pinguis; uini auidus, cibi parcus, rei ueneriae nisi ad creandos liberos prorsus ignarus. denique etiam sacra quaedam in Gallia quae castissimis decernuntur consensu publico celebranda suscepit. hunc in Commodianis hortis in porticu curua pictum de musio inter Commodi amicissimos uidemus sacra Isidis ferentem. quibus Commodus adeo deditus fuit, ut et caput raderet et Anubim portaret et omnis pausas expleret.

Fuit ergo miles optimus, tribunus singularis, dux praecipuus, legatus seuerissimus, consul insignis, uir domi forisque conspicuus, imperator infelix. usui denique rei publicae sub Seuero homine tetrico esse potuisset, si cum eo esse uo-
7 luisset. sed deceptus est consiliis scaeuis Aureliani, qui filias suas eius filiis despondens persistere eum fecit in imperio. hic tantae fuit auctoritatis, ut ad Marcum primum deinde ad Commodum scriberet, cum uideret prouincias facili administrationum mutatione subuerti, primum ut nulli ante quin-

1 cizicum *b in lacuna* 8 cum *del. Momms.* 9 sylle *C* 13 quemammodum *C* 17 quae] quase *C* decernunt *C* 19 curba *C* 22 pausas *Salm., ut Carac. 9, cf. Or. Henz. 1885, 5835*: paucas *C*, partes *uulgo* 26 potuisse *B* 27 scaeuis *Salm.*: sceui *C*, seueri *uulgo* 28 dispondens *C*

quennium succederetur prouinciae praesidi uel legato uel proconsuli, quod prius deponerent potestatem quam scirent administrare, deinde ne noui ad regendam rem publicam accederent praeter militares administrationes, intimauit ut assessores, in quibus prouinciis adsedissent, in his administrarent. quod postea Seuerus et deinceps multi tenuerunt, ut probant Pauli et Vlpiani praefecturae qui Papiniano in consilio fuerunt, ac postea cum unus ad memoriam alter ad libellos paruisset, statim praefecti facti sunt. huius etiam illud fuit, ut nemo adsideret in sua prouincia, nemo administraret Romae nisi Romanus, hoc est oriundus urbe. addidit praeterea consiliariis salaria, ne eos grauarent quibus adsidebant, dicens iudicem nec dare debere nec accipere.

Hic erga milites tanta fuit censura, ut cum apud Aegyptum ab eo limitanei uinum peterent, responderit 'Nilum habetis et uinum quaeritis?' si quidem tanta illius fluminis dulcitudo, ut accolae uina non quaerant. idem tumultuantibus his qui a Saracenis uicti fuerant et dicentibus 'uinum non accepimus, pugnare non possumus', 'erubescite' inquit, 'illi qui uos uincunt aquam bibunt.' idem Palaestinis rogantibus ut eorum censitio leuaretur idcirco quod esset grauata, respondit 'uos terras uestras leuari censitione uultis, ego uero etiam aerem uestrum censere uellem.' denique Delphici Apollinis uates in 8
motu rei publicae maximo, cum nuntiaretur tres esse imperatores, Seuerum Septimium, Pescennium Nigrum, Clodium Albinum, consultus quem expediret rei publicae imperare, uersum Graecum huius modi fudisse dicitur

optimus est Fuscus, bonus Afer, pessimus Albus.

ex quo intellectum Fuscum Nigrum appellatum uaticinatione, Seuerum Afrum, Album uero Albinum dictum. nec defuit alia curiositas, qua requisitum est, qui esset obtenturus rem publicam. ad quod ille respondit alium uersum talem

4 intimauit etiam ut *uulgo* 11 romae nisi *uulgo*: nisi romae *C* 18 saracinis *C* 22 censitionem *C* 23 delfici *C* 24 immo reip. *C* 26 consultum *C* 29 niger, seuerus, albinus *s. lin. p* 31 qua *om. P*

fundetur sanguis Albi Nigrique animantis,
imperium mundi Poena reget urbe profectus.

item cum quaesitum esset, quis illis successurus esset, respondisse itidem Graeco uersu dicitur

cui dederint superi nomen habere Pii.

quod omnino intellectum non est, nisi cum Bassianus Antonini, quod uerum signum Pii fuit, nomen accepit. item cum quaereretur, quam diu imperaturus esset, respondisse Graece dicitur

bis denis Italum conscendit nauibus aequor,
si tamen una ratis transiliet pelagus.

ex quo intellectum Seuerum uiginti annos expleturum.

9 Haec sunt, Diocletiane maxime Augustorum, quae de Pescennio didicimus ex pluribus libris. non enim facile, ut in principio libri diximus, quisquam uitas eorum mittit in libros, qui aut principes in re publica non fuerunt aut a senatu appellati non sunt imperatores aut occisi citius ad famam uenire nequiuerunt. inde quod latet Vindex, quod Piso nescitur, quod omnes illi, qui aut tantum adoptati sunt aut a militibus imperatores appellati, ut sub Domitiano Antonius, aut cito interempti, uitam cum imperii usurpatione posuerunt. sequitur nunc, ut de Clodio Albino dicam, qui quasi socius huius habetur quod et pariter contra Seuerum rebellarunt et ab eodem uicti atque occisi sunt. de quo ipso neque satis clara extant, quia eadem fortuna illius fuit quae Pescennii, etiam si uita satis dispar. ac nequid ex his quae ad Pescennium pertinent praeterisse uideamur, licet aliis libris cognosci possint, de hoc uates dixerunt quod neque uiuus neque mortuus in potestatem Seueri uenturus esset sed iuxta aquas illi pereundum esset. quod quidem dicunt ipsum Seuerum de

1 minantis *uulgo* 10 conscendet *uulgo* aequor *in mg. B* 18 antonius qui neroni rebellauit ut dicit suetonius *inter lin. p* Piso] ipso *B ante corr.* 22 *uerba* sequitur — 26 dispar *Casaubonus Regii cod. auctoritate hinc transtulit in finem uitae post uu.* fuit talis, *ibique uulgo leguntur: retinuit hic cum C Salm.* 28 de hoc seuero septimio *C*, de hoc Pescennio *uulgo*: *nomen insiticium deleuit Iord.*

mathesi qua callebat dixisse. nec abfuit responsis ueritas, cum ille inuentus sit iuxta paludem semiuiuus.

Hic tantae fuit seueritatis, ut cum milites quosdam in 10
cauco argenteo expeditionis tempore bibere uidisset, iusserit omne argentum summoueri de usu expeditionali, addito eo ut ligneis uasis uterentur. quod quidem illi odium militare concitauit. dicebat enim posse fieri ut sarcinae militares in potestatem hostium uenirent, nec se barbarae nationes argento nostro gloriosiores facerent, cum alia minus apta hosticam uiderentur ad gloriam. idem iussit uinum in expeditione neminem bibere sed aceto uniuersos esse contentos. idem pistores sequi expeditionem prohibuit, bucellato iubens milites et omnes contentos esse. idem ob unius gallinacei direptionem decem conmanipulones, qui raptum ab uno comederant, securi percuti iussit. et fecisset, nisi ab omni exercitu prope usque ad metum seditionis esset rogatus. et cum pepercisset iussit ut denorum gallinaceorum pretia prouinciali redderent decem qui simul furto conuixerant, addito eo ut tota in expeditione in conmanipulatione nemo focum faceret, ne umquam recens coctum cibum sumerent, sed pane ac frigidis uescerentur, adpositis speculatoribus qui id curarent. idem iussit ne zona milites ad bellum [item] aureos uel argenteos nummos portarent, sed publice commendarent recepturi post proelia quod dederant, addens liberis eorum et uxoribus heredibus certe reddendum cui uenisset, ne ad hostes aliquid praedae perueniret siquid forte aduersi fortuna fecisset. sed haec omnia, ut se habuerat Commodi temporum dissolutio, aduersa eidem fuere. denique etiamsi nemo fuit qui suis temporibus dux seuerior uideretur, perniciem illi magis ista .... quam mortuo, ubi et inuidia et odium deposita erant, talia exempla ualuerunt.

1 quam callebat *uulgo* didicisse *Casaub.* adfuit *C* 4 cauco *C*, caueo *b* uiuere *C ante corr.* 5 summoui *C*, *corr. p* 21 frigida *B* 22 zonam m. a. b. id est a. *Salm.*: item *om. uulgo, glossam esse in archet. ad uoc.* idem *adscriptam censet Iord.* 25 cui *Salm.*: qui *C* uenisset *C*, uenissent *uulgo* 29 ad perniciem i. m. i. fuere, quoniam mortuo *Salm.*

11 Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum sumpsit ante papilionem, nec sibi umquam uel contra solem uel contra imbres quaesiuit tecti suffragium, si miles non habuit. tantum denique belli tempore, ratione militibus demonstrata, sibi et seruis suis uel contubernalibus portauit, quantum a militibus ferebatur. cum seruos suos annona oneraret, ne illi securi ambularent et onusti milites, idque ab exercitu cum suspirio uideretur. idem in contione iurauit se quam diu in expeditionibus fuisset essetque adhuc futurus non aliter egisse acturumque esse quam militem, Marium ante oculos habens et duces tales. nec alias fabulas umquam habuit nisi *de* Annibale ceterisque talibus. denique cum imperatori facto quidam panegyricum recitare uellet, dixit ei 'scribe laudes Marii uel Annibalis *uel* alius ducis optimi uita functi, et dic quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. nam uiuentes laudare inrisio est, maxime imperatores a quibus speratur, qui timentur, qui praestare publice possunt, qui possunt necare, qui proscribere. se autem uiuum placere uelle, mortuum etiam laudari.'

12 Amauit de principibus Augustum, Vespasianum, Titum, Traianum, Pium, Marcum, reliquos feneos uel uenenatos uocans, maxime tamen *in* historiis Marium et Camillum et Quinctium *et* Marcium Coriolanum dilexit. interrogatus autem quid de Scipionibus sentiret, dixisse fertur felices illos fuisse magis quam fortes, idque probare domesticam uitam et iuuentutem, quae in utroque nimis speciosa domi fuisset. apud omnes constat quod, si rerum potitus fuisset, omnia correcturus fuit quae Seuerus uel non potuit emendare uel noluit,

1 militare *B* 3 quaesibit *C*, *corr. p* suffugium *Obrechtus* si miles *ed. princeps*: similes *uulgo* 8 contentione *C* 9 esse quae *C* 10 egisse *Salm.*: esset *C*, esse acturum se *uulgo* 11 habens *Iord.*: habentem *C* 12 nisi annibalem (hann. *corr. B*) *C* . 14 hannibalis *corr. B* uel alius *Iord.*: cuius *C*, uel alicuius *uulgo* 18 uium *P ante corr.* 21 femineos *p* 22 in *add. p* 23 Quinctium (*i. e.* Cincinnatum) et Marcium *Iord.*: quintum marcium *C* 26 minus *C* fuisse a. o. constat. quodsi *etc. uulgo* 28 fuit *Iord.*: fuerit *C*, fuerat *uulgo*

et quidem sine crudelitate, immo etiam cum lenitate, sed militari, non remissa et inepta atque ridicula.

Domus eius hodie Romae uisitur in campo Iouis, quae appellatur Pescenniana. in qua simulacrum eius in trichoro constituit statim post annum ex Thebaico marmore, quod ille ad similitudinem sui factum a rege Thebaeorum acceperat. extat etiam epigramma Graecum quod Latine hanc habet sententiam

terror Aegyptiaci Niger astat militis ingens,
  Thebaidos socius, aurea saecla uolens.
hunc reges, hunc gentes amant, hunc aurea Roma.
  hic Antoninis carus *et* imperio.
Nigrum nomen habet, nigrum formauimus ipsi,
  ut consentiret forma, metalle, tibi.

quos quidem uersus Seuerus eradi noluit, cum hoc ei et praefecti suggererent et officiorum magistri, addens 'si talis fuit, sciant omnes, qualem uicerimus. si talis non fuit, putent omnes non talem uicisse. immo sic sit, quia fuit talis.'

4 pescenniani *C quod male tuetur Salm.* trichroro *P*, thricoro *B* 5 constituit statim post annum *C*: constituit Statius Postumius *Casaub.*, consistit positum *Peterus* 9 Egyptiaci *Casaub. propter metrum* 12 et *add. p* 13 nigram *secundo loco C* PESCENNIVS NIGER AELI SPARTIANI EXPLICIT (*sequitur Caracalla*) INCIPIT VITA CLODII ALBINI IVLII CAPITOLINI *C*

IVLII CAPITOLINI

CLODIVS ALBINVS

AD CONSTANTINVM AVG.

1 Vno eodemque prope tempore post Pertinacem qui auctore Albino interemptus est, Iulianus a senatu Romae Septimius Seuerus ab exercitu in Illyrico, Pescennius Niger in oriente Clodius Albinus in Gallia imperatores appellati sunt. et Clodium quidem Herodianus dicit Seueri Caesarem fuisse. sed cum alter alterum indignaretur imperare, nec Galli ferre possent aut Germaniciani exercitus, quod et ipsi suum specialem principem haberent, undique cuncta turbata sunt. fuit autem Clodius Albinus familia nobili, Hadrumetinus tamen ex Africa. quare sortem illam qua Seuerum laudatum in Pescennii uita diximus ad se trahebat, nolens intellegi 'pessimus albus', quod eodem uersu continebatur quo et Seueri laus et adprobatio Nigri Pescennii. sed priusquam uel de uita eius uel de morte dissero etiam hoc dicendum est quod eum nobilem fecit.

2 Nam ad hunc eundem quondam Commodus, cum successorem Albino daret, litteras dederat quibus iusserat ut Caesar esset. exemplum indidi. 'imperator Commodus Clodio Albino. alias ad te publice de successione atque honore tuo misi, sed hanc familiarem et domesticam omnem, ut uides,

1 prope *Salm.*: pro *C* auctor *C ante corr.* 3 Illyrico *uulgo*: syria *C* 4 sunt *om. B* clodius *C* 5 *Herod. II, 15, 3* Καίσαρα δὲ αὐτὸν ἀποδεικνύει (ὁ Σεουῆρος) seuerum *B* 7 germaniciani *Salm.*: germaniani *C* 9 adrumetinus *B* 10 quae *B* 11 albinus *C* 15 cum eum s. *B* 19 missi *C*, missisem *p*: misissem *male defendit Salm.*

mea manu scriptam. qua tibi do facultatem ut, si necessitas fuerit, ad milites prodeas, et tibi Caesareanum nomen adsumas. audio enim et Septimium Seuerum et Nonium Murcum male de me apud milites loqui, ut sibi parent stationis Augustae procurationem. habebis praeterea cum id feceris dandi stipendii usque ad tres aureos liberam potestatem. quin et super hoc ad procuratores meos litteras misi, quas ipse signatas excipies signo Amazoniae et cum opus fuerit rationalibus dabis, ne te non audiant, cum de aerario uolueris imperare. sane ut tibi insigne aliquod imperialis maiestatis addam, habebis utendi coccinei pallii facultatem, me praesente et ad me et cum mecum fueris habiturus et purpuram, sed sine auro, quia ita et proauus meus Verus, qui puer uita functus est, ab Hadriano qui eum adoptauit accepit.' his litteris acceptis [a Nonio] facere id quod iubebat noluit, 3 timens Commodum propter mores suos, quibus rem publicam perdiderat et se dedecorauerat, quandocumque feriendum existimans, ne ipse pariter occideretur. extat denique illius contio, qua cum accepit imperium, et quidem Seueri, ut quidam *uolunt,* uoluntate firmatum, huius rei memoriam facit. cuius hoc exemplum est 'inuitum me, conmilitones, ductum ad imperium etiam illud probat, quod Commodum donantem me Caesareano nomine contempsi. sed et uestrae uoluntati et Seueri Augusti parendum est, quia credo sub homine optimo et uiro forti posse bene rem publicam regi.' nec negari potest, quod etiam Marius Maximus dicit, hunc animum Seuero primum fuisse ut siquid ei contingeret Pescennium Nigrum

1 scriptam epistolam dirigo qua *uulgo* 2 Caesareum *uulgo* 6 quin] quia *B* 8 Amazonio *Eyss.* rationabilibus *B* 9 de] te *C* 11 addam *Iord.*: accedam *C*, accedat *uulgo* coccini pallei *C* me praesentem et ad me *C*: perpetuam et absque me (absque *etiam corrector excerptorum Pal.*) *Peterus*, me praesidente, eandem *Iord.* 15 a nonio (*cf. supra u. 3*) *C*, *del. Iord.*, a Commodo *Salm.*, omnino *uulgo* 16 timens odiosum Commodum *uulgo*: umen (amen *b*) commodnm *C* 17 existimans *Iord.*: eum timens *C*, *om. uulgo* 19 qua *Iord.*: quam *C*, quae *uulgo* uolunt uoluntate *Salm.*: uolunt *om. C* 23 uoluntatis *B* 25 potest *p*: potes *C* 26 quod *p*, quos *C*

et Clodium Albinum sibi substitueret. sed postea et filiis iam maiusculis studens et Albini amori inuidens sententiam mutasse atque illorum utrumque bello oppressisse, maxime precibus uxoris adductus. denique Seuerus eum consulem designauit, quod utique nisi de optimo uiro non fecisset homo in legendis magistratibus diligens.

4 Sed ut ad eum redeam fuit, ut dixi, Albinus Hadrumetinus oriundo, sed nobilis apud suos et originem a Romanis familiis trahens, Postumiorum scilicet et Albinorum et Ceioniorum. quae familia hodie quoque, Constantine maxime, nobilissima est et per te aucta et augenda, quae per Gallienum et Gordianos plurimum creuit. hic tamen natus lare modico, patrimonio pertenui, parentibus sanctis, patre Ceionio Postumo, matre Aurelia Messalina, primus suis parentibus fuit. cum exceptus utero, quod contra consuetudinem puerorum, qui nascuntur et solent rubere, esset candidissimus, Albinus est dictus. quod uerum esse patris epistula ad Aelium Bassianum tunc proconsulem Africae data designat, adfinem quantum uidetur eorum ipsorum. epistula Ceionii Postumi ad Aelium Bassianum 'filius mihi natus est VII kal. Decembres ita candidus statim toto corpore, ut linteamen quo exceptus est uinceret. quare susceptum eum Albinorum familiae quae mihi tecum communis est dedi, Albini nomine inposito. fac ut rem publicam et te et nos ut facis diligas.'

5 Hic ergo omnem pueritiam in Africa transegit, eruditus litteris Graecis ac Latinis mediocriter, quod esset animi iam inde militaris et superbi. fertur in scholis saepissime cantasse inter puerulos

2 studens — inuidens *C*: studentem — inuidentem *uulgo*, fertur '*subaudiendum*' *dixit Salm.* 3 illos utrosque *uulgo* maxume *P* 4 adductus *C*, adductum *uulgo* eum et *B* 7 Adrumeto oriundus *uulgo* 13 pertinui *B*, *corr. b* 15 qui cum nascuntur solent *Iord.* 16 rubore *P*, ruborem *B* esse *C* 17 uerum *p*: ueri *C* ad *om. B*, *s. lin. P* 18 signat *B* 19 ceioni *C* 20 VII Cal. decembres *P*, VII kl. dec. *B* 21 quod *C* 22 meum *B* 26 ac latinis graecis *P ante corr.*, graecis latinis *B*, ac Latinis *del. Momms.* 27 inde *Salm.*: inte *C*, *om. uulgo* superbiam *C*: iam *iteratum e u.27 est. Iord.* scolis *C*

arma amens capio, nec sat rationis in armis,

repetens

arma amens capio.

huic multa imperii signa cum esset natus facta dicuntur. nam et bos albus purpureis ad plenum colorem cornibus natus est, quod mirandum fuit. quae tamen in templo Apollinis Cumani ab eodem posita iam tribuno diu fuisse dicuntur. quod cum ille sortem de fato suo tolleret, his uersibus eidem dicitur esse responsum

hic rem Romanam magno turbante tumultu
sistet eques, sternet Poenos Gallumque rebellem.

et in Gallia quidem eum multas gentes domuisse constat. ipse autem suspicabatur de Seuero sibi praedictum 'sternet Poenos', quod Septimius Afer esset. fuit et aliud signum futuri imperii. nam cum Caesareana familia hoc speciale habuerit, ut paruuli domus eius in testudine [alueis] lauarentur, nato infantulo testudo ingens patri eius munere piscatoris adlata est. quod ille homo litteratus omen accipiens et testudinem libenter accepit et eam curari iussit atque infantulo ad excaldationes pueriles dicari, nobilitandum etiam hinc sperans. cum rarum esset aquilas in his locis uideri in quibus natus est Albinus, septima eius diei hora [conuiuii quod celebritati pueri deputabatur], cum ei fierent nomina, septem aquilae paruulae de nidis adlatae sunt et quasi ad iocum circa cunas pueri constitutae. nec hoc omen pater abnuit. iussit aquilas ali et diligenter curari. accessit omen, quod cum pueri eius familiae russulis fasciolis inligarentur, quod forte lotae atque udae essent russulae fasciolae quas mater

1 *Verg. Aen. II 314* 6 cum cornibus quae tamen *C*, cum cornibus *quae in 'calamo exaratis' extare falso negat Salm. idem uidit delenda esse,* quae tamen cornua *uulgo* appollinis *B* 8 illis *C*, illic *Peterus* facto *C* 10 tumultus stete quae sterneret *B*, tumultus stete (istete *corr. p*) quessternet *P* 13 sterneret *B ante corr.* 14 septimus *C, corr. bp* 16 albeis *C del. Momms.*, testudineis alueis *uulgo* 22 diei *C*: die *Casaub.*, conuiuii — deputabatur *del. Momms.* 23 cum eis *P*, cuni eis *B* 25 ne *C* 27 fassiolis *C*

praegnans parauerat, purpurea matris fascia inligatus est. unde illi ioco nutricis etiam Porphyrii nomen inditum est. haec atque alia signa imperii futuri fuere. quae qui uolet nosse Aelium Cordum legat qui friuola super huius modi ominibus cuncta persequitur.

6 Adulescens igitur statim se ad militiam contulit atque Antoninis per Lollium Serenum et Baebium Maecianum et Ceionium Postumianum suos adfines innotuit. egit tribunus equites Dalmatas, egit et legionem Quartanorum et Primanorum. Bithynicos exercitus eo tempore quo Auidius rebellabat fideliter tenuit. dein per Commodum ad Galliam translatus, in qua fusis fugatis gentibus transrenanis celebre nomen suum et apud Romanos et apud barbaros fecit. quibus rebus accensus Commodus Caesareanum ei nomen obtulit et dandi stipendii facultatem et pallii coccinei utendi. quibus omnibus ille prudenter abstinuit dicens Commodum quaerere, qui aut cum eo perirent aut quos cum causa ipse posset occidere. quaesturae gratia illi facta est. qua concessa aedilis non amplius quam decem diebus fuit, quod ad exercitum festino mitteretur. dein praeturam egit sub Commodo famosissimam. nam eiusdem ludis Commodus et in foro et in theatro pugnas exhibuisse perhibetur. consul a Seuero declaratus est eo tempore quo illum sibi parauerat *cum* Pescennio subrogare.

7 Ad imperium uenit natu iam grandior et maior Pescennio Nigro, ut Seuerus ipse in uita sua loquitur. sed uicto Pescennio cum et filiis suis imperium seruare cuperet et ingentem senatus amorem circa Clodium Albinum uideret, quod

1 praegnas *P ante corr.* fascea inligatus (inlatus *P ante corr.*) est fascea (fascea *del. P*) *C* 2 porfyri *C* 4 helium *C* 5 hominibus *C, corr. Casaub.* persequitur *P ante corr.* 7 lolilum *B* mezianum *B* 8 zeionium *B* 9 legione *B* 10 bytinicos *C* quod *C* 11 Galliam *P* 12 fugatis gentibus *Salm.*: fugentibus *C*, Frisiis *uulgo* celebrem *C*, celerem *ante corr. P* 15 coccini *C, corr. Casaub.* 20 famissimam *B* 23 illum *C*, Albinum *uulgo* cum *om. C* 24 subrogaret *C, corr. p* 25 natura grandior *C* 28 uoluntatem senatus maiorem *uulgo*

esset uir antiquae familiae, litteras ad enm per qnosdam summi amoris ac summae adfectionis misit, quibus hortabatur nt quoniam occisus esset Pescennius Niger, ipse cnm eo fideliter rem publicam regeret. quarum exemplum hoc esse Cordus ostendit 'imperator Seuerus Augustus Clodio Albino Caesari fratri amantissimo et desiderantissimo salntem. uicto Pescennio litteras Romam dedimus quas senatus tui amantissimus libenter accepit. te qnaeso ut eo animo rem publicam regas quo dilectus es frater animi mei, frater imperii. Bassianus et Geta te salutant. Iulia nostra et te et sororem salutat. infantulo tuo [Pescennio] † Princo munera digna suo loco tuoque mittemus. tu nelim exercitus rei publicae ac nobis retentes, mi unanime, mi carissime, mi amantissime.' et has 8
quidem litteras missis stipatoribus fidelissimis dedit, quibus praecepit ut epistulam publice darent, postea nero dicerent se uelle pleraque occnlte suggerere quae ad res bellicas pertinerent et ad secreta castrorum atque aulicam fidem. nbi uero in secretum uenissent quasi mandata dicturi, quinqne nalidissimi eum interimerent gladiolis infra uestem latentibns. nec illorum quidem fides defuit. nam cum ad Albinum uenissent et epistulam dedissent, qua lecta cum dicerent quaedam secretius suggerenda et locum semotum ab omnibus arbitris postularent, et cum omnino neminem paterentur ad porticnm longissimam cum Albino progredi, ea specie ne mandata proderentur, Albinns intellexit insidias. deniqne indulgens suspicionibus eos tormentis dedit. qui diu primo pernegarunt, sed postea uicti necessitate confessi sunt ea quae Seuerus iisdem praeceperat.

Tunc iam proditis rebns et apertis insidiis ea quae snspicabatur Albinus clara esse intellegens exercitn ingenti collecto contra Seuerum atque eius duces uenit. et primo quidem 9

5 corolus *B* 9 me *B* 11 Pescennio *del. Eyss.* princo *C*: Primo *coni. Iord. sed cf. uit. Macrin. 4, ubi* Pinio *cognomen legitur,* Prineo *uulgo* 15 epistolam *C* 16 ocnlte *C* pertinent *B* 19 intra *uulgo* 21 epistolam *C* 25 intellegit *P ante corr.* 27 penegarunt *C,* per n. *corr. P,* pene n. *B* 28 hisdem *C*

conflictu habito contra duces Seueri potior fuit. post autem Seuerus ipse, cum id egisset apud senatum ut hostis iudicaretur Albinus, contra eum profectus acerrime fortissimeque pugnauit in Gallia, non sine uarietate fortunae. denique cum sollicitus augures consuleret, responsum illi est, ut dicit Marius Maximus, uenturum quidem in potestatem eius Albinum, sed non uiuum nec mortuum. quod et factum est. nam cum ultimo proelio commissum esset, innumeris suorum caesis, plurimis fugatis, multis etiam deditis Albinus fugit et, ut multi dicunt, se ipse percussit, ut alii, a seruo suo percussus semiuiuus ad Seuerum deductus est. unde confirmatum est augurium quod fuerat ante praedictum. multi praeterea dicunt a militibus, qui eius nece a Seuero gratiam requirebant. fuit Albino unus, ut aliqui dicunt, filius. Maximus dicit duo. quibus primum ueniam dedit, postea uero eos cum matre percussit et in profluentem abici iussit. caput eius excisum pilo circumtulit Romamque misit, litteris ad senatum datis quibus insultabat quod Albinum tantopere dilexissent, ut eius adfines et fratrem praecipue ingenti honore cumularent. iacuisse ante praetorium Seueri Albini corpus per dies plurimos dicitur usque ad fetorem, laniatumque a canibus in profluentem abiectum est.

10 De moribus eius uaria dicuntur. et Seuerus quidem ipse haec de eodem loquitur, ut eum dicat turpem, malitiosum, inprobum, inhonestum, cupidum, luxuriosum. sed haec belli tempore uel post bellum, quando ei iam uelut de hoste credi non poterat, cum et ipse ad eum quasi ad amicissimum frequentes miserit litteras et multi de Albino bene senserint et Seuerus ipse Caesarem suum eundem appellari uoluerit et, cum de successore cogitaret, hunc primum habuerit ante oculos. exstant praeterea Marci epistulae de hoc eodem, quae testimonium et uirtutum eius ferant et morum. quarum

6 quidem uenturum *B*   potestate *C*   8 ultimum proelium *uulgo*   conmisum *B*   10 a *om. B*   12 augurum *B*   13 qui eius *Casaub.*: cuius *C*   nece *p*, necem *C*   14 aliquid *B*   17 litteras *B*   25 luxoriosum *C*   28 senserunt *p*   30 occulos *B*   31 epistolae *C*

unam inserere ad praefectos datam super eius nomine absurdum non fuit. 'M. Aurelius Antoninus praefectis suis salutem. Albino ex familia Ceioniorum, Afro quidem homini sed non multa ex Afris habenti, Plautilli genero, duas cohortes alares regendas dedi. est homo exercitatus, uita tristis, grauis moribus. puto eum rebus castrensibus profuturum, certe obfuturum esse non satis uoui. huic salarium duplex decreui, uestem militarem simplicem sed loci sui, stipendium quadruplum. hunc uos adhortamini, ut se rei publicae ostentet, habiturus praemium quod merebitur.' est et alia epistula, qua idem Marcus Auidii Cassii temporibus de hoc eodem scripsit, cuius exemplum hoc est 'laudanda est Albini constantia, qui grauiter deficientes exercitus tenuit, cum ad Auidium Cassium confugerent. et nisi hic fuisset, omnes fecissent. habemus igitur uirum dignum consulatu, quem sufficiam in locum Cassii Papirii, qui mihi exanimis prope iam nuntiatus est. quod interim a te publicari nolo, ne aut ad ipsum Papirium aut ad eius affectus perueniat nosque uideamur in locum uiuentis consulem subrogasse.' et istae igitur epistulae 11
constantem uirum Albinum fuisse indicant et illud praecipue, quod ad eas ciuitates instaurandas quas Niger adtriuerat pecuniam misit, quo facilius sibi earum accolas conciliaret. gulosum eum Cordus qui talia persequitur in suis uoluminibus fuisse dicit, et ita quidem ut pomorum tantum hauserit, quantum ratio humana non patitur. nam et quingentas ficus passarias, quas Graeci callistruthias uocant, ieiunum comedisse dicit, et centum persica Campana et melones Ostienses decem et uuarum Labicanarum pondo uiginti et ficedulas centum et ostrea quadringenta. uini sane parcum fuisse dicit,

4 multo *C* placet ut illi *p* duos *C* 7 offuturum *C* 8 *post* sui *distinxit Salm.* 9 ostente et *B*, ostentet et *P* 11 cassl *P* 14 defecissent *p, uulgo* 16 cassl *P* papiri *C* 19 consulis *P* et *om. uulgo* 20 constantem uirum Albinum fuisse indicant *Iord.*: constat enm uirum albinum fuissent indicant *C*, testantur A. uirum utilem fuisse. indicat *uulgo* 21 ad *om. B* 22 gylosum *C, corr. p* 23 prosequitur *p* 24 auxerit *C* 25 oratio *B, ante corr. P* 26 callistrutias *C* 28 lauicanarum *C*

quod Seuerus negat, qui eum adserit ebrium etiam in bello fuisse. cum suis ei numquam conuenit, uel propter uinolentiam, ut dicit Seuerus, uel propter morum acrimoniam. uxori odiosissimus fuit, seruis iniustus, atrox circa militem. nam saepe etiam ordinarios centuriones ubi causae qualitas non postulauit in crucem sustulit, uerberauit certe uirgis saepissime neque umquam delictis pepercit. in uestitu nitidissimus fuit, in conuiuio sordidissimus et soli studens copiae, mulierarius inter primos amatores, auersae ueneris semper ignarus et talium persecutor, agri colendi peritissimus, ita ut etiam Georgica scripserit. Milesias nonnulli eiusdem esse dicunt, quarum fama non ignobilis habetur, quamuis mediocriter scriptae sint.

12 A senatu tantum amatus est quantum nemo principum, in odium speciatim Seueri, quem uehementer ob crudelitatem oderant senatores. denique uicto eo plurimi senatores a Seuero interfecti sunt, qui eius partium uel uere fuerant, uel esse uidebantur. denique cum apud Lugdunum eundem interfecisset, statim litteras requiri iussit, ut inueniret uel ad quos ipse scripsisset uel qui ad eum rescripsissent. omnesque illos quorum epistulas repperit hostes iudicari a senatu fécit nec his pepercit, sed et ipsos interemit, et bona eorum proposuit atque in aerarium publicum rettulit. extat epistula Seueri quae ostendit animum suum missa ad senatum, cuius hoc exemplum est 'nihil mihi grauius potest euenire, patres conscripti, quam ut uestrum iudicium Albinus haberet potius quam Seuerus. ego frumenta rei publicae detuli, ego multa bella pro re publica gessi, ego populo Romano tantum olei detuli, quantum rerum natura uix babuit. ego interfecto Pescennio Nigro uos a malis tyrannicis liberaui. magnam sane mihi reddidistis uicem, magnam gratiam. unum ex

2 ei *Momms.*: et *C* coenauit *uulgo* 3 morumui acrimoniam *B, ante corr. P* 4 seruus *B* 6 postulabit *C*, postulabat *p* 7 nequemquam *B*, nequē*quam *P* 11 melesias *C* 13 mediter *C, corr. p* 21 epistolas *C* 22 proscripsit *uulgo* 23 retulit *B* epistola *C* 25 p. c. *C* 27. 28 r. p. *C* 30 malas *B ante corr.*, milis *P ante corr.*

Afris, et quidem Hadrumetinis, fingentem quod de Ceioniorum stemmate sanguinem duceret usque adeo extulistis, ut eum principem habere uelletis, me principe saluis liberis meis. defuitne quaeso tanto senatu, quem amare deberetis, qui uos amaret? huius fratrem honoribus extulistis, ab hoc consulatus, ab hoc praeturas, ab hoc speratis cuiusuis magistratus insignia. non eam gratiam mihi redditis quam maiores uestri contra Pisonianam factionem, quam item pro Traiano, quam nuper contra Auidium Cassium praestiterunt. fictum illum et ad omnia mendaciorum genera paratum, qui nobilitatem quoque mentitus est, mihi praeposuistis. quin etiam audiendus in senatu fuit Statilius Corfulenus, qui honores Albino et eius fratri decernendos ducebat. cui hoc superfuit ut de me ille decerneret homo nobilis et triumphum. maior fuit dolor quod illum pro litterato laudandum plerique duxistis, cum ille naeniis quibusdam anilibus occupatus inter Milesias Punicas Apulei sui et ludicra litteraria consenesceret.' hinc apparet quanta seueritate factionem uel Pescennianam uel Clodianam uindicauerit. quae quidem omnia in uita eius posita sunt. quae qui diligentius scire uelit legat Marium Maximum de Latinis scriptoribus, de Graecis Herodianum, qui ad fidem pleraque dixerunt.

Fuit statura procerus, capillo renodi et crispo, fronte lata 13
candore mirabili, ut et plerique putent quod ex eo nomen acceperit, uoce muliebri et prope ad eunuchorum sonum, motu facili, iracundia graui, furore tristissimo, in luxurie uarius, nam saepe appetens uini, frequenter abstinens, armorum sciens, prorsus ut non male sui temporis Catilina diceretur. non ab re esse credimus, causas ostendere, quibus amorem senatus Clodius Albinus meruerit. cum Britannicos exercitus

11 praeposuitus *B ante corr.* 12 corsulenus *'membranae' Casauboni* 14 ille *deesse in P falso testatur Salm.* 21 graecis scriptoribus *P* 23 lato *B ante corr.* 24 ut et *Eyss.*: et ut *C* putant ex eo n. accepit *uulgo* 25 eununchorum *C* sone *B ante corr.* 26 iracundiam *B, ante corr. P* luxorie *B* uarium *C* 28 sciens *C*, strenuus *uulgo* 30 brittannicos *C*

regeret iussu Commodi atque illum interemptum adhuc falso comperisset, cum sibi ab ipso Commodo Caesareanum nomen esset delatum, processit ad milites et hac contione usus est 'si senatus populi Romani suum illud uetus haberet imperium nec in unius potestate res tanta consisteret, non ad Vitellios neque ad Nerones neque ad Domitianos publica fata uenissent. in imperio consulari nostrae illae gentes Ceioniorum, Albinorum, Postumiorum, de quibus patres uestri, qui et ipsi ab auis suis audierant, multa didicerunt. et certe Africam Romano imperio senatus adiunxit. Galliam senatus subegit *et* Hispanias, orientalibus populis senatus dedit leges. Parthos temptauit senatus *et* subegisset, sed auarum principem Romano exercitui fortuna rei publicae tunc dixit. Britannias Caesar subegit certe senator, nondum tamen dictator. hic ipse Commodus quanto melior fuisset si timuisset senatum? et usque ad Neronem quidem senatus auctoritas ualuit, qui sordidum et inpurum principem damnare non timuit, cum sententiae in eum dictae sunt, qui uitae necisque potestatem atque imperium tunc tenebat. quare conmilitones ego Caesareanum nomen quod mi Commodus detulit nolo. di faxint ut ne alii quidem nelint. senatus imperet, prouincias diuidat, senatus nos consules faciat. et quid dico senatus? nos ipsi et patres nestri. eritis enim ipsi senatores.'

14 Haec contio uiuo adhuc Commodo Romam delata est. quae Commodum in Albinum exasperauit. statimque successorem misit Iunium Seuerum unum ex contubernalibus suis. senatui autem tantum placuit ut miris adclamationibus absentem eum ornaret, et uiuo Commodo et deinceps interempto, ita ut non nulli etiam Pertinaci auctores fuerint ut eum sibi socium adscisceret, apud Iulianum de occidendo Pertinace ipsius plurimum auctoritas ualuerit. ut autem hoc ue-

4 p. r. *C*   10 et *add. p*   11 et *ante* Hisp. *add. p*   dedit] subegit *B ante corr.*   12 et subegisset, sed tam auarum — 13 dixit. *Iord.*: subegisset stauarum — dixisse *C*, et s. nisi tam a. — dedisset *uulgo*   13 brittanias *C*   18 sint *B*   19 tenebant *C*   21 pronuntias *B*   22 quod *C*

rum intellegatur epistulam Commodi ad praefectos praetorii suos datam inserui, qua de occidendo Albino significauit suam mentem. 'Aurelius Commodus [Seuerus] praefectis salutem. audisse uos credo primum fictum esse, quod ego meorum consilio interfectus essem, deinde contionem Clodii Albini apud milites meos habitam qua se multum senatui commendat idque, quantum uidemus, non frustra. nam qui principem unum in re publica negat esse debere quique adserit a senatu oportere totam rem publicam regi, is per senatum sibi petit imperium. cauete igitur diligentissime. iam enim hominem scitis, uobis militibus populoque uitandum. has litteras cum Pertinax inuenisset in Albini odium publicasse uidetur. quare Albinus occidendi Pertinacis Iuliano auctor fuit.

1 epistolam *C* praef. praet. *C* 2 occidendi *B* iuliano *C* 3 Seuerus *del. Momms.*, suis *coni. Casaub.* 4 in eorum *B* 6 habita *B* qua *Iord.*: qui *C* 12 publicasse uidetur *Iord.*: publicasse tu id *C*, publicare studuit *corrector excerptorum Pal.*, publicauit *uulgo* VITA CLODI ALBINI IVLI CAPITOLINI EXPLICIT (*sequitur Alexander Seuerus*) INCIPIT ANTONINVS CARACALLVS *C*

AELII SPARTIANI

ANTONINVS CARACALLVS

1 Ex duobus liberis quos Septimius Seuerus reliqnit [Getam et Bassianum], quorum unum exercitus alterum pater . . . dixit, Geta hostis est indicatus, Bassianus autem obtinuit imperium. de cuius maioribus frustra putamus iterandum, cum omnia in Seueri uita satis dicta sint. huius igitur pueritia blanda, ingeniosa, parentibus adfabilis, amicis parentum iucunda, populo accepta, grata senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandum salntaris fuit. non ille in litteris tardus, non in beniuolentiis segnis, non tenax in largitate, non lentus in clementia, sed sub parentibus, uisus. denique siquando feris obiectos damnatos nidit, fleuit, aut oculos auertit. qnod populo plus quam amabile fuit. septennis puer cum conlusorem suum puerum ob Iudaicam religionem grauius uerberatum audisset, neque patrem suum neque patrem pueri uel auctores uerberum diu respexit. Antiochensibus et Byzantiis interuentu suo iura uetusta restituit. quibus iratus fuit Seuerus quod Nigrum iuuerant. Plautiani odium crudelitatis causa concepit. quod a parentibus gratia sigillariorum acceperat, id nel clientibus uel magistris sponte donauit. sed haec puer.

1 libris *B* reliquid *C* Getam et Bassianum *del. Iord.* 2 Caesarem *uel* Augustum *excidisse monuit Salm.* 3 bassianum *C* obtinuit se *C*, optinuisse *b*: obtinuit s(enatus) c(onsulto) *Momms.*, obtinuisse constat *uulgo* 9 beniuolentis *C* signis *C*, *corr. p* 12 consusorem *B ante corr.* 14 uelut *Casaub.* 15 anthiocensibus *C* 17 plautini *C* 18 quod *Iord.*, qui *C*, quae — ea *uulgo* sigallariorum accerat *C*

Egressus uero pueritiam seu patris monitis seu calliditate 2
ingenii siue quod se Alexandro Magno Macedoni aequandum
putabat, restrictior, grauior, uultu etiam truculentior factus
est, prorsus ut eum quem puerum scierant multi esse non
crederent. Alexandrum Magnum eiusque gesta in ore semper
habuit. Tiberium et Sullam in conuentu plerumque laudauit.
patre superbior fuit, fratrem magna eius humilitate despexit.
post patris mortem in castra praetoria pergens apud milites
conquestus est circumueniri se fratris insidiis. atque ita fra-
trem in Palatio fecit occidi. eius corpus statim cremari prae-
cepit. dixit praeterea in castris fratrem sibi uenenum parasse,
matri eum inreuerentem fuisse. egitque publice his gratias qui
eum occiderunt. addidit denique his, quasi fidelioribus erga se,
stipendium. pars militum apud Albam Getam occisum aeger-
rime accepit, dicentibus cunctis duobus se fidem promisisse
liberis Seueri, duobus seruare debere. clausisque portis diu
imperator non admissus nisi delenitis animis, non solum que-
rellis de Geta et criminationibus editis, sed enormitate sti-
pendii militibus ut solet placatis. atque inde Romam rediit.
tunc sub ueste senatoria loricam habens cum armatis militi-
bus curiam ingressus est. hos in medio inter subsellia du-
plici ordine conlocauit et sic uerba fecit. questus est de fra-
tris insidiis inuolute et incondite ad illius accusationem, sui
uero excusationem. quod quidem nec senatus libenter accepit,
cum ille dixisset fratri se omnia permisisse, fratrem ab in-
sidiis liberasse et illum tamen sibi grauissimas insidias fe-
cisse, nec uicem amori reddidisse fraterno. post hoc relegatis 3
deportatisque reditum in patriam restituit. inde ad praetoria-

1 monitus *B, ante corr. P* 2 macedoniae *C* 4 scieraut] fecerant *Salm. ex P perperam attulit* 6 tyberium et syllam *C* 7 patris (s *exp. B*) *C* 12 inreutem *C,* infereutem *b* 13 his quasi *Peterus*: his quos *C,* iis qui fideliores e. s. fuerant *uulgo* 14 ociosum *B ante corr.* 16 ducibus *p* 18 inormitate *C* 19 redit *C* 20 habetis *B* 22 quaesitus *C,* quaestus *p* 23 iuuolute *p,* inuoluutate *C* accussationem *B* 24 uero excusatiouem *om. B, in P in fine uersus manus alia, ut uidetur, addidit* 25 cumque *ante corr. B* permisse *C, corr. p* 26 sibi] si in *B* 27 religatis *C*

nos processit et in castris mansit. altera die Capitolium petiit *et* eos quos occidere parabat adfabiliter est allocutus innitensque Papiniano et Ciloni ad Palatium rediit. cum flentem matrem Getae uidisset aliasque mulieres post necem fratris, mulieres occidere conatus est, sed ob hoc retentus *ne* augeretur fratris occisi crudelitas. Laetum ad mortem coegit misso a se ueneno. ipse enim inter suasores Getae mortis primus fuerat, qui et primus interemptus est. ipse mortem eius saepissime fleuit. multos qui caedis eius conscii fuerant interemit *et* eum qui imaginem eius honorauit. post hoc fratrem patruelem Afrum cui pridie partes de cena miserat iussit occidi. qui cum se praecipitasset percussorum timore et ad uxorem crure fracto erepsisset, tamen per ludibrium a percussoribus deprehensus est et occisus. occidit etiam Pompeianum, Marci nepotem ex filia natum et ex Pompeiano cui nupta fuerat Lucilla post mortem Veri imperatoris. quem et consulem bis fecerat et omnibus bellis praeposuerat, quae grauissima tunc fuerunt, et ita quidem ut uideretur a latronibus interemptus.

4 Dein in conspectu eius Papinianus securi percussus a militibus et occisus est. quo facto percussori dixit 'gladio te exequi oportuit meum iussum.' occisus est etiam eius iussu Patrous ante templum diui Pii tractaque sunt eorum per plateam cadauera sine aliqua humanitatis reuerentia. filium etiam Papiniani, qui ante triduum quaestor opulentum munus ediderat, interemit. iisdem diebus occisi sunt innumeri qui fratris eius partibus fauerant, occisi etiam liberti qui Getae administrauerant aedes. deinde in omnibus locis et in balneis

1 petit *C* 2 et *om. C* locutus *C* ad eos — locutus *Momms.* 3 papiano *C* redit *C* 6 ne *add. p* 10 et eum qui *Salm.*: eum qui *C*, eumque et *uulgo* honorabit *B* 12 percussurum *B* 13 erepisset *C* a *om. B* 14 et *del. Casaub.* 16 lucillam *C* 17 bis *ex* uis *C* 20 papianus *C*, *corr. p* percussus est et a m. o. *uulgo* 22 iussit *ante corr. B* 23 patrous *C*: Petronius *uulgo* 25 papiani *C*, *corr. p* 26 hisdem *C* 27 fuerant *B* liberte *B* 28 aedes *B*, caedes *P*(?) *quod uulgo ad seqq. trahunt*

facta caedes, occisique nonnulli etiam cenantes. inter quos etiam Sammonicus Serenus cuius libri plurimi ad doctrinam extant. in summum discrimen etiam Cilo iterum praefectus et consul uenit ob hoc quod concordiam inter fratres suaserat. et cum idem Cilo sublata ueste senatoria nudis pedibus ab urbanicianis raptus esset, Antoninus seditionem compressit. multas praeterea postea caedes in urbe fecit, passim raptis a militibus nonnullis hominibus et occisis, quasi seditionem uindicans. Heluium Pertinacem suffectum consulem ob hoc solum, quod filius esset imperatoris, occidit. neque cessauit umquam sub diuersis occasionibus eos interficere qui fratris amici fuissent. saepe in senatum, saepe in populum superbe inuectus est, aut edictis propositis aut orationibus editis, Sullam se etiam ostendens futurum.

His gestis Galliam petiit atque ut primum in eam uenit 5
Narbonensem proconsulem occidit. cunctis deinde turbatis qui in Gallia res gerebant, odium tyrannicum meruit, quamuis aliquando fingeret et benignum, cum esset natura truculentus. et cum multa contra homines et contra iura ciuitatum fecisset morbo inplicitus grauiter laborauit. circa eos qui eum curabant crudelissimus fuit. dein ad orientem profectionem parans, omisso itinere in Dacia resedit. circa Raetiam non paucos barbaros interemit, militesque suos quasi Sullae milites et cohortatus est et donauit. deorum sane se nominibus appellari uetuit, ut Commodus fecerat, cum illi eum quod leonem aliasque feras occidisset Herculem dicerent. et cum Germanos subegisset germanicum se appellauit uel ioco uel serio, ut erat stultus et demens, adserens si Lucanos uicisset Lucanicum se appellandum. damnati sunt eo tempore qui urinam in eo loco fecerunt, in quo statuae aut imagines erant principis, et qui coronas imaginibus eius detraxerunt ut alias ponerent, damnatis et qui remedia quartanis tertianisque collo

2 factae (*om.* caedes) *P* (?), *uulgo* 3. 5 chilo *C* 6 rapius esset ab antoninus *ante corr.* *B* 13 syllam *C* 15 petit *C* 18 et *C*, se *uulgo* 22 omiso *B* retiam *C* 23 syllae *C* 25 ut *add. Iord.*, quod *uulgo* eum *b*, cum *C* 27 Germanicum *uulgo*: germanum *C*

adnexa gestarunt. per Thracias cum praefecto praetorii iter fecit. inde cum in Asiam traiceret naufragii periculum adiit antemna fracta, ita ut in scapham cum protectoribus descenderet, unde in triremem a praefecto classis receptus euasit. excepit apros frequenter, contra leonem etiam stetit. quando etiam missis ad amicos litteris gloriatus est seque ad Herculis uirtutem accessisse iactauit.

6 Post hoc ad bellum Armeniacum Parthicumque conuersus ducem bellicum, qui suis competebat moribus, fecit. inde Alexandriam petiit, in gymnasium populum conuocauit eumque obiurgauit. legi etiam ualidos ad militiam praecepit. eos autem quos legerat occidit, exemplo Ptolemaei Euergetis qui octauus hoc nomine appellatus est. dato praeterea signo militibus, ut hospites suos occiderent, magnam caedem Alexandreae fecit. dehinc per Cadusios et Babylonios ingressus tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestiis in hostes inmissis. datis ad senatum quasi post uictoriam litteris Parthicus appellatus est. nam Germanici nomen patre uiuo fuerat consecutus. deinde cum iterum uellet Parthis bellum inferre atque hibernaret Edessae atque inde Carras Luni dei gratia uenisset, die natali suo octauo idus Apriles ipsis Megalensibus, cum ad requisita naturae discessisset, insidiis a Macrino praefecto praetorii positis, qui post eum inuasit imperium, interemptus est. conscii caedis fuerunt Nemesianus et frater eius Apollinaris Recianusque, qui praefectus legionis secundae Parthicae militabat et qui equitibus extraordinariis praeerat, non ignorantibus Marcio Agrippa qui classi praeerat et praeterea plerisque officialium,
7 inpulsu Martialis. occisus est autem in medio itinere inter

1 iestarunt (iesta *s. lin.*) *B* praef. praet. *C* iter fecit] infecit *C* 2 adit *C* 3 a temna *B*, ā temna *P* scafam *C* *post* protectoribus *C* *iterant* ita 4 in *s. lin. B* praef. *C* 5 afros *C* 7 *post* accessisse *C* *inserunt* se 10 petit *C* 12 ptholomei *B*, ptolomei (p *ex* h *corr.*) *P* euergitis *C ante corr.* 15 babilonios *C* 18 germani *B ante corr.* 20 hibernare thedesse *C* 21 iuni *B ante corr.* natali suo *Iord.*: natalis sui *C* octabo *C*, octaba *b* 23 praef. praet. *C* 26 praef. *C* 29 marcialis *C*

Carras et Edessam, cum leuandae uesicae gratia ex equo descendisset, atque inter protectores suos coniuratos caedis ageret. denique cum illum in equum strator eius lèuaret, pugione latus eius confodit conclamatumque ab omnibus est id Martialem fecisse.

Et quoniam dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusque id memoriae traditum atque ita nunc quoque a Carrenis praecipue haberi, ut qui Lunam femineo nomine ac sexu putauerit nuncupandam is addictus mulieribus semper inseruiat, qui uero marem deum esse crediderit, is dominetur uxori neque ullas muliebres patiatur insidias. unde quamuis Graeci uel Aegyptii eo genere quo feminam [hominem] etiam lunam [deum] dicant, mystice tamen deum dicunt.

Scio de Papiniani nece multos ita in litteras rettulisse ut 8
caedis non adsciuerint causam, aliis alia referentibus. sed ego malui uarietatem opinionum edere quam de tanti uiri caede reticere. Papinianum amicissimum fuisse imperatori Seuero et, ut aliqui loquuntur, adfinem etiam per secundam uxorem, memoriae traditur, et huic praecipue utrumque filium a Seuero commendatum, [eumque cum Seuero professum sub Scaeuola et Seuero in aduocatione fisci successisse] atque ob hoc concordiae fratrum Antoninorum fauisse, egisse quin etiam ne occideretur, cum iam de insidiis eius Bassianus quereretur, atque ideo una cum his qui fautores fuerant Getae a

1 hedessam *C* uessicae *C* 5 marcialem *C* 8 carnenis *P ante corr.* abheri *B* 9 nuncupandum is addictis *B ante corr.* semper *om. B* 10 inseruiat, qui uero *Iord.*: inseruit atqui uero *C*, inseruiat at uero qui *uulgo* 11 ullos *B* 12. 13 hominem *et* deum (deam *uulgo*) *del. Iord.*, deum dicunt — deum ducunt *Salm.* 14 retulisse *B* 15 sciuerint *uulgo*, adiecerint *Momms.*, adseruerint *Salm.* 16 mallui *B* uarietatem *Casaub.*: ueritatem *C* 17 papiniam *B* 18 et *s. s. p* 19 traditur — commendatum *in mg. inf. addit B* 20. 21 eumqne — successisse *om. B, in P ultimus paginae uersus est numerumque solitum excedens aliaque, ut uidetur, manu additus* 21. 22 ob hoc concordiae f. A. fauisse *Salm.*: ob hoc concordiae f. a. fuisse *C* (*P teste Salm.*; ob hoc concordia *teste Koehlero*), ad hoc concordiam f. A. fouisse (anctorem fuisse *Momms.*) *uulgo* 24 *post* etiam *inserit* Geta *Momms.*

militibus non solum permittente uerum etiam suadente Antonino occisum. multi dicunt Bassianum occiso fratre illi mandasse ut et in senatu pro se et apud populum facinus dilueret, illum autem respondisse, non tam facile parricidium excusari posse quam fieri. est etiam haec fabella quod dictare noluerit orationem qua inuehendum erat in fratrem, ut causa eius melior fieret qui occiderat, illum autem negantem respondisse aliud esse parricidium accusare innocentem occisum. sed hoc omnino non conuenit. nam neque praefectus poterat dictare orationem et constat eum quasi fautorem Getae occisum. et fertur quidem Papinianum, cum raptus a militibus ad Palatium traheretur occidendus, praediuinasse dicentem stultissimum fore qui in suum subrogaretur locum, nisi adpetitam crudeliter praefecturam uindicaret. quod factum est. nam Macrinus *Antoninum* occidit, ut supra exposuimus. qui cum filio factus in castris imperator filium suum, qui Diadumenus uocabatur, Antoninum uocauit idcirco quod a praetorianis multum Antoninus desideratus est.

9 Bassianus uixit annis quadraginta tribus, imperauit annis sex. publico funere elatus est. filium reliquit, qui postea et ipse M. Antoninus Heliogabalus dictus est. ita enim nomen Antoninorum inoleuerat ut uelli ex animis hominum non posset, quod omnium pectora uelut Augusti nomen obsederat. fuit male moratus, ex patre duro crudelior, auidus cibi, uini etiam adpetens, suis odiosus et praeter milites praetorianos omnibus castris exosus. prorsus nihil inter fratres simile. opera Romae reliquit thermas nominis sui eximias, quarum cellam soliarem architecti negant posse ulla imitatione qua facta est fieri. nam et ex aere uel cypro cancelli superpositi esse dicuntur, qui-

1 permittentem *C* 3 pro *Salm.*: per *C* 5 fabella *p*, fauella *C* 7 occideret *C* 8 aliud esse parricidium aliud *C*: *Salm. aut* aliud *semel delendum aut* illud — aliud *scribendum censet* accussare *B* 9 hec *B ante corr.* praef. *C* 10 quisi *B* occisu *B* 11 papinianus *P* 12 stultissime *B ante corr.* 15 Antoninum *add. uulgo* 17 uocatur *B* praetor. *B* 19 XL tribus *B* 20 reliquid *B* 23 aug. *C* 24 ex *C*, et *uulgo* 27 reliquid *P* soliarem *Salm.*: solearem *C* 29 uel ex *P teste Grut.*

bus cameratio tota concredita est et tantum est spatii ut id ipsum fieri negent potuisse docti mechanis. reliquit et porticum patris nomine quae gesta illius contineret et triumphos et bella. ipse Caracalli nomen accepit a uestimento quod populo dederat demisso usque ad talos, quod ante non fuerat. unde hodieque Antoninianae dicuntur caracallae huiusmodi, in usu maxime Romanae plebis frequentatae. idem uiam nouam muniuit quae est sub eius thermis [Antoninianis scilicet] qua pulchrius inter Romanas plateas non facile quicquam inuenias. sacra Isidis Romam deportauit et templa ubique magnifice eidem deae fecit. sacra etiam maiore reuerentia celebrauit quam antea celebrabantur. in quo quidem mihi mirum uidetur quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam uenisse dicantur, cum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit ut et Anubin portaret et pausas ederet, nisi forte iste addidit celebritati, non eam primus inuexit. corpus eius Antoninorum sepulchro inlatum est, ut ea sedes reliquias eius acciperet quae nomen addiderat.

10 Interest scire, quemadmodum nouercam suam Iuliam uxorem duxisse dicatur. quae cum esset pulcherrima et quasi per neglegentiam se maxima corporis parte nudasset dixissetque Antoninus 'uellem si liceret', respondisse fertur 'si libet licet. an nescis te imperatorem esse et leges dare, non accipere?' quo audito furor inconditus ad effectum criminis roboratus est nuptiasque eas celebrauit quas, si sciret se leges dare, uere solus prohibere debuisset. matrem enim — non alio dicenda erat nomine — duxit uxorem et ad parricidium iunxit incestum. si quidem eam matrimonio sociauit, cuius filium nuper occiderat.

Non ab re est diasyrticum quiddam in eum dictum addere. nam cum Germanici et Parthici et Arabici et Alamannici

2 negant potuissent *C* mechanici *uulgo* reliquid *C* 5 demiso *B* 8 Antoninianis scilicet *del. Casaub.* 10 magnifice idem *C* 12 ante *B* 13 quemammodum *P* 15 anobin *C, corr. p* nisi si *P*(?) 23 temperatorem *B* 25 quasi *C* 30 est etiam d. *B* 31 germani *C*

nomen adscriberet — nam Alamannorum gentem deuicerat — Heluius Pertinax filius Pertinacis dicitur ioco dixisse 'adde, si placet, etiam Geticus Maximus', quod Getam occiderat fratrem et Gothi Getae dicerentur, quos ille, dum ad orientem transiit, tumultuariis proeliis deuicerat.

11 Occidendi Getae multa prodigia extiterunt, ut in uita eius exponemus. nam quamuis prior ille e uita excesserit, nos tamen ordinem secuti sumus, ut qui et prior natus est et qui prior imperare coeperat, prior scriberetur. eo sane tempore quo ab exercitu appellatus est Augustus uiuo patre, quod ille pedibus aeger gubernare non posse uideretur imperium, contusis animis militum et tribunorum Seuerus dicitur animo uolutasse, ut et hunc occideret, nisi repugnassent praefecti eius graues uiri. aliqui contra dicunt praefectos uoluisse id fieri, sed Septimium noluisse ne et seueritas illius crudelitatis nomine inquinaretur et, cum auctores criminis milites fuerint, adulescens stultae temeritatis poenas lueret tam grauis supplicii titulo, ut a patre uideretur occisus. hic tamen omnium durissimus et, ut uno conplectamur uerbo, parricida et incestus, patris matris fratris inimicus, a Macrino qui eum occiderat timore militum et maxime praetorianorum inter deos relatus est. habet templum, habet salios, habet sodales Antoninianos. qui Faustinae templum et diuale nomen eripuit. certe templum quod ei sub Tauri radicibus fundauerat maritus. in quo postea filius huius Heliogabalus Antoninus sibi uel Ioui Syrio uel Soli — incertum id est — templum fecit.

5 transit *P, ante corr. B* 10 excitu *P ante corr.* 13 pugnassent *C* 14 grauis *C* 21 et] ac *P*(?) 25 *post* maritus *uulgo inserunt* Antoninus, *post* huius *uulgo* Bassiani 26 iouis syrio *C, corr. p* ANTONINVS CARACALLVS SPARTIANI EXPL. INCIPIT ANTONINVS GETA FELICITER *C*, ad constantinū aug. *add. p*

AELII SPARTIANI

ANTONINVS GETA

AD CONSTANTINVM AVG.

Scio, Constantine Auguste, et multos et clementiam tuam 1
quaestionem mouere posse, cur etiam Geta Antoninus a me
tradatur. de cuius priusquam uel uita uel nece dicam, disse-
ram cur et ipsi Antonino a Seuero patre sit nomen adposi-
tum. neque enim multa in eius *uita* dici possunt, qui prius
rebus humanis exemptus est quam cum fratre teneret impe-
rium. Septimius Seuerus quodam tempore cum consuluisset
ac petisset, ut sibi indicaretur quo esset successore moriturus,
in somniis uidit Antoninum sibi successurum. quare statim
ad milites processit et Bassianum filium maiorem natu M.
Aurelium Antoninum appellauit. quod fecit uel paterna cogi-
tatione uel, ut quidam dicunt, a Iulia uxore commonitus, quae
gnara erat somnii. quod minori filio hoc facto ipse interclu-
sisset aditum imperandi, etiam Getam minorem filium Anto-
ninum uocari iussit. itaque semper ab eo in epistulis fami-
liaribus dictus est, cum si forte abesset scriberet 'salutate
Antoninos filios et successores meos.' sed nihil ualuit patris
cautio. nam ei solus ille successit qui primus Antonini no-
men accepit. et haec de Antonini nomine.

Geta autem dictus est uel a patrui nomine uel aui pa- 2
terni. de cuius uita et moribus in uita Seueri Marius Maxi-

5 uita *om. C, s. s. p* 9 somnis *C* successorum *B* 11 quod fecit uel *Iord.*: quod fecisset et *C*, quod cum fecisset *uulgo* 16 dictus est Antoninus *uulgo* 17 patris matrisve *uulgo* 18 antoninus *C* 20 aui paterni *p*, a paterni *C*

mus primo septenario satis copiose rettulit. fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, quod in animo habuit Seuerus ut omnes deinceps principes quemadmodum Augusti ita etiam Antonini dicerentur, idque amore Marci, quem fratrem suum semper dicebat et cuius philosophiam litterarumque iustitutionem semper imitatus est. dicunt aliqui non in Marci honorem tantum Antonini nomini delatum, cum id Marcus adoptiuum habuerit, sed in eius qui Pius cognominatus est, Hadriani scilicet successoris. et quidem ob hoc quod Seuerum ille ad fisci aduocationem delegerat ex formularia forensi, cum ad tantos processus ei patuisset dati ab Antonino primi gradus uel honoris auspicium. simul quod nemo ei uideretur felicior imperator ad commodandum nomen eo principe, cuius proprium nomen iam per quattuor principes cucurrisset. de hoc eodem Seuerus gnarus geniturae illius, cuius ut plerique Afrorum peritissimus fuit, dixisse fertur 'mirum mihi uidetur, Iuuenalis amantissime, Geta noster diuus futurus, cuius nihil imperiale in genitura uideo.' erat enim Iuuenalis praefectus eius praetorii. nec eum fefellit. nam Bassianus, cum eum occidisset ac uereretur tyrannicam ex parricidio notam audiretque posse mitigari facinus, si diuum fratrem appellaret, dixisse fertur 'sit diuus, dum non sit uiuus.' denique eum inter diuos rettulit atque ideo utcumque rediit *cum* fama in gratiam parricida.

3 Natus est Geta Seuero et Vitellio consulibus Mediolani, etsi aliter alii prodiderunt, VI kal. Iunias ex Iulia, quam idcirco Seuerus uxorem duxerat quod eam in genitura habere compererat ut regis uxor esset, isque priuatus, sed iam optimi

4 idque *Salm.*: atque *C* quem fratrem suum semper d. *Iord.*: uel fratrem suum sem (semet *corr. P*) d. *C*, quem fuisse uel fratrem suum d. *uulgo*, cuius filium semet *Salm.* 8 marcum adoptiuus *C*, *corr. Salm.* 9 est] sed *C* successori *C*, *fort.* succesor 10 formulario *uulgo* 13 uidetur *P* 17 amautissimus *C fort. recte* 19 praef. eius praet. *B* 20 tyrannicum *B ante corr.* 21 natam *P*, nato *B ante corr.* 24 redit *C* cum *om. C, add. uulgo* 25 conss *C* mediolanii *C*

in re publica loci. statim ut natus est nuntiatum est ouum gallinam in aula peperisse purpureum. quod cum allatum Bassianus frater eius accepisset et quasi paruulus adplosum ad terram fregisset, Iulia dixisse ioco fertur 'maledicte parricida, fratrem tuum occidisti.' [idque ioco]. quod dictum Seuerus altius quam quisquam praesentium accepit, a circumstantibus autem postea velut diuinitus effusum adprobatum est. fuit etiam aliud omen. nam cum in uilla cuiusdam Antonini plebei hominis agnus natus esset qui uellus in fronte purpureum haberet, eadem die atque hora qua Geta natus est, audissetque ille ab aruspice post Seuerum Antoninum imperaturum, ac de se ille auguraretur, sed tamen tale fati timeret indicium, ferro eum adegit. quod et ipsum signo fuit Getam ab Antonino interimendum, ut postea satis claruit. fuit etiam aliud omen, ut postea ingens exitus docuit huius facinoris quod euenit. nam cum infantis Getae natalem Seuerus commendare uellet, hostiam popa nomine Antoninus percussit. quod tunc nec quaesitum nec animaduersum, post uero intellectum est.

Fuit adulescens moribus asperis, sed non impiis, † anar- 4
bore tractator, gulosus, cupidus ciborum et uini uarie conditi. huius illud pueri fertur insigne, quod cum uellet partium diuersarum uiros Seuerus occidere et inter suos diceret 'hostes uobis eripio' consentiretque adeo usque Bassianus, ut eorum etiam liberos si sibi consuleret diceret occidendos, Geta interrogasse fertur quantus esset interficiendorum numerus. cumque dixisset pater, ille interrogauit 'isti habent parentes, habent propinquos?' cum responsum esset habere 'plures ergo in ciuitate' *ait* 'tristes erunt quam laeti, quod uicimus.' et

1 rep. *C* 4 maledicta *B* 5 idque ioco *del. Iord.*, quod *om. P* (?), *uulgo* 7 effosum *C* 9 agnustatus *C ante corr.* 12 timere *C* 21 nario, retractator *Salm.*: a natura decorus, tractator *uulgo*; *latere uidetur potius* iactator *Iord.* 23 dicere *B* 25 consularet *B* occidendus *B* 27 interrogasse *B ante corr.* 28 esset *B in mg.* haberet *C* plures *Salm.*: complures *C*, complures plures *Momms.* 29 ait *add. Salm.*

optinuisset eius sententia, nisi Plautianus praefectus uel Iuuenalis institissent spe proscriptionum ex quibus ditati sunt. his accedebat Bassiani fratris nimia crudelitas. qui cum contenderet et diceret [quasi] ioco quasi serio, omues cum liberis occidendos partium diuersarum, Geta ei dixisse dicitur 'tu qui nulli parcis potes et fratrem occidere.' quod dictum eius tunc nihil, post uero pro praesagio fuit.

5 Fuit in litteris adsequendis [et] tenax ueterum scriptorum, paternarum etiam sententiarum memor, fratri semper inuisus, matri amabilior quam frater, subbalbe tamen canorus, uestitus nitidi cupidissimus, ita ut pater rideret. siquid accepit a praesentibus, ad suum contulit cultum neque quicquam cuipiam dedit. post Parthicum bellum pater cum ingenti gloria floreret, Bassiano participe imperii appellato, Geta quoque Caesaris et Antonini, ut quidam dicunt, nomen accepit. familiare illi fuit has quaestiones grammaticis proponere, ut dicerent singula animalia quomodo uocem emitterent — uelut agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, ursi saeuiunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranae coaxant, equi hinniunt, asini ragiunt, tauri rugiunt — easque de ueteribus adprobare. Sereni Sammonici libros familiarissimos habuit quos ille ad Antoninum scripsit. habebat etiam istam consuetudinem ut conuiuia et maxime prandia per singulas litteras iuberet scientibus seruis, uelut in quo erat anser apruna anas item pullus perdix pauus porcellus piscis perna et quae in eam litteram genera edulium caderent,

4 quasi *del. Iord.* serio] seuero *B ante corr.* et *B*, etiam *P* (?) 7 pro *om. P* (?) 8 et *del. Iord., uulgo iterant post* scriptorum 10 subalbe *B ante corr.* 11 pater rideret *Bernhardyus*: patri deret *C*, patri diceret *b*, patri doleret *uulgo* 13 particum *C* pater *om. B* 14 bassiani *B ante corr.* participi *C* 18 gruninnt *C* minurriunt *uulgo, et ita grammatici apud Reifferscheid. Suet. reliq. p. 247 sqq.*: minarriunt *C post quod addunt* porci grunniunt 19 leones — barriunt *P in inf. mg.* elefanti *C* uarriunt *P ante corr., B* 20 coraxant *P ante corr., B* ragiunt *C*: rudunt *uulgo, et ita Suet. p. 253* rugiunt *C*, mugiunt *p, uulgo* 21 sammonii *B*

et item fasianus farrata ficus et talia. quare comis etiam habebatur in adulescentia.

Occiso eo pars militum quae incorrupta erat parricidium 6
aegerrime accepit, dicentibus cunctis duobus se liberis fidem promisisse duobus seruare debere, clausisque portis diu non est imperator admissus. denique nisi querellis de Geta editis et animis militum delenitis, enormibus etiam stipendiis datis, Romam Bassianus redire non potuit. post hoc denique et Papinianus et multi alii interempti sunt qui uel concordiae fauerant uel qui partium Getae fuerant, ita ut utriusque ordinis uiri et in balneo *et* cenantes et in publico percuterentur, Papinianus ipse securi percussus sit, inprobante Bassiano quod non gladio res peracta sit. uentum denique est usque ad seditionem urbanicianorum militum, quos quidem non leui auctoritate Bassianus compressit, tribuno eorum ut alii dicunt interfecto, ut alii relegato. ipse autem tantum timuit ut loricam sub lato habens clauo etiam curiam sit ingressus atque ita rationem facti sui et necis Geticae reddiderit. quo quidem tempore Heluius Pertinax filius Pertinacis, qui postea est ab eodem Bassiano interemptus, recitanti Faustino praetori et dicenti 'Sarmaticus maximus et Parthicus maximus' dixisse dicitur 'adde et Geticus maximus' quasi Gothicus. quod dictum altius in pectus Bassiani descendit, ut postea nece Pertinacis est adprobatum, nec solum Pertinacis sed et aliorum, *ut* supra dictum est, passim et inique. Heluium autem etiam suspectum habuit adfectatae tyrannidis, quod esset in amore omnium et filius Pertinacis imperatoris. quae res nulli facile priuato satis tuta est.

Funus Getae accuratius fuisse dicitur quam eius qui a 7
fratre uideretur occisus, inlatusque est maiorum sepulchro hoc est Seueri, quod est in Appia uia euntibus ad portam

1 farrata *C*: farta *uulgo* comes *C* 7 inormibus *C* 8 papinianus *p*, papianus *C* 9 fauerant *P*, fuerant *B* 11 balneo et *Iord.*: balneum *C* 19 eluius *C* 20 Faustino *uulgo*: faustum *C* 21 particus *C* 23 in pectus *p*, intereptus *C* 24 ut *add. p* 25 eluium *C* a fratre] fratri *C*

dextra, specie septizonii extructum, quod sibi ille uiuus ornauerat. occidere uoluit et matrem Getae nouercam suam, quod fratrem lugeret, et mulieres quas post reditum de curia flentes repperit. fuit praeterea eius inmanitatis Antoninus, ut his praecipue blandiretur quos ad neeem destinabat, ut eius magis blandimentum timeretur quam iracundia. mirum sane omnibus uidebatur quod mortem Getae totiens etiam ipse fleret quotiens nominis eius mentio fieret, quotiens imago uideretur aut statua. uarietas autem tanta fuit Antonini Bassiani, immo tanta sitis caedis, ut modo fautores Getae modo inimicos occideret quos fors obtulisset. quo facto magis Geta desiderabatur.

1 dextra *Iord.*: dextram *C* sepizodii *C* *cf. p. 137, 21* destinebat *B* 9 inmota sitis (satis *ante corr. P*) *C* ANTONINVS GETA EXPLICIT (*sequitur Heliogabalus*) INCIPIT OPILIVS MACRINVS IVLII CAPITOLINI FELICITER *C*

IVLII CAPITOLINI

OPILIVS MACRINVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

1 Vitae illorum principum seu tyrannorum siue Caesarum, qui non diu imperarunt, in obscuro latent idcirco quod neque de priuata eorum uita digna sunt quae dicantur, cum omnino ne scirentur quidem, nisi adspirassent ad imperium, et de imperio, quod non diu tenuerunt, non multa dici possunt. nos tamen ex diuersis historicis eruta in lucem proferemus, et ea quidem quae memoratu digna erunt. non enim est quisquam in uita *qui* non ad diem quodcumque fecerit. sed eius qui uitas aliorum scribere orditur officium est digna cognitione perscribere. et Iunio quidem Cordo studium fuit eorum imperatorum uitas edere quos obscuriores uidebat. qui non multum profecit. nam et pauca repperit et indigna memoratu, adserens se minima quaeque persecuturum. quasi uel de Traiano aut Pio aut Marco sciendum sit quotiens processerit, quando cibos uariauerit et quando uestem mutauerit et quos quando promouerit. quae ille omnia exsequendo libros mythistoriis repleuit talia scribendo, cum omnino rerum uilium aut nulla scribenda sint aut nimis pauca, si tamen ex his mores possint animaduerti qui reuera sciendi sunt, sed ex parte, ut ex ea cetera colligantur.

2 Occiso ergo Antonino Bassiano Opilius Macrinus praefectus praetorii eius, qui antea priuatas curabat, imperium arripuit,

8 qui *om. C* eis *C* 11 imperatorem *P ante corr.* 13 persequturum *P*, persequuturum *B* 22 priuatas curabat *uulgo*: priuatus cubabat *C, cf. c. 7* curator priuatae

humili uatus loco et animi atque oris inuerecuudi, seque nunc Seuerum uunc Autoninum, cum in odio esset omuium et hominum et militum, nuncupauit. statimque ad bellum Parthicum profectus et iudicandi de se militibus, seu rumoribus quibus premebatur adolescendi potestatem demit. quamuis senatus eum imperatorem odio Antoniui Bassiani libenter acceperit, cum in seuatu omnibus una uox esset 'quemuis magis quam parricidam, quemuis magis quam incestum, quemuis magis quam inpurum, quemuis magis quam interfectorem et seuatus et populi.' et mirum omnibus fortasse uideatur, cur Diadumeuus filius Macrini Antouiuus uoluerit uuncupari, cum auctor uecis Antoninianae fuisse dicatur.

3 De ipso quae in annales relata sint proferam. uates caelestis apud Karthaginem, quae deo repleta solebat uera canere sub Autonino Pio, cum sciscitauti procousuli de statu, ut solebat, publico et de suo imperio futura praediceret, ubi ad principes uentum est clara voce uumerari iussit, quotieus diceret Autoniuum, tuucque adtouitis omuibus Autouini uomeu [Augusti] octavo edidit. sed credeutibus cunctis quod octo anuis Autouinus Pius imperaturus esset et ille transcendit hunc anuorum uumerum et coustitit apud credeutes uel tuuc uel postea per uatem aliud designatum. denique adnumeratis omuibus qui Antonini appellati sunt is Autoninorum numerus iuueuitur. euim uero Pius primus, Marcus secundus, Verus tertius, Commodus quartus, quintus Caracallus, sextus Geta, septimus Diadumenus, octauus Heliogabalus Autouini fuere. nec inter Autouiuos refereudi sunt duo Gordiani, aut quia praenomeu tautum Antoniuorum habuerunt aut etiam Antonii dicti sunt, nou Antonini. inde est quod se et Seuerus An-

2 3 et hominum — Parthicum *B in mg. inf.* Antoninum] uocare *s. s. p* 3 noncurauit *C* 5 e quibus *C* 7 8 quemuis — incestum *P in mg. inf.* 9 purum *B ante corr.* 13 ipsoque *C* relatas inprofera *C* 14 carthaginem *C* deo] de *C* solet *C* 15 proconsuli *Salm.*: proconsule *C* 18 attentis *uulgo* 19 Augusti *del. Iord.* credentis *C* 23 his *C* 24 sec*undus *P*, sedundus *B ante corr.* 27 aut quia *Iord.*: aut qui *C*, qui aut *uulgo* 28 pronomen *C* seuerus antoninus *C*

toninum uocauit, nt plurimi ferunt, et Pertinax et Iulianus et idem Macrinus. et ab ipsis Antoninis qui ueri successores Antonini fuerunt hoc nomen magis quam proprium retentum est. haec alii. sed alii idcirco Antoninum Diadumenum a Macrino patre appellatum ferunt, nt suspicio a Macrino interfecti Antonini militibns tolleretur. alii uero tantum desiderium nominis huius fuisse dicunt, nt nisi populus et milites Antonini nomen audirent imperatorium non putarent.

Et de Macrino quidem in senatu a multis, quando nun- 4
tiatnm est Varium Heliogabalum imperatorem, cnm iam Caesarem Alexandrum senatus dixisset, ea dicta sunt *unde* appareat ignobilem, sordidum, spurcum fuisse. nerba denique Aurelii Victoris cui Pinio cognomen erat haec fuerunt 'Macrinum libertinnm hominem, prostibulum, seruilibus officiis occupatum in domo imperatoria, nenali fide, uita sordida sub Commodo, a Senero remotum etiam a miserrimis officiis relegatumque in Africam, nbi ut infamiam damnationis tegeret lectioni operam dedisse, egisse causulas, declamasse, ius postremo dixisse. donatum autem anulis anreis patrocinante sibi conliberto suo Festo, adnocatnm fisci factum snb Vero Antonino.' sed et haec dubia ponuntur et alia dicuntur ab aliis, quae ipsa quoqne non tacebimus. nam plerique gladiatoriam pugnam eum exhibnisse dixerunt et accepta rudi ad Africam isse uenatorem primo, post etiam tabellionem fuisse, deinceps aduocatum fuisse fisci. ex qno officio ad amplissima qnaeque peruenit. dein cum esset praefectus praetorio collega ablegato Antoninum Caracallum imperatorem suum interemit tanta

1 et plurimi fuerunt *C, insiticia censet Eyss.*, ut plurimi ferunt *coni. Iord.* 6 Antonini Bassiani *uulgo* 8 imperium *uulgo* 9 a multis *uulgo*: multi *C* 10 imperatore *B* 11 ea dicta *P*, edicta *B* unde *add. Iord.*: ut *uulgo* 12 ignobilem *uulgo*, nobilem *C* 13 aureilii *B* pinio *C quod retinet Salm. de gente Pinnia somnians*, Primo *uulgo*, Primio (*nomin. casu*) *coni. Iord., quod cognomen in Mommseni I. N. legitur quinquies. cf. p. 153, 11* 14 prostibulem *B, ante corr. P* 16 religatumque *C* 18 causulas *uulgo*: clausulas *C* ius *uulgo*, in *C* 20 conliberto *Kiesslingius*: non liberto *C*, liberto *uulgo* 24 deinceps aduocatum fuisse *B in mg.* 26 praetorii *P*

factione, ut ab eo non uideretur occisus. nam stratore eius redempto et spe ingenti proposita id egit ut quasi militaribus insidiis, quod uel ob parricidium uel incestum displiceret, interemptus diceretur.

5 Statim denique arripuit imperium filio Diadumeno in participatum adscito, quem continuo, ut diximus, Antoninum appellari a militibus iussit. dein corpus Antonini Romam remisit sepulchris maiorum inferendum. mandauit collegae dudum suo praefecto praetorio, ut munus suum curaret ac praecipue Antoninum honorabiliter sepeliret ducto funere regio, quod sciebat ob uestimenta populo [congiaria] data multum Antoninum a plebe dilectum. accedebat etiam illud quod militarem motum timebat, ne eo interueniente suum impediretur imperium, quod raptum ierat, sed quasi inuitus acceperat, ut sunt homines qui ad ea se cogi dicunt quae uel sceleribus comparant. timuit autem etiam collegam ne et ipse imperare cuperet, sperantibus cunctis quod, si unius numeri consensus accederet, neque ille recusaret et omnes cupidissime id facerent odio Macrini uel propter uitam improbam uel propter ignobilitatem, cum omnes superiores nobiles fuissent imperatores. infulsit praeterea in nomen Seueri se, cum illius nulla cognatione tangeretur. unde iocus extitit 'sic Macrinus est Seuerus quomodo Diadumenus Antoninus.' statim tamen ad delendum militum motum stipendium et legionariis et praetorianis dedit solito uberius, utpote qui extenuare cuperet imperatoris occisi crimen. profuitque pecunia, ut solet cui innocentia prodesse non poterat. retentus est enim aliquanto tempore in imperio homo uitiorum omnium. ad senatum dein litteras misit de morte Antonini, diuum illum appellans excusansque se et iurans, quod de caede illius nescierit. ita

1 fictione *uulgo* 3 uel ne incestum *C* 4 interemptum *C* 11 et congiaria *uulgo,* congiaria *del. Iord.* 13 nec eo *C* 17 unus numeri concessus *C* 18 recussaret *B* 19 propter uitam improbam *p*: propter uitam (proptam *ante corr. P*) probam *C* 20 imperatorem *C* 21 Seneri se *Salm.*: seueris *C* 25 solito] solitudo *B, ante corr. P* 27 aliquando *ante corr. C*

sceleri suo more hominum perditorum iunxit periurium, a quo incipere decuit hominem improbum.

Cum ad senatum scriberet interest scire cuius modi oratio 6
fuerit qua se excusauit, ut et inpudentia hominis noscatur et sacrilegium a quo initium sumpsit improbus imperator. capita ex oratione Macrini et Diadumeni imperatorum. 'uellemus, patres conscripti, et incolumi Antonino nostro et reuecti cum triumpho uestram clementiam uidere, tunc demum enim florente re publica et omnes felices essemus et sub eo principe uiueremus, quem nobis Antoninorum loco di dederant. uerum quia id euenire per tumultum militarem non potuit, nuntiamus primum quid de nobis exercitus fecerit, dein honores diuinos, quod primum faciendum est, decernimus ei uiro in cuius uerba iurauimus, cum exercitus ultorem caedis Bassiani neminem digniorem praefecto eius putauit, cui et ipse utique uindicandam factionem mandasset, si uiuus deprehendere potuisset.' et infra 'detulerunt ad me imperium cuius ego, patres conscripti, interim tutelam recepi, tenebo regimen, si et uobis placuerit quod militibus placuit, quibus iam et stipendium dedi et omnia imperatorio more iussi.' item infra 'Diadumenum filium meum uobis notum et imperio miles donauit et nomine, Antoninum uidelicet appellans ut cohonestetur prius nomine, sic etiam regni honore. quod uos, patres conscripti, bono faustoque omine adprobetis petimus, ne uobis desit Antoninorum nomen quod maxime diligitis.' item infra 'Antonino autem diuinos honores et miles decreuit et nos decernimus et uos, patres conscripti, ut decernatis, cum possimus imperatorio iure praecipere, tamen rogamus dicantes et duas statuas equestres, pedestres duas habitu militari, sedentes ciuili habitu duas, item diuo Seuero duas triumphales. quae omnia, patres conscripti, uos impleri iubebitis nobis religiose pro prioribus ambientibus.'

1 inncxit *B* 7 p. c. *C hic et infra* incolomi *C* 9 rep. *C* 10 di dederant *uulgo*: dediderant *C* 13 nero B 20 imperatorium ore *B, P ante corr.* 22 quo honestetur *C* 23 regione *B ante corr.* 24 homine *B* 29 pedes *C* 31 iubebetis *C* 32 anbientibus *C*

7 Lectis igitur in senatu litteris, contra opinionem omnium et mortem Antonini senatus gratanter accepit et Opilium Macrinum libertatem publicam curaturum sperans primum in patricios allegit nouum hominem et qui paulo ante procurator priuatae fuisset. eundem cum scriba pontificum esset, quos hodie pontifices minores uocant, pontificem maximum appellauit Pii nomine decreto. diu tamen lectis litteris, cum omnino nemo crederet de Antonini morte, silentium fuit. sed posteaquam constitit occisum, senatus in eum uelut in tyrannum inuectus est. denique statim Macrino et proconsulare imperium et potestatem tribuniciam detulerunt. filium sane suum, cum ipse Felicis nomen recepisset ut suspicionem occisi a se Antonini remoueret, Antoninum uocauit, Diadumenum antea dictum. quod quidem etiam Varius Heliogabalus, qui se Bassiani filium diceret, homo sordidissimus et ex meretrice conceptus, idem postea nomen accepit. denique uersus extant cuiusdam poetae quibus ostenditur Antonini nomen coepisse a Pio et paulatim per Antoninos usque ad sordes ultimas peruenisse. si quidem solus Marcus nomen illud sanctum uitae genere auxisse uideatur, Verus autem degenerasse, Commodus uero etiam polluisse sacrati nominis reuerentiam. iam quid de Caracallo Antonino quidue de hoc potest dici? postremo etiam quid de Heliogabalo, qui Antoninorum ultimus in summa inpuritate uixisse memoratur?

8 Appellatus igitur imperator † susceptos contra Parthos profectus est magno apparatu, studens sordes generis et prioris uitae infamiam uictoriae magnitudine abolere. sed conflictu habito contra Parthos defectu legionum, quae ad Varium Heliogabalum confugerant, interemptus est. sed anno amplius imperauit. sane cum esset inferior in eo bello quod Antoninus

2 gradanter *B*, *ante corr.* *P* 5 priuatae rei *uulgo* 5 pontificum *uulgo*: pontificus *C* 10 proconsularem *C*, *corr.* *p* 14 *post* quidem *C* *inserunt* nomen: quidem nomen — 16 item p. a. *coni.* *Iord.* 14 uassiani *B* 20 uidetur *B* degeniasse *Salm.* 21 sacranti *C* *ante corr.* 25 susceptos *C*: suscepto bello *uulgo* 29 confugerent *B*, *ante corr.* *P*

gesserat, Artabane grauiter necem suorum ciuium uindicante, primo Macrinus repugnauit, postea uero missis legatis petiit pacem, quam libenti animo interfecto Antonino Parthus concessit. inde cum se Antiochiam recepisset ac luxuriae operam daret, iustam causam interficiendi sui praebuit exercitui ac Bassiani, ut putabatur, filium sequendi, id est Heliogabalum [Bassianum] Varium, qui postea est et Bassianus et Antoninus appellatus.

Fuit aliqua mulier Maesa siue Varia ex Emesena urbe, 9
soror Iuliae uxoris Seueri Pertinacis Afri, quae post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam. cui quidem omnia concessit Macrinus quae diu illa collegerat. huic erant duae filiae Symiamira et Mamaea, quarum maioris filius Heliogabalus et Bassiani et Antonini nomen accepit. nam Heliogabalum Phoenices uocant solem. sed Heliogabalus pulchritudine ac statura et sacerdotio conspicuus erat ac notus omnibus hominibus qui ad templum ueniebant, militibus praecipue. his Maesa siue Varia dixit Bassianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. erat praeterea Maesa ipsa ditissima, ex quo etiam Heliogabalus luxuriosissimus. qua promittente militibus legiones abductae sunt a Macrino. suscepta enim illa noctu in oppidum cum suis, nepos eius Antoninus appellatus est
imperii delatis insignibus. haec ubi sunt Macrino apud Au- 10
tiochiam posito nuntiata, miratus audaciam muliebrem, simul etiam contemnens, Iulianum praefectum ad obsidendos eos cum legionibus misit. quibus cum Antoninus ostenderetur, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Iuliano praefecto ad eum omnes transierunt. dein parte exercitus con-

2 petit *C* 4 anthiociam *C* 6 sequenti *C* id est narium h. *P ante corr.* 7 et Antoninus *bis posuit P* 9 emisena *C* 13 symiamyra *C*: *cf. Scaliger in Euseb. p. 233,* Semiamira *uulgo* mamea *C* 14 maioris fililius H. et *Iord.*: maiori filius erat H. et *C*, H. qui et *uulgo* 15 foenices *C* 21 luxoriosissimus *C* 22 adductae *B, ante corr. P* suscepte *B* 23 est appellatus *P*(?) 24 anthiociam *C* 25 posita *B ante corr.*

iuncta uenit contra Macrinum Antoninus, contra se festinantem, commissoque proelio Macrinus est uictus proditione militum eius et amore Antonini. fugiens sane Macrinus cum paucis et filio in uico quodam Bithyniae occisus est cum Diadumeno, ablatumque eius caput est et ad Antoninum perlatum. sciendum praeterea quod Caesar fuisse dicitur, non Augustus Diadumenus puer, quem plerique pari fuisse cum patris imperio tradiderunt. occisus est etiam filius cui hoc solum attulit imperium, ut interficeretur a milite. non enim aliquid dignum in eius uita erit quod dicatur praeter hoc quod Antoninorum nomini est uelut nothus adpositus.

11 Fuit tamen in uita imperatoria paulo rigidior et austerior, sperans se ante acta omnia posse obliuioni dare, cum ipsa seueritas illius occasionem reprehendendi et lacerandi eius aperiret. nam et Seuerum se et Pertinacem uoluerat nuncupari. quae duo illi asperitatis nomina uidebantur. et cum illum senatus Pium ac Felicem nuncupasset, Felicis nomen recepit, Pii habere noluit. unde in eum epigramma non infacetum Graeci cuiusdam poetae uidetur extare, quod Latine hac sententia continetur

histrio iam senior turpis, grauis, asper, iniquus,
  impius et felix sic simul esse cupit,
ut nolit pius esse, uelit tamen esse beatus.
  quod natura negat nec recipit ratio.
nam pius et felix poterat dicique uiderique,
  imperium infelix est, erit ille sibi.

hos uersus nescio qui † delatis iuxta eos qui Graeci erant

2 commisoque *B* proditionem *B* 4 bethiniae (bith. *corr. P*) *C* 11 notus *C* 12 fuit Macrinus tamen *uulgo* 13 ipse *B* 14 occassionem *B* 18 infacetum *Momms.*: inlatum (um *in ras. P*) *C*, latinum *P ante corr. et ed. princ.*, inlautum *excerptorum Pal. corrector* 19 uideretur *C* 23 noluit *C* 24 neget *C* recepit *C* 25 poterat *p*: poterit *C* dicique uiderique *C*, dicique uideri cui *p*: dici atque uideri, cui *uulgo* 26 sibi] pius *Obrechtus* 27 hos *p*: hoc *C* de latis *C*, delatos *p*: delatus *Salm.*, *conl. Innocentio gromatico p. 310 Lachm. et deinceps*, de Graecis Latinos iuxta *Momms.* iuxta *del. Salm.*

propositi in foro posuit. quibus acceptis Macrinus his uersibus respondisse fertur

si talem Graium tetulissent fata poetam,
  qualis Latinus gabalus iste fuit,
nil populus nosset, nil nosset curia, mango
  nullus scripsisset carmina taetra mihi.

his uersibus Macrinus longe peioribus quam illi Latini sunt respondisse se credidit, sed non minus risui est habitus quam poeta ille, qui de Graeco Latine conatus est scribere.

Fuit igitur superbus et sanguinarius et uolens militariter 12
imperare, incusans quin etiam superiorum temporum disciplinam ac solum Seuerum prae ceteris laudans. nam et in crucem milites tulit et seruilibus suppliciis semper adfecit et, cum seditiones militares pateretur, milites saepius decumauit, aliquando etiam centesimauit, quod uerbum proprium ipsius est, cum se clementem diceret quando eos centesimaret qui digni essent decimatione atque uicensimatione. longum est eius crudelitates omnes aperire, attamen unam ostendam non magnam, ut ipse credebat, sed omnibus tyrannicis inmanitatibus tristiorem. cum quidam milites ancillam hospitis iam diu praui pudoris affectassent idque per quendam frumentarium ille didicisset, adduci eos iussit interrogauitque utrum esset factum. quod cum constitisset, duos boues mirae magnitudinis uiuos subito aperiri iussit atque his singulos milites inseri capitibus, ut secum conloqui possent, exertis, itaque poena hos affecit, cum ne adulteris quidem talia apud maiores uel sui temporis essent constituta supplicia. pugnauit tamen et contra Parthos et contra Armenios et contra Ara-

3 facta *B ante corr.* 4 quilis *B, ante corr. P* 5 nihil *bis C* mango *Kiesslingius*: magno *C* 9 conatus *Peterus*: coactus *P* (?), actus *B* 14 milites] multos *C* 14 decumabit *C* 17 uincensimatione *B* 18 aperire *bp*: aripere *P*, perire *B* 19 magnū *P* 21 pudoris affectassent idque *Salm.*: pudore suffectussent (suffectus essent *corr. B*, suffectassent *P*) atque *C*, ancillae hospitis pudorem deprauasse suspecti essent atque *uulgo* quendam *p*, quaedam *C* 24 aperi *C* 25 esset possent *B ante corr.* istaque *Salm.*

bas, quos Entemones uocant, non minus fortiter quam feliciter. tribunum qui excubias deseri passus est carpento rotali supter adnexum per totum iter uiuum atque exanimem traxit. reddidit etiam Mezentii supplicium, quod ille uiuos mortuis inligabat et ad mortem cogebat longa tabe confectos. unde etiam in circo cum fauor publicus in Diadumenum se proseruisset adclamatum 'egregius forma iuuenis, *dignus*

cui pater haud Mezentius esset.'

uiuos etiam homines parietibus inclusit et struxit. adulterii reos semper uiuos simul incendit iunctis corporibus. seruos qui dominis fugissent repertos ad gladium ludi deputauit. delatores si non probarent capite affecit, si probarent delato pecuniae praemio infames dimisit.

13 Fuit in iure non incallidus, adeo ut statuisset omnia rescripta ueterum principum tollere, ut iure non rescriptis ageretur, nefas esse dicens leges uideri Commodi et Caracalli et hominum imperitorum uoluntates, cum Traianus numquam libellis responderit ne ad alias causas facta praeferrentur, quae ad gratiam conposita uiderentur. in annonis tribuendis largissimus fuit, in auro parcissimus. in uernaclis [uel aulicis] tam inpius, tam pertinax, tam asper, ut serui illum sui non Macrinum dicerent sed Macellinum, quod macelli specie domus eius cruentaretur sanguine uernularum. uini cibique auidissimus, nonnumquam usque ad ebrietatem, sed uespertinis horis. nam si prandisset uel priuatim parcissimus, in cena

1 Eudemones *Salm.* 3 super *C* 4 mezentiis *B, ante corr. P*: *cf. Verg. Aen. VIII 485* 7 proseruisset acclamatum *p*: pro seruis sed clamatum *B et, ut uidetur, ante corr. P* *Verg. Aen. VI 862 et XII 275 'egregium forma iuuenem'* dignus *add. Casaub.*: *Verg. Aen. VII 649, 653 s. 'Lausus .... dignus patriis qui laetior esset imperiis et cui pater haud Mezentius esset'* 11 reppertos *C* luti *ante corr. P* deputabit *C* 14 iu iure *uulgo*: inuenire *C* scripta *B* 17 uoluntates *uulgo*: uoluptates *C* 20 uernaclis *Salm.*: uerandis *C*, uernulis *Scaliger* uel aulicis *del. Iord.* 22 marcellinum *B, ante corr. P* 23 cibusque *P ante corr.* 25 prandidisset *C*: praudisset parcissimus, in cena uel priuatim effusissimus fuit *coni. Iord.*

effusissimus. adhibuit conuiuio litteratos ut loquens de studiis liberalibus necessario abstemius. sed cum eius uilita- 14
tem homines antiquam cogitarent, crudelitatem morum uiderent, hominem putidulum in imperio ferre non possent, et maxime milites, qui multa eius meminerant funestissima et aliquando turpissima, inita factione illum occiderunt cum puero filio Diadumeno, scilicet Antonino cognomine, de quo dictum est quod in somniis Antoninus fuisset. unde etiam uersus extant huiusmodi

uidimus in somnis, ciues, nisi fallor et istuc.
Antoninorum nomen puer ille gerebat
qui patre uenali genitus sed matre pudica.
centum nam moechos passa est centumque rogauit.
ipse etiam caluus moechus fuit, inde maritus.
en Pius, en Marcus. uerus nam non fuit ille.

et isti uersus ex Graeco translati sunt in Latinum. nam Graece sunt disertissimi. uidentur autem mihi ab aliquo poeta uulgari translati esse. quod cum Macrinus audisset, fecit iambos qui non extant, iucundissimi autem fuisse dicuntur. qui quidem perierunt in eo tumultu in quo ipse occisus est, quando et omnia eius a militibus peruastata sunt.

Genus mortis, ut diximus, tale fuit. cum in Antoninum 15
Heliogabalum exercitus inclinasset, ille fugit belloque uictus est et occisus in suburbano Bithyniae, suis partim deditis partim occisis partim fugatis. ita Heliogabalus clarus creditus est quod uideretur patris uindicasse mortem atque inde in imperium uenit quod dedecorauit uitiis ingentibus luxuriae, turpitudine, abligurritione, superbia, inmanitate. qui et ipse similem exitum uitae suae sortitus est. haec de Macrino nobis sunt cognita, multis aliqua uariantibus, ut se habet hominis

2 abstemius esset *add. Salm.*: abstineret *uulgo* 3 morum *Salm.*: mirum *C* 5 memirant *C ante corr.* 7 diadumo *B, ante corr. P* 8 somnis *C* 10 istud *p*, istuc *P*, stuo (*s. s.* di) *B* 11 illi *B* 12 sed] nec *Salm.* 14 calbus *C* inte *C* 16 extranslati *C* 17 disertissime *C* 18 translata *C* 21 peruasa *B, non P ut falso testatur Salm.* 24 bythyniae *C*

historia quae de plurimis collecta, serenitati tuae, Diocletiane Auguste, detulimus, quia te cupidum ueterum imperatorum esse perspeximus.

1 serenitatis *B* *nihil subscriptum in C*, INCIPIT DIADVMENVS ANTONINVS LAMPRIDII (*post Heliogabalum*) *C*

AELII LAMPRIDII

ANTONINVS DIADVMENVS

Antonini Diadumeni pueri, quem cum patre Opilio Macrino 1 imperatorem dixit exercitus occiso Bassiano factione Macriniana, nihil habet uita memorabile nisi quod Antoninus est dictus et quod ei stupenda omina sunt facta imperii non diutini. nt euenit. nam cum primum innotuit per legiones occisum esse Bassianum, ingens maeror obsedit omnium pectora, quod Antoninum in re publica non haberent, existimantium quod cum eo Romanum esset imperium periturum. id ubi Macrino iam imperatori nuntiatum est, ueritus ne in aliquem Antoninorum, qui multi ex affinibus Antonini Pii erant inter duces, exercitus inclinaret, statim contionem parari iussit filiumque suum hunc puerum Antoninum appellauit. contio. 'uidetis, conmilitones, et me aetatis prouectae et Diadumenum puerum, quem diu principem, si di faueant, habebitis. intellego praeterea desiderium ingens Antoniniani nominis apud uos manere. quare quoniam mihi per condicionem fragilitatis humanae non multum superesse uidetur ad uitam, hunc puerum Antoninum uobis auctoribus nuncupo diu uobis Antoninum repraesentaturum.' adclamatum 'Macrine imperator, di te seruent. Antonine Diadumene, di te seruent. Antoninum diuum omnes rogamus. Iuppiter optime maxime, Macrino et Antonino uitam. tu scis, Iuppiter, Macrinus uinci

4 omnia *C* 13 contionis uerba einsdem *uulgo* 15 antoniniani nomine (nominis *p*) *P*, antoniniano nomine *B* 19 macrini *C* 21 dinum] dndum *Peterus*

non potest. [tu scis, Iuppiter, Antoninus uinci non potest.] Antoninum habemus, omnia habemus. Antoninum nobis di
2 dederunt. patre Antoninus dignus, *dignus* imperio.' Macrinus imperator dixit 'habete igitur, conmilitones, pro imperio aureos ternos, pro Antonini nomine aureos quinos et solitas promotiones, sed geminatas. di facient ut haec saepius fiant. dabimus autem per cuncta quinquennia hoc quod hodie putauimus.' post hoc ipse puerulus Diadumenus Antoninus imperator dixit 'gratias ago uobis, commilitones, quod me imperio donastis et nomine, si quidem dignos et me et patrem meum duxistis quos imperatores Romanos diceretis et quibus committeretis rem publicam. et pater quidem meus curabit ne desit imperio, ego autem elaborabo ne desim nomini Antoninorum. scio enim me Pii, me Marci, me Veri suscepisse nomen, quibus satis facere perdifficile est. interim tamen causa imperii, causa nominis, idem quod pater et tantundem promitto honoribus, ut uenerandus Macrinus pater praesens promisit, duplicatis.' Herodianus Graecus scriptor haec praeteriens Diadumenum tantum Caesarem dicit puerum a militibus nuncupatum et cum patre occisum.

Hac habita contione, statim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percussa est, Macrini usque ad iussum senatus dilata est. missae etiam ad senatum litterae quibus nomen Antonini indicatum est. quare etiam senatus imperium id libenter dicitur recepisse. quamuis alii Antonini Caracalli odio id factum putent. parauerat sane paenulas populo coloris russei dare Macrinus imperator in honorem Antonini filii sui, quae uocarentur Antoninianae, ut caracallae Bassiani dictae sunt, adserens melius filium suum Paenuleum

1 tu — potest *del. Iord.* 3 dederint *B* dignus *add. Momms.*, pater Antonini *Salm.* 4 habet *C, corr. p* 5 solitus *C, corr.* 7 hoc *Iord.*: hic *C* putabimus *C* 9 ago *om. B* 11 dixistis *C* comiteretis *P* 12 remp. *C* curauit *C* 16 idem *b*: idom *C*, id omne *p* 17 ut et *B* 18 heredianus *C, corr. p*: *Herod. V 4, 12* 21 anthiociam *C* 22 macrinusque *C* 25 repperisse *ante corr. B* 27 rosei *b* 29 bassiani *in ras. B*

uel Paenularium dicendum quam Caracallus esset dictus Bas-
sianus. congiarium etiam per edictum Antoninianum promisit,
ut ipsum edictum poterit indicare. uerba edicti. 'uellem, Qui-
rites, iam praesentes essemus, Antoninus uester uobis congia-
rium sui nominis daret, incideret praeterea et pueros Antoni-
nianos et puellas Antoninianas, quae tam grati nominis gloriam
propagarent' et reliqua. his ita gestis signa in castris et 3
uexilla fieri Antoniniana iussit. fecitque Bassiani simulacra
ex auro atque argento atque dies septem supplicatio pro An-
tonini nomine celebrata est.

Puer fuit omnium speciosissimus, statura longiuscula, crine flauo, nigris oculis, naso deducto, ad omnem decorem mento composito, ore *ad* oscula parato, fortis naturaliter, exercitio delicatior. hic ubi primum indumenta coccea et purpurea ceteraque castrensia imperii insignia accepit, quasi sidereus et caelestis emicuit, ut amaretur ab omnibus gratia uenustatis. haec quae de puero sint dicenda. nunc ueniamus ad omina imperii quae cum in aliis tum in hoc praecipue sunt stupenda.

Die qua natus est pater eius purpuras, tunc sorte procu- 4
rator aerarii maioris, inspexit et quas claras probauit in
id conclaue redigi praecepit in quo post duas horas Diadu-
menus natus est. solent deinde pueri pileo insigniri naturali,
quod obstetrices rapiunt et aduocatis credulis uendunt, si qui-
dem causidici hoc iuuari dicuntur. at iste puer pileum non
habuit sed diadema tenue, sed ita forte ut rumpi non po-
tuerit uiris inter se tendentibus, specie nerui sagittarii. ferunt

1 esset et *C* 5 incideret *Salm.*: incidaret *C*, daret *uulgo* 9 adque *C* 13 ore oscyla *C*, ad *inser. uulgo* exercitato delatior *ante corr. P* 17 haec] ecce *coni. Iord.*: haec sunt quae de imperio pueri sint d. *uulgo* 18 omnia *B* sint *B ante corr.* 21 uestiarii *Casaub.* 22 redici *C*, reduci *p* oras *C* 23 pilleo *C* 24 obsetrices *P ante corr.* 25 dicantur *Pb* ad *B*, at (t *in ras.*) *P* pilleum *C* 26 diademata *B* ut rumpi *p*: utrum *C* 27 uiris inter se tendentibus *Salm.*: uiris inter sedentibus (senentibus *ante corr. P*) *C*, uenis intercedentibus *uulgo* sagitari *P*, sagitare *B*

denique, Diadematum puerum appellatum, sed ubi adoleuit aui sui nomine materni Diadumenum uocatum. quamuis non multum abhorruerit ab illo signo Diademati nomen Diadumeni. in agris patris eius oues purpureas duodecim ferunt natas quarum una tantum uaria fuerit. eadem die qua hic natus est aquilam ei constat sensim palumbum regium paruulum attulisse et posuisse in cunis dormienti ac recessisse sine noxa. pantagathi in domo patris eius nidum posuerunt
5 his diebus quibus ille natus est. mathematici accepta genitura eius exclamauerunt et ipsum filium imperatoris esse et imperatorem ... mater eius adulterata esset, quod fama retinebat. huic eidem aquila pileum in agro ambulanti tulit et cum comitum infantis clamor esset factus, in monumento regio, quod iuxta uillam esset in qua tunc pater agebat, supra statuam regis posuit, sed ita ut capiti eius aptaret. quod multi ominosum putarunt et morti adcommodum. clarum autem euentus ostendit. natus est praeterea natali Antonini et ea hora et signis prope concinentibus quibus et Antoninus Pius. quare dixerunt mathematici et imperatoris illum filium futurum et imperatorem, sed non diu. die qua natus est, quod Antonini esset natalis, mulier quaedam propinqua dicitur exclamasse 'Antoninus uocetur', sed Macrinum timuisse quod nullus ex eius genere hoc nomine censeretur, abstinuisse nomine imperatorio, simul quod iam rumor de ui geniturae illius emanasset. haec atque alia omina fuisse multi in litteras rettulerunt, sed illud praecipue quod cum in cunis esset Diadumenus et leo ruptis uinculis, ut quidam, ferus effugisset

3 signo Diademati *Salm.*: signum diadematis *C* 4 agro *uulgo*: agros *C* 6 aqnulam *ante corr. C* 8 panthagathi *P*, panthagotha *B* 10 et imperaturum *Iord.* 11 quasi *ante* mater *add. uulgo* adulteratus *ante corr. B* 12 idem *B* pilleum *C* 14 esse *B* 15 posuit sed *Iord.*: posuisse *C* 16 omninosumptarent *C* 19 quare *B corr. in mg.*, qui *ante corr.* mathemaci *C* 22 macrinus *C* 24 ceniturae *C*, *corr. p* *post* illius *in P sex litterae* (illius?) *erasae* 25 omnia *C* litteris *C* retulerunt *B* 27 ruptis *bis scriptum fuit in P* et quidem *uulgo*

atque ad incunabula eius uenisset, puerum delinxit et inuiolatum reliquit, cum nutrix se in leonem misisset atque eius morsu adfecta perisset, quae sola forte in areola inuenta erat in qua infans iacebat.

Haec sunt, quae digna memoratu in Antonino Diadumeno 6
esse uideantur. cuius uitam iunxissem patris gestis, nisi Antoninorum nomen me ad edendam puerilis specialem expositionem uitae coegisset. et fuit quidem tam amabile illis temporibus nomen Antoninorum, ut qui eo nomine non niteretur, mereri non uideretur imperium. unde etiam quidam et Seuerum et Pertinacem et Iulianum Antoninorum praenominibus honorandos putant. unde postea duos Gordianos patrem et filium Antoninos cognominatos putant. sed aliud est cum praenomen adsciscitur, aliud cum ipsum nomen inponitur. nam Pius uerum nomen Antonini habuit, cognomen Pii. Marcus uerum nomen Verissimi habuit, sed hoc sublato atque abolito non praenomen Antonini sed nomen accepit. Verus autem Commodi nomen habuit, quo abolito Antonini non praenomen sed nomen accepit. Commodum autem Marcus Antoninum appellauit atque ita † in publicas edidit diem natalis sui. iam Caracallum Bassianum satis constat uel somnii causa, quod Seuerus uiderat cum sibi Antoninum successorem praedictum sensisset, anno demum tertio decimo Antoninum dixisse, quando ei etiam imperatoriam addidisse dicitur potestatem. Getam uero, quem multi Antoninum negant dictum, eadem ratione qua Bassianum appellatum satis constat, ut patri Seuero succederet, quod minime factum est. post hoc ipse Diadumenus ut commendaretur exercitui senatui populoque Romano, *cum* esset ingens desiderium Bassiani Caracalli, Antoninum appellatum satis constat.

2 cum] tum *C*   3 quae *uulgo*, atque *C*   5 digna emeratui in *C*, *corr. p*   7 puerili *C*   9 ut] et *B*   niteretur *C*: uteretur *Iord.* 10 uidetur *B*, *P ante corr.*   11 pronominibus *C*   13 antoninus *C* 14 pronomen *C hic et infra*   adscitur *C*   20 in publicum *uulgo cf. Huebnerus de actis s. p. q. R. p. 60*   die n. eius *Casaub.*   23 anno] antonino *C*   dixit *B*, dixist *P*   29 cum *om. C*

7 Extat epistula Opilii Macrini patris Diadumeni qua gloriatur non tam se ad imperium peruenisse, qui esset secundus imperii, quam quod Antoniniani nominis esset pater factus, quo clarius illis temporibus non fuerat uel deorum. quam epistulam priusquam intexam libet uersus inserere in Commodum dictos qui se Herculem appellauerat, ut intellegant omnes tam clarum fuisse Antoninorum nomen, ut illi nec deorum nomen commode uideretur adiungi. uersus in Commodum Antoninum dicti

Commodus Herculeum nomen habere cupit,
Antoninorum non putat esse bonum
expers humani iuris et imperii,
sperans quin etiam clarius esse deum,
quam si sit princeps nominis egregii.
non erit iste deus, nec tamen ullus homo.

hi uersus a Graeco nescio quo compositi a malo poeta in Latinum translati sunt. quos ego idcirco inserendos putaui, ut scirent omnes Antoninos pluris fuisse quam deos ab trium principum amore, quos sapientia, bonitas, pietas consecrata sit. [in Antonino pietas, in Vero bonitas, in Marco sapientia.] redeo nunc ad epistulam Macrini. 'Opilius Macrinus Noniae Celsae coniugi. quid boni adepti sumus, mi uxor, caret aestimatione. et fortassis de imperio me putes dicere. non magnum istud quod etiam indignis fortuna concessit. Antonini pater factus sum, Antonini mater es facta. o nos beatos, o fortunatam domum, praeclaram laudem nunc demum felicis imperii. di faxint et bona Iuno quam colis, ut et ille Antonini meritum effingat et ego qui sum pater Antonini dignus omnibus uidear.'

1 epistolas *B*, *ante corr. P* opili *C* 2 secundum *C* 4 clarior *C* 5 epistolam *C* intextam *C* uerus *B*, *ante corr. P* 7 nec] ne *B*, ne de *P* 8 uerus *B ante corr.* 17 ergo *fuit in P* 18 antoninus *C ante corr.* plures *C* ab trium p. amore *Iord.*: ac trium (ct *in ras. P*) p. amore *C*, ob t. p. amorem *Salm.* 19 quos *C*, quo *uulgo* 20 in — sapientia *del. Iord.* 21 epistolam *C* macrini opilii *C*: Opilii *del. Iord.* 22 coniungi *C* mi *C* carita estimatione *C*

Hac epistula indicatur quantnm gloriae adeptus sibi uidetur quod uocatus est filius Antoninus. hic tamen quarto decimo mense imperii ob inciuilem patris atque aspernm principatum interfectus est cum patre, non suo nomine. quamuis etiam istum ultra aetatem saeuisse in plerosque reperiam, ut docent litterae ab hoc eodem ad patrem missae. nam cum quidam defectionis suspicionem incurrissent et eos Macrinus saeuissime punisset filio forte absente atque hic andisset auctores quidem defectionis occisos, tamen qui eorum dux Armeniae erat et item legatus Asiae atque Arabiae ob antiquam familiaritatem dimissos, his litteris conuenisse patrem dicitur, paribus missis etiam ad matrem quarum exemplum historiae causa inserendum putaui. 'patri Augusto filius Augustus. non satis, mi pater, uideris in amore nostro tenuisse tuos mores qui tyrannidis adfectatae conscios reseruasti, sperans eos uel amiciores tibi futuros, si iis parceres, uel ob antiquam familiaritatem dimittendos. quod nec debuit fieri nec potuit. nam primum omnium iam te exulcerati suspicionibus amare non possunt. deinde crudeliores inimici sunt qui obliti ueteris familiaritatis se inimicissimis tuis iunxernnt. adde quod adhuc exercitus habent. 8

si te nnlla mouet tantarum gloria rerum,
Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
respice, cui regnum Italiae Romanaque tellns
debetur.

feriendi sunt isti, si uis esse securus. nam uitio generis humani alii non sunt defuturi, ubi isti seruantur.' hanc epistulam quidam ipsins quidam magistri eius Caeliani ferunt, Afri qnondam rhetoris. ex qua apparet, qnam asper futurus iuuenis, si uixisset.

1 hac *b*, hace *P*, hec *B* epistola *C* 2 uocatus] factus *B ante corr.* 5 repperiam *C* 6 a patre *C* 9 tamen qui eorum *Salm.*: tamen quorum *C*, quorum tamen nnus *uulgo* 10 legatos *uulgo* 11 familiaritatem] familiam tamen *C* 16 his *C* 17 defuit *C*, *corr. p* poterit *B* 18 exulceratis *B* 20 iunexerunt *B* 22 *Vergilii uersus Aen. IV 274 sqq. del. Eyss.* 23 iulii *B*, iuli* *P* 27 sint *C* ubi *Iord.*: cui *C* epistolam *C* 30 si uixisset] iuncxisset *B ante corr.*

8 Extat alia epistola ad matrem ab eodem destinata talis 'Dominus noster et Augustus nec te amat nec ipsum se, qui inimicos suos seruat. age igitur ut Arabianus et Tuscus et Gellius ad palum deligentur, ne si occasio fuerit non praetermittant.' et, quantum Lollius Vrbicus in historia sui temporis dicit, istae litterae per notarium proditae illi puero multum apud milites obfuisse dicuntur. nam cum patrem occidissent, quidam hunc seruare uoluerunt. sed extitit cubicularius qui has epistulas contioni militum legit. interfectis igitur ambobus et capitibus pilo circumlatis in M. Aurelium Antoninum caritate nominis inclinauit exercitus. is filius Bassiani Caracalli ferebatur. erat autem templi Heliogabali sacerdos, homo omnium inpurissimus et qui fato quodam Romanum deformarit imperium. de quo quidem, quia multa sunt, loco suo disseram.

1 exstat *C* epistola *C* 4 diligenter *C* occassio *B* nos interimant *uulgo* 8 exstitit *C* 9 epistolas *C* 11 inclinabit *C corr. p* 12 heliogabalis *C* 13 facto *B* 14 sunt dicenda *uulgo* DIADVMENVS ANTONINVS AELI (AELII *B*) LAMPRIDII EXPLICIT (*sequitur Macrinus*) INCIPIT AELI LAMPRIDII ANTONINVS HELIOGABALVS FELICITER *C*, ad constantinum augustum *addit p*

AELII LAMPRIDII

ANTONINVS HELIOGABALVS

AD CONSTANTINVM AVG.

Vitam Heliogabali Antonini, qui Varius etiam dictus est, 1
numquam in litteras misissem nequis fuisse Romanorum principem sciret, nisi ante Caligulas et Nerones et Vitellios hoc idem habuisset imperium. sed cum eadem terra et uenena ferat et frumentum atque alia salutaria alia contraria, eadem serpentes ... et cicures, conpensationem sibi lector diligens faciet cum legerit Augustum, Traianum, Vespasianum, Hadrianum, Pium, Titum, Marcum, contra hos prodigiosos tyrannos. simul intelleget Romanorum iudicia, quod illi et diu imperarunt et exitu naturali functi sunt, hi uero interfecti, tracti, tyranni etiam appellati, quorum nec nomina libet dicere. igitur occiso Macrino eiusque filio Diadumeno qui pari potestate imperii Antonini etiam nomen acceperat, in Varium Heliogabalum imperium conlatum est idcirco quod Bassiani filius diceretur. fuit autem Heliogabalus uel Iouis uel Solis sacerdos atque Antonini sibi nomen adsciuerat uel in argumentum generis uel quod id nomen usque adeo carum esse cognouerat gentibus ut etiam parricida Bassianus causa nominis amaretur. et hic quidem prius dictus est Varius, post Helio-

1 Antonini] impurissimam *s. s. p* 2 nequi *B ante corr.* 5 alia contraria *om. B* 6 serpentes et cicures *C: post* serpentes *uel* inmanes (*ut Cic. Tusc. IV 13*) *uel* nocuos *excidisse censet Iord.*, serpentes et ciconias *uulgo* conpessationem *B* 7 uespasianum *P bis, ante et post* traianum, *exhibet: uulgo editur* Vespasiannm Titum Traianum 9 intellegeret *B* et diu *B in mg.* 13 acceperant *C* heliogabali *B*

gabalus a sacerdotio dei Heliogabali, cui templum Romae in eo loco constituit in quo prius aedes Orci fuit, qnem e Syria secum aduexit. postremo cum accepit imperium Antoninns appellatus est atque ipse in Romano imperio ultimns Antoninorum fuit.

2 Hic tantum Symiamirae matri deditus fuit, nt sine illius uoluntate nihil in re publica faceret, cum ipsa meretricio more uiuens in aula omnia turpia exerceret, Antonino autem Caracallo stupro cognita, ita ut hinc nel Varius uel Heliogabalus nulgo conceptus putaretur. et aiunt quidam Varii etiam nomen idcirco eidem inditum a condiscipulis quod nario semine, de meretrice utpote, conceptus uideretur. hic fertur occiso Macrini factione patre, ut dicebatur, Antonino in templum dei Heliogabali confugisse uelut in asylum, ne interficeretur a Macrino qui saeuissime cum filio luxurioso et crudeli exercuit imperium. sed de nomine hactenus. quamuis sanctum illud Antoninorum nomen polluerit quod tu, Constantine sacratissime, ita ueneraris ut Marcum et Pium inter Constantios Claudiosqne nelut maiores tuos aureos formaueris, adoptans uirtutes ueterum tuis moribus congruentes et tibi amicas [caras].

3 Sed ut ad Antoninum Varium reuertamnr nanctus imperium Romam nuntios misit excitatisque omnibus ordinibus, omni etiam populo ad nomen Antoninum, quod non solum titulo, nt in Diadumeno fuerat, sed etiam in sanguine redditum uidebatur, cum se Antonini Bassiani filium scripsisset, ingens eius desiderium factum est. erat praeterea etiam rumor qui nouis post tyrannos solet donari principibus. qui nisi ex summis uirtutibus non permanet et quem multi mediocres principes amiserunt. denique nbi in senatu lectae sunt litterae Heliogabali, statim fausta in Antoninnm et dira in Macrinum eiusque filium dicta snnt, appellatusque Antoninus princeps

2 orti *B*   suria *C*   4 altissimus *C*   7 nichil *B in mg.*   9 hic *C*   11 eodem *C*   13 di *B*   15 luxorioso *B*   16 actenus *B*   21 caras *del. Iord.*: carasqne *uulgo*   25 in *del. Casaub.*   28 nobis *C*   dānari *C*   31 infausta *C*   in *post* fausta *s. s. B*

uolentibus cunctis et studiose credentibus, ut sese habent uota hominum ad credulitatem festinantium, cum quod optant uerum esse desiderant. sed ubi primum ingressus est urbem, omissis quae in prouincia gerebantur Heliogabalum in Palatino monte iuxta aedes imperatorias consecrauit eique templum fecit, studens et Matris typum et Vestae ignem et Palladium et ancilia et omnia Romanis ueneranda in illud transferre templum et id agens nequis Romae deus nisi Heliogabalus coleretur. dicebat praeterea Iudaeorum et Samaritanorum religiones et Christianam deuotionem illuc transferendam, ut omnium culturarum secretum Heliogabali sacerdotium teneret.

Deinde ubi primum diem senatus habuit, matrem suam 4
in senatum rogari iussit. quae cum uenisset uocata ad consulum subsellia scribendo adfuit, id est senatus consulti conficiendi testis, solusque omnium imperatorum fuit sub quo mulier quasi clarissima loco uiri senatum ingressa est. fecit et in colle Quirinali senaculum, id est mulierum senatum, in quo ante fuerat conuentus matronalis solemnibus dum taxat diebus et si umquam aliqua matrona consularis coniugii ornamentis esset donata. quod ueteres imperatores adfinibus detulerunt et his maxime quae nobilitatos maritos non habuerant, ne innobilitatae remanerent. sed Symiamira facta sunt senatus consulta ridicula de legibus matronalibus, quae quo uestitu incederet, quae cui cederet, quae ad cuius osculum ueniret, quae pilento, quae equo, quae sagmario, quae asino ueheretur, quae carpento mulari, quae bouum, quae sella ueheretur et utrum pellicia an ossea an eborata an argentata et quae aurum uel gemmas in calciamentis haberent.

Ergo cum hibernasset Nicomediae atque omnia sordide 5
ageret inireturque a uiris et subigeret, statim milites facti sui paenituit, quod in Macrinum conspirauerant ut hunc prin-

2. 3 optant *uel* desiderant *corruptum esse iniuria coni. Salm. et Casaub.* 4 commisis *B* 7 anchilia *C* 13 consulem subselliam ascribendo *C* 25 quaequoque *C, corr. Momms.*, quae *om. uulgo* 26 bouum *P*: quae boum *B in mg.* 27 pellicianosse an *C* 30 subigeret] subaret *C ante corr.*

cipem facerent, atque in consobrinum eiusdem Heliogabali Alexandrum, quem Caesarem senatus Macrino interempto, appellauerat, inclinauere animos. quis enim ferre posset principem per cuncta caua corporis libidinem recipientem, cum ne beluam quidem talem quisquam ferat? Romae denique nihil egit aliud nisi ut emissarios haberet qui ei bene uasatos perquirerent eosque ad aulam perducerent, ut eorum condicionibus frui posset. agebat praeterea domi fabulam Paridis ipse Veneris personam subiens, ita ut subito uestes ad pedes defluerent nudusque una manu ad mammam altera pudendis adhibita ingenicularet, posterioribus eminentibus in subactorem reiectis et oppositis. uultum praeterea eodem quo Venus pingitur schemate figurabat corpore toto expolitus, eum fructum uitae praecipuum existimans si dignus atque aptus libidini plurimorum uideretur.

6 Vendidit et honores et dignitates et potestates tam per se quam per omnes seruos ac libidinum ministros. in senatum legit sine discrimine aetatis, census, generis, pecuniae merito. militaribus etiam praeposituris et tribunatibus et legationibus et ducatibus uenditis, etiam procurationibus et Palatinis officiis. aurigas Protogenem et Gordium primo in certamine curruli socios, post in omni uita et actu participes habuit. multos, quorum corpora placuerant de scaena et circo et harena in aulam traduxit. Hieroclem uero sic amauit ut eidem inguina oscularetur, quod dictu etiam inuerecundum est, Floralia sacra se adserens celebrare. in uirginem Vestalem incestum admisit. sacra populi Romani sublatis penetralibus profanauit. ignem perpetuum extinguere uoluit. nec Romanas tantum extinguere uoluit religiones, sed per orbem terrae unum studens ut Heliogabalus deus unus ubique coleretur. et in penum Vestae quod solae uirgines solique pontifices adeunt in-

4 qui *ante* per *add.* *C* 5 quidem] quis *C* 9 subiciens *P*
21 protogenen *P*, progenen *B* cordium *C* 22 curulli *B* *ante corr.*
24 heroclen *C* 26 se *om.* *B* ueselem *P* *ante corr.* 27 p. r. *C*
30 unus *P*(?) *om.* *B* poenum *B*

rupit pollutus ipse omni contagione morum cum his qui se polluerant et penetrale sacrum est auferre conatus. cumque seriam quasi ueram rapuisset, quam ei uirgo maxima [falsam] monstrauerat, atque in ea nihil repperisset, adplosam fregit. nec tamen quicquam religioni dempsit, quia plures similes factae dicuntur esse nequis ueram umquam possit auferre. haec cum ita essent signum tamen quod Palladium esse credebat abstulit et auro uinctum in sui dei templo locauit.

Matris etiam deum sacra accepit et tauroboliatus est, ut 7
typum eriperet et alia sacra quae penitus habentur condita. iactauit autem caput inter praecisos fanaticos et genitalia sibi deuinxit et omnia fecit quae Galli facere solent ablatumque sanctum in penetrale dei sui transtulit. Salambonem etiam omni planctu et iactatione Syriaci cultus exhibuit, omen sibi faciens inminentis exitii. omnes sane deos sui dei ministros esse aiebat, cum alios eius cubicularios appellaret alios seruos alios diuersarum rerum ministros. lapides qui uiui dicuntur ex proprio templo Dianae Laodiciae ... ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, auferre uoluit. et Orestem quidem ferunt non unum simulacrum Dianae nec uno in loco posuisse, sed multa in multis. posteaquam se apud tria flumina circa Hebrum ex responso purificauit, etiam Orestam condidit ciuitatem quam saepe cruentari hominum sanguine necesse est. et Orestam quidem urbem Hadrianus suo nomini uindicari iussit eo tempore quo furore coeperat laborare ex responso cum ei dictum esset ut in furiosi alicuius domum uel nomen inreperet. nam ex eo emollitam insaniam ferunt per quam

3 quam ei uirgo *Casaub.*: quam quisgo (ergo *corr. B*, ūgo *p*) *C*: quamuis uirgo *uulgo* falsam *insiticium esse demonstrari sequentibus censet Iord.* 4 adplaosam regit *B, ante corr. P* 8 uinctum *C*, fictum *uulgo* 10 tyfum *C* 12 deuinxit *uulgo*: deuixit *C*, defixit *Salm.* 14 cuius *ex* cultus *corr. B* 17 uiui *Salm.*: diuidi *B*, diui** (di *ut uidetur eras.*) *P*, diui *uulgo* 18 *post* Laodiciae *excidisse* et simulacrum eius *censet Iord., nam* id *non potest referri ad* templum 19 auferre *Casaub.*: adferre *C* 24 quidam *B* nomini *Casaub.*: nomine *C* 25 ex *C*: et *Salm.* 26 feriosi *P ante corr.*, ueriosi *B ante corr.* 27 reperet *Salm.* mollitam *B*

multos senatores occidi iusserat. quibus seruatis Antoninus Pii nomen meruit quod eos post ad senatum adduxit, quos omnes iussu principis interfectos credebant.

8 Cecidit et humanas hostias lectis ad hoc pueris nobilibus et decoris per omnem Italiam patrimis et matrimis, credo ut maior esset utrique parenti dolor. omne denique magorum genus aderat illi operabaturque cotidie hortante illo et gratias dis agente quod amicos eorum inuenisset, cum inspiceret exta puerilia et † excrutiaret hostias ad ritum gentilem suum. cum consulatum inisset *misit* in populum non nummos uel argenteos uel aureos *uel* bellaria uel minuta animalia sed boues opimos et camelos et asinos et ceruos populo diripiendos obiecit, imperatorium id esse dictitans. insectatus est famam Macrini crudeliter, sed multo magis Diadumeni quod Antoninus dictus est, Pseudoantoninum ut Pseudophilippum eum appellans, simul quod ex luxuriosissimo extitisse uir fortissimus, optimus, grauissimus, seuerissimus diceretur. coegit denique scriptores nonnullos nefanda, immo potius mira de eiusdem luxuria disputare, ut in uita eius dictum. lauacrum publicum in aedibus aulicis fecit, simul et Plautini populo exhibuit, ut ex eo condiciones bene uasatorum hominum colligeret, idque diligenter curatum est ut ex tota penitus urbe atque ex nauticis monobelis quaererent. sic eos appellabant qui uiriliores uidebantur.

9 Cum Marcomannis bellum inferre uellet quod Antoninus pulcherrime profligarat, dictum est a quibusdam per Chaldaeos et magos Antoninum Marcum id egisse ut Marcomanni

4 cecidit *Casaub.*: cedit *C* 7 cottidie *P* 9 et scrutaretur *Iord.*: et excuteret *uulgo* 10 cum consulatum inisset misit *Casaub.*: cum conlatum inisset *C* 11 uel *ante* bellaria *om. C* 12 optimos *C* diripendos *P, ante corr. B* 13 abiecit *C* insecutus es *B* 15 ut] & *P ante corr.*, ut Pseudophilippum *del. Salm.* 18 mipace de eiusdem dictum luxuria (—oria *B*) disputare ut in uita eius *C*: mira de eiusdem dictu luxuria disputarent in u. e. *Salm.*; dictum *transposuit Iord. neque obstat quod in uita superstite Diadumeni nihil tale legitur, Peterus pro* dictum *coniecit* Diadumeni *in ceteris Salmasium sequens* 21 basatorum *C* 23 monobelis *Salm.*: monobiles *C* quaererentur *B*

populo Romano semper deuoti essent atqne amici, idqne factis carminibus et consecratione. cum*que* qnaereret qnae illa esset uel ubi esset, suppressum est. constabat enim illum ob hoc consecratiouem quaerere ut eam dissiparet spe belli concitandi et idcirco maxime, quod audierat responsum fuisse ab Antonino bellum Marcomannicnm finiendum, cum hic Varius et Heliogabalus et ludibrium pnblicum diceretur, nomen autem Antonini pollueret in qnod inuaserat. prodebatur autem per eos maxime qui dolebant sibi homines ad exercendas libidines bene uasatos et maioris peculii opponi. unde etiam de nece eius cogitari coepit. et haec quidem domi.

Sed milites pestem illam imperatoris uelari nomine pati 10
nequierunt ac primum inter sese dein per coronas iecere sermones in Alexaudrum omnes incliuantes, qui iam Caesar erat a senatu eo tempore, consobrinus huius Autonini. nam Varia una iis erat auia, unde Heliogabalns Varius dicebatur. Zoticns snb eo tantum ualuit nt ab omnibns officiorum principibus sic haberetur quasi domini maritus. erat praeterea idem Zoticus qui hoc familiaritatis genere abuteus omnia Heliogabali dicta et facta nenderet fumis quam maxime dinitias enormes speraus, cum aliis minaretur aliis polliceretur omnes falleret, egrediensqne ab illo singulos adiret dicens, de te hoc locutns sum, de te hoc audiui, de te hoc futurum est — ut sunt homines huiusmodi qui, si admissi fuerint ad nimiam familiaritatem principum, famam non solum malorum sed et bonorum principum ueudunt, et qui stultitia uel innocentia imperatorum qni hoc non perspiciunt infami rumigeratione pascuntur. nnbsit et coiit, nt et pronubem haberet clamaretque 'concide Magire',

1 p. r. *C* factus *B* 2 que *add. Iord.* 2. 3 essent *bis B* 3 olchoc *P*, olcho *B* 9 quo *C* 13 deinde *P* 15 a senatu dictus *uulgo*: *uix omitti poterat uerbum* consobrinus *Salm.*: qno macrinus *C*, quo macrinus, consobrinns *uulgo, sed post Macrini mortem Caesar factus est* 16 una] un *in ras. B* is *C* 18 dominae *Casaub.* 20 famis *C* enormae *B* 22 audiret *B* 24 admisi *B* 25 famam — principnm *P in mg. inf.* 26 stultia *C* 27 rumigeneratione *B* 28 coit *C* ant et *B*

et eo quidem tempore quo Zoticus aegrotabat. quaerebat deinde a philosophis et grauissimis uiris, an et ipsi in adulescentia perpessi essent quae ipse pateretur, et quidem impudentissime. neque enim umquam uerbis pepercit infamibus, cum et digitis inpudicitiam ostentaret, nec ullus in conuentu et audiente populo esset pudor.

11 Fecit libertos praesides, legatos, consules, duces, omnesque dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. cum ad uindemias uocasset amicos nobiles et ad corbes sedisset, grauissimum quemque percontari coepit, an promptus esset in uenerem, erubescentibusque senibus exclamabat 'erubuit, salua res est' silentium ac ruborem pro consensu ducens. addidit praeterea ipse quae faceret sine ullius pudoris uelamento. posteaquam senes uidit erubescere ac tacere, uel quia aetas uel quia dignitas talia refutabat, contulit se ad iuuenes et ab his coepit omnia exquirere. a quibus cum audiret aetati congrua, gaudere coepit *et* dicere uere liberam uindemiam esse quam sic celebrarent. ferunt multi, ab ipso primum repertum ut in uindemiarum festiuo multa in dominos iocularia et audientibus dominis dicerentur quae ipse conposuerat, et Graeca maxime. horum pleraque Marius Maximus dicit in uita ipsius Heliogabali. erant amici inprobi et senes quidam et specie philosophi, qui caput reticulo componerent, qui improba quaedam pati se dicerent, qui maritos se habere iactarent. quos quidam finxisse dicunt ut illi fierent uitiorum imitatione cariores.

12 Ad praefecturam praetorii saltatorem qui histrionicam Romae fecerat adsciuit. praefectum uigilum Gordium aurigam fecit, praefectum annonae Claudium † censorem. ad honores reliquos promouit commendatos sibi pudibilium enormitate membrorum. ad uicensimam hereditatium mulionem curare

2 adulisecentia *C* 3 et *om. B* quidam *B* 7 proconsules *Salm.* 11 clamabat *B ante corr.* 12 saluare est *ante corr. B* 17 et *om. C* 18 celebraret *B* 20 diceretur *P* 28 sciuit *C, corr. p* cordium *C* 29 tonsorem *Cuiacius*: *num* cursorem? *Iord.* 30 pubilium *B* inormitate *C* 31 uicensimum *C*

iussit, iussit et cursorem, iussit et cocum et claustrarium artificem. cum ingressus est uel castra uel curiam, auiam suam Variam nomine, de qua superius dictum est, secum induxit ut eius auctoritate honestior fieret quia per se non poterat. nec ante eum, quod iam diximus, senatum mulier ingressa est ita ut ad scribendum rogaretur et sententiam diceret. in conuiuiis exoletos maxime iuxta se ponebat eorumque adtrectatione et tactu praecipue gaudebat. nec quisquam ei magis poculum cum bibisset dabat.

Inter haec mala uitae inpudicissimae Alexandrum quem 13 sibi adoptauerat a se amoueri iussit, dicens se paenitere adoptionis. mandauitque ad senatum ut Caesaris ei nomen abrogaretur. sed in senatu hoc prodito ingens silentium fuit. si quidem erat optimus iuuenis Alexander, ut postea conprobatum genere imperii eius, cum ideo displiceret patri quod inpudicus non esset. erat autem eidem consobrinus. ut quidam dicunt a militibus etiam amabatur et senatui acceptus erat et equestri ordini. nec defuit tamen furor usque ad exitum uoti pessimi. nam ei percussores inmisit et hoc quidem modo. ipse secessit ad hortos Spei ueteris quasi contra nouum iuuenem uota concipiens relicta in Palatio matre et auia et consobrino suo, iussitque ut trucidaretur iuuenis optimus et rei publicae necessarius. misit et ad milites litteras quibus iussit ut abrogaretur nomen Caesaris Alexandro. misit qui et in castris statuarum eius titulos luto tegeret, ut fieri solet de tyrannis. misit et ad nutritores eius, quibus imperauit sub praemiorum spe atque honorum ut eum occiderent quo uellent modo, uel in balneis uel ueneno uel ferro.

Sed nihil agunt improbi contra innocentes. nam nulla ui 14 quis adduci potuit ut tantum facinus impleret, cum in ipsum

2 iussit *initio semel posuit* P(?) uel in curiam B *ante corr.* 5 senatus C 7 exsoletos C adtrectationes C 14 quidam B Alexander ut *Salm.*: alexandrum C 16 inpublicos B, *ante corr.* P et ut P(?) 17 etiam p, et C 18 exitium Pb 23 reip C 27 horum C, *corr.* p 30 tantam B *ante corr.* in *om.* B *add.* b

magis conuersa sint tela quae parabat aliis, ab hisque sit interfectus quibus alios adpetebat. sed ubi primum lutati sunt tituli statuarum, milites omnes exarserunt. et pars in Palatium, pars in hortos in quibus erat Varius ire tendunt, ut Alexandrum uindicarent, hominemque inpurum eundemque parricidalis animi tandem a re publica depellerent. et cum in Palatium uenissent, Alexandrum cum matre atque auia custoditum diligentissime postea in castra duxerunt. secuta autem erat illos Symiamira mater Heliogabali pedibus sollicita filio. inde itum est in hortos, ubi Varius inuenitur certamen aurigandi parans, exspectans tamen intentissime quando eidem nuntiaretur consobrinus occisus. qui subito militum strepitu exterritus in angulum se condidit obiectuque ueli cubicularis quod in introitu erat cubiculi se texit. misit ex praefectis alios ad conpescendos milites in castra alios uero ad eos placandos qui iam in hortos uenissent. Antiochianus igitur e praefectis unus milites qui in hortos uenerant sacramenti admonitione exorauit ne illum occiderent, quia nec multi uenerant et plerique cum uexillo, quod Aristomachus tribunus retinuerat, remanserant. haec in hortis.

15 In castris uero milites precanti praefecto dixerunt se parsuros esse Heliogabalo, si et inpuros homines et aurigas et histriones a se dimoueret atque ad bonam frugem rediret his maxime summotis qui cum omnium dolore apud eum plurimum poterant et qui omnia eius uendebant uel ueritate uel fumis. remoti sunt denique ab eo Hierocles, Gordius et Mirissimus et duo improbi familiares qui eum ex stulto stultiorem faciebant. mandatum praeterea a militibus praefectis ne paterentur illum ita diutius uiuere et ut Alexander custodi-

1 sit *om.* *B* 3 in *ante* quibus *B s. s.* 4 ut] at *C* 5 uindicaret *B* 6 rep *C* 9 matre *C* 11 augurandi *C* 13 condit *B* 14 quod — cubiculi *del. Petrus Faber* cubiculis et exigit (*corr. ex* exegit) *B* ex *om.* *B* 15 alio — alio *C* 16 anthiochianus *C* 19 exillo *C* aristomacus *C* 21 passuros *C* 24 qui eum *B* 25 uanitate *uulgo* 26 herocles *C* cordus *C* 27 myrissimus *C*, *corr. Casaub.* 28 militis *C*

retur, ne uel illi aliqua uis adferretur, simul ne Caesar quempiam amicnm Augusti uideret, ne ulla fieret imitatio turpitudinis. sed Heliogabalus et ingenti prece Hieroclem reposcebat inpudicissimum hominem, et insidias in dies Caesari propagabat. denique kalendis Ianuariis, cum simnl tum designati essent consules, noluit cum consobrino procedere. ad extremum cum ei auia et mater dicerent inminere milites ad eius exitium, nisi concordiam uiderent inter se consobrinorum, sumpta praetexta hora diei sexta processit ad senatnm, auia sua ad senatum uocata et ad sellam perducta. deinde in Capitolium ad uota concipienda et perficienda solemnia ire noluit, omniaqne per praefectum nrbannm facta sunt, quasi consules illic non essent.

Nec distulit caedem consobrini, sed timens *ne* senatus ad 16
aliquem se inclinaret, si ille consobrinum occidisset, iussit subito senatum urbe decedere, omnesque quibus aut uehicula aut serui deerant subito proficisci iussi sunt, cum alii per baiulos alii per fortuita animalia et mercede conducta ueherentur. Sabinnm consularem nirum ad qnem libros Vlpianus scripsit, quod in urbe remansisset uocato centurione mollioribus uerbis iussit occidi. sed centurio aure surdiori imperari sibi credidit ut urbe pelleretur, itaque fecit. sic uitium centurionis Sabino saluti fuit. remouit et Vlpianum iuris consultum nt bonum uirum et Siluinum rhetorem quem magistrum Caesaris fecerat. et Siluinus quidem occisus est, Vlpianus uero reseruatns.

Sed milites, et maxime praetorianus, uel scientes qui mala in Heliogabalum pararant uel quod sibi uiderent inuidiam, facta conspiratione ad liberandam rem publicam, primum

3 hieroclem *P*, heroclem *B* 4 caesaris *C* 5 KL. *B*, Kal. *P* 10 producta *ante corr. P* 11 uota] uocata *C* 12 que *om. P* praefectum] pr. *C* 14 ne *add. p* senatus] setus *C* 15 aliquam *C* 19 ulpicianus *B*, ulpi**anus *P* 21 surdior *P* imperatori *B* 23 ulpicianum *B*, ulpi**anum *P* 24 rethorem *C* 26 ulpicianus *C*, ulpi**anus *P* uero *s. s. P* reseruatus *corr. ex* reseruitus *B* 28 uiderent] timerent *coni. Iord.* 29 factaque *C* remp. *C*

17 † conscii genere mortis, cum alios uitalibus exemptis necarent, alios ab ima parte perfoderent, ut mors esset uitae consentiens. post hoc in eum impetus factus est, atque in latrina ad quam confugerat occisus, tractus deinde per publicum addita iniuria cadaueri, ut id in cloacam milites mitterent. sed cum non cepisset cloaca fortuito, per pontem Aemilium adnexo pondere ne fluitaret in Tiberim abiectum est, ne umquam sepeliri posset. tractum est cadauer eius etiam per circi spatia priusquam in Tiberim praecipitaretur. nomen eius, id est Antonini, erasum est senatu iubente remansitque Varii Heliogabali. si quidem illud adfectato retinuerat, cum uult uideri filius Antonini. appellatus est post mortem Tiberinus et Tracticius et Inpurus et multa, siquando ea erant designanda, quae sub eo facta uidebantur, solusque omnium principum et tractus est et in cloacam missus et in Tiberim praecipitatus. quod odio communi omnium contigit a quo speciatim cauere debent imperatores, si quidem nec sepulchra mereantur qui amorem senatus, populi ac militum non merentur. opera publica ipsius praeter aedem Heliogabali dei quem Solem alii, alii Iouem dicunt, et amphitheatri instaurationem post exustionem et lauacrum in uico Sulpicio quod Antoninus Seueri filius coeperat nulla extant. et lauacrum quidem [Antonini] Caracallus dedicauerat et lauando et populum admittendo. sed porticus defuerant, quae postea ab hoc subditicio Antonino exstructae sunt et ab Alexandro perfectae.

18 Hic ultimus Antoninorum fuit — quamuis cognomine postea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonii dicti

1 conscii geuere mortis *C*: consciuere mortem his *Salm.* his *de corruptoribus intellegens quod tamen quo referatur non habet. excidisse nonnulla censet Iord.*, in conscios uario geuere mortis *uulgo* 4 additaque *uulgo* 5 cadaueri est ut *C*, est *del. Iord.* 6 fortuita *B ante corr.* 11 cum] *fortasse* dum 13 tractaticius *C*, *sed* tracticius *epit. de Caes. 24* 16 omni *B ante corr.* 20 instauratio *C corr. Salm.* 23 Antonini *del. Iord., nam ipsius Caracalli lauacrum intellegitur* 24 ob hoc *C* 25 subditicio *Salm.*: subdecio *C*, sub dicto *Gruterus* et *om. B*

sunt non Antonini — uita, moribus, improbitate ita odibilis, ut eius senatus et nomen eraserit. quem nec ego Antoninum uocassem nisi causa cognitionis, quae cogit plerumque dici ea etiam nomina qnae sunt abolita. occisa est cum eo et mater Symiamira probrosissima mulier et digna filio. cautumque ante omnia post Antoninum Heliogabalum ne umquam mulier senatum ingrederetur utique inferis eius caput dicaretur deuouereturque per quem id esset factum.

De huius uita multa in litteras missa sunt obscena. quae quia digna memoratu non sunt, ea prodenda censui quae ad luxuriam pertinebant. quorum aliqua priuatus, aliqua iam imperator fecisse perhibetur, cum ipse priuatus diceret se Apicium, imperator uero Othonem et Vitellium imitari. nam primus omnium priuatorum toros aureis toralibus texit, 19
quia tunc ex Antonini Marci auctoritate id fieri licebat, qui omnem apparatum imperatorium publice uendiderat. deinde aestiua conuiuia coloribus exhibuit, ut hodie prasinum, uitreum alia die, uenetum, et sic deinceps exhiberet, semper uarie per dies omnes aestiuos. primus deinde authepsas argenteas habuit, primus etiam caccabos. nasa deinde centenaria argentea scalpta et nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata. et mastichatum et pnleiatum et omnia haec quae nunc luxuria retinet primus inuenit. nam rosatum ab aliis acceptum pinearum etiam adtritione odoratius reddidit. denique haec genera poculorum ante Heliogabalum non leguntur. nec erat ei ulla uita, nisi exquirere uoluptates. primus fecit de piscibus isicia, primus de ostreis et lithostreis et aliis huius modi marinis conchis et locustis et cammaris et scillis. strauit et triclinia de rosa et lectos et porticus ac sic deambulauit atqne omni florum genere, liliis, uiolis, hyacinthis et narcissis.

7 utque *B* 13 imperator uero Othonem *Iord.*: imperatorem uero othonem *C*, imperator uero neronem o. *p* 14 thoros *C* 18 sic *om. B*, et sic *del. Salm. qui post* uitreum *interpunxit* 19 autepsas *C*, mensas et capsas *s. s. p* 24 moderatius *C* 28 concis *C* lucustis *C* scyllis *C* 29 eadembulauit *C*: per eadem ambulauit *uulgo* 30 atque *Iord.*: idque *C* liuis *C*, *corr. p* hiacynthis *C*

hic non nisi unguento nobili aut croco piscinis infectis natauit. nec cubuit in accubitis facile, nisi his quae pilum leporinum haberent aut plumas perdicum subalares, saepe culcitas mutans.

20 Senatum nonnumquam ita contempsit, ut mancipia togata appellaret, populum Romanum unius fundi cultorem, equestrem ordinem in nullo loco habens. praefectum urbicum saepe post cenam ad potandum uocabat, adhibitis et praefectis praetorio, ita ut si recusarent magistri † horum eos cogerent. noluit et per singulas urbis *regiones* lenones praefectos [urbi] facere, ut essent in urbe quattuordecim. et fecisset, si uixisset, promoturus omnes turpissimos et ultimae professionis homines. hic solido argento factos habuit lectos, et tricliniares et cubiculares. comedit saepius ad imitationem Apicii calcanea camelorum et cristas uiuis gallinaceis demptas, linguas pauonum et lusciniarum, quod qui ederet a pestilentia tutus diceretur. exhibuit et Palatinis ingentes ... extis mullorum refertas et cerebellis phoenicopterum et perdicum ouis et cerebellis turdorum et capitibus psittacorum et fasianorum et pauonum. barbas sane mullorum tantas iubebat exhiberi, ut pro † nascentis, apiasteris et faselaribus et foeno Graeco exhiberet plenis fabatariis et discis. quod praecipue stupendum

21 est: canes iecineribus anserum pauit. habuit leones et leopardos exarmatos in deliciis. quos edoctos per mansuetarios subito ad secundam et tertiam mensam iubebat accumbere, ignorantibus cunctis quod exarmati essent, ad pauorem ridiculum excitandum. misit et uuas Apamenas in praesepia equis suis, et psittacis atque fasianis leones pauit et alia animalia. exhibuit et sumina apruna per dies decem tricena cotidie cum suis uuluis, pisum cum aureis, lentem cum ce-

2 nisi bis *B* 5 P. R. *C* sequestrem *C* 8 horum] officiorum *Salm., num* morum? *Iord.* 9 urbis regiones *Casaub.*: urbes *C* praefectos urbi *C*: urbi *del. Iord.* 10 et ut *C*: et *del. Casaub.* 15 a pestilentia] epestilentia *C* 16 *post* ingentes *excidisse* lances *coni. Salm.,* dapes *male add. uulgo* 17 foenicopterum *C* 20 nascentis *C*: absentis (*h. e.* absinthiis) *Salm.,* nasturtiis *uulgo* faselaribus *Salm.* 22 pardos *B* 23 exarmatis *B* bulbis *C*

rauniis, fabam cum electris, orizam cum albis exhibens. albas praeterea in uicem piperis piscibus et tuberibus conspersit. oppressit in tricliniis uersatilibus parasitos suos uiolis et floribus, sic ut animam aliqui efflauerint cum erepere ad summum non possent. condito piscinas et solia temperauit et rosato atque absinthato. uulgus ad bibendum inuitauit et ipse cum populo tantum bibit, ut in piscina eum bibisse intellegeretur, uiso quod unus bibisset. eunuchos pro apophoretis dedit. dedit quadrigas, equos, stratos, mulos, basternas et raedas. dedit et aureos millenos et centena pondo argenti. sortes sane conuiuales scriptas in cochlearibus habuit tales 22 ut alius exiret 'decem camelos', alius 'decem muscas', alius 'decem libras auri', alius 'decem plumbi', alius 'decem struthiones', alius 'decem oua pullina', ut uere sortes essent et fata temptarentur. quod quidem et ludis suis exhibuit, cum et ursos decem et decem glires et decem lactucas et decem auri libras in sorte habuit. primusque hunc morem sortis instituit, quem nunc uidemus. sed uere ad sortem scaenicos uocauit, cum et canes mortuos et libram bubulae carnis haberet in sorte, et item centum aureos et mille argenteos et centum folles aeris et alia talia, quae populus tam libenter accepit ut eum postea imperare gratularentur.

Fertur in euripis uino plenis nauales circenses exhibuisse, 23 pallia de oenanthio fudisse et elephantorum quattuor quadrigas in Vaticano agitasse dirutis sepulchris quae obsistebant, iunxisse etiam camelos quaternos ad currus in circo priuato spectaculo. serpentes per Marsicae gentis sacerdotes collegisse fertur eosque subito ante lucem, ut solet populus ad ludos celebres conuenire, effudisse multosque adflictos morsu et fuga. usus est aurea omni tunica, usus et purpurea, usus et de

3 fiolis *B* 4 eripere *C* 6 absentato *C* uulgum *C* 7 uiuit *C* 8 apophoretis *uulgo prob. Salm.*: aphroditis *C* 10 milenos *B* 11 coeclearibus *C* 12 exiret *C retinuit Salm., idem* alius *genet. casum esse non intellexit*: exhiberet *uulgo* 13 libris *B* strutiones *C* 16 glires *Casaub.*: griles *C*, grillos *uulgo* 19 bubalae *P*, bubale *B* 24 balnea *Scaliger* deo ananthio *B* elefantorum *C*

gemmis Persica, cum grauari se diceret onere uoluptatis. habuit et in calciamentis gemmas et quidem scalptas. quod risum omnibus mouit, quasi possent scalpturae nobilium artificum uidèri in gemmis quae pedibus adhaerebant. uoluit uti et diademate gemmato quo pulchrior fieret et magis ad feminarum uultum aptus. quo et usus est domi. fertur et promisisse phoenicem conuiuis, uel pro eo libras auri mille, ut in praetorio eas dimitteret. marinae aquae colymbos exhibuit in mediterraneis locis maxime eosdemque singulis amicis natantibus dimisit et iterum [cum] piscibus impleuit. montem niuium in uiridiario domus aestate fecit aduectis niuibus. ad mare piscem numquam comedit. in longissimis a mari locis omnia marina semper exhibuit. muraenarum lactibus et luporum in locis mediterraneis rusticos pauit. pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos
24 conditura ueneta comedit. momentarias de rosato et rosis piscinas exhibuit. et bibit cum omnibus suis caldarias de nardo exhibens. idem in lucernis balsamum exhibuit. idem mulieres numquam iterauit praeter uxorem. lupanaria domi amicis clientibus et seruis exhibuit. idem numquam minus centum sestertiis cenauit, hoc est argenti libris triginta. aliquando autem tribus milibus sestertium cenauit omnibus supputatis quae inpendit. cenas uero et Vitellii et Apicii uicit. pisces e uiuariis suis bubus traxit. per macellum transiens mendicitatem publicam fleuit. parasitos ad rotam aquariam ligabat et cum uertigine sub aquas mittebat rursusque in summum reuoluebat eosque Ixionios amicos uocauit. strauit

2 caltiamentes *P* 5 qui *C fortasse recte* 6 qua *B* promisse *P*, promise *B* 7 foenicen *B*, foenicem *P* conuiuiis *C* ea *C* 8 eas *B*, eos *P*: eum *Salm.*, eis *coni. Iord. ut referatur ad conuiuas, cfr. infra* 10 cum *del. Salm.* 11 nimium *B ante corr.* uirdiario *B*, uiridiario *P* 12 niuibus] uibus *B*, *P ante corr.* 15 colere *B* 16 momentarios *B* 17 uiuit *C* caldarios *B* 19 lupinaria *B* 22 sestertiis *C* 23 uicit *uulgo*: uiuit *C* 24 e] se *C* uiuariti *C* 27 *post* uocauit *in B est* q; saxa, *sed expunctum*

et saxis Lacedaemoniis ac porphyreticis plateas in Palatio, quas Antoninianas uocauit. quae saxa usque ad nostram memoriam manserunt, sed nuper eruta et exsecta sunt. constituerat et columnam unam dare ingentem ad quam ascenderetur intrinsecus, ita ut in summo Heliogabalum deum collocaret. sed tantum saxum non inuenit, cum id de Thebaide adferre cogitaret.

25 Ebrios amicos plerumque claudebat et subito nocte leones et leopardos et ursos exarmatos immittebat ita ut expergefacti in cubiculo eodem leones, ursos, pardos cum luce uel, quod est grauius, nocte inuenirent, ex quo plerique exanimati sunt. multis uilioribus amicis folles pro accubitis sternebat eosque reflabat prandentibus illis, ita ut plerumque subito sub mensis inuenirentur prandentes. primus denique inuenit sigma in terra sternere, non in lectulis, ut a pedibus utres per pueros ad reflandum spiritum soluerentur. in mimicis adulteriis ea quae solent simulato fieri effici ad uerum iussit. meretrices a lenonibus cunctis redemit saepe et manumisit. cum inter fabulas priuatas sermo esset ortus quanti herniosi esse possent in urbe Roma, iussit omnes notari eosque ad balneas suas exhibere et cum iisdem lauit, nonnullis etiam honestis. gladiatores ante conuiuium pugnantes exhibuit et pyctas frequenter. strauit sibi triclinium in summo lusorio. et dum pranderet noxios et uenationes sibi exhibuit. parasitis in secunda mensa saepe ceream cenam, saepe ligneam, saepe eburneam, aliquando fictilem, nonnumquam uel marmoream uel lapideam exhibuit, ita ut omnia illis exhiberentur uidenda de diuersa materia, quae ipse cenabat, cum tantum biberent per singula fercula et manus, quasi comedissent, lauarent.

3 eruta et] erudite *B*, erudite* *P* 6 bethaide *ex* bethaice *corr. B* 12 multi *C*, *corr. p* follos *P ante corr.* 13 reflauat *C* 14 simma (simmia *ante corr. B*) *C* 16 in mimicis *Scaliger*: inimicis *C* adulteriis *C* (*P*?): adulteris *uulgo* 17 simulatos *C* 18 unctas *P teste Salm.* 19 quanto *B ante corr.* hirneosi *C* 20 nomari *P ante corr.* 21 hisdem *C* 22 exhibuit] sibi *C*, pugnantes et pyctas sibi frequenter exhibuit *uulgo* pyctas *Casaub.*: pictas *C*

14*

26 Primus Romanorum holoserica ueste usus fertur, cum iam subsericae in usu essent. linteamen lotum numquam attigit, mendicos dicens qui linteis lotis uterentur. Dalmaticatus in publico post cenam saepe uisus est, Gurgitem Fabium et Scipionem se appellans, quod cum ea ueste esset cum qua Fabius et Cornelius a parentibus ad corrigendos mores adulescentes in publicum essent producti. omnes de circo, de theatro, de stadio et omnibus locis et balneis meretrices collegit in aedes publicas et apud eas contionem habuit quasi militarem, dicens eas commilitones disputauitque de generibus schematum et uoluptatum. adhibuit in tali contione postea leuones exoletos undique collectos et luxuriosissimos puerulos et iuuenes. et cum ad meretrices muliebri ornatu processisset papilla eiecta, *ad* exoletos habitu puerorum qui prostituuntur, post contionem pronuntiauit his quasi militibus ternos aureos donatiuum petiitque ab his ut a dis peterent, ut alios haberet ipsis commendandos. iocabatur sane ita cum seruis ut eos iuberet milleua pondo sibi aranearum deferre proposito praemio, collegisseque dicitur decem milia pondo aranearum, dicens et hinc intellegendum quam magna esset Roma. mittebat parasitis per cellarios salaria annua uasa cum rauis et scorpiis et cum serpentibus et huiusmodi monstris. claudebat in eiuscemodi uasis infinitum muscarum, apes man-
27 suetas eas appellans. quadrigas circensium in tricliniis et in porticibus sibi semper exhibuit pransitans et cenitans, conuiuas senes agitare cogens, nonnullos honoratos. iam imperator iubebat sibi et decem milia murium exhiberi, mille mustelas, mille sorices. dulciarios et lactarios tales habuit, ut quaecumque coqui de diuersis edulibus exhibuissent uel structores uel pomarii, illi modo de dulciis, modo de lactariis exhiberent. exhibuit parasitis ceuas et de uitreis et nonnum-

2 subserica *P*(?) 3 lineis *B* 6 aduliscentes *C* 12 leones *ante corr. C* 14 ad *add. Salm.* exsoletos *C* 16 petitque *C* 17 ipse *B ante corr.* 21 per] pro *C* salarii *C* 22 scorpionis *B* 23 cuiuscemodi *B ante corr.* 26 imperator *Salm.*: imperatori *C, ante* iam *distinguunt uulgo* 27 murum *B*

quam tot picta mantelia in mensam mittebat, his edulibus picta quae adponerentur, quot missus esset habiturus, ita ut de acu aut de textili pictura exhiberentur. nonnumquam tamen et tabulae illis pictae exhibebantur ita ut quasi omnia illis exhiberentur et tamen fame macerarentur. miscuit gemmas pomis ac floribus. iecit et per fenestram cibos totidem, quot exhibuit amicis. iusserat et canonem populi Romani unius anni meretricibus, lenonibus, exoletis intramuranis dari, extramuranis alio promisso, cum eo tempore iuxta prouisionem Seueri et Traiani septem annorum canon frumentarius Romae esset.

Canes quaternos ingentes iunxit ad currum et sic est 28
uectatus intra domum regiam, idque priuatus in agris suis fecit. processit in publicum et quattuor ceruis iunctis ingentibus. iunxit sibi et leones, Matrem magnam se appellans. iunxit et tigres, Liberum sese uocans eodemque habitu agens quo dii pinguntur quos imitabatur. Aegyptios dracunculos Romae habuit quos illi agathodaemonas uocant. habuit et hippopotamos et crocodilum et rhinocerotem et omnia Aegyptia quae per naturam sui exhiberi poterant. struthocamelos exhibuit in cenis aliquotiens, dicens praeceptum Iudaeis ut ederent. illud sane mirum uidetur quod dicitur ab eo factum, ut de croco sigma strauerit cum summos uiros rogasset ad prandium, pro eorum dignitate se dicens fenum exhibere. transegit et dierum actus noctibus et nocturnos diebus, aestimans hoc inter instrumenta luxuriae, ita ut sero de somno surgeret et salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret. amicis cotidie ... nec quemquam facile indonatum relinquebat, nisi quem frugi, quasi perditum repperisset.

Habuit gemmata uehicula et aurata contemptis argentatis 29
et eboratis et aeratis. iunxit et quaternas mulieres pulcher-

2 quod misus *C* 7 quod *C* p. r. *C* 15. 16 iuncxit *P bis B semel* 17 imitabantur *C* 18 agothodemones *B* hyppopotamos *P*, hyppopatomos *B* 19 crocodillum *B* rhinocerontem *C* 25 transegit *Salm.*: transerit *C* 28 cottidie *P*: *excidisse* donabat *uel simile aliquid indicauit Casaub.* 31 iuncxit *C* quaternis *B*

rimas uel binas ad papillam [uel ternas et amplius] et sic nectatus est, sed plerumque nudus cum illum nudae traherent. habuit et hanc consuetudinem ut octo caluos rogaret ad cenam, item octo luscos et item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos et octo pingues, cum capi non possent uno sigmate, ut de his omnibus risus citaret. donauit et argentum omne conuiuis quod habuit in conuiuio et omnem apparatum poculorum, idque saepius. hydrogarum Romanorum ducum primus publice exhibuit, cum antea militaris mensa esset. quam postea statim Alexander reddidit. proponebat praeterea his quasi themata, ut iura noua dapibus condiendis inuenirent, et cuius placuisset commentum ei dabat maximum praemium, ita ut sericam uestem donaret quae tunc et in raritate uidebatur et in honore. sicuius autem displicuisset, iubebat ut semper id comesset, quamdiu tamen melius inueniret. semper sane aut inter flores sedit aut inter odores pretiosos. amabat sibi pretia maiora dici earum rerum quae mensae parabantur, orexin conuiuio hanc esse adserens.

30 Pinxit se ut cuppedinarium, ut seplasiarium, ut popinarium, ut tabernarium, ut lenonem, idque totum domi semper exercuit. sescentorum struthionum capita una cena multis mensis exhibuit ad edenda cerebella. exhibuit aliquando et tale conuiuium ut haberet uiginti et duo fercula ingentium epularum, sed per singula lauarent et mulieribus uterentur et ipse et amici, cum iure iurando quod efficerent uoluptatem. celebrauit item tale conuiuium ut apud amicos singulos singuli missus appararentur, et cum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter super aggerem, alter in Caelio, alter trans Tiberim, et ut quisque mansisset, tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur ireturque ad

1 uel *Iord.*: et *C* pampillum *C* uel ternas et amplius *del. Iord.* 3 et *post* cenam *add. B* 4 podagros *P teste Salm.* 7 conuiuiis *C* 8 ydrogarum *B* 9 ducum *om. B* 11 themate *B* 14 sicuius *Iord.*: sicus *C*, si ius *Salm.* 15 inuenisset *P* (?) 17 rerum *post* pretia *iterat B* 19 coppedinarium *C* 20 leonem *B ante corr.* 21 strutionum *C* 27 misus *B* 28 celio *B*

omnium domos. sic unum conuiuium uix toto die finitum est [cum et lauarent per singula fercula et mulieribus uterentur]. Sybariticum missum semper exhibuit ex oleo et garo. quem quo anno Sybaritae reppererunt et perierunt. dicitur et balneas fecisse multis locis ac semel lauisse atque statim destruxisse, ne ex usu balneas haberet. hoc idem de domibus, de praetoriis, de diaetis fecisse dicitur. sed et haec *et* nonnulla fidem transeuntia credo esse ficta ab his qui in gratiam Alexandri Heliogabalum deformare uoluerunt.

Fertur et meretricem notissimam et pulcherrimam rede- 31
misse centum sestertiis eamque intactam uelut uirginem coluisse. huic eidem priuato cum quidam diceret 'non times pauper fieri?' dixisse dicitur 'quid melius quam ut ipse mihi heres sim et uxori meae?' habuerat praeterea facultates a multis dimissas gratia patris. idem filios se nolle dicebat nequis ei frugi contingeret. odores Indicos sine carbonibus ad uaporandas diaetas iubebat incendi. iter priuatus numquam minus sexaginta uehiculis fecit, auia sua Varia reclamante quod omnia perditurus esset. imperator uero etiam sescenta uehicula dicitur duxisse adserens decem milibus camelorum Persarum regem iter facere et Neronem quingentis carrucis iter inisse. causa uehiculorum erat lenonum, lenarum, meretricum, exoletorum, subactorum etiam bene uasatorum multitudo. in balneis semper cum mulieribus fuit ita ut eas ipse psilothro curaret, ipse quoque barbam psilothro accurans, quodque pudendum dictu sit, eodem quo mulieres accurabantur et eadem hora. rasit et uirilia subactoribus suis ad nouaclum manu sua qua postea barbam fecit. scobe auri porticum strauit et argenti dolens quod non posset et electri,

1 finitus *B, P ante corr.* 2 cum — uterentur *del. Eyss.* 3 exoleto *B ante corr.* 4 sibarite *B* et *om. P* periecerunt *C* 7 cetis *B,* zetis *P* et *add. Salm.* 8 esset *B* 11 centum] C *B* 12 idem *B* quidem *B* 15 nolle] notie *C* 17 iter *uulgo*: in *C* 17 zetas *C* 20 milia *C* 21 quingentis] MD *coni. Gruter propter Suet. Ner. 30 qui 'mille' habet* 23 uastorum *C* 25 psilotro *C* 27 uilia *C* subauctoribus *B*

idque frequenter quacumque fecit iter pedibus usque ad equum uel carpentum, ut fit hodie de aurosa arena.

32 Calciamentum numquam iterauit, anulos etiam negatur iterasse. pretiosas uestes saepe conscidit, † uel lanam cepit et appendit atque ad eius aestimationem ponderis pisces amicis exhibuit. naues onustas mersit in portu, magnanimitatis hoc esse dicens. onus uentris auro excepit. in myrrhinis et onychinis minxit. idem dixisse fertur ‘si habuero heredem dabo illi tutorem, qui illum haec facere cogat quae ipse feci facturusque sum.’ habuit etiam istam consuetudinem ut cenas sibi exhiberet tales, ut una die nonnisi *de* fasianis totum ederet omnesque missus sola fasianorum carne strueret, item alia die de pullis, alia de pisce illo et item illo, alia de porcis, alia de struthionibus, alia de oleribus, alia de pomis, alia de dulciis, alia de opere lactario. saepe amicos suos cum Aethiopibus aniculis inclusit nocturnis mansionibus et usque ad lucem detinuit, cum pulcherrimas his diceret apparatas. fecit hoc idem etiam de pueris et tunc, ante Philippum utpote, licebat. ridebat autem sic nonnumquam ut publice in theatro solus audiretur. ipse cantauit, saltauit, ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizauit, organo modulatus est. fertur et una die ad omnes circi et theatri et amphitheatri et omnium urbis locorum meretrices tectus cucullione mulionico, ne agnosceretur, ingressus, cum tamen omnibus meretricibus sine effectu libidinis aureos donaret addens ‘nemo sciat, Antoninus haec donat.’

33 Libidinum genera quaedam inuenit, ut spinthrias ueterum uinceret, et omnis apparatus Tiberii et Caligulae et Neronis norat. et praedictum eidem erat a sacerdotibus Syris biothanatum se futurum. parauerat igitur funes blatta et serico

1 inter *B* 2 sit *B* 4—6 uel — exhibuit] *haec iam Grutero corrupta uisa sunt.* uel lacerauit et appendit *coni. Momms.* 6 portum *C* 7 myrrinis *B* 8 onychis (ny *in ras. P*) *C* 11 ut *P in mg.* de *add. Salm.* tantum *uulgo* 12 missos *P*, misos *B* 13 pupillis (pi *exp. P*) *C* 14 strutionibus *C* holeribus *P* 26 ueterum maiorum *B*, ueterum malorum *P*: maiorum *del. Eyss.* 29 blata *B ante corr.* serica *B*

et cocco intortos quibus, si necesse esset, laqueo uitam finiret. parauerat et gladios aureos quibus se occideret, si aliqua uis urgeret. parauerat et in cerauneis et in hyacinthis et in smaragdis uenena quibus se interimeret, siquid grauius inmineret. fecerat et altissimam turrem substratis aureis gemmatisque ante se tabulis ex qua se praecipitaret, dicens etiam mortem suam pretiosam esse debere et ad speciem luxuriae, ut diceretur nemo sic perisse. sed nihil ista ualuerunt. nam, ut diximus, et occisus est per scurras et per plateas tractus est sordidissime, per cloacas ductus et in Tiberim submissus est. hic finis Antoninorum nomini in re publica fuit, scientibus cunctis istum Antoninum tam uita falsum fuisse quam nomine.

Mirum fortasse cuipiam uideatur, Constantine uenerabilis, 34
quod haec clades, quam rettuli, loco principum fuerit et quidem prope triennio. ita nemo in re publica tum fuit qui istum a gubernaculis Romanae maiestatis abduceret, cum Neroni, Vitellio, Caligulae ceterisque huius modi numquam tyrannicida defuerit. sed primum omnium ipse ueniam peto, quod haec quae apud diuersos repperi litteris tradidi, cum multa improba reticuerim et quae ne dici quidem sine maximo pudore possunt. ea uero quae dixi praetextu uerborum adhibito quantum potui texi. deinde illud quod clementia tua solet dicere credidi esse reficiendum, imperatorem esse fortunae est. nam et minus boni reges fuerunt et pessimi. agendum uero, quod pietas tua solet dicere, ut sint imperio digni quos *ad* regendi necessitatem uis fatalis adduxerit. et quoniam hic ultimus Antoninorum fuit neque postea hoc nomen in re publica loco principum frequentatum est, etiam illud addendum est, nequis error oriatur cum duos Gordianos narrare coepero patrem et filium, qui se de Antoninorum genere dici uolebant, non nomen in illis primum fuit sed praenomen.

3 yacinthis *P*   6 ante se *C*, se *om. uulgo*   11 rep. *C*   16 in rep. *Bernhardyus*: uir ep̄. *C*, uir e populo *Salm.*, *uulgp editur* ita ut nemo inuentus fuerit   24 credidi esse *Casaub.*: credidisse *C*   26 quos] quod *B*   ad *add. p*   28 rep. *C*   32 pronomen *C*

deinde, ut in plerisque libris inuenio, Antonii dicti sunt non Antonini.

35 Haec sunt de Heliogabalo, cuius uitam me inuitum et retractantem ex Graecis Latinisque collectam scribere ac tibi offerre uoluisti, cum iam aliorum ante tulerimus. scribere autem ordiar qui post sequentur. quorum Alexander optimus et cum cura dicendus est annorum tredecim princeps, semestres alii et uix annui et bimi, Aurelianus praecipuus et horum omnium decus auctor tui generis Claudius. de quo uereor ad clementiam tuam scribens uera dicere, ne maliuolis adulator uidear esse. sed absoluar contra liuorem inproborum, cum et apud alios clarum esse perspexerim. his iungendi sunt Diocletianus aurei parens seculi et Maximianus, ut uulgo dicitur, ferrei, ceterique ad pietatem tuam. te uero, Auguste uenerabilis, multis paginis iisdemque disertioribus illi prosequentur quibus id felicior natura detulerit. his addendi sunt Licinius [Seuerus Alexander] atque Maxentius, quorum omnium ius in dicionem tuam uenit, sed ita ut nihil eorum uirtute derogetur. non enim ego id faciam quod plerique scriptores solent, ut de his detrabam qui uicti sunt, cum intellegam gloriae tuae accedere, si omnia de illis quae bona in se habuerint uera praedicaro.

7 cura *Gruterus*: uera *C*; assertione *post* dicendus *add. p, uulgo* est *Iord.*: et *C* tredecem *C* 10 dicerent *C* 11 adolatur *B,* adolator *P* 12 hi *C* 15 paganis *C, corr. p* hisdemque *C* dlsertionibus *C* 17 Seuerus Alexander *del. Momms.,* Seuerus *del. Casaub. de Fl. Valerio Seuero cogitans* 18 uis *C* 22 praedicauero *corr. B* AELI LAMPRIDII ANTONINVS VARIVS HELIOGABALVS EXPLICIT (*sequitur Diadumenus*) INCIPIT ALEXANDER SEVERVS AELI LAMPRIDII *C,* ad constantinum aug. *add. p*

AELII LAMPRIDII

ALEXANDER SEVERVS

AD CONSTANTINVM AVG.

Interfecto Vario Heliogabalo — sic enim malumus dicere quam 1
Antoninum, quia et nihil Antoninorum pestis illa ostendit et hoc nomen ex annalibus senatus auctoritate erasum est — ad remedium generis humani Aurelius Alexander urbe Arcena genitus Varii filius, Variae nepos et consobrinus ipsius Gabali, accepit imperium, cum ante Caesar a senatu esset appellatus mortuo scilicet Macrino. Augustumque nomen idem recepit addito eo, ut et patris patriae nomen et ius proconsulare et tribuniciam potestatem et ius quintae relationis deferente senatu uno die adsumeret. et ne praeceps ista honorum continuatio uideatur, exponam causas quibus id et senatus coactus est facere et ille perpeti. non enim aut grauitati senatus congruebat omnia simul deferre aut bono principi raptum ire tot simul dignitates. milites iam insueuerant sibi imperatores et tumultuario iudicio facere et item facile mutare, adferentes nonnumquam ad defensionem se idcirco fecisse, quod nescirent senatum principem appellasse. nam et Pescennium Nigrum et Clodium Albinum et Auidium Cassium et antea Lucium Vindicem, et L. Antonium et ipsum Seuerum, cum senatus iam Iulianum dixisset principem, imperatores fecerant. atque ista res bella ciuilia seuerat, quibus necesse fuit militem contra hostem paratum parricidaliter perire.

2 antoninus *C* 6 senatus *B* 7 appellatum *B* 9 deferentessentautu *B* 18 clodium nigrum et (et *om. P*) albinum *C, corr. p* 19 lucium *C,* Iulium *Casaub.* antoninum *C* 22 militum *C*

2 Hac igitur causa festinatum est ut omnia simul Alexander, quasi uerus iam imperator, acciperet. huc accessit nimia et senatus et populi inclinatio post illam cladem quae non solum Antoninorum nomen decolorauit sed etiam Romanum dehonestauit imperium. certatim denique omnia decreta sunt et nominum genera et potestatum. primus denique omnium cuncta insignia et honorificentiae genera simul recepit suffragante sibimet Caesaris nomine quod iam ante aliquot annos meruerat, et magis suffragante uita et moribus, cum illi magnum conciliasset fauorem quod Heliogabalus occidere conatus est nec potuit, et militibus repugnantibus et senatu refragante. atque haec parua sunt, nisi quod dignum se exhibuit quem senatus seruaret, quem saluum milites cuperent, quem omnium bonorum sententia principem diceret.

3 Alexander igitur cui Mamaea mater fuit — nam et ita dicitur a plerisque — a prima pueritia artibus bonis inbutus tam ciuilibus quam militaribus ne unum quidem diem sponte sua transire passus est quo se non et ad litteras et ad militiam exerceret. nam in prima pueritia litteratores habuit Valerium Cordum et Titum Veturium et Aurelium Philippum libertum patris, qui uitam eius postea in litteras misit. grammaticum in patria Graecum † Nehonem, rhetorem Serapionem, philosophum Stilionem. Romae grammaticos Scaurinum Scaurini filium doctorem celeberrimum, rhetores Iulium Frontinum et Baebium Macrianum et Iulium Granianum, cuius hodieque declamatae feruntur. sed in Latinis non multum profecit, ut ex eiusdem orationibus apparet quas *in* senatu habuit, uel contionibus quas apud milites uel apud populum. nec ualde amauit Latinam facundiam, sed amauit litteratos

2 iam uetus *B* 7 suffragente *C*, *corr. p* 8 aliquod *P* 9 suffragente *B*, *ante corr. P* 14 daret *B* 15 mamea *C* 17 ** tam *P* quam *ex* tam *corr. P* 20 uenturium *ante corr. B* 22 nehonem *C*: Neonem *Salm.*, Nebonem *uulgo* serapinionem *B* 23 filosophum *C* Stilponem *Casaub.* scarinum *C* 25 bebium *C* 26 orationes declamatae *p* 27 proficit *ex* profecit *B* quasenatu *C*, *corr. p*

homines uehementer, eos etiam reformidans nequid de se asperum scriberent. denique quos dignos ad id esse uidebat singula quaeque quae pnblice priuatim*que* agebat se ipso docente nolebat addiscere, si forte ipsi non adfuissent, eaque petebat ut, si nera essent, in litteras mitterent.

Dominum se appellari uetuit. epistulas ad se quasi ad 5
prinatum scribi iussit seruato tantum nomine imperatoris. gemmas de calciamentis et nestibus tulit quibus usus fuerat Heliogabalus. ueste, ut et pingitur, alba usus est nec aurata, paenulis togisque communibus. cum amicis tam familiariter uixit, ut communis esset eis saepe consessus, iret ad conuiuia eorum, aliquos autem haberet cotidianos etiam non uocatos, salutaretur uero quasi unus e senatoribus patente nelo, admissionalibus remotis aut solis his qui ministri ad fores fuere *cum* ante salutare principem non liceret, quod eos uidere non poterat. et erat eius corporis ut praeter nenustatem ac uirilem quem hodieque in pictura et in statuis uidemus decorem inesset [staturae militaris] robur militis, nalitudo eius qui uim sui corporis sciret ac semper curaret. erat praeterea cunctis hominibus amabilis, et ab aliis pius appellabatur ab omnibus certe sanctus et utilis rei publicae. huic sors in templo Praenestinae talis extitit cum illi Heliogabalns insidiaretur

si qua fata aspera rumpas,
tu Marcellus eris.

1 *post* uehementer *interpunxit Salm.* etiam ortos reformidans *B* 2 quos dignos ad id esse uidebat *Obrechtus*: eos digno addesce uidebat *C*, eos dignos adesse iubebat *uulgo* 3 quae *om. B* priuatim *C* 4 eoque *C* 6 epistolas *C* ad priuatum] priuatim *B ante corr.* 11 eis *Eyss.*: ei *C* cenuiui eorum *C, corr. p* 12 cotianos *C, corr. p* uocatus *P* 13 e *ex* a *corr. P* 14 aut fores *B ante corr.* fuere cum ante *Iord.*: fuerant *C*, fuerant cum antea *uulgo* 16 eius *om. B* ac uirilem quem *Eyss.*: aculem quem *C*, qualemque *Salm.*, ac illum quem *Obrechtus* 17 decorem inesset *Salm.*: decoreum (decorum *ante corr. B*) esse *C*, *super* esse *p add.* rubrum 18 staturae militaris *del. Iord.*: staturae militari *Salm.* 21 reip̄. *C* temprenestine *B*, tempraenė*stinae *P*, templo ueste *corr. p* 22 illi *om. B* 23 *Verg. Aen. VI 882 sq.* facta *C, corr. p* 24 tum *B, ante corr. P* marcellum *B, ante corr. P*

5 Alexandri nomen accepit quod in templo dicato apud Arcenam urbem Alexandro Magno natus esset, cum casu illuc die festo Alexandri cum uxore pater sollemnitatis implendae causa *uenisset*. cui rei argumentum est quod eadem die natalem habet hic Mamaeae Alexander qua ille Magnus excessit e uita. delatum sibi Antonini nomen a senatu recusauit, *cum* hic magis adfinitate Caracalli iungeretur, quam ille subditiuus. siquidem, ut Marius Maximus dixit in uita Seueri, nobilem orientis mulierem Seuerus, cuius hanc genituram esse compererat ut uxor imperatoris esset, adhuc priuatus et non magni satis loci duxit uxorem. ex qua adfinitate hic Alexander fuit cui uere per matrem suam consobrinus Varius Heliogabalus fuit. recusauit et Magni nomen ei quasi Alexandro oblatum senatus iudicio.

6 Interest relegere orationem qua nomen Antonini et Magni delatum sibi a senatu recusauit. quam priusquam proferam *inseram* adclamationes senatus quibus id decretum est. ex actis urbis. 'a. d. pridie nonas Martias cum senatus frequens in curiam hoc est in aedem Concordiae templumque inauguratum conuenisset rogatusque esset Aurelius Alexander Caesar Augustus ut concineret, ac primo recusasset, quod sciret de honoribus suis agendum, deinde postea uenisset, adclamatum 'Auguste innocens, di te seruent. Alexander imperator, di te seruent. di te nobis dederunt, di conseruent. di te ex manibus inpuri eripuerunt, di perpetuent. inpurum tyrannum et tu perpessus es, impurum et opscenum et tu uiuere doluisti. di illum eradicarunt, di te seruarunt. infamis imperator rite damnatus. felices nos imperio tuo, felicem rem

3 festo] mater *s. s. p* pater *Salm.*, patris *C*: *uulgo* pater cum uxore patriae sollempnitatis *B* implenda *B* 4 nenisset *om. C* 5 mammeae *B* 7 cum *om. C* 14 est *ante* oblatum *add. C, del. Iord.* 15 retegere *coni. Iord.*, retexere *uulgo* 16 praeferam *C* 17 inseram *add. Iord.*, addam *uulgo* 17 *post* est *interpunctionem sustulit Huebnerus (de s. p. q. R. actis p. 58): at cf. lemma simile Macrini c. 6, quare post* est *Iord. et post* urbis *interp. Salm.* 19 inaugoratum *C* 21 conueniret *Casaub.* 23 dii *corr. B hic et deinceps* 26 doluisti *B in ras.* 28 remp. *P*

publicam. infamis unco tractus est ad exemplum timoris,
luxuriosus imperator iure punitus est. contaminator honorum
iure punitus est. di inmortales Alexandro uitam. iudicia
deorum hinc apparent.' et cum egisset gratias Alexander ad- 7
clamatum est 'Antonine Alexander, di te seruent. Antonine
Aureli, di te seruent. Antonine Pie, di te seruent. Antonini
nomen accipias rogamus. praesta bonis imperatoribus ut An-
toninus dicaris. nomen Antoninorum tu purifica. quod ille
infamauit tu purifica. redde in integrum nomen Antonino-
rum. sanguis Antoninorum se cognoscat. iniuriam Marci tu
uindica. iniuriam Veri tu uindica. iniuriam Bassiani tu uin-
dica. peior Commodo solus Heliogabalus. nec imperator nec
Antoninus nec ciuis nec senator nec nobilis nec Romanus.
in te salus, in te uita. ut uiuere delectet, Antoninorum
Alexandro uitam. ut uiuere delectet Antoninus uocetur. An-
toninorum templa Antoninus dedicet. Parthos et Persas An-
toninus uincat. sacrum nomen sacratus accipiat. sacrum no-
men castus accipiat. Antonini nomen di cognoscant, Anto-
ninorum honorem di conseruent. in te omnia, per te omne,
Antonine, habeas.' et post adclamationes Aurelius Alexander 8
Caesar Augustus 'gratias uobis, patres conscripti, non nunc
primum sed et de Caesareano nomine et de uita seruata et
Augusti nomine addito, et de pontificatu maximo, et de tri-
bunicia potestate et proconsulari imperio. quae omnia nouo
exemplo uno die in me contulistis.' et cum diceret, adclama-
tum 'haec suscepisti, Antonini nomen suscipi mereatur senatus,
Antonini mereantur. Antonine Auguste, di te seruent, di te
Antoninum conseruent. monetae nomen Antonini reddatur.
templa Antoninorum Antoninus consecret.' Aurelius Alexan-
der Augustus 'ne quaeso, patres conscripti, ne me ad hanc

1 iuncto *B* 2 luxoriosus *C* contra minator *B ante corr.* 7 suscipias *P* 12 petor *C* imp. *C* 14 *post* uita *dist. Salm.* 15 delectet et antoninus (tet et an *B in ras.*) *C*: et *del. Iord.* 18 di cognoscant *Iord.*: ut cognoscant *C* 19 par *P ante corr.* 20 haueas *Salm.* 20. 21 adclamationes — p. c. *B in mg. inf.* p. c. *C* 22 caesereano *Pb*, saereano *B* 25 exempla *B* 26 *post* suscipi *interp. sustulit Eyss.* 30 p. c. *C* ne mi *ante corr. P*, ne mi** *B*

certaminis necessitatem uocetis ut ego cogar tanto nomini satis facere, cum etiam hoc ipsum nomen, licet peregrinum, tamen grauare uideatur. haec enim nomina insignia onerosa sunt. quis enim Ciceronem diceret mutum? quis indoctum Varronem? quis impium Metellum? et, ut hoc di auertant, quis non aequantem nomina ferat *aut* degenerantem in cla-
9 rissima specie dignitatum?' item adclamata quae supra. item imperator dixit 'Antoninorum *nomen* uel iam numen potius quale fuerit, meminit uestra clementia. si pietatem, quid Pio sanctius? si doctrinam, quid Marco prudentius? si innocentiam, quid Vero simplicius? si fortitudinem, quid Bassiano fortius? nam Commodi meminisse nolo. is hoc ipso deterior fuit quod cum illis moribus Antonini nomen obtinuit. Diadumenus autem nec tempus habuit nec aetatem, et arte patris hoc nomen incurrit.' item adclamatum ut supra. item imperator dixit 'nuper certe, patres conscripti, meministis, cum ille omnium non solum bipedum sed etiam quadrupedum spurcissimus Antonini nomen praeferret et in turpitudine atque luxuria Nerones, Vitellios, Commodos uinceret, qui gemitus omnium fuerit cum per populi et honestorum coronas una uox esset, hunc sinite Antoninum dici? per hanc pestem sanctum uiolari nomen?' et cum diceret adclamatum est 'di mala prohibeant! haec te imperante non timemus, de his te duce securi sumus. uicisti uitia, uicisti crimina, dedecora, Antonini nomen ornauisti. certe sumimus, bene praesumimus. nos te et a pueritia probauimus et nunc probamus.' item impe-

1 tantum omni *C* 2 nomen] nonme *C* 4 dicerat *B* 6 equjantem *P*, equiantem *ex* equi at *corr.* *B* ant degenerantem *Iord.*: digerentem *C*, degentem *Gruterus*, inserentem (*uel* ac indigne ferentem) clarissimas species *Casaub. et Salm.* 8 imp. *C* nomen *om.* *C* *add.* *uulgo* quale *uulgo*: qnam *C* 12 is *Iord.*: si *C*, qui *uulgo* ipse diterior si fuit (si *del.* *P*) *C* 13 obtinuit *P*, habnit *B* 16 p. c. *C* 19 luxuriae *B*, luxuria (a *in ras.*) *P* 20 fuerint *P* 21 sinite *Iord.*: inte *C*, non rite *uulgo* sanctum *Salm.*: tactum *C*, tantum *uulgo* 24 uicisti dedecora *p* *num* decore — ornauisti? *Iord.* 25 *post* ornauisti *interpungunt* *uulgo* certe sumimus *Iord.*: certe sumus *C*, certi sumus *uulgo* 26 imp. *P*

rator 'neque ego, patres conscripti, idcirco timeo istud uene-
rabile omnibus nomen accipere, quod uerear *ne* in haec uitia
delabatur uita ut uos nominis pudeat. sed primum displicet
alienae familiae nomen adsumere, deinde quod grauari me
credo.' et cum diceret adclamatum est ut supra. item dixit 10
'si enim Autonini nomen accipio, possum et Traiani, possum
et Titi, possum et Vespasiani.' et cum diceret adclamatum
est 'quomodo Augustus sic et Antoninus.' et imperator 'uideo,
patres conscripti, quid nos *moueat* ad hoc nobis nomen ad-
dendum. Augustus primus primus est huius auctor imperii,
et in eius omnes uelut quadam adoptione aut iure hereditario
succedimus. Autouiui ipsi Augusti suut dicti. Antoninos
de se Pius Marcum et item Verum iure adoptionis uocauit,
Commodo autem hereditarium fuit, susceptum Diadumeno, ad-
fectatum in Bassiano, ridiculum in Aurelio.' et cnm diceret
adclamatum est 'Alexander Auguste, di te seruent. † si uere-
cundiae tuae, prudentiae tuae, innocentiae tnae, castitati tuae.
hinc intellegimns qualis futurus sis, hinc probamus. tu facies
ut senatus beue principes elegat. tu facies optimum esse iu-
dicium senatus. Alexander Auguste, di te seruent. templa
Antoninorum Alexander Augustus dedicet. Caesar noster,
Augustus noster, imperator noster, di te seruent. uincas, ua-
leas, multis annis imperes.' Alexander imperator dixit 'in- 11
tellego, patres conscripti, me optinuisse quod nolui et in ac-
ceptum refero, plurimas *gratias* et agens et habens, enisurus
ut et hoc nomen, quod in imperium detulimus, tale sit ut et
ab aliis desideretur et bonis uestrae pietatis indiciis offeratur.'
post haec adclamatum est 'Magne Alexander, di te seruent.
si Antoniui nomen repudiasti, Magni praeuomen suscipe.

1 p. c. *C* 2 ne *om. C* hac *C* 3 ut uos *Iord.*: aut nos *C*, aut quod *uulgo* 6 traiano *B ante corr.* 8 imp. *C* 9 patris *B* moueat *om. C, cum excerptis Pal. add. Salm.* 10 huius *om. P* 12 sunt dicti sunt *C* Antoninos de se *Momms.*: antoninus idemse *C* 14 commodi *P ante corr., B* 16 si *C*: fl. *h. e.* feliciter *Peterus* 23 imp. *C* 24 p. c. *C* 25 plurimas sed *C*, gratias *s. s. p* enisurus] senisorae *C* 26 talis *B*, tale (e *in ras.*) *P* 29 pronomen *C*

Magne Alexander, di te seruent.' et cum saepius dicerent
Alexander Auguste, 'facilius fuit, patres conscripti, ut Anto-
ninorum nomen acciperem. aliquid enim uel adfinitati de-
ferrem uel consortio nominis imperialis. Magni uero nomen
cur accipiam? quid enim iam magnum feci? cum id Alexan-
der post magna gesta, Pompeius uero *post* magnos triumphos,
acceperit. quiescite igitur, uenerandi patres, et uos ipsi magni-
fici unum me de uobis esse censete quam Magni nomen in-
12 gerite.' post haec adclamatum est 'Aureli Alexander Auguste,
di te seruent.' et reliqua ex more.

Dimisso senatu cum et alia multa eo die essent acta quasi triumphans domum se recepit. multo clarior uisus est alienis nominibus non receptis quam si recepisset. atque ex eo constantiae ac plenae grauitatis famam obtinuit. si quidem iuueni uel adulescenti potius senatus totus persuadere non potuit. sed quamuis senatu rogante non potuerit persuaderi, ut uel Antonini uel Magni nomina susciperet, tamen ob ingentem uigorem animi et mirandam singularemque constantiam contra militum insolentiam Seueri nomen a militibus eidem inditum est. quod illi ingentem in praesentia reuerentiam, magnam apud posteros gloriam peperit, cum eo accessisset, ut de animi uirtute nomen acceperit. si quidem solus inuentus sit qui tumultuantes legiones exauctorauerit, ut suo loco ostendetur, in milites autem grauissime animaduerterit, qui forte cupierunt aliquid *quod* uideretur iniustum, ut et ipsum locis suis declarabimus.

13 Omina imperii haec habuit. primum quod ea die natus est qua defunctus uita Magnus Alexander dicitur. deinde quod in templo eius mater enixa est. tertio quod ipsius nomen accepit. tum praeterea quod ouum purpurei coloris

2 augustus ait facilius *p* p. c. *C* 4 consortioni (ni *del. p*) *C* 5 accipiam *Iord.*: accepi *C* 6 post *add. p* 12 multos *P ante corr.* 14 iuueni *Iord.*: uni *C* 15 aduliscenti *B* uel — potius *om. uulgo* 23 ostenderetur *B* 25 cupierunt *Momms.*: currerunt *C*, incurrerunt *uulgo* quod *om. C* 27 omnia *B* 30 obium *B*, ouum (u *altera in ras.*) *P* purpureae colores *C*, *corr. P*

eadem die natum qua ille natus est palumbinum anicula quaedam matri eius obtulit. ex quo quidem haruspices dixerunt imperatorem quidem illum sed non diu futurum et cito ad imperium peruenturum. tum praeterea, quod tabula Traiani imperatoris quae geniali lecto matris imminebat dum illa in templo pareret in lectum eius decidit. his accessit quod nutrix ei Olympias data est, quo nomine mater Alexandri appellata est. nutritor Philippus prouenit casu unus ex rusticis, quod nomen patri Alexandri Magni fuit. fertur die prima natalis eius toto die apud Arcam Caesaream stella primae magnitudinis uisa et sol circa domum patris eius fulgido ambitu coronatus. cum eius natalem aruspices commendarent, dixerunt eum summam rerum tenturum, idcirco quod hostiae de ea uilla quae esset Seueri imperatoris adductae essent, et quas in illius honorem coloni parassent. nata in domo laurus iuxta persici arborem intra unum annum persici arborem uicit. unde etiam coniectores dixerunt Persas ab eo esse uincendos. mater eius pridie quam pareret somniauit 14
se purpureum dracunculum parere. pater eadem nocte in somnis uidit alis se Romanae Victoriae, quae in senatu, ad caelum uehi. ipse cum uatem consuleret de futuris, hos accepisse dicitur uersus adhuc paruulus et primum quidem sortibus

te manet imperium caeli terraeque marisque

intellectum est quod inter diuos etiam referretur

te manet imperium, quod tenet imperium.

ex quo intellectum est Romani illum imperii principem futurum. nam ubi est imperium nisi apud Romanos, quod tenet imperium? et haec quidem de Graecis uersibus sunt prodita. ipse autem cum parentis hortatu animum a philosophia mu-

1 palumuinum *B*, *ante corr. P* 2 haruspices *in mg. B* 5 matris *Salm.*: patris *C* ille *C*, mater eum *uulgo* 6 quo quod *C* (*sed* quo *exp. P m. 1*) 10 eius *om. B* 12 ambito *C* 16 persi *priore loco C*, *corr. p* 17 conlectores *C*, *corr. p* 20 talis *C* 24 marisque *om. B* 25 referetur *P* 30 filosofia *P*, filosophia *B* musicaque ad *Iord.*: et musica quae *C*, et m. ad *uulgo*

sicaque ad alias artes traduceret, Vergilii sortibus huiusmodi inlustratus est

excudent alii spirantia mollius aera —
credo equidem — uiuos ducent de marmore uultus,
orabunt causas melius caelique meatus
describent radio et surgentia sidera dicent.
tu regere imperio populos, Romane, memento.
hae tibi erunt artes, pacique inponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos.

fuerunt multa alia signa, quibus principem humani generis esse constaret. nimius ardor oculorum et diutius intuentibus grauis, diuinatio mentis frequentissima, rerum memoria singularis quam mnemonico Acholius ferebat adiutam. et cum puer ad imperium peruenisset, fecit cuncta cum matre, ut et illi uideretur pariter imperare mulier sancta sed auara et auri atque argenti cupida.

15 Vbi ergo Augustum agere coepit primum remouit omnes iudices a republica et a ministeriis atque muneribus, quos inpurus ille ex genere hominum turpissimo prouexerat. deinde senatum et equestrem ordinem purgauit. ipsas deinde tribus et eos qui militaribus nituntur praerogatiuis purgauit, et Palatium suum comitatumque omnem abiectis ex aulico ministerio cunctis obscenis et infamibus. nec quemquam passus est esse in Palatinis *non* necessarium hominem. iure iurando deinde se constrinxit nequem adscripticium id est uacantem haberet, ne annonis rem publicam grauaret, dicens malum publicum esse imperatorem qui ex uisceribus prouincialium homines non necessarios nec rei publicae utiles pasceret. fures

1 traduceretur *C* Vergilii] *Aen. VI 847 ss.* 4 equidem *p et ita Verg.*: quidem et *C* 5 orabant *ante corr. P* 6 radiores *C* (res *exp. P*) 8 haec *B, Vergilii Palatinus codex ante corr.* 9 deuellare *C, corr. P* 13 mnemonico *Obrechtus eiusque immemor Bernhardyus*: nemo nico *C*, nemo nisi *uulgo* 18 reip. *C*, i *eras. P* 21 prorogatiuis *C* 24 non *add. Iord., cf. infra 28*, nisi *p* iurerando *P* 25 contrinxit *C* adscripticium — uacantem *Casaub.*: adscriptum — uagantiuum *C* 26 remp. *C* 27 publicum *Casaub.*: pupillum *C*, populi uillicum *Salm.* 28 reip. *C* 28 parceret *C*

iudicare iussit in ciuitatibus ullis numquam uideri et, si essent uisi, deportari per rectores prouinciarum. annonam militum diligenter inspexit. tribunos qui *per* stellaturas militibus aliquid tulissent capitali poena adfecit. negotia et causas prius a scriniorum principibus et doctissimis iuris peritis et sibi fidelibus quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique atque ita referri ad se praecepit.

Leges de iure populi et fisci moderatas et infinitas sanxit 16
neque ullam constitutionem sacrauit sine uiginti iuris peritis et doctissimis ac sapientibus uiris isdemque disertissimis non minus quinquaginta, ut non minus in consilio essent sententiae quam senatus consultum conficerent, et id quidem ita ut iretur per sententias singulorum ac scriberetur quid quisque dixisset, dato tamen spatio ad disquirendum [cogitandum] priusquam dicerent, ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus. fuit praeterea illi consuetudo ut si de iure aut de negotiis tractaret solos doctos et disertos adhiberet, si uero de re militari, militares ueteres et senes bene meritos et locorum peritos ac bellorum et castrorum et omnes litteratos et maxime eos qui historiam norant, requirens quid in talibus causis, quales in disceptatione uersabantur, ueteres imperatores uel Romani uel exterarum gentium fecissent.

Referebat Encolpius quo ille familiarissimo usus est illum, 17
si umquam furem iudicem uidisset, paratum habuisse digitum ut illi oculum erueret. tantum odium eum tenebat eorum de quibus apud se probatum quod fures fuissent. addit Septiminus, qui uitam eius non mediocriter exsecutus est, tanti stomachi fuisse Alexandrum in eos iudices qui furtorum fama laboras-

3 per *om.* *C* 8 legis *B* 10 ac sapientibus *p*, accipientibus *C* 11 esset sententia *uel* sententiarum *Salm.* 12 conficeret *C*: cum fieret *Salm.* 13 uteretur *P*, e *pri. in ras.* 14 cogitandum *del. Iord.*: et *s. s. p*, cogitandumque *uulgo* 18 senes ac bene m. *P*(?) 19 ad bellorum *B* 20 quin *B*, quid *P* 22 gentium *in mg. B* 22 fecisset *B ante corr.* 26 septiminus *B excerpta Pal.*, ***timinus *P* (*ut tamen* p *ante* t *erasae uestigia compareant*) 27 exsequutus *C* sthomaci *ante corr.* *C* 28 fertorum *B ante corr.*, furtorum (u *pr. in ras.*) *P*

sent, etiamsi damnati non essent, ut si eos casu aliquo uideret commotione animi stomachi choleram euomeret, toto uultu inardescente ita ut nihil loqui posset. nam cum quidam Septimius Arabianus famosus crimine furtorum et sub Heliogabalo iam liberatus inter senatores principem salutatum uenisset, exclamauit 'o Marna, o Iuppiter, di inmortales, Arabianus non solum uiuit, uerum etiam in senatum uenit. fortassis etiam de me sperat? tam fatuum, tam stultum esse me iudicat?' salutabatur autem nomine, hoc est 'haue Alexander.'

18 Siquis caput flexisset aut blandius aliquid dixisset ut adulator, uel abiciebatur, si loci eius qualitas pateretur, uel ridebatur ingenti cachinno, si eius dignitas grauiori subiacere non posset iniuriae. salutatus consessum obtulit omnibus senatoribus atque adeo nisi honestos et bonae famae homines ad salutationem non admisit iussitque — quemadmodum in Eleusinis sacris dicitur ut nemo ingrediatur nisi qui se innocentem nouit — per praeconem edici, ut nemo salutaret principem qui se furem esse nosset, *ne* aliquando detectus capitali supplicio subderetur. idem adorari se uetuit, cum iam coepisset Heliogabalus adorari regum more Persarum. erat praeterea haec illius sententia, solos fures de paupertate conqueri dum uolunt scelera uitae suae tegere. idem addebat sententiam de furibus notam et Graece quidem, quae Latine hoc significat 'qui multa rapuerit, pauca suffragatoribus dederit, saluus erit.' quae Graece talis est

ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς, ἐκφεύξεται.

19 Praefectum praetorii sibi ex senatus auctoritate constituit. praefectum urbi a senatu accepit. alterum praefectum prae-

2 stomacho *scribendum uel* animi *del. censet Casaub.*: sthomachi *B* ᶜolerā (h s. s.) *P*, cholera *B* uultu inardescente *p*: uultui non ardescente *B*, uultu *** nardescente *P* 4 arabinus *C* 5 principes *B* 6 marna *C*, .i. fortuna *s. s. p*, numina *uulgo* 7 uiuit — uenit] *imitatur Ciceronem in Catil. I 1, 2* 9 aue *B* 11 abiciatur *B* 12 cachinno * si (si *m. al.*) *P* 13 consensum *C* 14 honestes *B* 17 dici* *P*, dicit *B* 18 no *om. C* 22 itom *B* 23 quae *b* 26 opolla clepsas oligadus ecfeuxente *C* 27 praef. praet. *C* 27. 28 sibi — praef. praet. *B in mg.* 28 praef. nbi (*sic*) *C* praef. praet. *C*

torii fecit qui, ne fieret, etiam fugerat, dicens inuitos, non ambientes in re publica conlocandos. senatorem numquam sine omnium senatorum qui aderant consilio fecit, ita ut per sententias omnium † curaretur, testimonia dicerent summi uiri, ac si fefellissent uel testes uel hi *qui* sententias dicebant, postea in ultimum reicerentur locum ciuium condemnatione adhibita, quasi falsi rei adprobati, sine ullius indulgentiae proposito. idem senatores non nisi ad summorum in Palatio uirorum suffragium fecit, dicens magnum uirum esse oportere qui faceret senatorem. idem libertinos numquam in equestrem locum redegit adserens seminarium senatorum equestrem locum esse.

Moderationis tantae fuit ut nemo umquam ab eius latere 20 summoueretur, ut omnibus se blandum adfabilemque praeberet, ut amicos non solum primi ac secundi loci sed etiam inferiores aegrotantes uiseret, ut sibi ab omnibus libere quod sentiebant dici cuperet et, cum dictum esset, audiret et, cum audisset, ita ut res poscebat emendaret atque corrigeret, sin minus bene factum esset aliquid etiam ipse conuinceret, idque in factum et sine amaritudine pectoris, consessum omnibus semper offerret praeter eos quos furtorum densior fama perstrinxerat, de absentibus semper requireret. denique cum ei *obiceret* nimiam ciuilitatem et Mammaea mater et uxor Memmia Sulpicii consularis uiri filia Catuli neptis saepe diceret 'molliorem tibi potestatem et contemptibiliorem imperii fecisti', ille respondit 'sed securiorem atque diuturniorem.'

2 rep. *C* 4 curaretur *C*: gyraretur *Salm.*, crearetur *uulgo*, iretur (*cf. p. 249, 13*) *uel* scrutaretur *Iord.* 5 hi* *P*, hi *B* qui *add. p* 6 in *post* cininm *inserunt C*: interdum *coni. Salm.* condempnatione *B* 7 falsarii adprobati *Casaub.* 11 senatorem *C, corr. p* 14 adfauillemqne *B, P ante corr.* praebuere *C, corr. p* 15 aut *B* locis *B*, loci* *P* 16 ergotantes *C, corr. p* 17 quod *Iord.*: con *C*, quae *uulgo* 18 emendare atqne corrigere *C* 20 in factum] sine fastu *uulgo* pec*toris *P* consensu *C* 22 semper *om. B* 23 obiceret *om. C, add. uulgo* 23. 24 mater — Catuli *P in mg. sup.* 24 aepe *B*: et saepe dicerent *uulgo* 26 diuturnorum *ante corr. B*

dies denique numquam transiit, quando non aliquid mansuetum, ciuile, pium fecit, sed ita ut aerarium non euerteret.

21 Condemnationes et raras esse iussit et quae factae fuerant non indulsit. uectigalia ciuitatibus ad proprias fabricas deputauit. fenus publicum trientarium exercuit, ita ut pauperibus plerisque sine usuris pecunias dederit ad agros emendos, reddendas de fructibus. praefectis praetorii suis senatoriam addidit dignitatem, ut uiri clarissimi et essent et dicerentur quod antea uel raro fuerat uel omnino diu non fuerat, eousque, ut siquis imperatorum successorem praefecto praetorii dare uellet, laticlauiam eidem per libertum summitteret, ut in multorum uita Marius Maximus dixit. Alexander autem idcirco senatores esse uoluit praefectos praetorii, nequis non senator de Romano senatore iudicaret. milites suos sic ubique sciuit ut in cubiculo haberet breues et numerum et tempora militantium, semperque cum solus esset et rationes eorum et numerum et dignitates et stipendia recenseret, ut esset ad omnia instructissimus. denique *cum* inter militares aliquid ageretur multorum dicebat et nomina. de promouendis etiam sibi adnotabat et perlegebat cuncta pittacia et sic faciebat diebus etiam pariter adnotatis, et quis quo esset insinuante promotus. commeatum populi Romani sic adiuuit, ut cum frumenta Heliogabalus euertisset, hic empta de propria pecunia loco suo reponeret.

22 Negotiatoribus ut Romam uolentes concurrerent maximam inmunitatem dedit. oleum, quod Seuerus populo dederat quodque Heliogabalus inminuerat, turpissimis hominibus praefecturam annonae tribuendo, integrum restituit. ius conferre rationes, quod inpurus ille sustulerat, hic omnibus reddidit.

2 ciuilem (*exp.* m *P*) *C* 3 et raras] erraras *C* 5 foenus *B* 7 praef. *C* 9 non *ante* diu *add. C, del. Momms.*, non diu *om. uulgo* 10 imperatorem *C* praef. praetorii *B*, praef. praet. *P* 13 praef. praet. *C* 17 spipendia *ante corr. C* 18 instructissimos *C* cum *add. p* 19 prouendis *C* 23 frumento *C* hic empta *Salm.*: uicem pia *C* 26 quoque *C* 28 ius comferre *P*, uis coni ferre *B* 29 reddit *C*

mechanica opera Romae plurima instituit. Iudaeis priuilegia reseruauit. Christianos esse passus est. pontificibus tantum detulit et quindecimuiris atque auguribus, ut quasdam causas sacrorum a se finitas iterari et aliter distingui pateretur. praesides prouinciarum quos uere, non factionibus, laudari comperit, et itineribus secum semper in uehiculo habuit et muneribus adiuuit, dicens et fures a re publica pellendos ac pauperandos et integros esse redimendos atque ditandos. cum uilitatem populus Romanus ab eo peteret interrogauit per curionem, quam speciem caram putarent. illi continuo exclamauerunt carnem bubulam atque porcinam. tunc ille non quidem uilitatem proposuit, sed iussit nequis suminatam occideret, nequis lactantem, nequis uaccam, nequis damalionem. tantumque intra biennium uel prope annum porcinae carnis fuit et bubulae, ut cum fuisset octominutalis libra ad duos unumque utriusque carnis libra redigeretur.

Causas militum contra tribunos sic audiuit, ut si aliquem 23
repperisset tribunorum in crimine, pro facti qualitate sine indulgentiae proposito puniret. de omnibus hominibus per fideles homines suos semper quaesiuit et per eos, quos nemo nosset hoc agere, cum diceret omnes praeda corrumpi posse. seruos suos semper cum seruili ueste habuit, libertos cum ingenuorum. eunuchos de ministerio suo abiecit et uxori ut seruos seruire iussit. et cum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit nec quicquam in Palatio curare fecit nisi balneas feminarum. cum plerosque eunuchos rationibus et procurationibus praeposuisset Heliogabalus, hic illis et ueteres sustulit dignitates. idem tertium genus hominum eunuchos esse dicebat nec uidendum nec in usu habendum a uiris, sed uix a feminis nobilibus. qui de eo fumos uendiderat et a quodam militari centum aureos acceperat, in crucem tolli iussit per eam uiam qua

4 disciugi *B* 7 rep. *C* 9 populi romani *C, corr. p* 10 curam *B* 12 sed] se *C* 16 unumquemque *B* utrique *C, corr. p* 21 ageret *C* 29 uiuendum *B* 31 fumos *p,* fumus *C* militare *B, ante ras. P*

esset seruis suis ad suburbana imperatoria iter frequentissimum.

24 Prouincias legatorias praesidiales plurimas fecit, proconsulares ex senatus uoluntate ordinauit. balnea mixta Romae exhiberi prohibuit, quod quidem iam ante prohibitum Heliogabalus fieri permiserat. lenonum uectigal et meretricum et exoletorum in sacrum aerarium inferri uetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri, stadii deputauit. habuit in animo ut exoletos uetaret, quod postea Philippus fecit. sed ueritus est ne prohibens publicum dedecus in priuatas cupiditates conuerteret, cum homines inlicita magis prohibita poscant furore iactati. bracariorum, linteonum, uitrariorum, pellionum, claustrariorum, argentariorum, aurificum et ceterarum artium uectigal pulcherrimum instituit, ex eoque iussit thermas et quas ipse fundauerat et superiores populi usibus exhiberi. siluas etiam thermis publicis deputauit. addidit et oleum luminibus thermarum, cum antea et ad nonam paterent et ante solis occasum clauderentur.

25 Huius imperium incruentum quidam litteris tradiderunt. quod contra est. nam et Seuerus est appellatus a militibus ob austeritatem et in animaduersibus asperior in quibusdam fuit. opera ueterum principum instaurauit, ipse noua multa constituit in his thermas nominis sui iuxta eas quae Neronianae fuerunt. aqua inducta quae Alexandrina nunc dicitur. nemus thermis suis de priuatis aedibus [suis] quas emerat dirutis aedificiis fecit. Oceani solium primus in thermis ap-

1 inter *C* (n *eras. P*)   3 prouincias legatorias *Salm.*: prouincia legetorias *C*, prouincias pretorias *p*, *uulgo*   6 leonum *C ante corr.*   7 exsoletorum *C*   imferri *C*   8 stadii *p*, et adii *C*   9 exsoletos *C*   10 filippus *C*   12 iactati *Salm.*: iactant *C*   bracheriorum *C*, bractceariorum *Scaliger*   13 plaustrariorum *uulgo*   14 aurificicum *B*   16 siluis *C*   18 et ad nonam *Salm.* (*num* a nona? *sed cf. Becker Gall. III 89 ed. alt.*): et annonam *C*, non ante auroram *uulgo*   22 animaduersionibus *p*   24 in *P in ras.*   25 alexandriana (alexandria *ante corr. B*) *C*   26 suis *del. Iord.*   27 in thermis *Iord.*: inter *C*, inter principes *corr. p*

pellauit, cum Traianus id non fecisset, sed diebus solia deputasset. Antonini Caracalli thermas additis porticibus perfecit et ornauit. Alexandrinum opus [marmoris] de duobus marmoribus, hoc est porphyretico et Lacedaemonio, primus instituit, in Palatio exornatis ... hoc genere marmorandi. statuas colossas in urbe multas locauit artificibus undique conquisitis. Alexandri habitu nummos plurimos figurauit, et quidem electros aliquantos, sed plurimos tamen aureos. a mulieribus famosis matrem et uxorem suam salutari uetuit. contiones in urbe multas habuit more ueterum tribunorum et consulum. congiarium populo ter dedit, donatiuum ter. car- 26
nem populo addidit. usuras feneratorum contraxit ad trientes pensiones, etiam pauperibus consulens. senatores si fenerarentur usuras accipere primo uetuit, nisi aliquid muneris causa acciperent. postea tamen iussit ut semisses acciperent [donum]. munus tamen sustulit. statuas summorum uirorum in foro Traiani conlocauit undique translatas. Paulum et Vlpianum in magno honore habuit. quos praefectos ab Heliogabalo alii dicunt factos, alii ab ipso. nam et consiliarius Alexandri et magister scrinii Vlpianus fuisse perhibetur. qui tamen ambo assessores Papiniani fuisse dicuntur. basilicam Alexandrinam instituerat inter campum Martium et saepta Agrippiana in lato pedum centum in longo pedum mille, ita ut tota columnis penderet. quam efficere non potuit morte praeuentus. Isium et Serapium decenter ornauit, additis signis et deliacis et omnibus mysticis. in matrem Mammaeam unice pius fuit, ita ut Romae in Palatio faceret diaetas nominis Mammaeae, quas inperitum uulgus hodie ad mammam uocat. et in Baiano palatium cum stagno quod Mammaeae nomine hodieque censetur. fecit et alia in Baiano opera magnifica in honorem

1 diebus *corruptum censet Iord.* 2 porticibus *Casaub. coni. uit. Heliog. 17*: sortionibus *C* 3 marmoris *del. Iord.* 4 porfyretico *C* 5 *post* exornatis *excidisse* atriis *uel* plateis (*cf. p. 211, 1*) *censet Iord.*, Palatio exornato (*om.* in) *uulgo* 6 colosseas *Casaub.* 11 d. militibus ter *uulgo* 13 si] sine *B ante corr.* 15 ut *C* 16 donum *del. Momms.* 23 lata *B* 27 romane *B* dietas *C* 30 alio *C*

adfinium suorum et stagna stupenda admisso mari. pontes quos Traianus fecerat instaurauit paene in omnibus locis. aliquos etiam nouos fecit, sed instauratis nomen Traiani reseruauit.

27 In animo habuit omnibus officiis genus uestium proprium dare et omnibus dignitatibus, ut a uestitu dinoscerentur, et omnibus seruis, ut in populo possent agnosci, nequis seditiosus esset, simul ne serui ingenuis miscerentur. sed hoc Vlpiano Pauloque displicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, si faciles essent homines ad iniurias. tum satis esse constituit, ut equites Romani a senatoribus claui qualitate discernerentur. paenulis intra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit, cum id uestimenti genus semper itinerarium aut pluuiale fuisset. matronas tamen intra urbem paenulis uti uetuit, *in* itinere permisit. facundiae fuit Graecae magis quam Latinae, nec uersu inuenustus et ad musicam pronus, matheseos peritus, et ita quidem ut ex eius iussu mathematici publice proposuerint Romae ac sint professi, ut docerent. haruspicinae quoque peritissimus fuit, orneoscopos magnus, ut et Vascones Hispanorum et Pannoniorum augures uicerit. geometriam fecit, pinxit mire, cantauit nobiliter, sed numquam alio conscio nisi pueris suis testibus. uitas principum bonorum uersibus scripsit. lyra, tibia, organo cecinit, tuba etiam, quod quidem imperator numquam ostendit. palaestes primus fuit, in armis magnus adeo ut multa bella et gloriose gesserit.

28 Consulatum ter iniit tantum ordinarium, ac primo nundino sibi alios semper suffecit. seuerissimus iudex contra fures, appellans eosdem cotidianorum scelerum reos et damnans acerrime ac solos hostes inimicosque rei publicae uocans. eum notarium qui falsum causae breuem in consilio imperatorio

3 instaurauit *C* 7 censetur *post* agnosci *add. B sed idem del.* nequi *C* 10 facile *C* 12 senatores *Lipsius* 15 in *om. C* 19 manus *C* 20 hispannorum *C* 21 pincxit *B* numquam *p*, nocuam *C* 22 contio *C, corr. p* 26 gessit *C* 27 nundinio *C* 28 alio *C* 30 solus *C* reip. *C*

retulisset, incisis digitorum neruis, ita ut numquam posset scribere, deportauit. cum quidam ex honoratis uitae sordidae et aliquando furtorum reus per ambitionem nimiam ad militiam adspirasset, idcirco quod per reges amicos ambierat admissus statim in furto praesentibus patronis detectus est iussusque a regibus audiri damnatus est re probata. et cum quaereretur a regibus, quid apud eos paterentur fures, illi responderunt crucem. ad eorum responsum in crucem sublatus est. ita et patronis auctoribus damnatus ambitor est et Alexandri quam praecipue tuebatur seruata clementia est. statuas colossas uel pedestres nudas uel equestres diuis imperatoribus in foro diui Neruae quod transitorium dicitur locauit, omnibus cum titulis et columnis aereis quae gestorum ordinem continerent, exemplo Augusti qui summorum uirorum statuas in foro suo e marmore collocauit additis gestis. uolebat uideri originem de Romanorum gente trahere quia eum pudebat Syrum dici, maxime quod quodam tempore a scurra, ut solent Antiochenses, [Aegyptii,] Alexandrini, lacessitus erat conuitiolis, Syrum archisynagogum eum uocante, archiereum.

Antequam de bellis eius et expeditionibus et uictoriis lo- 29
quar, de uita cotidiana et domestica pauca disseram. usus uiuendi eidem hic fuit. primum ut si facultas esset, id est si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo — in quo et diuos principes, sed optimos electos, et animas sanctiores, in quis Apollonium et quantum scriptor suorum temporum dicit Christum, Abraham et Orpheum et huiusce*modi* ceteros habebat, ac maiorum effigies — rem diuinam faciebat. si id non poterat, pro loci qualitate uel uectabatur

1 retulissent *C* 5 admisus *B* 9 ita ut *B* 11 locossas *B, P ante corr.* 12 ceruae *C, corr. p* locabitur *C, corr. p* 13 omnes *Iord.* 16 qui *C* 17 a scurra — 19 uocante *Salm. dubitanter*: frusta — uocantes *C*, festo — lacessiuerunt eum — uocantes *uulgo* 18 anthiocenses *C* Aegyptii *del. Iord.* 19 conuinciolis *C* et syrum *C*, archiereum et Syrum *Momms.* 24 se * non *P* lario *C* 27 orfeum *C* huiuscemodi ceteros *Iord.*: huius ceteros *C*, huiusmodi c. *Salm.*

uel piscabatur uel deambulabat uel uenabatur. dehinc, si hora permitteret, actibus publicis post multa operam dabat, idcirco quod et res bellicae et res ciuiles, ut superius dictum est, per amicos tractabantur, sed sanctos et fidelis et numquam uenales, et tractatae firmabantur, nisi quid noui etiam ipsi placeret. sane si necessitas cogeret, ante lucem actibus operam dabat et in longam horam producebat, neque umquam taediauit aut morosus aut iratus resedit, fronte semper pari et laetus ad omnia. erat enim ingentis prudentiae et cui nemo posset inponere et quem si aliquis urbane temptare
30 uoluit intellectus tulit poenas. post actus publicos seu bellicos seu ciuiles lectioni Graecae operam maiorem dabat de re publica libros Platonis legens. Latina cum legeret non alia magis legebat quam de officiis Ciceronis et de re publica, nonnumquam et orationes et poetas, in quis Serenum Sammonicum quem ipse nouerat et dilexerat et Horatium. legit et uitam Alexandri quem praecipue imitatus est, etsi in eo condemnabat ebrietatem et crudelitatem in amicos, quamuis utrumque defendatur a bonis scriptoribus quibus saepius ille credebat. post lectionem operam palaestrae aut sphaeristerio aut cursui aut luctamiuibus mollioribus dabat, atque inde unctus lauabatur, ita ut caldaria uel numquam uel raro, piscina semper uteretur, in eaque una hora prope maueret, biberet etiam frigidam Claudiam ieiunus ad uuum prope sextarium. egressus balneas multum lactis et panis sumebat, oua, deinde mulsum. atque his refectus aliquaudo prandium inibat aliquando cibum usque ad ceuam differebat, prandit tamen saepius. ususque est Hadriani tetrapharmaco frequenter, de quo in libris suis Marius Maximus loquitur cum Ha-

1 uenebatur *C* 2 post multa *Scaliger*: post multam *C*, non multam *Salm.*, postulatam *Momms.* 4 sanctus *C ante corr.* fideles *p* 5 nobis *C* 8 residit *B* 11 intellectos *C, corr. p* 14 derep. *C* 15 in quis *P*, siquis *B* ammonicum *C* 16 dixerat *C, corr. p* oratium *P*, oratiuum *B* 19 utrum *P, corr. p* 20 au sferisterio *B*, aut (t *in ras.*) feristerio *P* 24 ie*iunus *P* 25 haud multum *Scaliger*, pultem *Momms.* 28 tetrafarmaco *P*, tetrafarmarco *B*

driani disserit uitam. post meridianas horas subscriptioni et 31
lectioni epistularum semper dedit *operam,* ita ut ab epistulis, *a* libellis et a memoria semper adsisterent, nonnumquam etiam, si stare per ualetudinem non possent, sederent relegentibus cuncta librariis et his qui scrinium gerebant, ita ut Alexander sua manu adderet, siquid esset addendum, sed ex eius sententia qui disertior habebatur. post epistulas omnes amicos simul admisit, cum omnibus pariter est locutus. neque umquam solum quemquam nisi praefectum suum uidit, et quidem Vlpianum ex assessore semper suo, causa iustitiae singularis. cum autem alterum adhibuit et Vlpianum rogari iussit. Vergilium autem Platonem poetarum uocabat eiusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit ubi et Achillis et magnorum uirorum. Alexandrum uero Magnum inter optimos et diuos in larario maiore consecrauit.

Iniuriam nulli umquam amicorum comitumue fecit, nec 32
magistris quidem aut principibus officiorum. praefectis autem semper detulit adserens eum qui mereatur iniuriam pati ab imperatore damnandum esse, non dimittendum. si umquam alicui praesentium successorem dedit, semper illud addidit 'gratias tibi agit res publica.' eumque muneratus est, ita ut priuatus pro loco suo posset honeste uiuere, his quidem muneribus, agris, bubus, equis, frumento, ferro, inpendiis ad faciendam domum, marmoribus ad ornandam et operis quas ratio fabricae requirebat. aurum et argentum raro cuiquam nisi militi diuisit, nefas esse dicens ut dispensator publicus in delectationes suas et suorum conuerteret id quod prouinciales dedissent. aurum negotiatorium et coronarium Romae remisit.

2 operam *add. p* epestolis *ex* apostolis *B* 3 a libellis *Iord.*: libellis *C,* et libellis *uulgo* 4 ualitudinem *B* 6 siquod *C* 7 quid *C* dissertior *B* epistolas *C* 9 numquam *C* 10 et *om. P s. s. p* assessores *C* 13 habuit consecrauit (*illud in rasura, hoc transfixum*) *B* 17 nec* *C* (*fuit* nece *aut* neo) 22 resp. *C* 27 diuisi *C,* diuisit *p* 29 coronarum *B*

33 Fecit Romae curatores urbis quattuordecim, sed ex consulibus ueros, quos audire negotia urbana cum praefecto urbis iussit, ita ut omnes aut magna pars adessent cum acta fierent. corpora omnium constituit uinariorum, lupinariorum, caligariorum et omnino omnium artium, iisque ex sese defensores dedit et iussit, qui ad quos iudices pertinerent. scaenicis numquam aurum, numquam argentum, uix pecuniam donauit. pretiosas uestes quas Heliogabalus dederat sustulit et milites quos ostensionales uocant non pretiosis sed speciosis [claris] uestibus ornabat. nec multum in signa aut ad apparatum regium auri et serici deputabat, dicens imperium in uirtute esse, non in decore. chlamydes hirtas Seueri et tunicas asemas uel macrocheras, e purpura quae non magna,
34 ad usum reuocauit suum. in conuiuio aurum nesciit. pocula mediocria, sed nitida semper habuit. ducentarum librarum argenti pondus ministerium eius numquam transiit. nanos et nanas et moriones et uocales exoletos et omnia acroamata et pantomimos, populo donauit. qui autem usui non erant singulis ciuitatibus putauit alendos singulos, ne grauarentur specie mendicorum. eunuchos quos Heliogabalus et in consiliis turpibus habebat et promouebat, donauit amicis addito elogio ut, si non redissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine auctoritate iudicii. mulieres infames quarum infinitum numerum deprehenderat publicari iussit, exoletis omnibus deportatis, aliquibus etiam naufragio mersis, cum quibus illa clades consuetudinem habuerat funestissimam. auratam uestem ministrorum uel in publico conuiuio nullus

2 ueros quos *C*: plerosque. hos *Iord.*, ex consularibus uiris quos *uulgo* 3 urbis *uulgo*, bis *C* autem *C* 4 lupinariorum] popinariorum *Casaub.* 5 idque *C* sesse *P* 6 pertinerent *Iord.*: pertiñeret *C* 8 sustulit et *Momms.*: et sustulit *C* 10 claris *del. Iord.*: clarisque *uulgo* 12 clamides *C* 13 tonicas *C, corr. p* 13 e purpura qũae *Salm., num recte dubitat Iord.*: et purpureaq. *C*, et purpureas non magnas *recc. libri* 14 nescit *C* 16 transit *C* 17 nanas et nanos *B* et exoletos (exsoletos *C*) *Salm.* 18 pautamimos *C* populos *C* (s *eras. P*) 19 deputauit *Casaub.* 24 finitum *s. s.* in *C* exsoletis *C*

habuit. cum inter suos conuiuaretur aut Vlpianum aut doctos
homines adhibebat, ut haberet fabulas litteratas quibus se re-
creari dicebat et pasci. habebat, cum priuatim conuiuaretur
et librum in mensa et legebat, sed Graece magis. [Latinos
autem poetas lectitabat.] publica conuiuia ea simplicitate egit
qua priuata, nisi quod numerus accubitionum crescebat et
multitudo conuiuarum, qua ille offendebatur dicens se in thea-
tro et circo manducare.

Oratores et poetas non sibi panegyricos dicentes, quod 35
exemplo Nigri Pescennii stultum ducebat, sed aut orationes
recitantes aut facta ueterum canentes libenter audiuit, li-
bentius tamen siquis ei recitauit Alexandri Magni laudes aut
meliorum retro principum aut magnorum urbis Romae uiro-
rum. ad Athenaeum audiendorum et Graecorum et Latinorum
rhetorum uel poetarum causa frequenter processit. audiuit
autem etiam forenses oratores causas recitantes, quas uel
apud ipsum uel apud praefectos urbis egerant. agoni prae-
sedit et maxime Herculeo in honorem Magni Alexandri. solos
post meridiem uel matutinis horis idcirco numquam aliquos
uidebat, quod ementitos de se multa cognouerat, speciatim
Verconium Turinum. quem cum familiarem habuisset ille
omnia uel fingendo sic uendiderat, ut Alexandri quasi stulti
hominis et quem ille in potestate haberet et cui multa per-
suaderet infamaret imperium, sicque omnibus persuaserat quod
ad nutum suum omnia faceret. denique hac illum arte de- 36
prehendit ut quendam inmitteret qui a se quiddam publice
peteret, ab illo autem occulte quasi praesidium postularet ut
pro eo Alexandro secreto suggereret. quod cum factum esset

1 ut doctos *C* 2 creari *C, corr. p* 4. 5 Latinos — lectitabat *del. Iord. cf. uers. 14 sq.* 5 publico conuiuio a *B*, publico conuiuiae a *P* 5 eget *C* 6 accubitionum *Salm.*: accumtionum *C* 11 ueterum* *P*, ueterum *ex* uetert *B corr.* canentes libenter *Salm.*: quamnetuli ueniter (beniter *corr. P*) *C*, quos ante retuli libenter *uulgo* 13 meliorum *corr. ex* *eborum *P*, hieborum *B* 14 ad] aut *B* 15 rhetorum] praetorum *C* 18 solus *ex* solos *corr. P*: *sed cf. c. 31* 21 Vetronium *uulgo* 25 facerat *P ante corr.* hanc *C ante corr.* 27 postolaret *C* 28 suggereret] suffragaretur *coni. Iord.*

et Turinus suffragium promisisset dixissetque se quaedam imperatori dixisse cum nihil dixisset, sed in eo pendere ut adhuc inpetraret, euentum uendens, cumque iterum iussisset Alexander interpellari et Turinus, quasi aliud agens, nutibus adnuisset neque tamen intus quicquam dixisset, impetratum autem esset quod petebatur, Turinusque ab illo qui meruerat fumis uenditis ingentia praemia percepisset, accusari eum Alexander iussit probatisque per testes omnibus, et quibus praesentibus quid accepisset et quibus audientibus quid promisisset, in foro transitorio ad stipitem illum ligari praecepit et fumo adposito quem ex stipulis atque umidis lignis fieri iusserat necauit, praecone dicente 'fumo punitur qui uendidit fumum.' ac ne una tantum causa uideretur crudelior fuisse quaesiuit diligentissime antequam eum damnaret et inuenit Turinum saepe et in causis ab utraque parte accepisse, cum euentus uenderet, et ab omnibus qui aut praeposituras aut prouincias acceperant.

37 Spectacula frequentauit cum summa donandi parsimonia dicens et scaenicos et uenatores et aurigas sic alendos quasi seruos nostros aut uenatores aut muliones aut uoluptarios. conuiuium neque opiparum neque nimis parcum sed nitoris summi fuit, ita tamen ut pura mantelia mitterentur, saepius cocco clauata, aurata uero numquam; cum haec habere Heliogabalus iam coepisset et ante, ut quidam praedicant, Hadrianus habuisset. usus conuiuii diurnus hic fuit. uini ad totum diem sextarii triginta, panis mundi pondo triginta, panis sequentis ad donandum pondo quinquaginta. nam semper de manu sua ministris conuiuii et panem et partes aut holerum aut carnis aut leguminum dabat, senili prorsus maturitate

1 et] tec *C* 2 penderet *C* 6 esse *C* petetur *ante corr. B* 7 percipisset *B* 10 illnd legari *B*, illū* legari *P*: adligari *coni. Iord.* 12 necabat *ante corr. B*, necabit *ante corr. P* 13 ne in una *B* 15 turrinum *C* 16 praeturas *ante corr. B* 20. 21 aut muliones — opiparum neque *B in marg. inf.* 21 opiparum *Salm.*: opinarum *C ante corr.*, opimnm *corr. B*, opinatum *corr. P* 23 haberent *B*, *ante corr. P* 25 concubui *C* 28 conuiuiis *C* 29 prossus *C*

patrem familias agens. erant decreta et carnis diuersae pondo triginta, erant et gallinacei duo. adhibebatur et anser diebus festis. kalendis autem Ianuariis et hilariis Matris Deum et ludis Apollinaribus et Iouis epulo et Saturnalibus et huius modi festis diebus fasianus, ita ut aliquando et duo ponerentur additis gallinaceis duobus. leporem cotidie habuit, uenationem frequentem. sed eam cum amicis diuidebat et his maxime quos sciebat per se non habere. nec diuitibus quicquam talium munerum misit sed ab his semper accepit. habuit cotidie et mulsi sine pipere sextarios quattuor, cum pipere duo, et ne longum sit omnia inserere quae Gargilius eius temporis scriptor singillatim persecutus est, omnia et ad modum et ad rationem illi sunt praebita. pomis uehementer indulsit ita ut secunda mensa illi saepius ponerentur, unde etiam iocus extitit non secundam [mensam] Alexandrum habere sed secundum. ipse cibo plurimo referciebatur, uino neque parce neque copiose, adfatim tamen, frigida semper pura usus et aestate cum uino rosa condito. quod quidem solum ex diuerso genere condito Heliogabali tenuerat.

Et quoniam de lepusculis facta est mentio quod ille lepo- 38
rem cotidie haberet, iocus poeticus emersit idcirco quod multi septem diebus pulchros esse dicunt eos qui leporem comederint, ut Martialis etiam epigramma significat quod contra quandam Gelliam scripsit huius modi

1 patrem familiam *B et ex* partem familias *corr. P* decrete *B* diuersa *B* 2 gallinacci ouo *C, corr. bp* adibebatur *C,* abibatur *P ante corr.,* adhibatur *B ante corr.* et *om. B* 4 appollinaribus *P* 6 gallinaciis *C* cottidie *C hic et infra uers. 10* 10 mulsi *Momms.*: mullis *C* (l *altera s. s. P, transfixa B*), milii *uulgo*, amyli *Scaliger* 11 gargilius *C,* martialis *s. s. p* 13 et ad rationem *Iord.,* ad *om. uulgo*: tarrationem *C,* arta ratione *Salm. male usus excerptorum Pal. scriptura* tartarationem *deletoque* et *post* omnia illisum praeuita *C* 14 secundum *B, ante corr. P* illis *B,* illi* *P* 15 secundum *B ante corr.* mensam *del. Iord.* 16 sed *om. B,* se *P* referciebatur *uulgo* 17 adfattamen *C, corr. P* friga *C* 21 mersit *C* 23 Martialis] *V 29* etiam] coci *ueteres edd.* 24 cuiusmodi *ante corr. C*

cum leporem mittis semper mihi, Gellia, mandas
'septem formosus, Marce, diebus eris.'
si uerum dicis, si uerum, Gellia, mandas,
edisti numquam, Gellia, tu leporem.

sed hos uersus Martialis in eam quae deformis esset composuit. poeta uero temporum Alexandri haec in eum dixit

pulchrum quod uides esse nostrum regem,
† quod Syrum detulit propago,
uenatus facit et lepus comesus,
de quo continuum capit leporem.

hos uersus cum ad eum quidam ex amicis detulisset respondisse ille dicitur Graecis uersibus in hanc sententiam

pulchrum quod putas esse *uestrum* regem,
uulgari, miserande, de fabella
si uerum putas esse non irascor.
tantum *tu* comedas uelim lepusclos
† ut fias animi malis repulsis.
pulchris ne inuideas liuore mentis.

39 Cum amicos militares habuisset, ut usum Traiani quem ille post secundam mensam potandi usque ad quinque pocula instituerat reseruaret, unum tantum poculum amicis exhibebat in honorem Alexandri Magni, idque breuius, nisi siquis, quod licebat, maius libere postulasset. usus ueneris in eo moderatus fuit, exoletorum ita expers ut, quem ad modum supra diximus, legem de his auferendis ferre uoluerit. horrea in omnibus regionibus publica fecit ad quae conferrent bona hi qui priuatas custodias non haberent. balnea omnibus regio-

1 si quando leporem mittis mihi, Gellia, dicis *Martialis* 2 formosus septem *Mart.* mace *C*, macre *corr. p* 3 si non derides, si uerum lux mea narras *Mart.* 8 quem de Syria *Salm.*, quem Syrum sua *uulgo* 9 fecit *C* 10 de de *C*, *alterum* de *induxit B* 13 putas se se regem *C corr. uulgo* 15 putat *C* 16 tu *uulgo*, *om. C* uelin lepusculos *C* 17 *post* repulsis *distinxit Salm.*, ut fias — 18 pulcher. *uulgo* 18 inuidias liuorem *C* 21 instatuerat *B*, *ante corr. P* 22 idque *Salm.*: idas *C* siquid *P et ex* siquod *corr. B* 23 postolasse *C* 26 atque *C ante corr.*

nibus addidit quae forte non habebant. nam hodieque multa dicuntur Alexandri. fecit et domos pulcherrimas easdemque amicis suis maxime integris uiris donauit. uectigalia publica in id contraxit ut qui decem aureos sub Heliogabalo praestiterant tertiam partem aurei praestarent, hoc est tricensimam partem. tuncque primum semisses aureorum formati sunt, tunc etiam cum ad tertiam aurei partem uectigal desidisset tremisses, dicente Alexandro etiam quartarios futuros, quod minus non posset. quos quidem iam formatos in moneta detinuit exspectans ut, si uectigal contrahere potuisset, et eosdem ederet. sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit et tremisses tantum solidosque formari. formas binarias ternarias et quaternarias et denarias etiam atque amplius usque ad libriles quoque et centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui praecepit neque in usu cuiusquam uersari atque ex eo his materiae nomen inditum est, cum diceret plus largiendi hanc esse imperatori causam si, cum multos solidos minores dare possit, dans decem uel amplius una forma, triginta et quinquaginta et centum dare cogeretur.

40 Vestes sericas ipse raras habuit. holosericam numquam induit, subsericam numquam donauit. diuitiis nullius inuidit. pauperes iuuit. honoratos quos pauperes uere, non per luxuriam aut simulationem uidit, semper multis commodis auxit, agris, seruis, animalibus, gregibus, ferramentis rusticis. in thesauris uestem numquam nisi annum esse passus est eamque statim expendi iussit. omnem uestem quam donauit ipse perspexit, omne aurum, omne argentum idque frequenter adpendit. donauit et ocreas et bracas et calciamenta inter uestimenta militaria. purpurae clarissimae non ad usum suum sed ad matronarum, siquae aut possent aut uellent, certe ad uendendum grauissimus exactor fuit, ita ut Alexandrina pur-

1 habebant *P* dieque *B ante corr., P* 4 praestiterat *C* 9 quod *C* 14 bilibres *uulgo* 16 eo *del. Salm.* 17 imperatoris *C* 18 dans *del. Salm.* 21 olosericam *C* 22 uulius *B* 23 luxoriam *B* 26 eamquam *C* 32 alexandriaua *C*

pura hodieque dicatur quae uulgo Probiana dicitur, idcirco quod Aurelius Probus baphiis praepositus id genus muricis repperisset. usus est ipse chlamyde saepe coccinea. in urbe tamen semper togatus fuit et in Italiae urbibus praetextam et pictam togam numquam nisi consul accepit, et eam quidem quam de Iouis templo sumptam alii quoque accipiebant aut praetores aut consules. accepit praetextam etiam cum sacra faceret, sed loco pontificis maximi, non imperatoris. boni linteaminis adpetitor fuit et quidem puri, dicens 'si lineae idcirco sunt ut nihil asperum habeant, quid opus est purpura?' in lineas aurum admitti et dementiam iudicabat, cum *ad* asperitatem adderetur rigor. fasciis semper usus est.
41 bracas albas habuit, non coccineas ut prius solebant. gemmarum quod fuit uendidit et aurum in aerarium contulit dicens gemmas uiris usui non esse, matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo atque inauribus et bacato monili et corona, cum qua sacrificium facerent, et unico pallio auro sparso et cyclade quae sex uncias auri plus non haberet. prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit. imitati sunt eum magni uiri et uxorem eius matronae pernobiles. aulicum ministerium in id contraxit ut essent tot homines in singulis officiis quot necessitas postularet. ita ut annonas, non dignitatem, acciperent fullones et uestitores et pictores et pincernae *et* omnes castrenses ministri, quem ad modum pestis illa instituerat, sed annonas singulas, uix binas. et cum argentum in ministerio plus ducentis libris non haberet nec plures ministros argentum et ministros antea quando pascebat accipiebat ab amicis. quod hodieque fit si praestatur

2 bafiis *C*, pafiis *p* 3 clamide *C* 4 initae *C*, in italiae *corr. P* 10 linae *C*, i *in fine add. p*: *corr. Salm.* ut *om. B* 11 lineas *Salm.*: linea *B* aurum admitti *Iord.*: aurum aut mitti *C*, autem aurum mitti *uulgo* et *s. s. B* iudicat *C*, iudicans *coni. Iord.* 12 ad *add. Salm.* fasceis *C* 16 uacato *C*, *corr. p* 17 et tunico *C* 18 unicias *C* 19 prossus *P ante corr.* 22 postolaret *C* 23 dignitatum *C*, *corr. p* 24 et *add. Salm.* quemammodum *C* 25 instatuerat *C* 27 nec haec *P*, hec *B* ministromantea *C*

a praefectis absente imperatore. uoluptates scaenicas in conuiuio numquam habuit, sed summa illi oblectatio fuit *si* aut catuli cum porcellis luderent aut perdices inter se pugnarent aut galbeae paruolae sursum et deorsum uolitarent. habuit sane in Palatio unum genus uoluptatis quo maxime delectatus est et quo sollicitudines publicas subleuaret. nam auiaria instituerat pauonum, fasianorum, gallinaceorum, anatum, perdicum etiam. hisque uehementer oblectabatur, maxime palumborum, quos habuisse ad uiginti milia dicitur. et ne eorum pastus grauaret annonam seruos habuit uectigales, qui eos ex ouis ac pullicenis ac pipionibus alerent.

Thermis et suis et ueterum frequenter cum populo usus 42
est, et aestate maxime, balneari ueste ad Palatium reuertens, hoc solum imperatorium habens quod lacernam cocceam accipiebat. cursorem numquam nisi seruum suum, dicens ingenuum currere nisi in sacro certamine non debere, cocos, piscatores, fullones et balneatores, non nisi seruos suos habuit, ita ut siquis deesset emeret. medicus sub eo unus palatinus salarium accepit, ceterique omnes *qui* usque ad sex fuerunt annonas binas aut ternas accipiebant, ita ut mundas singulas consequerentur, alias aliter. iudices cum promoueret exemplo ueterum, ut et Cicero docet, et argento et necessariis instruebat ita ut praesides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena, mulas senas, mulos binos, equos binos, uestes forenses binas, domesticas binas, balneares singulas, aureos

2 illic *ante corr.* *B* si *add. Iord.* autem *B*, ut *uulgo* 3 porcelliis *B*, porcellulis *P* pugnarent] haberent *B ante corr.* 4 galbeae *Salm.*: gacplae *C* paruulae *corr.* *P* 5 palacio *C* delectus *C*, *corr.* *p* 6 solitudines *C*, *corr.* *p* subleuarat *C* auaria *C*, *corr.* *p* 7 natum *C*, *corr.* *p* 9 ut *ante* ad *add.* *C* XX milia *C* 11 pipinionibus *B* 13 uespere *b* 14 laternam *C*, *corr.* *p* 16 debere *ex* dere *corr.* *B* coco picatores *B ante corr.* 18 decessisset *Casaub.* 19 qui *add. Salm.*, qui *post* fueruut *inserit* *B* 20 muudus *B* 21 aliter *liber Politiani*: alter *C* promouere *C*, *corr.* *p* 22 Cicero] *respici accusationis in Verrem IV 5, 9 indicauit Casaub.* 24 uicena, mulas *Salm.*: uicenam filas *C*, fialas *corr.* *p*, phialas *uulgo* ueste *B ante corr.* 25 forcises *C*

ceuteuos, cocos siugulos, mulioues singulos et, si uxores uon haberent, singulas concubinas quod sine his esse uon posseut, reddituri deposita administratioue mulas, mulos, equos, mulioues et cocos, cetera sibi habituri, si bene egissent, in quadruplum reddituri, si male, praeter condemnatiouem aut peculatus aut repetundarum.

43 Leges inuumeras sanxit. carrucas Romae et raedas seuatoribus omuibus ut argeutatas haberent permisit, interesse Romauae dignitatis putans ut his tantae urbis seuatores uterentur. consules quoscumque uel ordinarios uel suffectos creauit ex seuatus seuteutia nomiuauit, sumptum eorum contrahens et nundina uetera ex ordiue instituit [uel dies uel tempora]. quaestores candidatos ex sua pecuuia iussit muuera populo dare, sed ita ut post quaesturam praeturas acciperent et deinde prouincias regereut. arcarios uero instituit qui de arca fisci ederent muuera eademque parciora. habuit in auimo ut muuera per totum annum dispergeret, ut per triginta dies munus populo daretur. sed cur id nou fecerit in occulto habetur. Capitolium septimo quoque die cum in urbe esset asceudit. templa frequeutauit. Christo templum facere uoluit, eumque inter deos recipere, quod et Hadrianus cogitasse fertur qui templa iu omnibus ciuitatibus siue simulacris iusserat fieri. quae hodieque idcirco quia uou habeut uumiua dicuntur Hadriani, quae ille ad hoc parasse dicebatur. sed prohibitus est ab his qui consuleutes sacra reppereraut omnes Christianos futuros, si id primum fecisset, et templa reliqua desereuda.

44 Iu iocis dulcissimus fuit, in fabulis amabilis, in couuiuiis comis, ita ut quisque posceret quod uellet. ad aurum colli-

1 coccos *B* singulios *C* 4 coccos et *ante corr. B* gessi *B ante corr.* 9 dignitati *C* 12 nundinia *C* ex ordine] serdine *C* tempora *del. Casaub.* 14 sedicta *C*, c *exp. P* 16 quae *C* sederent *C* 18 faeceret *C, corr. b* 26 *inter uerba* si id *et* primum *in C inserta sunt Alex. 58* optate uenisset — *Maxim.* 5 Heliogabalus ubi *qua de re cf. praefatio* 28 iocis] alexander *add. p* conuiis *C* 29 comis] malis *B ante corr.* uelleri *B ante corr.*

gendum attentus, ad seruandum cautus, ad inueniendum sollicitus, sed sine cuiusquam excidio. Syrum se dici nolebat, sed a maioribus Romanum. et stemma generis depinxerat quo ostendebatur genus eius a Metellis descendere. rhetoribus, grammaticis, medicis, haruspicibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit et auditoria decreuit, et discipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari iussit. etiam in prouinciis oratoribus forensibus multum detulit plerisque etiam annonas dedit quos constitisset gratis agere. leges † agnos firmauit, easque etiam ipse diligentissime seruauit. theatralia spectacula saepe obiit. theatrum Marcelli reficere uoluit. multis ciuitatibus quae post terrae motus deformes erant sumptus ad instaurationem operum et publicorum et priuatorum [pecuniam] ex uectigalibus dedit. in templis sane numquam praeter quattuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bratteolam posuit, susurrans uersum Flacci Persii

in sanctis quid facit aurum?

Expeditiones bellicas habuit de quibus ordine suo edis- 45
seram. primum tamen eius consuetudinem dicam de rebus uel tacendis uel prodendis. tacebantur secreta bellorum, itinerum autem dies publice proponebantur ita ut edictum penderet ante menses duos in quo scriptum esset 'illa die illa hora ab urbe sum exiturus et si di uoluerint in prima mansione mansurus,' deinde per ordinem mansiones, deinde statiuae, deinde ubi annona esset accipienda, et id quidem eo usque quam diu ad fines barbaricos ueniretur. iam enim inde tacebatur [et omnes ambulabant], ne dispositionem Romanam barbari scirent. certum est autem eum numquam id quod proposuerat fefellisse, cum diceret nolle ab aulicis suas uendi

4 rethroribus *B* 5 mathematis** (s *in ras.*) *P* 9 constisset *B, ante corr. P* 10 agnoscens *corr. p*: ac ius *Salm.*, agonis *Momms.*, in annos *uulgo* 13 sumptus *om. uulgo;* pecuniam *del. Iord.* 17 flaccipersi *P*, flacci peruersi *B*: *Persius sat. II 65 ubi* sancto *codices* 19 ordines suos *C* 21 protendendis *corr. B* 25 statiuae *exp. et s. s.* testina *B* 27 iam] etiam *B* 28 et omnes ambulabant *del. Iord.*, taciti *add. Casaub.*

dispositiones. quod factum fuerat sub Heliogabalo cum ab eunuchis omnia uenderentur. quod genus hominum idcirco secreta omnia in aula nosse cupiunt, ut soli aliquid scire uideantur et habeant unde uel gratiam uel pecuniam requirant. et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit, ubi aliquos uoluisset uel rectores prouinciis dare uel praepositos facere uel procuratores id est rationales ordinare, nomina eorum proponebat hortans populum ut siquis quid haberet criminis probaret manifestis rebus, si non probasset subiret poenam capitis. dicebatque graue esse, cum id Christiani et Iudaei facerent in praedicandis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus quibus et fortunae hominum committerentur et capita.

46 Adsessoribus salaria instituit. quamuis saepe dixerit eos esse promouendos qui per se rem publicam gerere possent non per adsessores, addens militares habere suas administrationes, habere litteratos et ideo unum quemque hoc agere debere quod nosset. thesauros repertos his qui reppererant donauit et si multi essent addidit his eos quos in suis habebat officiis. cogitabat secum et descriptum habebat cui quid praestitisset et siquos sciret uel uihil petisse uel non multum unde sumptus suos augerent, uocabat eos et dicebat 'quid est cur nihil petis? an me tibi uis fieri debitorem? pete ne priuatus de me queraris.' dabat autem haec in beneficiis quae famam eius non laederent. bona punitorum sed numquam cum auro, argento, uel gemmis, nam id omne in aerarium reponebat. dabat praeposituras locorum ciuilium, non militum. dabat eas administrationes quae ad procurationes pertinereut. rationales cito mutabat ita ut nemo nisi annum conpleret, eosque etsi boni essent oderat, malum necessarium uocans. praesides uero proconsules et legatos numquam fecit ad beneficium, sed ad iudicium uel suum uel senatus.

3 nosse] esse *C* 8 haberent *B* 15 rempub. *B*, remp. *P* 16 assessores *C* 18 reppertos *B* 19 in suis *ante* quos *iterant C* 26 omne] om *C*, ne *s. s. p* 29 conplerent *B*, *ante corr. P* 30 etsi *Salm.*: si *C* oderant *B*

Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansio- 47
nibus annonas acciperent nec portarent cibaria decem et septem ut solent dierum nisi in barbarico. quamuis et illic mulis eosdem atque camelis adiuuerit dicens milites se magis seruare quam se ipsum, quod salus publica in his esset. aegrotantes ipse uisitauit per tentoria milites etiam ultimos et carpentis uexit et omnibus necessariis adiuuit. et si forte grauius laborarent per ciuitates et agros patribus familias [hominibus] et sanctioribus matronis eos distribuebat, reddens inpendia quae fecissent, siue conualuissent illi seu perissent.

Cum quidam Ouinius Camillus senator antiquae familiae 48
delicatissimus rebellare uoluisset tyrannidem adfectans, eique nuntiatum esset ac statim probatum, ad Palatium eum rogauit eique gratias egit quod curam rei publicae quae recusantibus bonis inponeretur sponte reciperet. deinde ad senatum processit et timentem ac tantae conscientiae tabe confectum participem imperii appellauit, in Palatium recepit, conuiuio adhibuit, ornamentis imperialibus et melioribus quam ipse utebatur adfecit. et cum expeditio barbarica esset nuntiata uel ipsum si uellet ire uel ut secum proficisceretur hortatus est. et cum ipse pedes iter faceret illum inuitauit ad laborem. quem post quinque milia cunctantem equo sedere iussit. cumque post duas mansiones equo etiam fatigatus esset, carpento inposuit. hoc quoque seu timore seu uere respuentem, abdicantem quin etiam imperium et mori paratum dimisit, commendatumque militibus a quibus Alexander unice amabatur, tutum ad uillas suas ire praecepit. in quibus diu uixit. sed post iussu imperatoris † occisus est quod et ille militaris esset et a militibus occisus esset. scio, uulgum hanc

3 illum hic *C* 6 tentoriam (m *eras. P*) *C* 8 loborassent *B* (?) 9 hominibus *del. Iord.*, humanioribus *coni. Puteanus*, honestioribus *Salm.* 13 uoluissent *B* 16 inponerentur *B* reciperent *P* 17 processit *ex* recessit *P* 21 ire] ipse *B* 23 ad borem *C* 24 duos *C* 27 demisit *C* 29. 30 iniussu imperatoris a militibus occisus est *Salm. deletis ceteris* 29 et *post* quod *om. P* (?)

rem quam contexui Traiani putare. sed neque in uita eius id Marius Maximus ita exposuit neque Fabius Marcellinus neque Aurelius Verus neque Statius Valens qui omnem eius uitam in litteras miserunt. contra autem et Septimius et Acholius et Encolpius uitae scriptores ceterique de hoc talia praedicarunt. quod ideo addidi ne quis uulgi magis famam sequeretur quam historiam quae rumore utique uulgi uerior repperitur.

49 Honores iuris gladii numquam uendi passus est dicens 'necesse est ut qui emit et uendat. ego non patiar mercatores potestatum et eos quos si pariant damnare non possim. erubesco enim punire illum hominem qui emit et uendidit.' pontificatus et quindecimuiratus et auguratus codicillares fecit ita ut in senatu allegarentur. Dexippus dixit uxorem eum cuiusdam Macrini filiam duxisse eundemque ab eo Caesarem nuncupatum. uerum cum uellet insidiis occidere Alexandrum Macrinus, detecta factione et ipsum interemptum et uxorem abiectam. idem dicit patruum fuisse Antoninum Heliogabalum Alexandri, non sororis eiusdem matris filium. cum Christiani quendam locum *qui* publicus fuerat occupassent, contra popinarii dicerent sibi eum deberi, rescripsit melius esse ut quemadmodumcumque illic deus colatur quam popinariis dedatur.

50 Cum igitur tantus ac talis imperator domi ac foris esset iniit Parthicam expeditionem. quam tanta disciplina, tanta reuerentia sui egit ut non milites sed senatores transire diceret. quacumque iter legiones faciebant tribuni taciti, centuriones uerecundi, milites amabiles erant. ipsum uero ob

1 contexuit *C* 3 Verus] uenus *C* omnes *Salm.* 5 encholpius *B* 8 repperitur *C* 10 patior *C* 11 si pariant *C*, si patiar *uulgo* 15 macriani *C*, Martiani *uulgo* 17 macrinus *C*, macrianus *p* 19 sororis eiusdem matris *Casaub. quia consobrinum Alexandri fuisse Heliogabalum uitae c. 1 traditur*: uxoris sororis eiusdem *C* christianis *C* 20 qui *add. p* 22 quemammodumcumque *C* illihic *C* 26 reuentia *C* 27 dicerent *p* taciti *Salm.*: aciti *C*, accincti *uulgo*

haec tot et tanta bona prouinciales ut deum suspiciebant. iam uero ipsi milites iuuenem imperatorem sic amabant, ut fratrem, ut filium, ut parentem. uestiti honeste, calciati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam instructi et ephippiis ac frenis decentibus. prorsus ut Romanam rem publicam intellegerent quicumque Alexandri uidisset exercitum. elaborabat denique ut dignus illo nomine uideretur, immo ut Macedonem illum uinceret. dicebatque inter Romanum Alexandrum et Macedonem multum interesse debere. fecerat denique sibi argyroaspidas et chrysoaspidas, fecerat et phalangem triginta milium hominum quos phalangarios uocari iusserat et cum quibus multum fecit in Perside. quae quidem erat ex sex legionibus similium armorum, stipendiorum uero post bellum Persicum maiorum.

51 Dona regia in templis posuit. gemmas sibi oblatas uendidit muliebre esse aestimans gemmas possidere, quae neque militi dari possint neque a uiro haberi. cum quidam legatus uniones duos uxori eius per ipsum obtulisset magni ponderis et inusitatae mensurae, uendi eos iussit. cum pretium non inuenirent ne exemplum malum a regina nasceretur si eo uteretur quod emi non posset, inauribus Veneris eos dicauit. Vlpianum pro tutore habuit primum repugnante matre deinde gratias agente, quem saepe a militum ira obiectu purpurae suae defendit. atque ideo summus imperator fuit quod eius praecipue consiliis rem publicam rexit. in procinctu atque in expeditionibus apertis papilionibus prandit atque cenauit, cum militarem cibum cunctis uidentibus atque gaudentibus sumeret, circumiret prope tota tentoria, a signis abesse neminem pateretur. siquis de uia in alicuius possessionem deflexisset pro qualitate loci aut fustibus subiciebatur in conspectu eius aut

1 deum *p*, dum *C* suscipiebant *C* 2 ipse *B* 3 defilium (de *ind. P*) *C* 4 efippiis *C* 7 uideret *C*, *corr. p* 9 uultum *B*, *ante corr. P* 10 falangem *C* 11 falangarios *C* 12 inter perside *C* quidam *C* 16 muliebres *C* 20 regine *B*, *ante corr. P* uenerit *B* 24 suae *Iord.*: summae *C quod frustra tuetur Casaub.* 26 cenabit *B*, *ante corr. P*

uirgis aut condemnationi, aut, si haec omnia transiret dignitas hominis, grauissimis contumeliis, cum diceret 'uisne hoc in agro tuo fieri quod alteri facis?' clamabatque saepius, quod a quibusdam siue Iudaeis siue Christianis audierat et tenebat, idque per praeconem, cum aliquem emendaret, dici iubebat 'quod tibi fieri non uis alteri ne feceris.' quam sententiam usque adeo dilexit ut et in Palatio et in publicis operibus
52 perscribi iuberet. idem cum quandam aniculam adfectam iniuriis a milite audisset exauctoratum eum militia seruum ei dedit quod artifex carpentarius esset, ut eam pasceret. et cum dolerent hoc milites factum persuasit omnibus ut modeste ferrent et eos terruit. *ἀναίματον* imperium eius, cum fuerit durus et tetricus, idcirco uocatum est quod senatorem nullum occiderit, ut Herodianus Graecus scriptor refert in libris temporum suorum. seueritatis autem tantae fuit in milites ut saepe legiones integras exauctorauerit ex militibus Quirites appellans, nec exercitum umquam timuerit idcirco quod in uitam suam dici nihil posset, quod umquam tribuni uel duces de stipendiis militum quicquam accepissent, dicens 'miles non timet nisi uestitus armatus calciatus et satur et habens aliquid in zonula.' idcirco quod mendicitas militaris ad omnem desperationem uocaret armatum. apparitores denique nullos esse passus est tribunis aut ducibus [milites], iussitque ut ante tribunum quattuor milites ambularent, ante ducem sex, ante legatum decem, hique ad domos suas reciperentur.

53 Et ut seueritas eius agnosci posset unam contionem militarem indendam putaui quae illius in rem militarem mores

1 uirsis *B,* u*rgis *P* dic nubebat *B* 6 quod — feceris] *cf. Tobias 4, 16 euang. Matth. 7, 12 Augustin. doctr. Chr. III 14 uersus scaenici ap. Ribbeckium comic. Lat. p. 110, 261* 8 praescribi *B* 11 militum *P ante corr.* 12 anematum *C* 13 uocatus *C* 14 *Herodianus VI, 1, 6 ἀναιμωτὶ ἦρξεν οὐδέ τις εἰπεῖν ἔχει ὑπ' ἐκείνου φονευθέντα.* 20 et satur *p,* esatur *C: fortasse* est satur et habet *Iord.* 23 milites *del. Iord.:* nisi milites *Salm.* 25 suos *B* reciperent *C,* se reciperent *Salm.* 28 remilitarem *C* moris *C*

ostenderet. nam cum Antiochiam uenisset ac milites lauacris mulieribus et deliciis uacarent eique nuntiatum esset, omnes eos conprehendi iussit et in uincla conici. quod ubi compertum est mota seditio est a legione cuius socii erant in uincla coniecti. tum ille tribunal ascendit uinctisque omnibus ad tribunal adductis circumstantibus etiam militibus et quidem armatis, ita coepit 'commilitones, si tamen ista uobis quae a uestris facta sunt displicent, disciplina maiorum rem publicam tenet. quae si dilabitur, et nomen Romanum et imperium amittemus. neque enim sub nobis ista facienda sunt quae sub inpura illa bestia nuper facta sunt. milites Romani, uestri socii, mei contubernales et commilitones amant, potant, lauant Graecorum more † et quidem se instituunt. hoc ego diutius feram et non eos capitali dedam supplicio?' tumultus post hoc ortus est. atque iterum 'quin continetis uocem in bello contra hostem, non contra imperatorem uestrum necessariam? certe campidoctores uestri hanc uos docuerunt contra Sarmatas et Germanos ac Persas emittere, non contra eum qui acceptam a prouincialibus annonam, qui uestem, qui stipendia uobis adtribuit. continete igitur uocem truculentam et campo ac bellis necessariam, ne uos hodie omnes uno ore atque una uoce Quirites dimittam, et incertum an Quirites. non enim digni estis, qui uel Romanae plebis sitis, si ius Romanum non agnoscitis.' 54 et cum uehementius fremerent ac ferro quoque minarentur 'deponite inquit dextras contra hostem erigendas, si fortes sitis. me enim ista non terrent. si enim unum hominem occideritis non uobis deerit res publica, non senatus, non populus Romanus qui me de uobis uindicet.' cum nihilo minus post ista fremerent, exclamauit 'Quirites discedite atque arma deponite.' mirando

1 anthiociam *P* 2 muliebribus *uulgo* 4 multa *ex* muta *corr. B* socii erant *p*, sodi eant *C* 13 labant *B*, *ante corr. P* morem (m *exp. P*) *C* equidem si insistunt *frustra temptauit Salm.* 15 contionestis *C* 18 sarmatis *B* 21 et *om. P* (?) 25 inquid *C* 26 dexteras *C* 28 resp. *P*, resp* *B* p. r. *C* resp. *C*

exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus omnes non ad castra sed ad diuorsoria uaria recesserunt. tuncque primum intellectum est quantum eius seueritas posset. denique etiam signa stipatores et hi qui imperatorem circumdederant in castra rettulerunt. arma collecta populus ad Palatium tulit. eam tamen legionem quam exauctorauit rogatus post dies triginta, priusquam ad expeditionem Persicam proficisceretur, loco suo restituit eaque pugnante maxime uicit. cum tamen tribunos eius capitali adfecerit supplicio, quod per neglegentiam illorum milites apud Daphnen luxuriati essent uel per coniuentiam seditionem fecisset exercitus.

55 Magno igitur apparatu inde in Persas profectus Artaxerxen regem potentissimum uicit, cum ipse cornua obiret, milites admoneret, sub iactu teli uersaretur, manu plurimum faceret, singulos quosque milites ad laudem uerbis adduceret. fuso denique fugatoque tanto rege, qui cum septingentis elephantis falcatisque mille et octingentis curribus ad bellum uenerat, equitum multis milibus, statim Antiochiam rediit et de praeda quam Persis diripuit suum ditauit exercitum, cum et tribunos ea quae per uicos diripuerant et duces et ipsos milites habere iussisset. tumque primum serui Persae apud Romanos fuerunt. quos quidem quia indigne ferunt Persarum reges quempiam suorum alicubi seruire, acceptis pretiis reddidit, pretiumque uel his qui manu ceperant seruos dedit uel in aerarium contulit.

56 Post hoc Romam uenit triumphoque pulcherrimo acto apud senatum primum haec uerba habuit. ex actis senatus die VII kal. Octob. 'Persas, patres conscripti, uicimus. longa eloquentia opus non est, tantum scire debetis quae

2 ad] de *C* deuossoria *B* uari *C*, *corr. p* 3 priuatum *C* 4 hi *C* 7 XXX *C* 9 adfecit *C* 10 dafnen *P*, dafnem *B* 11 conibentiam *C*: cohibentiam *Salm.* 12 inde *B*, inde (de *ex* in *corr.*) in *P* 13 ipse] alexander *s. s. p* 14 sub iactu teli *Salm.*: subiectus tuteli *C* 15 quoque *P* (?) ad] aut *B* 16 elefantis *C* 18 anthiociam *P* redit *C* 21 cumque *C* 23 alicui *uulgo* 24 uel** his *P* 28 p̄c. 29 longae loquentiae *C*

illorum arma fuerint, qui apparatus. iam primum elephanti septingenti iidemque turriti cum sagittariis et onere sagittarum. ex his triginta cepimus, ducenti interfecti iacent, decem et octo perduximus. falcati currus mille † se. adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus. sed id, quia et fingi poterat, facere supersedimus. centum et uiginti milia equitum eorum fudimus cataphractarios, quos illi clibanarios uocant, decem milia in bello interemimus. eorum armis nostros armauimus. multos Persarum cepimus eosdemque uendidimus. terras interamnanas [Mesopotamiae scilicet] neglectas ab inpura illa belua recepimus. Artaxerxen potentissimum regem tam iure quam nomine fusum fugauimus, ita ut eum terra Persarum fugientem uiderent, et qua educta fuerant quondam signa nostrorum ea rex ipse signis effugit relictis. haec sunt, patres conscripti, gesta. eloquentia opus non est. milites diuites redeunt, laborem in uictoria nemo sensit. uestrum est supplicationem decernere, ne dis uideamur ingrati.' adclamatio senatus 'Alexander Auguste di te seruent. Persice maxime di te seruent. uere Parthicus, uere Persicus. trophaea tua et nos uidemus, uictorias et nos uidemus. iuueni imperatori, patri patriae, pontifici maximo. per te uictoriam undique praesumimus. ille uincit qui militem regit. diues senatus, diues miles, diues populus Romanus.' dimisso senatu Capitolium ascendit atque inde re diuina facta 57
et tunicis Persicis in templo locatis contionem huius modi habuit 'Quirites, uicimus Persas, milites diuites reduximus. uobis congiarium pollicemur, cras ludos circenses Persicos dabimus.' haec nos et in annalibus et apud multos repperimus. sed quidam dicunt a seruo suo eum proditum non uicisse regem,

1 elefanti *C* 2 idemque turritium sagittariis *C* 3 trecenti *uulgo* 4 se *C*, *numerum* DCCC *latere coni. Salm.*, et *uulgo* 5 interfecturum *C* 7 catafractarios *C* 8 illic libanarios *B* intereminus *B* 10 Mesopotamiae scilicet *del. Casaub.* 13 qua educta *Iord.*: quae ducta *C*, qua ducta *uulgo* 15 p. c. *C* eloquentiae *B* 17 sensit *Salm.*: sentit *C* 18 dii *b* 22 *ante* per te '*ex omnibus membranis*' per te uictoriam de Germanis speramus *add. Casaub.*, *om. C* 23 milites *p* p. r. *C*

sed, ne uinceretur, fugisse. quod contra multorum opinionem dici non dubium est his qui plurimos legerint. nam et amisisse illum exercitum dicunt fame, frigore ac morbo, ut Herodianus auctor est contra multorum opinionem.

Post hoc cum ingenti gloria comitante senatu, equestri ordine atque omni populo circumfusisque undique mulieribus et infantibus, maxime militum coniugibus, pedes Palatium conscendit, cum retro currus triumphalis a quattuor elephantis traheretur. leuabatur manibus hominum Alexander uixque illi per horas quattuor ambulare permissum est, undique omnibus clamantibus 'salua Roma quia saluus est Alexander.' alia die actis circensibus et item ludis scaenicis deinceps congiarium populo Romano dedit. puellas et pueros, quem ad modum Antoninus Faustinianas instituerat, Mammaeanas et Mammaeanos instituit.

58 Actae sunt feliciter res et in Mauritania Tingitana per Furium Celsum et in Illyrico per Varium Macrinum adfinem eius et in Armenia per Iunium Palmatum atque ex omnibus locis ei tabellae laureatae sunt delatae. quibus in senatu et apud populum lectis uario tempore, cum etiam de Isauria optate uenisset, omnibus nominibus est ornatus. his uero qui rem publicam bene gesserant consularia ornamenta decreta sunt additis etiam sacerdotiis et agrorum possessionibus his qui erant pauperes et aeuo iam graues. captiuos diuersarum nationum amicis donauit, si aetas puerilis aut iuuenilis permisit. siqui tamen regii aut nobiliores fuerunt, eos militiae, non tamen magnae, deputauit. sola quae de hostibus capta sunt limitaneis ducibus et militibus donauit, ita ut eorum essent, si heredes eorum militarent, nec umquam ad priuatos pertinerent dicens attentius eos militaturos, si etiam sua rura defenderent. addidit sane

2 legerit *C* 3 *Herod. VI 6, 3* 4 est] es *B* 8 elefantis *C* 9 leuebatur *C* illis *C* 13 quemammodum *C* 14 stituerat *C* 16 aciae *B ante corr.* mauretania tingintana *C* 20 cum etiam de isauria *C, om. uulgo: secuntur in C uerba Maxim. 18 (p. 14, 1)* sentiunt *cett., contra* optate — *Max.* 5 Heliogabalo ubi *in C leguntur in Alex. 43 (p. 248, 26), cf. praefatio* 25 iuuonalis *B* 26 nobiles *ante corr. B* 28 essent militarent si *C*

his et animalia et seruos, ut possent colere quod acceperant, ne per inopiam hominum uel per senectutem possidentium desererentur rura uicina barbariae, quod turpissimum ille ducebat.

Post haec cum ingenti amore apud populum et senatum 59
uiueret et sperantibus uictoriam cunctis et inuitis eum dimittentibus ad Germanicum bellum profectus est, deducentibus cunctis per centum et quinquaginta milia. erat autem grauissimum rei publicae atque ipsi quod Germanorum uastationibus Gallia diripiebatur pudoremque augebat, quod uictis iam Parthis ea natio inminebat rei publicae ceruicibus, quae semper etiam minusculis imperatoribus subiecta uidebatur. magnis igitur itineribus, laetis militibus contendit. sed cum ibi quoque seditiosas legiones conperisset, abici eas praecepit. uerum Gallicanae mentes, ut sese habent, durae ac retorridae et saepe imperatoribus graues seueritatem hominis nimiam et longe maiorem post Heliogabalum non tulerunt. denique agentem eum cum paucis in Britannia, ut alii uolunt in Gallia in uico cui Sicilia nomen est, non ex omnium sententia sed latrocinantium modo quidam milites, et hi praecipue qui Heliogabali praemiis ecfloruerunt, cum seuerum principem pati non possent, occiderunt. multi dicunt a Maximino inmissos tirones qui ei ad exercendum dati fuerant eum occidisse, multi aliter, a militibus tamen constat, cum iniuriose quasi in puerum eundem et matrem eius auaram et cupidam multa dixissent.

Imperauit annis XIII diebus VIIII. uixit annis XXVIIII 60
mensibus III, diebus VII. egit omnia ex consilio matris cum qua occisus est. omina mortis haec fuerunt. cum natalem diem commendaret hostia cruenta effugit et, ut se ciuiliter gerebat ac permixtus populo erat, albam eius uestem cum qua constiterat cruentauit. laurus in palatio huius ciuitatis a qua pro-

7 centum *post* et *iterant* *C* 17 brittania *C* 18 Sicila *uulgo* est *p*, esse *C* 20 ecfloruerunt *Iord.*: etfloruerunt (effl. *p*) *C* 22 datis *B*, dati* *P* 24 cupidem *B* 27 omina *p*, omnia *C* 29 ostia *C* ciuiliter gerebat *p*, ciliter generabat *C* 30 populo *om.* *B* 31 cruentabit *C* huius *Iord.*: cuius *C*, cuiusdam *p*

ficiscebatur ad bellum, ingens et antiqua, tota subito decidit. arbores fici tres quae ficus eas ferrent quibus Alexandrianarum nomen est subito ante illius tentorium deciderunt, cum tentoria imperatoria his adnexa essent. mulier Dryas eunti exclamauit Gallico sermone 'uadas nec uictoriam speres, ne te militi tuo credas.' tribunal ascendit *ut* contionaretur *et* faustum aliquid diceret *et* ita coepit 'occiso imperatore Heliogabalo.' hoc tamen omini fuit, quod iturus ad bellum milites adloqui minus fausta oratione coeptauerat.

61 Sed haec omnia uehementissime contempsit profectusque ad bellum, in loco supra dicto ita occisus est. pranderat forte publico, ut solebat, conuiuio, id est apertis papilionibus, cibo militari accepto — neque enim aliud a discutientibus militibus in tentoriis est repertum — et cum quiesceret post conuiuium hora diei ferme septima, unus ex Germanis qui scurrarum officium sustinebat ingressus dormientibus cunctis, solo tamen imperatore interuigilante uisus est. cui Alexander 'quid istic' inquit 'contubernalis? num aliquid de hostibus nuntias?' at ille metu perterritus et sperans non posse euadere, quod in tentorium principis inruisset, ad contubernales suos uenit eosque ad durum principem interimendum cohortatus est. qui subito plures armatique ingressi inermes et obsistentes contruncarunt *et* ipsum plurimis ictibus confoderunt. aliqui dicunt omnino nihil dictum sed tantum a militibus clamatum 'exi, recede' atque ita obtruncatum iuuenem optimum. .... sed omnis apparatus militaris, qui postea est ductus in Germaniam a Maximino, Alexandri fuit et potentissimus quidem per Armenios et Osdroenos et Parthos et omnis generis hominum.

62 Contempsisse Alexandrum mortem cum ferocitas mentis, qua militem semper adtriuit, tum etiam illa declarant. Thrasybulus mathematicus illi amicissimus fuit. qui cum ei dixisset

2 fecitres *ante corr.* *C* 5 nec te *uulgo* 6 ut *add. p* 7 et *add. Iord.* 8 nomini *B* 18 istic *Iord.*: est hic *B*, est *P*(?) 19 euadere *bp*, adere *C* 23 et *add. b* pluribus *P*(?) 25 optimum] dimiserunt *s. s. p* *ante* sed *excidisse quaedam uidit Casaub. coni. Maximin. 11* 30 cum *C* thrasibylus *B*, thrasibulus *b*

necessitatem esse ut gladio barbarico periret, primo laetatus est, quod sibi mortem bellicam et imperatoriam crederet inminere, deinde disputauit ostenditque optimos quosque uiolenta morte consumptos, cum diceret ipsum Alexandrum cuius nomen teneret, Pompeium, Caesarem, Demosthenem, Tullium et ceteros insignes uiros qui non quietam mortem oppetissent. tantumque animi habuit, nt putaret se diis conparandum, si in bello periret. sed res eum fefellit. nam et gladio barbarico et scurrae barbari manu, uerum non in bello, sed belli tempore periit.

Mortem eius milites et qui exauctorati ab eo qnondam 63 fuerant, grauissime tulerunt atque auctores caedis trucidarunt. populus uero Romanus senatusque omnis cum prouincialibus cunctis, neque tristius umquam neque asperius acceperunt, simul quod successoris asperitas atque rusticitas Maximini, ntpote hominis militaris, cui cum filio post eum imperium delatum est, grauiorem fati necessitatem uidebatur ostendere. senatus eum in deos rettulit. cenotaphium in Gallia, Romae sepulchrum amplissimum meruit. dati sunt et sodales qui Alexandrini appellati sunt, addita et festiuitas matris nomine atque ipsius, quae hodieque Romae religiosissime celebratur, natali eius die. causa occidendi eius ab aliis haec fuisse perhibetur, quod mater eius relicto bello Germanico orientem ad iactantiam sui uellet redire atque ob hoc esset iratus exercitus. sed haec ab amatoribus Maximini ficta sunt, qui uideri noluerunt, imperatorem optimum ab amico suo interfectum contra iura humana atque diuina.

Hactenus imperium populi Romani eum principem habuit 64 qui diutius imperaret, post eum certatim inruentibus et aliis semenstribus, *aliis* annuis, plerisque per biennium, ad summum

5 demosthenen *p*, demosthen *C* 6 quietam mortem *Iord.*: quieta morte *C* 10 perit *C* 11 exauctoritate *B* qnondam *p*, quandam *C* 13. 14 omnis — tristius *in mg. B* 14 umquam quidquam *Casaub.* 18 cenotafium *C* 20 alexandriani *C* 22 nata *C* 25 aliamatoribus *B ante corr.*, a*amatoribus *P* 27 humana *uulgo*: romana *C* 28 p. r. *C* 30 sementribus *C*, semestribus *p* aliis *add. p*

per triennium imperantibus, usque ad eos principes qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico et deinceps. de quibus, si uita subpeditauerit, ea quae conperta fuerint publicabimus. reprehensa sunt in Alexandro haec. quod Syrus esse nolebat, quod aurum amabat, quod suspiciosissimus erat, quod uectigalia multa inueniebat, quod se Magnum Alexandrum uideri uolebat, quod nimis seuerus in milites erat, quod curas priuatis agebat. quae omnia in re publica instituerat. scio sane plerosque negare hunc a senatu Caesarem appellatum esse, sed a militibus — qui uerum prorsus ignorant — dicere praeterea non hunc fuisse consobrinum Heliogabali. qui, ut nos sequantur, historicos eius temporis legant et maxime Acholium qui et itinera huius principis scripsit.

65 Soles quaerere, Constantine maxime, quid sit quod hominem Syrum et alienigenam talem principem fecerit, cum tot Romani generis, tot aliarum prouinciarum repperiantur improbi, impuri, crudeles, abiecti, iniusti, libidinosi. iam primum possum de bonorum uirorum respondere sententia, potuisse natura, quae ubique una mater est, bonum principem nasci. deinde timore, quod pessimus esset occisus, hunc optimum factum. sed quia uerum est suggerendum, clementiae ac pietati tuae lecta reserabo. notum est illud pietati tuae quod in Mario Maximo legisti meliorem esse rem publicam et prope tutiorem, in qua princeps malus est, ea in qua sunt amici principis mali. si quidem unus malus potest a plurimis bonis corrigi, multi autem mali non possunt ab uno quamuis bono ulla ratione superari. et id quidem ab Homullo ipsi Traiano dictum est, cum ille diceret Domitianum pessimum fuisse, amicos autem bonos habuisse atque ideo illum magis

1 imperantibusque ad *C* 6 uiri nolebat *B ante corr.* 8 priuatis *BP* (?), priuatas *uulgo*: priuatis *uel* de priuatis *Salm.* 10 ignorat *C corr. p* 18 potuisse *p,* potuit se *C* 21 uerum est *uulgo,* ueranust *C,* uera mihi sunt suggerenda *Salm.* 22 tecta *Eyss.* reserabo *uulgo,* reseruabo *C* 23 remp. *C* 27 homulio *C* 29 ideo Claudium magis odio fuisse in re publica temporis sui quam ille *Salm.,* adeo illum magis o. f. qui rem publicam peioris uitae hominibus commendauerat *uulgo*

odio fuisse † quae remp. temporis uitae ille, quia melius est unum malum pati quam multos.

Et ut ad rem redeam, Alexander quidem et ipse optimus 66
fuit [nam hoc nemo uult nisi bonus] et optimae matris consiliis usus est. ac tamen amicos sanctos et uenerabiles habuit, non malitiosos, non furaces, *non* factiosos, non callidos, non ad malum consentientes, non bonorum inimicos, non libidinosos, *non* crudeles, non circumuentores sui, non inrisores, non qui illum quasi fatuum circumducerent, sed sanctos, uenerabiles, continentes, religiosos, amantes principis sui et qui de illo nec ipsi riderent nec risui esse uellent, qui nihil uenderent, nihil mentirentur, nihil fingerent, numquam deciperent existimationem principis sui, sed amarent. huc accedit quod eunuchos nec in consiliis nec in ministeriis habuit, qui soli principes perdunt, dum eos more gentium aut regum Persarum uolunt uiuere. qui eos a populo et amicis summouent, qui internuntii sunt, aliud quam respondetur saepe referentes, claudentes principem suum et agentes ante omnia nequid sciat. qui cum empti sint et † peruifuerit, quid tandem possunt boni sapere? erat denique eius ipsius sententia 'ego de praefectorum et consulum et senatorum capitibus mancipia aere empta iudicare non patior.'

Scio, imperator, quo periculo ista dicantur apud impera- 67
torem, qui talibus seruiit, sed salua re publica, posteaquam intellexisti, quid mali clades istae habeant et quem ad modum principes circumueniant, et tu eos eo loci habes, ut nec chlamyde uti iusseris, sed de necessitatibus domesticis delegaris. iam illud insigne, quod solum intra Palatium praeter praefectum, et Vlpianum quidem, neminem uidit nec dedit alicui

4 nam — bonus *del. Iord.* 5 attamen *C* 6 non *om. C add. p* 8 non *om. C add. p* 9 qui illum *p,* quisi ullum *C* 11 nec in ipsi *C* uellent *ex* ualent *corr. B* 12 metirentur *B* 13 sed] se *C* 14 eunuchis *C ante corr.* 16 amicis summouent *Salm.:* amicissimum (principem *s. s. p*) mouent *C* 19 cum *s. lin. B* puifuerit *C,* praui fuerint *uulgo,* euirati *Salm.* 22 patiar *uulgo* 23 imperator constantine *p* quod *C* 24 seruit *B* 25 intellegisti *C* quemammodum *P* 26 clamide *C*

facultatem uel fumorum uendendorum de se uel sibi de aliis male loquendi, maxime occiso Turino, qui illum quasi fatuum et uecordem saepe uendiderat. his accessit, quod amicos et parentes Alexander si malos repperit, aut puniuit aut, si uetus uel amicitia uel necessitudo non siuit puniri, dimisit a se dicens 'his carior est mihi tuta res publica.'

68 Et ut scias, qui uiri in eius consilio fuerint, *fuerunt* Fabius Sabinus, Sabini insignis uiri filius, Cato temporis sui, Domitius Vlpianus iuris peritissimus, Aelius Gordianus Gordiani imperatoris † ipsa res uiri insignis, Iulius Paulus, iuris peritissimus, Claudius Venatus, orator amplissimus, Catilius Seuerus, cognatus eius, uir omnium doctissimus, Aelius Serenianus, omnium uir sanctissimus, Quintilius Marcellus, quo meliorem ne historiae quidem continent. his tot atque aliis talibus uiris, quid mali potuit cogitari uel fieri, cum ad bonum consentirent? et hos quidem malorum cohors depulerat, quae circumuenerant Alexandrum primis diebus. sed prudentia iuuenis *his* occisis atque depulsis amicitia ista sancta conualuit. hi sunt, qui bonum principem Syrum fecerunt, et item amici mali, qui Romanos pessimos etiam posteris tradiderunt, suis uitiis laborantes.

1 fumorem *B* 2 thrurino *C, corr. p* 3 accensit *B, ante corr. P* 5 amicitia *Pb,* clementia *B* 6 tuta *Eyss.:* tota *C* 7 fuerunt *B,* fuerint *P,* fuerint, fuerunt *Iord.* 9 Antoninus Gordianus G. i. f. et ipse imperator uir insignis *Salm* , Aelius G. G. i. pater et ipse re uera uir i. *uulgo* 11 uenacus *C* amplissimus] Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Tryphonius, Metianns, Celsus, Proculus, Modestinns, hi omnes iuris professores discipuli fuere splendidissimi Papiniani et Alexandri imperatoris familiares et socii, ut scribit Acholins et Marins Maximus. *haec inserunt uulgo, om. C et libri Casaub.* 12 s*erenianus *P* 13 marcell*us (i *eras.*) *P* 17 circnmnenerat *B* 18 his *om. C,* his malis *s. s. p* 19 Syrum *Salm.:* suum *C* fecerunt *uulgo:* fecerent *C,* fecerant *p* 20 romanus *B* ALEXANDER SEVERVS L. AELII LAMPRIDII EXPLICIT *C,* ad constantinū aug. *add. p*

BEROLINI. TYPIS GUSTAVI SCHADE.

